STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00098

ALE VERK

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible by
Ellen Metzger & Marvin Lange
in memory of
Jacob & Kate Sultan

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום-עליכם און זיין פרוי צו זייער חתונה
(1883)

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

פונ'ם יאַריד

לעבענסבאשרייבונגען

צווייטעס בוך

שלום-עליכם פאָלקס-פאָנד אויסגאַבע — ניו-יאָרק, 1923

(Sholom-Aleichem), New York, N. Y.
Copyright, 1923, by Olga Rabinowitz

פונ׳ס יאַריך

לעבענסבאַשרייבונגען

צווייטעס בוך

געשריבען אין די יאָהרען 1913—1916.

אינהאלט

אַ מענה־לשון פון אַ שטיפמאַמע 7
אויפ'ן בענקעלע ביי'ם טויער 14
דער קאַלעקטאָר 20
די נעראַטענע איידעמס 28
אַרנאָלד פון די פּידוואַרקעס 34
גימנאַזיסטעל סאָלאָמאָן 42
די „פּענסיע“ 49
חבר אלי 56
צווישען חזנים און כלי־זמרים 65
לא תגנוב! 72
דעם חזנ'ס מיידעל 83
שמחת־תורה צו הקפות 90
דער קריזיס 99
ער גיט שטונדען 109
אַ אידיליע 116
די צעשטעהרטע האָפענונגען 125
דער סוף פון דער אידיליע 133
אַ האַלב יאָהר נע־ונד 139
ווידער אין דער היים 148
ער פאָהרט אויף אַ רייכע שטעלע 155
אין חלום און אויף דער וואָהר 162
אַ מעשה מיט אַ זייגער 168
אַ מלאך פון נאָט אינ'ם געשטאַלט פון אַ מענטשען 175
איין אומגעריכטער עקזאַמען 182
אַ איד אַ פּאַמעשטשיק 189
דאָס לעבען אין דאָרף 196
דאַדי דער עקאָנאָם 204
דער פּריזיוו 211
די מוהמע טויבע פון באַרדיטשעוו 219
דער ערשטער אַרויספאָהר 227
פּראָטעקציעס 236
קופּערניק 245
אַ שטעלע פון אַ „סעקרעטאָר“ 251
די „וויבאָרעס“ 259
צו מיין ביאָגראַפיע 271
די צואה פון שלום־עליכם 283
די עפּיטאַפיע פון שלום־עליכם 291

45

אַ מענה־לשון פון אַ שטיפמאַמע

אַ שטיפמאַמע. — קללות נאָכ'ן אלף־בית. — דאָס ערשטע ווערק — אַ לעקסיקאָן פון קללות.

וואָס האָבען זיך מענטשען אָנגעכאַפּט — „שטיפמאַמע"? ווערליג די קינדער האָבען זיך אָנגעהערט „שטיפמאַמע" און „שטיפמאַמע", האָבען זיי גענומען מיינען, אַז אַ שטיפמאַמע איז טאַקי באמת מיט הערנער. אַז אויף יעדען טריט און יעדען שריט האָט מען זיי געסטראַשעט מיט דער שטיפמאַמע: „וואַרט־אויס, שקצים, אָט וועט דער טאַטע אַרויספאָהרען אויף דער וועלט און וועט אייך ברענגען אַ שטיפמאַמע, וועט איהר וויסען, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען!"... וואָס דאַרפט איהר מעהר — טאָמער וואַרעמט די זון ניט אַזוי פוינעלדיג, זאָגט מען: „די זון וואַרעמט, ווי אַ שטיפמאַמע"... עס מוז דאָך עפּיס זיין אין דעם. אַ וועלט איז דען משוגע?

מיט אַ מאָל איז דער טאַטע נעלם געוואָרען. ס'איז אַוועק אַ וואָך, און אַ וואָך, און נאָך אַ וואָך. וואו איז אַהינגעקומען דער טאַטע? מע זאָגט ניט! עלטערע רעדען צווישען זיך, נאָר שטילערהייט, די קינדער זאָלען ניט הערען, און מעהר אויפ'ן וואונק. נאָר איין מאָל האָט אין חדר דער רבי זיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט. ער האָט אַ פרעג געגעבען ביי די קינדער: „נישטאָ נאָך דער טאַטע פון באַרדיטשעוו?" צו דער דאָזיגער דיפּלאָמאַטישער

פראגע האָט די רביצין צוגעזעצט פון איהר זייט נאָך מעהר דיפּלאָמאַטיש: „וואָס זשע? אזוי גרינג קומט עס אָן איין אַלמן אָראָפּצובּרענגען אַ שטיפמאַמע פאר די יתומים?"... ווייסען מיר שוין, הייסט עס, אַז דער טאַטע איז אין באַרדיטשעוו, און אַז ער זוכט אַ שטיפמאַמע צו זיינע קינדער. וואָס זשע, פרעגט זיך, באַדאַרף מען זיך דאָ באַהאַלטען? וואָס איז דאָ דער סוד? והראיה: אַז ער האָט באַדאַרפט צו קומען אַהיים מיט דער סחורה פון באַרדיטשעוו, האָט ער פריהער צוגעשיקט אַ „שטאַפעט", אַז נאָט האָט איהם מזכה געווען זיין גליקען, וואָס איז אַ מציאה אין אַלע אופנים, הן אין יחוס, הן אין געלט, און אַז ער וועט אין גיכען, אם ירצה השם, קומען מיט דער מציאה, און ער בעט, מע זאָל איהר ניט זאָגען אַזוי גיך, וויפיעל קינדער ער האָט — צו וואָס זאָל זי דאָס וויסען מיט אַ מאָל? מיט דער צייט וועט זי דאָס אַליין געוואוירע ווערען. סאַי־ווי־סאַי זענען ניט אַלע קינדער חל אויף איהר: די עלטערע זענען דאָך עלטערע, און די צוויי מיידלעך — די זענען דאָך ביי זייער באָבּע. ער וואַשט זיך ניט אָפּ די הענט חלילה פון זיי. קינדער זענען קינדער. נאָר ביי אַט אַזעלכע ביטערע אַבּסטאַיאַטעלסטוועס איז געזינטער, אַז מע פאַר־לייקענט עטליכע קינדער אויף אַ קורצע צייט. „יותר אין לחדש רק חיים ושלום. השם יתברך זאָל העלפען, מע זאָל זיך זעהען אין גיכען בשלום. ממני..."

דער דאָזיגער בריעף וואָלט געמאַכט אַ גוטען איינדרוק, ווען ניט דער קנייטש מיט די קינדער. ערגער פון אַלץ איז דאָס געווען פאַר די קינדער גופא. אמת, זיי האָבען געפיהלט, אַז דער טאַטע האָט זיי ליעב, אַז זיי זענען איהם טייער איטליכס קינד באַזונדער, נאָר וואָס זיי זענען אויף אַ ווייל̇ע געוואָרען אַ מין קאָנטראַבּאַנדע־סחורה — דאָס האָט זיי אַ ביסעל אַ פּאַרקע גענעבען און אַרויס־גערופען מאָדנע מחשבות און געדאַנקען. אָבער ניט אויף לאַנג, וואָרום אָט איז מען געקומען צו זיי אין חדר אריין און מע האָט זיי אָנגעזאָגט אַ בשורה: „דער טאַטע איז געקומען און געבראַכט

צו פיהרען פון באַרדיטשעוו אַ שטיפמאַמע". „מזל טוב! — האָט זיך אַריינגעמישט די רביצין. — איהר זאָלט דערלעבען אָנזאָגען בעסערע בשורות!"... און דער רבי האָט אָפּגעלאָזט די קינדער אַהיים פאַר דער צייט.

געקומען אַהיים, האָבען די קינדער געטראָפען די גאַנצע משפחה: דעם פעטער פיני מיט זיינע זיהן, די מוהמע חנה מיט איהרע טעכטער, אַלע אַרום טיש. מע האָט געטרונקען טיי, כלומרשט געגעסען לעקאַך און איינגעמאַכטס און גערויכערט פּאַפּיראָסען, און גערעדט פּוסטע רעד, וואָס אַ וואָרט צו אַ וואָרט האָט זיך ניט געקלעפּט, וואָרום קיינער האָט נישט געהערט וואָס דער אַנדערער זאָגט. יעדער איז געווען אַריינגעטהאָן אין זיינע אייגענע געדאַנקען, און אַלע אינאיינעם האָבען געהאַלטען אין איין קוקען אויף דער שטיפמאַמע און אין איין באַטראַכטען און אָפּשאַצען די מציאה, וואָס דער טאַטע האָט איינגעהאַנדעלט אין באַרדיטשעוו — און, דאַכט זיך, מע איז געווען צופריעדען מיט'ן אָנקוק. אַ אידינע אַ בכבוד'ע, ניט קיין נאַרישע, און דער עיקר — אַ ליעבליכע, אַ צוגעלאָזטע, אַ גוטע, אַ מענטש אָהן אַ גאַל! היינט וואָס האָבען זיי דאָ געפּילדערט, געמאַכט אָנשטעלען — „שטיפמאַמע" ?...

ערשט העט־שפּעטער, אין אַ וואָך אַרום אָדער אין צוויי, האָט זיך די שטיפמאַמע אַרויסגעוויזען מיט איהר היציגען טעמפּעראַמענט און קודם כל אַרויס מיט איהר שפּראַך, מיט איהר אמת באַרדיטשעווער שטיפמאַמע־לשון, אַ שפּראַך אַ גלאַטע, אַ רייכע, אַ בלומענדיגע. אויף איטליכס וואָרט אַ קללה, און צום גראַם, און דוקא אין גוטען מוט. למשל: עסען — עסען זאָלען דיך ווערעם! טרינקען — טרינקען זאָלען דיך פּיאַווקעס! שרייען — שרייען זאָלסט דו אויף די צייהן! פאַרנייהען — נייהען זאָל מען אייך תּכריכים! געהן — געהן זאָלסט דו אין דער ערד! שטעהן — שטעהן זאָלסט דו פּראַווצעס! זיצען — זיצען זאָלט איהר אין געהאַקטע וואונדען! ליגען — ליגען זאָלט איהר אין דער ערד!

רעדען — רעדען זאָלט איהר פון היץ! שווייגען — אנשווייגען זאָלט איהר ווערען אויף אייביג! זאָגען — געזאָגט זאָל אייך ווערען אלדאָס בייז! האָבען — האָבען זאָלסט דו מכּות בכורות! ניט האָבען — ניט האָבען זאָלסט דו קיין גוטס ווייל דו לעבסט! טראָגען — טראָגען זאָל דיך דער רוח אויף די פּלייצעס! אריינ־טראָגען — אריינטראָגען זאָל מען דיך א קראַנקען! ארויס־טראָגען — ארויסטראָגען זאָל מען דיך א טוידטען! ארומ־טראָגען — ארומטראָגען זאָל מען דיך אויף די הענט! אוועק־טראָגען — אוועקטראָגען זאָל מען דיך אויפ׳ן בית־עולם! צי, אשטייגער, למשל, נעמט אזא אומשולדיג וואָרט, ווי שרייבען? איז שרייבען זאָל מען דיר רעצעפּטען! פארשרייבען — פאר־שריבען זאָלסט דו ווערען צום טוידט! אָפּשרייבען — אָפּשרייבען זאָל מען דיך פון קדחת! איינשרייבען — א משוגענעם אויס־מעקען און דיך אריינשרייבען!... און אמאָל איז זי געווען אויפ־געלעגט און א וואָרט האָט זיך אריינגעחאפּט איהר אין מויל אריין — האָט זיך עס גערדעהט און געפלאָכטען און געגאָסען זיך און געצויגען זיך, ווי א גוטער בוימעהל, גאָר אָהן איין אָפּשטעל, און אין איין אָטעם, ווי ביי א גוטען חזן די עשרת בני המן: „ס׳זאָל דיך אָנחאפּען, רבונו של עולם, א שטעכעניש און א ברע־כעניש, א רייסעניש און א בייסעניש, א טריקעניש, א פארטרי־קעניש, איין אויסטריקעניש, איין איינטריקעניש, א דארעניש, א פארדארעניש, איין איינדארעניש, א שרימפּעניש, איין איינשרימ־פּעניש, ליעבער גאָט! הארציגער פאָטער, נעטרייער!״...

דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע איז זיך מודה, אז א היבש ביסעל קללות און שלאָגווערטער אין זיינע שפּעטערדיגע ווערק האָט ער גענאשט פון דער שטיפמאמע און פון איהר מענה־לשון. נאָך גאָר־גאָר אין די יונגע יאָהרען, ער האָט נאָך גאָר־ניט געוואוסט, וואָס שרייבען באַטייט, און האָט נאָך גאָר אפילו ניט נע׳חלום׳ט, אז ער וועט אמאָל זיין א שרייבער, האָט זיך איהם, אלס קוריאָז, פארוואָלט פארשרייבען אלע קללות, וואָס ער האָט

זיך אַנגעהערט פון זיין שטיפמאַמע, צונויפזאַמלען זיי אינאיינעם, מאַכען אַ מין ווערטערביכעל. האָט ער זיך נים געפוילט, געזאַמעלט און געזאַמעלט, און אַז ער האָט זיי אָנגעזאַמעלט אַ היבש ביסעל, האָט ער זיי גענומען סאָרטירען נאָכ'ן אלף־בית, אָפּגעשוויצט אַ פּאָר גוטע נעכט און צונויפגעשטעלט אַ גאַנץ פיינעם לעקסיקאָן, על־פּי אלף־בית, וועלכער עס ווערט דאָ געגעבען נאָר אויפ'ן זכרון :

א — אביון, אומגליק, אידיאָט, אייזעל, איינגעגעסענע בריאה, אָפּגעריסענער נאַר, אשמדאי.

ב — באַלוואַן, באַדיונג, בטלן, בייטעלשניידער, בלינדערהאָז, בעדער, בעזעם, בעטלער, בערענטרייבער, בעל־עגלה, באַשעפעניש.

ג — גוי, גולם, גדלן, גזלן, גנב, געשלייערטע האַנזי.

ד — דאַנאָשטשיק, דבר־אחר, דלות, דערקאָטש.

ה — האָלעדראַנצים, האָצמאַך, האַצעקלאָץ, הולטיי, הינט־שלעגער, הינקעדיגער שניידער, המן, הפקר־יונג.

ו — וואַנץ, וויסטע קאַליקע, ווערעמיגער, ווערעמיגער, וצדקתך.

ז — זאַאיקע, זאַק פּאַלאָווע, זויערע קיסליצע, זומערפויגעל, זויפער, זיצפלייש.

ח — חאַליפּוסניק, חאַפּער, חוזק, חזיר, חיים־יענקעל, חכם־בלילה, חלירע.

ט — טאַטער, טאַרבע, טויגעניכטס, טפש, טערקישער פעפער, טריפה קישקע.

י — יאַטקעהונט, יונגאַטש, יורקע, ימח־שמו'ניק, ים־קאַטער.

כ — כזבן, כל־בו'ניק, כלב שבכלבים.

ל — לאַבוס, לאַבאַזניק, לאַדער, לא־יוצלח, לאַמטערנשיסער, ליגנער, למד־ואו'ניק, לעדיגנעהער.

מ — מאַלפע, מאַמעטליווע בחור, מאַנדריש, מגיד, מלמד, משומד.

נ — נאַריש פּנים, נאַפּודלע, נאַשער, נודניק, נכפה'ניק.

ס — סאַוואָולע, סוואָלעטש, סווישטשון, סמאַרקאַטש.

ע — עזות־פּנים, עני ואביון, עפּוש, עקדיש, עקשן.

פ — פאַסקודניאַק, פאַציאָרע, פאַרטאַטש, פאַרך, פוסטע־פּאַסניק, פּופּיק, פּיפּערנאָטער, פּלעצעל, פּעטעלעלע, פּעמפּיק, פּרא־אָדם, פּריטשעפּע.

פ — פאָנפאַטש, פאַלשער מענטש, פאַרשלעפּטע קרענק, פּויליאַק, פּייפער, פּליאַסקעדריגע, פּלאָכט, פלאָקענשיסער, פּער־דאַטש, פּרעסער.

צ — צבועק, צדיק־אין־פּעלץ, צורה־מלוכה, צלם־קאָפּ, צע־בראָכענער שאַרבען, צרעת.

ק — קאַטאָרזשניק, קאָכלעפעל, קאַליקע, קאַרטאָפלישלינגער, קאָרטענשפּיעלער, קאַפּעלישמאַכער, קבצן, קוימענקעהרער, קישקע־אָהן־אַ־דנאָ, קלעק, קריכער, קשקשת.

ר — רויטער, רוצח, רכילות'ניק, רעטאַך, רשע מרושע.

ש — שאַרלאַטאַן, שבת־גוי, שוטה בן פּיקהאָלץ, שוסטער, שיינעץ, שליאַטענטש, שיקסע, שלאַנג, שלים־מזל, שמאַטע, שמד־קאָפּ, שמינדער־בגעץ, שמענדריק, שנויץ מיט ברויט, שקראַב.

ת — תּרח.

דאָס איז געווען, קאָן מען זאָגען, דאָס ערשטע ווערק, וואָס דער קומענדיגער שלום־עליכם האָט פאַרפאַסט, און אַ נאָמען גע־געבען האָט ער עס: „אַ מענה־לשון פון אַ שטיפמאַמע"... מיט דעם ווערק האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, וואָס האָט זיך געקאָנט ענדיגען מיט גאָר אַ מיאוס'ער קאַטאַסטראָפע.

מחמת עס האָט געמוזט זיין אויסגעשטעלט שטרענג נאָכ'ן אלף־בית, האָט דער פאַרפאַסער שטאַרק געשוויצט, עטליכע מאָל איבערגעשריבען דאָס ווערטערבוך. האָט דער טאַטע, אַפנים, באַמערקט, אַז דער חברה־מאַן אַרבייט עפּיס זעהר געשמאַק. איז ער אונטערגעגאַנגען איינמאָל ביינאַכט פון הינטען, אַריינגעקוקט אינוועניג און אַ נעם געגעבען צו זיך דעם כּתב־יד און איבער־געלייענט פון אלף ביז תּיו. און לאַ־די, וואָס ער האָט עס אליין געלייענט, האָט ער עס נאָך דורכגעלייענט פאַר דער שטיפמאַמע. און עס איז געשעהען אַ נס: ס'איז שווער צו וויסען, צי ווייל

ס׳איז גראָד געווען אין א גוטער מינוט, ווען זי איז געווען אויפ־געלעגט, צי ווייל זי האָט זיך געשעמט צו זיין אין כעס, — נאָר ס׳איז אָנגעפאַלען אויף איהר א מאָדנער בייזער געלעכטער. יענע האָט אזוי געלאַכט, אזש געקוויטשעט. מע האָט געמיינט, אז זי וועט דעם שלאַק באַקומען! מעהר פון אַלץ זענען איהר געפעלען די ווערטער „פופיק״ און „קשקשת״. „פופיק״ האָט ביי איהר געהייסען טאַקי דער העלד פון דער דאָזיגער באַשרייבונג. און „קשקשת״ (קאַשקעט) — מיט דעם נאָמען האָט זי געקרוינט איין עלטערען בחור׳על דערפאַר, וואָס ער האָט געטראָגען א נייעם קאַשקעט.

נו, געהט זייט א נביא, אז ס׳וועט זיך ענדיגען גאָר מיט א געלעכטער! אודאי האָט דער מחבר פונ׳ם לעקסיקאָן ביי זיך אין הארצען געבענטשט גומל, וואָס ס׳האָט זיך אזוי גוט אויסגעלאָזט.

46

אויפ'ן בענקעלע ביי'ם טויער

דער „איינפאהר". — דאס פאררופענע אורחים. — ווידער חלומות וועגען אוצר.

ווייסט איהר, וואס הייסט איין „איינפאהר"? — איין „איינ־פאהר" איז ניט קיין אכסניה און ניט קיין האטעל, נאר עפּיס אזעלכעס, וואס געפינט זיך צווישען די דאזיגע צוויי מינים, אדער — ביידע מינים אינאיינעם. די אכסניה, אדער דער טיפּ האטעל, וואס נחום ראבינאוויטש האט געהאלטען אין דער שטאדט פּערעיאסלאוו און געלעבט דערפון, איז געווען דער אמת'ער „איינ־פאהר". א גרויסער הויף מיט גרויסע שטאלען פאר פערד און וואגענס און מיט גרויסע חדרים מיט בעטלעך פאר די אורחים. מיינסטענס זענען אין די חדרים געשטאנען צו עטליכע בעטלעך, און דער אורח, וואס איז פארפאהרען, האט נאר אפּגעדונגען א בעטעל, ניט קיין גאנצען חדר. סיידען א נגיד, איין אפּגעפּוצטער, א מיוחס. אזעלכע זענען אבער געווען זעלטען, און די האבען געהייסען „פעטע" אורחים. דאס רוב אורחים זענען געווען „בעטלעך". די האבען נישט באדארפט באזונדער קיין סאמאווארען מיט קיין באדיענערס. איין סאמאוואר א גרויסער איז ארייננגע־טראגען געווארען אין „זאל", און יעדער פון די „בעטעל־אורחים" האט זיך געהאט זיין טשייניק מיט זיין ביסעל טיי — גיסט אייך, אידישע קינדער, און טרינקט אייך וויפיעל אייער הארץ געלוסט!... א מחיה געווען אנצוקוקען אין דער פריה, אדער אויף דער נאכט,

ביי ראבינאָוויטשען אין איינפאָהר. א גאַנץ בינטעל אידען ארום טיש, מע טרינקט און מע רעדט אַלע אינאיינעם און מע גרעגערט און מע רויכערט — דעם רויך האַטש שניידט מיט א מעסער! און רעדען רעדט מען פון וואָס איהר ווילט. דער רעדט פונ'ם יאריד — א יאריד־מענטש. דער רעדט פון ווייץ — א איד, וואָס האנדעלט מיט ברויט. דער רעדט פון דאָקטוירים — א איד א קראנקער, וואָס הוסט. און דער רעדט נאָר פון חזנים — א איד, וואָס האָט ליעב נגינה, און טהוט איהם עפּיס. און יענער זיצט זיך אין א ווינקעל, שאָקעלט זיך און דאַווענט דערוויילע פון פאָרענט מיט א קול פון א נקבה. און דער בעל־הבית אליין, רב נחום ראבינאָוויטש, א איד א חלוש, ווי אייך איז שוין באַקאַנט, מיט א קעצען האלאַטעל, מיט א קיילעכיג יארמעלקעלע אויפ'ן קאָפּ און מיט א גראָבען פּאַפּיראָס, זיצט צווישען די אורחים אויבענאָן, ווי א מלך, און הערט זיי אויס אַלעמען אין איין צייט, אָבער נאָר מיט איין אויהער, ווייל מיט'ן אנדערען אויהער הערט ער זיך צו, אפשר ניט ווילענדיג, צו דער שטיפמאַמע'ס מענה־לשון, וואָס גיסט זיך אזוי ווי בוימעהל און ציהט זיך אזוי ווי האָניג. דאָס רעכענט זי זיך מיט איהרע שטיפקינדער אויפ'ן ניכטערען הארצען, טיילט זיי אויס ברכות יעדען באַזונדער מיט דער פולער האנט. דערלאַנגט דעם א זעץ אין זייט אריין, דעם א סטוסאַק אין האלז־און־נאַקען, און יענעם איז זי מכבד מיט'ן רעכטען פוס אין בויך אריין. זי וויל, אז איינער זאָל געהן פארוויעגען איהר דאָס קינד, אז דער אנדערער זאָל געהן אין מארק אריין איהר העלפען טראָגען דעם קויש, און אז דער דריטער זאָל געהן גלאַט אין דער ערד אריין... און די קינדער פאָלגען, טהוען אַלץ וואָס מע הייסט זיי, וואָרום די צייט איז שלעכט, פּרנסה איז געשלאָגען, אין חדר געהט מען נאָר א האַלבען טאָג, דעם אנדערען האלבען טאָג העלפט מען אוים דעם טאַטען ווי ווייט מע קאָן. ווער אין שטוב ארום די אורחים, און ווער אין דרויסען אויפ'ן בענקעלע ביי'ם טויער — צו פאררופען די דורכפאָהרענדיגע בעלי־עגלות: „אהער פארפאָהרט, אהער!"...

אודאי א׳ז אין דרויסען אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער שוין בעסער, ווי אויסצושטעהן דעם הו־הא, מיט׳ן גיהנום, מיט׳ן גלות־שטיפמאמע אינוועניג אין שטוב. דאס זיצען ביי׳ם טויער אויפ׳ן בענקעלע איז גאר קיין ארבייט ניט. דאס איז א שפיעלכעל, א פארגעניגען. ווער שמועסט זומער, אז די בעלי־עגלות פליהען מיט א הוק און מיט א פייף און מיט א קנאק. דאס פאהרען זיי פונ׳ם פאראחאד מיט פארשוינדלעך, ווילען איבעריאגען איינס דאס אנדערע, הויבען זיי אויף אזא שטויב, אז מע זעהט ניט ארויס די פאסאזשירען, וואס פאר א פנים זיי האבען. נאר אז אין וואגען געפינען זיך פאסאזשירען — דאס זעהט מען. און אלע יונגלעך מיט אלע משרתים פון די איינפאהר־הייזער טהוען זיך א לאז אקעגען דעם בעל־עגלה מיט א פרייליכען געפילדער: „אהער, פעטער! אהער פארפאהרט!" און דער בעל־עגלה ענטפערט זיי אפ מיט דער בייטש, פליהט־דורך פארביי און ווערט פארשוואונדען אינ׳ם נעדיכטען שטויב, לאזט־איבער די יונגלעך און די משרתים מיט א נאז.

דאס איז אבער נאר זומער־צייט, בעת נאוויגאציע, ווען דער דניעפער געהט. ווינטער, אז דער דניעפער שטעלט זיך אוועק, לעבט דער איינפאהר פון איין אנדער סארט אורחים. ווינטער פאהרען אריין גרויסע בוכטעס, אדער בוידען, געפאקט מיט א מין סחורה, וואס איז איינגעוויקעלט אין צינאווקעס און שטינקט מיט טאראן. דאס זענען שוין ניט קיין אורחים אויף צו עסען שבתים און פארנעמען בעטלעך. זיי זענען ניט קליין צו ליגען אלע איינ־איינעם אויף דער ערד, אדער אין הויף ביי די וועגען, און זיי געבען צו לייזען נאר פאר היי און האבער. פון אזעלכע פארשוינען האט מען ווינציג נחת, און פרנסה נאך ווינציגער. הייסט דאס זיצען אליין אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער אויפ׳ן פראסט איז אויך עפיס ניט אזוי זיס. דער העלד פון די דאזיגע באשרייבונגען געדענקט גאנץ גוט יענע צייט, ווען ער איז געזעסען אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער. זומער אין דער גרעסטער היץ געבראטען זיך אויף דער

זון, און ווינטער אויף דער קעלט געפרוירען ווי א הונט, איינ־געהילט אין א צעריסען פעלצעל מיט אזעלכע שטיוועלעך, וואס האבען זיך געבעטען צום שוסטער, און ער האט געקלאפט א פוס אן א פוס און ארויסגעקוקט, טאמער וועט זיך באווייזען א בעל־עגלה, אדער א בוכטע מיט אורחים, וועט ער אויפשטעהן, זיך לאזען אקעגען: „אהער פאהרט! פארפאהרט אהער!״ זענען אבער בעלי־עגלות, ווי אויף צו־להכעים, דורכגעפלוינען פארביי און זענען נאר פארפאהרען אין א צווייטען, א רייכערען איינפאהר, טאקי אקעגען, צו ראובן יאסנעגראדסקי. דארט זענען, זאגט מען, פארהאן חדרים גרויסע, מיט ווייכע בענקלעך, מיט שפיעגלען, מיט נאך און נאך זאכען, וואס די ראבינאוויטשעס פארמעגען דאס נים. דערפאר איז דארט תמיד פול געפאקט מיט פעטע אורחים, און ביי זיי, ביי די ראבינאוויטשעס אין איינפאהר, איז פוסט, חאטש הינט צו פארטרייבען. און דאס פארדריסט שלום׳ען זעהר שטארק — אויף וועמען? אויף גאט! פאר וואס האט גאט נים געמאכט אזוי, אז ער זאל בעסער געבוירען ווערען ביי ראובן יאסנעגראדסקי, איידער ביי נחום ראבינאוויטשען פאר א זוהן?...

און ראובן יאסנעגראדסקי ווערט ביי איהם א סימבאל פון מזל, פון עשירות און פון אלדאס גוטס. און א סך פעטע אורחים ווערט ביי איהם א אידעאל, א צווייטער „אוצר״, פון וועלכען ער חלום׳ט אצינד, ווי ער האט געחלום׳ט אמאל, אין שמואליק׳ם צייטען. און עס שטעלט זיך איהם פאר אין יעדען פוהרעל, וואס פאהרט־דורך פארביי, אז דאס פאהרט א בעל־עגלה מיט בכבוד׳ע פארשוינען, פעטע אורחים אין בערענע פעלצען. עס פאהרט־דורך דער בעל־עגלה אקוראט נעבען זייער איינפאהר, און איידער שלום באוויזט ארויסצורעדען דאס ווארט: „אהער!״ האט דער בעל־עגלה שוין אליין אפגעשטעלט די פערדלעך: „טפררררו!״ — און עס קריכען־ארוים פון דארטען איינס נאך דאס אנדערע די בכבוד׳ע פארשוינען אין זייערע בערענע פעלצען. און מע טראגט־אראפ נאך זיי געלע לעדערנע טשעמאדאנעס, אנגעפאקט מיט כל טוב, יעדער

טשעמאָדאַן וועגט אַ פּוד! און זיי מאַרשירען־אַריין אין שטוב אַריין, און זיי הייסען זיך געבען איטליכען באַזונדער אַ נומער, און בעטען, מע זאָל זיי דערלאַנגען סאַמאָוואַרען, און הייסען קאָכען וואַרעמעס און וועטשערע. און עס קומט־אַריין צו זיי דער טאַטע אין דער יאַרמעלקע, מיט אַ שמייכלענדיג פּנים, און שטעקט זיי אָפּ אַ ברייטען שלום־עליכם און פרעגט זיי, צי רעכענען זיי דאָ שבת האַלטען? צעלאַכען זיי זיך און זאָגען: „וואָס עפּיס איין שבת? פּאַר וואָס ניט דריי שבתים? און לאָזען לאַזט זיך אויס, אַז דאָס זענען גאָר סוחרים, וואָס זענען געקומען קויפען ווייץ, און ביי קויפען ווייץ וועט דער טאַטע קאָנען האַפּען אַ שען פּאַרדיענסטעל קאָמיסיע, און טאַקי פּאַר וואָס ניט אָפּלעקען אַ ביינדעל?... אין דעם קומט־אָן די שטיפמאַמע, ארויפגעהאַפּט אויף זיך די שבת׳דיגע זיידענע פּעטשיילע; דאָס פּנים פלאַקערט איהר פאַר פרייד, און זי קוקט מיט איין אויג אויף די פּעטע אורחים און טהוט אַ פרעג שטילערהיים: „ווער האָט דאָס זיי געבראַכט צו פיהרען?" „ס׳איך האָב זיי פאַררופען, איך!" — ענטפערט איהר שלום מיט גדלות, און איז גליקליך מיט׳ן ליגען, וואָס ער האָט דאָ נאָר־וואָס אָפּגעטאָקט. גליקליך, וואָס אויך ביי זיי וועט אמאָל זיין אַ גוטער טאָג, האָטש איין טאָג אַ גוטער. און אַ שבת אַ גוטער — אַך! וואָס פאַר אַ פרייליכער שבת ביי זיי וועט זיין! און פאַר וואָס עפּיס נאָר איין שבת? פּאַר וואָס ניט אַלע דריי שבתים?...

דאָס אַלסדינג וואָלט געווען זעהר גוט, ווען ס׳זאָל ניט זיין קיין דמיון, קיין חלום. די דאָזיגע פּעטע אורחים אין די בערענע פּעלצען מיט די געלע טשעמאָדאַנעס זענען טאַקי צוגעפאָהרען און טאַקי אָפּגעשטעלט זיך, נאָר ניט ביי זייער איינפאָהר — אקוראַט אַקעגען האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט, ביי ראובן יאַסנעגראָדסקי׳ס איינפאָהר... „אַך! וואָסערע שלעכטע, שלעכטע אורחים! וואָס וואָלט זיי געאַהרט, זיי זאָלען בעסער געווען פאַרפאָהרען צו אונז?" — טראַכט זיך דער שטענדיגער בעל־דמיון און קומט־אַריין

אין שטוב א דורכגעפרווירענער דורך און דורך, און טרעפט דעם טאטען אינ׳ם קעצענעם חאלאטעל, איינגעבוינען אין דרייען איבער א ספר, און די שטיפמאמע גליהט ווי אויף פאקען: „נישט גע־קומען קיינער? וואס וועט זי טהון מיט׳ן ברויט, וואס זי האט אנגעבאקען, און מיט די פיש, וואס זי האט אנגעקאכט? חאטש נעם ווארף זיי ארויס פאר די הינט! צי איהר מיינט אפשר, אז ס׳וועט זיין פון אייערטוועגען? — ווענדט זי זיך צו די שטיפ־קינדער. — איהר זענט גאר נעבאך קראנק צו עסען אלטגעבאקען ברויט! ס׳וועט זיך אייך אודאי שטעלען פאפעריק אין האלז, אדער אייער מאגען וועט עס חלילה ניט פארדייען! א קליינינקיים, אזעלכע איבערגעוואשענע קינדערלעך, א גאנצע חאליאסטרע, קיין עין־הרע, און אלע אזוי איידעל געפאצקעט! מע האט זיי נאר־ניט געקאנט איבערלאזען, ווי די מיידלעך, אין באהסלאוו ביי׳ם זיידען מיט דער באבע, זיי זאלען בעסער דארטען קרענקען, איידער נעמען זיי אהער, נעמען זאל אייך דער רוח, זיי זאלען העלפען עסען, עסען זאלען אייך ווערעם און טאטשען אייער לייב לעבעדיגערהייט, ס׳זאל פאלען פון אייך שטיקער, ווי סע פאלט פון מיר, אז עס קומט דער ווינטער, קומען זאל אויף אייך איין אויס־חאפעניש מיט איין איינדארעניש מיט איין איינשרימפעניש״...

דא געהט אוועק א באקאנטער מענה־לשון, און שלום דער בעל־החלומות פארגעסט, אז ס׳איז איהם קאלט, און ער לויפט־ארויס צוריק אויף דער קעלט, צוריק צום טויער אויפ׳ן בענסעלע. דארט איז בעסער. דארט קאן מען חאטש זיצען רוהיג און חלומ׳ען וועגען דעם, טאמער וועט גאט פארט צושיקען עפים פעטע אורחים מיט בערענע פעלצען, מיט געלע לעדערנע טשעמאדאנעס, וואס וועלען זיך אפשר פארט אפשטעלען ביי זיי אין איינפאהר, ניט אקעגען ביי ראובן יאסנעגראדסקי?... נאט, אז ער וויל, קאן ער!

דער קאַלעקטאָר

זאקסישע און ברוינשווייגער לאטעריי־צעטלען. — גרויסע האפע־נונגען, נישטיגע געווינסטן. — ער שרייבט א ראמאן אויפ׳ן שנים פון מאפו׳ס „אהבת ציון“.

צו באַוואונדערען, וואָס פאַר א שטאַרקער מענטש אַט דער שוואַכער איד, דער שטילער און פאַרטראַכטער נחום ראַבינאָוויטש, האָט באַדאַרפט צו זיין, אַז ער האָט געקאָנט אַריבערטראָגען דעם גלות פון דער שטיפמאַמע, אויסהערען איהר מענה־לשון מיט איהרע ברכות, צוזעהען, ווי זי פייניגט זיינע קינדער, און נישט אַרויס־טרעטען מיט א וואָרט אפילו! וואָס דער מענטש האָט איבער־געטראָגען אינווענינג ביי זיך אין האַרצען — קאָן מען ניט וויסען. אַרויסבאַוויזען האָט ער עס אָבער קיינמאָל ניט און אַרויסגעזאָגט האָט ער עס קיינעם ניט. און דערפאַר, אַפּנים, האָט זי געלעגט אויף איהם כבוד, געעהרט, רעספּעקטירט, נישט באַגאַנגען זיך קעגען איהם אזוי גראָב, ווי צו זיינע קינדער, למשל, און געשעצט איהם אזוי הויך, ווי ס׳איז נאָר מעגליך געווען פאַר אזא אידינע, וואָס האָט אליין אויך קיין האָניג ניט געלעקט, נעבאַך גוט אויס־געריסען געוואָרען, געהאָרעוועט ווי איין אָכס אויף אזא גרויסער שטוב מיט א האַליאַסטרע קינדער, אייגענע און פרעמדע.

און אפשר האָט זיך איהר רעספּעקט גענומען דערפון, וואָס זי האָט געזעהען, מיט וואָס פאַר א כבוד מע האַלט איהר מאַן אין שטאָדט, חאָטש אַלע וויסען, אַז ער איז ווייט פון א נגיד,

פארדיענט קוים דאָס שטיקעל ברויט. קיין נארישע אידינע, ווי געזאָגט, איז זי ניט געווען, נאָר א פארביטערטע נשמה, נישט קיין איינגעהאלטענע בשעת כעס און בטבע איין אָפענטליכער מענטש: וואָס אויף דער לונג, דאָס אויף דער צונג. דערפאר, וואָס דער טאטע האָט איהר קיינמאָל ניט געשטעהרט אין איהר מענה־לשון, האָט זי איהם ניט געשטעהרט אין זיינע זאכען — אריינקוקען אין א בוך, שפיעלען א שאָך אָדער אזוי פארברענגען מיט א מענטשען. און די מענטשען, מיט וועלכע דער טאטע האָט פאר־בראכט, זענען געווען לויטער משכילים, אויפגעקלערטע יונגעלייט און גלאט „קאָפּמענטשען", מע קאָן זאָגען, די סמעטענע פון דער דעמאָלטיגער שטאָדט־אינטעליגענץ. דאָס איז געווען א גאנץ בינטעל משכילים, וואָס פארדיענען אויסגערעכענט צו ווערען ביי די נעמען און אָפּגעמאָהלט צו ווערען, ווי זיי שטעהען און געהען, מיט זייער גאנצער פיגור.

דער ערשטער באדארף באשריבען ווערען „דער קאָלעקטאָר", א איד א בעל־בשר, א שווערער איד, נאָר א „קאָפּמענטש" און — ווי מע האָט אונטערגעשמועסט — א שטיקעל אפיקורס, חאָטש ער האָט געטראָגען א לאנגע קאפאָטע און געדיכטע פאות. נחום ראבינאָוויטש האָט געזאָגט אויף איהם, אז דער איד איז „עמוק" און אז ער „ווייסט א שלל". גאנצע טעג האָבען זיי געקאָנט אוועקזיצען אינצווייען און רעדען און רעדען אָהן א שיעור. פון וואנען האָט זיך גענומען ביי זיי אזוי פיעל רעד? אָפּטמאָל פלעגט דער קאָלעקטאָר קומען מיט א ביכעל, אָפּטמאָל נעמען א ביכעל. ביי דער שטיפמאמע האָט ער געהאט א צונעמעניש: „דער קאָלטון" — דערפאר, וואָס ער האָט געהאט א קאָלטונעוואטע באָרד. נאָר אין שטאָדט האָט ער געהייסען „דער קאָלעקטאָר". געהאנדעלט מיט צעטלען, זאקסישע און ברוינשווייגער צעטלען. געטראָגען האָט ער שווארצע ברילען (געהאט קאלי אויגען), זומער און ווינטער איז ער געגאנגען אין טיעפע קאלאָשען. קיין שטיוועל ניט, נאָר קאלאָשען, ווייסע זאקען און קאלאָשען. א

גרויסער אביון, נאָר אַ מורא'דיגער בעל־בטחון. געווען זיכער, אַז זיינע קונדען מוזען אַמאָל אויסנעמען דאָס גרויסע געווינס, און דורך דעם וועט ער שוין אַליין אויך געהאָלפען ווערען. און געווינען, האָט ער געזאָגט, וועט ניט קיין אַנדערער, נאָר נחום ראַבינאָוויטש. ער איז איהם מבטיח, וואָרום קיינער באַדאַרף ניט אַזוי נויטיג דאָס גרויסע געווינס, האָט ער געזאָגט מיט אַ טעם, ווי רב נחום ראַבינאָוויטש... עס קאָן זיין, אַז דאָס אייגענע האָט ער מבטיח געווען אויך זיינע אַנדערע קונדען. ער האָט זיי געהאַט אַ סך, כמעט די גאַנצע שטאָדט אידען האָבען געשפּיעלט לאָטעריי. נאָר נחום ראַבינאָוויטש האָט אין איהם געגלויבט, ווי אין אַ רבין, און גלייך מיט איהם אַרויסגעקוקט אויפ'ן גרויסען געווינס, ווי אויף משיח'ען, געזיפצט און געבענקט און געוואַרט, אַז אָט־אָט קומט דער קאָלעקטאָר מיט דער גוטער בשורה: „מזל־טוב, רב נחום, איהר האָט געוואונען די פינף און צוואַנציג טויזענט”...

דער העלד פון דער באַשרייבונג געדענקט, אַז אַלע מאָל, ווען ס'האָט געהאַלטען ביי דער לעצטער ציהונג פון דער לעצטער קלאַס, האָט דער טאַטע ניט געקאָנט איינזיצען אויף איין אָרט, געזיפצט מעהר ווי אַלע מאָל, שטאַרק גענעהניצט און געצווינגען זיך, ווי אין אַ פיעבער. גלייך מיט'ן טאַטען האָט אויך שלום געפיעבערט און אַרויסגעקוקט אויף דעם גליקליכען טאָג, אפשר נאָך מעהר ווי דער טאַטע. ער איז געווען זיכער, אַז ניט קיינער, נאָר זיין טאַטע איז דער קאַנדידאַט אויפ'ן גרויסען געווינס. דאָ האָט זיך איבערגע'חזר'ט ווידער אַ מאָל דער אוצר פון זיין חבר שמואליק. ער האָט געטראַכט וועגען דעם גאַנצע טעג. ער האָט געקאָנט אויסווענדיג די נומערען פונ'ם טאַטענ'ס צעטלען. ער האָט זיי געזעהען אין חלום. ער האָט זיך גאָר ניט געקאָנט פאָרשטעלען, אַז גאָט זאָל זיין אַזאַ שלעכטער. וואָס וועט איהם אַהרען, דעם רבונו־של־עולם, אַז ס'וועט אַרויס דעם טאַטענ'ס נומער? דאָס איז דאָך שוין ביי גאָט אַזוי גרינג, וואָס גרינגער קאָן שוין גאָר ניט זיין...

שלום, זיצענדיג אין דרויסען אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער, דערזעהט פון ווייטען דעם קאַלעקטאָר, ווי ער שפרייזט מיט די טיעפע קאַלאָשען גלייך צו זיי, — לויפט ער אַנזאָגען דעם טאַטען אַ בשורה: „ער געהט!" — „ווער?" — „דער קאַלעקטאָר". — „און אַז דער קאַלעקטאָר, איז וואָס?" — „וואָס הייסט? היינט איז דאָך דער לעצטער טאָג פון דער ציהונג!"...

אזוי זאָגט שלום צום טאַטען, און ער באַמערקט, ווי דעם טאַטענ׳ס געל־געקנייטשט פּנים איז בלאַס געוואָרען. אין זיינע פאַרזאָרגטע אויגען האָט זיך באַוויזען אַ פייערעל און איז באַלד פאַרלאָשען געוואָרען.

דער קאַלעקטאָר קומט־אריין אַ פאַרסאַפּעטער — ער האָט איין אַסטמאַ. „ביי איהם בלייב עס", זאָגט די שטיפמאַמע. מוז ער פריהער איבערהאַפּען דעם אָטעם און זאָגט אַ גוט־מאָרגען. דער טאַטע פרעגט נישט ביי איהם גאָרנישט. ס׳זאָל עפּיס זיין, וואָלט ער דאָך אַליין געזאָגט... יענער זעצט זיך אַוועק, פאַרשאַרט דאָס היטעל, ווישט זיך מיט דער פּאָלע דעם פאַרשוויצטען שטערן און דערצעהלט אַ נייעס, אַז ס׳איז היים מיט סכנת־נפשות! ממש עס ברענט! עס ברענט!... אַ פויזע. ביידע שווייגען. דערנאָך בינדט ער אויף די פּעטשיילע, אַ פאַרסמאָלצעוועטע, אַ רויטע, מיט גרינע פלאַמעס און שמעקט מיט הערינג. דאָרט ליגען ביי איהם אַלע לאָטעריי־צעטלען. ער נעמט־אַרויס מיט ציטערענדיגע באַוואַכסענע הענט אַ גרויסען בויגען פּאַפּיער מיט אַ סך ציפערען פון אויבען ביז אַראָפּ, זוכט און זוכט מיט די שווארצע ברילען. שאַט! ער האָט געפונען! ער שטעלט־אָן די שווארצע ברילען אויפ׳ן טאַטען:

— אייער נומער, רב נחום, איז, דאַכט זיך, אויב איך האָב קיין טעות ניט, זעכצעהן טויזענט דריי הונדערט פיער און אכציג?

— איך פאַרשטעה ניט, וואָס איהר פרעגט ביי מיר. — ענטפערט איהם דער טאַטע מיט אַ שמייכעל. — מיר דאַכט, אַז

איהר האָט אַ גוטען זכּרון: איהר ווייסט אַלעמענ'ס נומערען אויף אויסווענינ.

— אויף אויסווענינ — זאָגט איהר? סע קאָן זיין. הכּלל, זעכצעהן טויזענט, זאָגט איהר, דריי הונדערט מיט פיער און אַכציג.

ער קוקט דורך די שווארצע ברילען און טאַפּט מיט די פינגער אינ'ם ציפּערדיגען פּאַפּיער. שלום פּיהלט, אַז אַט־אַט שפּרינגט איהם אַרויס דאָס הארץ. נו? לאָמיר שוין הערען!... נאָר דער קאָלעקטאָר האָט צייט. ער רעדט זיך פּאַוואָלי:

— אייער נומער, רב נחום, האָט געוואונען... יאָ, ער האָט געוואונען...

שלום זעהט, ווי אויפ'ן טאַטענ'ס פּנים פליהט דורך אַ געל חמאַרעלע און ווערט פאַרשוואונדען. און אַליין גלוסט זיך איהם אויסשרייען מיט אַ קוויטש: קוקוריקו! — נאָר ער האַלט זיך איין און שלינגט איטליכעס וואָרט, וואָס געהט־אַרויס פונ'ם קאָלעקטאָר'ס מויל:

— געוואונען... אָבער אַ קליין געווינסעל. נאָר אַ קליין געווינסעל! עס וועט זיך אָננעמען, אחר נכּיון פּעט און כּל ההוצאות, אַזוי גרויס... אַזוי גרויס...

דער קליינער חלש'ט שיער!

— אַזוי גרויס, ווי אַכט רובעל מיט זעכציג. קומט פון אייך, אַפּנים, אויב איך בין מיך ניט טועה, צוועלף מיט פופציג, און פון פריהער, אויב איהר געדענקט, דריי מיט אַכציג. האָבען מיר, הייסט עס, אַ קיימאַ־לן פון זעכצעהן מיט דרייסיג? נמצא, אַז איהר בלייבט מיר שולדיג אויף להבא אַזוי גרויס, אַפּנים, ווי זיעבען מיט זיעבעציג. הא? איז דאָס אַזוי, צי ניין? אַצינד ווילט איהר דאָך מסתמא אַ נייַ צעטעל? וועל איך אייך געבען. נעמט, רב נחום, קלויבט אייך אויס אַ נומער. הייִנטיגס מאָל, אם ירצה השם, וועט איהר שוין געווים געווינען. דאָס איז אַזוי זיכער, הערט איהר, ווי מיר האָבען הייִנט יום גימל אויף דער גאַנצער וועלט! שוין? האָט איהר שוין אויסגעקליבען? וואָס פּאַר אַ

נומער? אכט טויזענט זעכס הונדערט דרייצעהן? לאז נאט געבען מיט גליק, אין א גוטער שעה זאל זיין!... וואס קוקסט דו זיך אזוי איין, — זאגט ער צו שלום׳ען — דו קונדאס איינער? (א קוועטש דעם „אס”). וואו האלסט דו אינ׳ם „שירי־תפארת”, דו שייגאץ איינער? (א קוועטש דעם „אץ”).

דער „שירי־תפארת” פון נפתלי הערץ וויזעל — דאס איז א ביכעל, וואס דער קאלעקטאר האט געהאט געבראכט צו טראגען דעם „שייגאץ”, ער זאל לייענען, מיט נאך ביכלעך פון אדם הכהן לעבענזאהן און פון קלמן שולמאן און פון רב יצחק בער לעווינזאהן. און דער שייגאץ (שלום) האט זיי געשלונגען, זיצענדיג אין דרויסען אויפ׳ן בענקעלע ביי׳ם טויער. און דער טאטע האט אנגעקוואלען, וואס זיין זוהן לייענט שוין אזעלכע ביכלעך, און געפרעגט ביי איהם, צי פארשטעהט ער חאטש וואס ער לייענט? שעמט זיך שלום זאגען, אז ער פארשטעהט, ווארום ווי אזוי רעדט מען דאס מיט א טאטען? ענטפערט פאר איהם דער קאלעקטאר, אז ער פארשטעהט זעהר גוט, דער „שייגאץ”, פאר וואס זאל ער ניט פארשטעהן? זעהט איהר, מאפו און סמאלענסקין איז פאר איהם נאך א ביסעל פריה, פאר אזא וועוריק, נאך צו פריה! — אזוי לאזט אויס דער קאלעקטאר, און מהאי טעמא, ווייל דער קאלעקטאר האט געזאגט, אז ס׳איז נאך צו פריה, האט דער וועווריק באקומען ערשט רעכט חשק צו אט די דאזיגע ביכלעך, און ער האט בגנבה זיך צוגעחאפט צו מאפון און צו סמאלענסקינען און א נאש געגעבען בסוד, אז קיינער זאל ניט זעהען, א ביסעל מאפו און א ביסעל סמאלענסקין.

דאס ערשטע, וואס איז איהם געקומען צו דער האנט, איז געוועזען דער ערשטער אידישער ראמאן „אהבת ציון” פון אברהם מאפו. מאפו׳ס „אהבת ציון” האט ער איינגעשלונגען אין איין שבת, פון אנהויב ביז׳ן סוף, ליגענדיג אויפ׳ן בוידעם און ברענענדיג ווי א שטרויענער דאך. ער האט געוויינט מיט ביטערע טרערען אויפ׳ן אומגליקליכען אמנון, געוויינט און נעחליפעט! און האט

זיך שטערבליך פֿאַרליעבט אין דער שענער געטליכער תּמר׳ען גלייך מיט דעם העלד פֿונ׳ם ראָמאַן, מיט אמנונ׳ען, אויב ניט מעהר נאָך פֿון אמנונ׳ען, געזעהען זי אין חלום און גערעדט מיט איהר אויף שיר־השירים שפּראַך, ארומגענומען זי און געהאַלזט זי און געקושט זי...

. . . .

אויף מאָרגען איז דער פֿאַרליעבטער שלום אַ גאַנצען טאָג ארומגעגאַנגען, ווי אַ שאָטען, מיט אַ מורא׳דיגען קאָפּוועהטיג, פֿאַרלוירען דעם אַפּעטיט צום עסען, אָבער טאַקי לחלוטין, — וואָס ס׳איז געוועען פֿאַר דער שטיפמאַמע אַ רעטעניש: „גע׳פּגר׳ט אַ בער אין וואַלד! ניט אַנדערש!” — אַזוי האָט די שטיפמאַמע געזאָגט און גענומען נאָכקוקען און נאָכפֿאָרשען, וואָס איז די מעשה, וואָס דער בחור האָט אויפגעהערט צו עסען?...

דער סוף פֿונ׳ם „אהבת ציון” איז געוועען אָט וואָס פֿאַר אַ סוף. פֿון די אורחים, וואָס האָבען זיך אָפּגעשטעלט ביי זיי אין איינפֿאָהר, זענען אריינגעפֿאַלען איהם אָפּטמאָל עטליכע גראָשענס פֿאַר פֿאָלגען אַ גאַנג. אָט די גראָשענס האָט שלום אויסגעגעבען אויף פּאַפּיער, צונויפגעניהט דאָס פּאַפּיער אין אַ ביכעל, צעווירעט אַלע בלעטלעך פֿון ביידע זייטען, און האָט זיך אוועקגעזעצט צו דער ארבייט — שרייבען אַ ראָמאַן אויף׳ן שניט פֿון מאַפּו׳ס „אהבת ציון”, איין אייגענעם ראָמאַן, נאָכגעגאַנגען מאַפּון פּיס־טריט, מיט׳ן לשון און מיט׳ן סטיל און מיט׳ן גאַנצען פּלאַן, נאָר אונטער איין אַנדער נאָמען: ניט „אהבת ציון”, נאָר „בת־ציון”, און די העלדען האָבען ניט געהייסען ניט אמנון און ניט תּמר, נאָר שלמה און שולמית. און אַזוי ווי ביי טאָג איז ניט געוועען קיין סך צייט צו שרייבען — אַ האַלבען טאָג דאַרף מען געהן אין חדר און אַ האַלבען טאָג העלפֿען אין איינפֿאָהר, — לכן האָט ער געמיינט אויסנוצען דערצו אויך די נאַכט, אוועקגעזעצט זיך ביי אַ לאָמפּ און געשריבען מיט קליינע אותיות׳לעך, און געשריבען און גע־

שריבען, ביז... ביז די שטיפמאמע האט דערהערט, סע סקריפעט עפים, און דערזעהען, אז עס לייכט זיך, האט זי זיך ניט געפוילט און איז אראפ פון בעט א בארוויסע, זיך אונטערגע'גנבה'ט און דערזעהען דעם חברה־מאן זיצען און שרייבען, האט זי אויפגעהויבען אזא גוואלד, אז די גאנצע שטוב האט זיך אויפגעחאפט אין איין שרעק, געמיינט, אז סע ברענט. דער גאנצער גוואלד איז אבער געווען נאר איבער'ן קעראסין, וואס איז אויסגעברענט. „גאז וועלען זיי ברענען, ברענען און שרפה'נען זאלט איהר, ליעבער גאט! א מיתה משונה! א חלירע! א שרפה! א מגפה!"...

אודאי האט דער טאטע דעם ניט־געענדיגטען ראמאן „בת־ציון" צוגענומען צו זיך, אינאיינעם מיט'ן גע'גנבה'טען „אהבת ציון", און דער מחבר פון דער „בת־ציון" האט שוין געווארט אויף א רעכטען פסק. צום סוף לאזט זיך אוים, אז דער טאטע האט דעם „בת־ציון" באוויזען, צום אלעם ערשטען, דעם קאלעקטאר. האט דער קאלעקטאר זיך גאר ניט געקאנט אנקוקען אינ'ם כתב און אינ'ם לשון און אין דער מליצה! און ער האט געשענקט דעם „קונדאס" אזא קניפ אין באק, אז ס'איז געבליבען שטעהן א בלויער סימן.

— איהר ווייסט נאר ניט, רב נחום, וואס פאר א פרי דאס איז! שטראף מיך גאט, אויב איהר ווייסט! פון איהם וועט עפים אויסוואכסען! אט וועט איהר זעהען, וואס פון איהם וועט אויסוואכסען!... קום נאר אהער, דו שייגאץ איינער, לאם איך דיר שענקען חאטש נאך א רעכטען קניפ אין דיינע רויטע פאמ־פעשקעס, א רוח אין דיין פארענט און מיטען אריין!

48

די גערעאַטענע איידעמס

דער „מיראַוואַי סודיאַ", אַ גוי, זאָגט מוסר די אידען. — לייזער־יאַסעל און מאַגידאָוו — צאַצקעוואַטע איידעמס. — טויזענט בלאַט גמרא אויסוועניג.

נאָכ'ן „קאָלעקטאָר" זענען אָפּטע אַריינגעהערס צו נחום ראַבינאָוויטשען געווען די „גערעאַטענע איידעמס", די אמת'ע זיידענע יונגעלייט, די צאַצקעס, די אינטעליגענץ פון שטאָדט.

איטליכע שטאָדט מיט איהרע השגות און מיט איהרע מאָדעס. אין פּערעיאַסלאַוו איז געווען אין יענער צייט אַ מאָדע — איידעמס. ביי די דאָרטיגע בעלי־בתים איז דאָס געווען אַ מין ספּאָרט, וואָס מע האָט זיך דערויף אויסגעבראַכט, זיך געלאָזט קאָסטען געלט, אַבי צו קריגען אַ רעכטען איידעם. באַצויגען האָט מען די סחורה, מיינסטענס, פון דער פרעמד. זעלטען ווער עס האָט אַ שידוך געטהאָן אין דער היים. סיידען אַזעלכער, וואָס האָט ניט צו באַצאָהלען. ווער אָבער עס האָט געקאָנט און געוואָלט געבען נדן, דער האָט זיך געבראַכט צו פיהרען פון דער ליטא אָדער פון פּוילען איין איידעמעל אַ צאַצקע, יעדער נאָך זיין גוסט, נאָך זיין פאַסאָן, נאָך זיין השגה און נאָך זיין פאַרמעגען.

למשל, דער פעטער פּיני האָט זיך געבראַכט איין איידעמעל דוקא ניט פון ווייט, פון לובען, אַ יונגערמאַן אַ בן־תורה, אַ רוחניות, וואָס האָט ניט געוואוסט קיין צורת מטבע. די מוהמע חנה פאַר

איהר שענער טאָכטער האָט אַראָפּגעבראַכט איין איידעם פון יאַגאָטין, אַ פּאַרשוין, וואָס מע האָט געמעגט איהם אָנקוקען אויף בילעטען! ניט קיין איבעריגער חכם און ניט קיין גרויסער למדן, דערפאַר אַ פּאַרשוין! שבת נאָך דער חתונה, אַז מע האָט געפיהרט דאָס פּאָרעל אין שוהל און פון שוהל, האָבען אידען און ווייבער זיך געשטופּט קאָפּ אויף קאָפּ, איינגעקוקט זיך און באַוואונדערט און געשאַצט, ווער פון די צוויי איז שענער? און דוקא הויך אויף אַ קול. איינינע האָבען געזאָגט, אַז ז י איז שענער, אַנדערע האָבען געדרונגען, אַז ע ר איז שענער. דער „ער" מיט דער „זי" האָבען דאָס ביידע געהערט, זיך פאַררויטעלט און דערפון געוואָרען נאָך שענער. מעהר האָבען די עלטערען ניט געדאַרפט, אַבי זיי האָבען אויסגענומען, זייער סחורה איז געפעלען, און די שטאָדט רעדט פון זיי. וואָס נאָך דאַרף מען האָבען צו פּאָפּולאַריטעט?... אָפּטמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מע האָט זיך געשלאָגען פאַר איידעמס. דאָס הייסט, מע מיינט ניט, חלילה, זיך געשלאָגען מיט שטעקענס. געשלאָגען הייסט — מחותנים האָבען זיך געקריגט און געזידעלט, ווער עס האָט אַ שענערען איידעם. מחותנת'טעס האָבען זיך געשטעלט פייגען, און עס איז טאַקי דערגאַנגען אַמאָל צו פּעטש אויך, און ראַמאַנאָווסקי דער „מיראָוואָי סודיא", אַ גוי אַ חרוץ, וואָס פאַרשטעהט אידיש, האָט זיי געזאָגט מוסר... פאָרט אַ גוי! ווי קאָן אַ גוי פאַרשטעהן דעם תענוג פון פיהרען איין איידעם שבת אין שוהל אַריין, אָוועקזעצען איהם אין זיינע נייע בגדים פון קאָפּ ביז פיס גאַנץ אויבענאָן אין מזרח, אויף דער אויסשטעלונג, איהם אָפּגעבען מפטיר, און ער זאָל אַרויפגעהן אויף דער בימה און אָפּקלינגען אַ הפטרה'לע, אַז ס'זאָל קנאַקען, און די ווייבער פון עזרת־נשים זאָלען זיך שטופּען דורך די פענסטערלעך: „וואו איז ער? וואו?"... ניין, דאָס וועט אַ גוי קיינמאָל ניט פאַרשטעהן, ער מעג זיין דער גרעסטער חכם אין דער וועלט!

מעהרסטענטיילס אָבער איז דער דאָזיגער אַרטיקעל געווען אַזאַ מין, וואָס ווערט גיך אָפּגענוצט, טהוט אַ גלאַנץ און ווערט

וואָכעדיג, ווי יעדער מין סחורה, וואָס הויבט־אָן ווערען אַלט, אָדער נעהט־אַרוים פון דער מאָדע. אַ יאָהר, צוויי יאָהר — און דער נעוועזענער איידעם, די צאַצקע, דער נעכטיגער פּרינץ, ווערט אַ איד גלייך מיט אַלע אידען, עס הויבט זיך איהם אָן אויסשיטען אַ בערדעל, און ס'איז צו זעהען, ווי ער הויבט־אָן צו טראָגען אויף זיך דעם עול פון פּרנסה. אַ רחמנות צו קוקען, ווי אַזוי דער נעוועזענער איידעם, דער נעכטינער פּרינץ, וואָס איז, דאַכט זיך, ערשט פאַראַכטאָגען שבת געשטאַנען אין בית־מדרש אין מזרח אויף דער אויסשטעלונג, האָט אָפּגעטראָטען מחילה דעם אויבענאָן אַ נייעם איידעם אַ צאַצקע, אַ נייעם פּרינץ, און ער קוקט אויף איהם און איז איהם מקנא, און זיין יונג ווייבעל, וואָס איז ערשט אָט דאָ ניט לאַנג געווען אַ קעניגין, שטופּט זיך מיט אַלע ווייבער גלייך פון עזרת־נשים אַהין, צום פענסטערעל: „וואו איז ער? וואו?"... אָט אַזוי איז אַלסדינג אויף דער וועלט. מיר וואָלטען דאָ באַדאַרפט זאָגען: ד ו ר ה ו ל ך ו ד ו ר ב א, און עס וואָלט געווען אַ יושר אַריינצולאָזען זיך אַ ביסעל אין לעבענס־פּילאָזאָפיע, נאָר מיר האַלטען ביי די גראָטענע איידעמס, געהען מיר דעריבער אונזער וועג.

צוויי אַזעלכע גראָטענע איידעמס זענען געווען, קאָן מען זאָגען, איין אויסנאַם פון'ם כלל איידעמס, און זיי זענען דעריבער פאַרבליבען אין דער שטאָדט פערעיאַסלאַוו מיט'ן גאַנצען גלאַנץ אויף אַ לאַנגער־לאַנגער צייט נאָך זייער חתונה, ניט אָפּגעבליאַ־קעוועט, ווי אַלע אַנדערע איידעמס, און ניט אַרוים אַזוי גיך פון דער מאָדע. איינער האָט געהייסען לייזער־יאָסעל, דער אַנדערער — מאַגידאָוו. דעם ערשטען האָט אַראָפּגעבראַכט פון קאָרסון אַ נגיד אַ לעדער־הענדלער, וואָס האָט געהאַט ניט קיין איבעריג שענע טאָכטער און האָט אָבער געקאָנט רעכט באַצאָהלען. דעם אַנדערען האָט אויסגעשריבען פון דער ליטאַ ערגיץ אַ נגיד אַ ליוועראַנט, וואָס שטעלט־צו פערד אין „קאַזנאַ", איהם געגעבען ביידע זאַכען: אי אַ שענע טאָכטער, אַ געזונטע שטיק, אי היבשליך נדן, אַ חוץ

מתנות און קעסט און וואָס איהר ווילט. און אַז מע האָט זיי אראָפּגעבראַכט, האָט געקלונגען די שטאָדט, ממש געגאַנגען „חאַ־דראַם”! חתונות זענען געווען אַזעלכע, וואָס ליגען עד היום אין טעם און זענען אַ לאַנגע צייט ניט פאַרגעסען געוואָרען. מע האָט גערעדט פון זיי נאָכדעם אין שטאָדט און אויסער דער שטאָדט און אין אַנדערע שטעדט אַרום און אַרום אין דער גאַנצער סביבה. אַ קליינינקייט, וואָס די צוויי חתונות האָבען אָפּגעקאָסט!... אויב די טעכטער זענען געווען גליקליך, אָדער ניט — דאָס איז זיך אַ באַזונדערע זאַך. אויף וויפיעל אונז איז באַוואוסט, האָט איינע פון זיי זיך גע'גט מיט איהר מאַן שוין דערנאָכדעם, אַז זי האָט געהאַט פון איהם אַ מתנה — עטליכע קינדערלעך, — און זי איז אוועק קיין אַמעריקע... די אַנדערע — דער מאַן איהרער איז, דאַכט זיך, אָדער אַ מלמד, אָדער אַ שדכן, אָדער ביידע זאַכען אין־איינעם, פאַר זיכער איז שווער צו זאָגען, נאָר אַז ער איז איין אָרעמאַן — דאָס איז געוויס. מיר רעדען אָבער נישט פון איצט. מיר רעדען פון דעם, וואָס איז געווען אַמאָל, מיר רעדען פון דעמאָלט! דעמאָלט זענען די פאָטער און מוטער, די שווער און שוויגער, הייסט עס, געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל! איינע פאַר דער אַנדערער האָבען זיך די שוויגערס באַריהמט מיט די „מציאות”, וואָס זיי האָבען איינגעהאַנדעלט. איינע האָט זיך ארויסגערעדט פאַר די ווייבער, אַז זי האָט געבראַכט אַ פּרוכת'על אין שוהל אריין. האָט די אַנדערע זיך אויסגעדריקט נאָך שאַרפער, אַז זי האָט אריינגעבראַכט אַ ספר־תורה'לע אין אָרון־קודש'על אריין (צוליעב'ן פּרוכת'על מיט'ן ספר־תורה'לע איז שוין דער אָרון־קודש ביי איהר געוואָרען איין „אָרון־קודש'על”...).

און באַריהמען זיך האָבען זיי געמעגט. זיי האָבען געהאַט מיט וואָס. לייזער־יאָסעל איז געווען אַ עלוי: אַ יונגערמאַנטשיק, וואָס האָט געקענט — אַזוי האָט מען געשמועסט — טויזענט בלאַט גמרא בעל־פּה; 1,000 — ניט קיין 999 פון תנ"ך שמועסט מען ניט. היינט אַ בעל־לשון־קודש, און אַ בעל־מליץ, און אַ כתבא רבה,

און א ברען, א ליז, א פארשלעפּטע קרענק.... בסוף האָט מען אפילו אונטערגעשמועסט, אַז ער איז אַ ביסעל „געחאַפּט״: פאַר־קנייטשט דאָס דאַווענען, האַלט ניט פון תּעניתים, טראָגט דאָס נאָז־טיכעל אים שבת, שרעקט זיך ניט איבער פאַר אַ נקבה — און נאָך אַזעלכע זאַכען האָט מען געקאָנט האָרכען, ביי׳ם פעטער פיני אין שטוב, למשל. דאָס איז אָבער אַלסדינגס געווען בטל אַקעגען די טויזענט בלאַט גמרא אויסווענדיג.

דער צווייטער איידעם, מאָגידאָוו, איז אויך געווען אַ עלוי, אויך טויזענט בלאַט גמרא אויסווענדיג — 1,000 — ניט קיין 999 — און אויך אַ בעל־תּנ״ך און אַ בעל־דקדוק און אַ בעל־לשון־קודש און אַ שענער בעל־דברן, נאָר שוין נישט קיין ליץ און נישט קיין פאַרשלעפּטע קרענק, ווי לייזער־יאָסעל. אדרבה, שוין אַ ביסעל צו אַ חקרן, צו אַ טיעפער, פאַרדרעהטער מח. אַלסדינגס, וואָס איהר זאָלט ניט זאָגען, איז פונקט קאַפּויר. אַ שטיק עקשן — אַ „ליטוואַק״!

פאַרשטעהט זיך, אַז נחום ראַבינאָוויטש האָט ניט דורכגעלאָזט אַזאַ טייערע געלעגענהייט, אַז די דאָזיגע געראָטענע איידעמס זאָלען פאַרהערען זיין קליינעם בעל־תּנ״ך און זעהען, ווי דער ימח־שמו׳ניק שלום שרייבט לשון־קודש.ביידע איידעמס האָבען געפונען, אַז דער ימח־שמו׳ניק איז טאַקי אַ ימח־שמו׳ניק, און מע טאָר איהם ניט לאָזען געהן לאַבוד. מע דאַרף זעהען פאַר איהם עפּיס אַ „תּכלית״, מאַכען דאָס קינד פאַר אַ „מענטשען״. איינער פאַר׳ן אַנדערען האָבען זיי איהם אָפּגעלויבט אין טאָג אַריין, נע־זאָגט, אַז „מע קאָן גאָר ניט וויסען, הערט איהר, וואָס פון דעם ימח־שמו׳ניק קאָן אַמאָל זיין״... און דער קאָלעקטאָר מיט די שוואַרצע ברילען, וואָס רייבט זיך אַרום יונגעלייט, האָט אויך צוגעבאָמקעט, אַז ער זאָגט שוין לאַנג, אַז מע קאָן גאָר ניט וויסען, וואָס פון דעם „שייגאַץ״ (אַ קוועטש אויף דער „אַץ״) קאָן אַמאָל זיין... און דער ימח־שמו׳ניק, אָדער דער שייגאַץ, וואָס איז גע־שטאַנען דערביי, האָט דאָס אַלסדינגס געהערט, און די נשמה האָט

איהם געצאַפּעלט, און דאָס האַרץ איז איהם געוואַכסען, און דער קאָפּ האָט זיך איהם געדרעהט, ווי ביי איינעם, וואָס קלעטערט אויף אַ גאַנץ הויכען לייטער, און מענטשען שטעהען אַרום איהם און זעהען, ווי ער קלעטערט גוט, און געבען איהם אונטער היץ און מאַכען איהם קוראַזש. אַ קלייניגקייט, אַזעלכע מענטשען לויבען איהם, זאָגען, אַז „מע ווייסט ניט, וואָס פון איהם קאָן אַמאָל זיין!״... און דער טאַטע — שמועסט מען ניט. יענער איז געוועזען אויפ׳ן זיעבעטען הימעל! יעדער זיפּ׳ץ פון דעסטוועגען האָט אויסגעריסען אַ שטיק האַרץ. דאָס זיפּצען האָט באַדאַרפט זאָגען: „איך וויים אַליין, אַז מע קאָן גאָר ניט וויסען, וואָס פון דעם ימח־שמו׳ניק קאָן אַמאָל זיין; נאָר גיט מיר איין עצה, אידישע קינדער, וואָס טהוט מען מיט איהם? ווי אַזוי מאַכט מען איהם פאַר אַ „מענטשען״? אדרבה, גיט עפּים איין עצה?״...

און עס האָט זיך געפונען איינער, וואָס האָט איהם געגעבען איין עצה, אַ שאַרפע, אַ ראַדיקאַלע, נאָר אַ רעכטע עצה — און איהם האָט דער טאַטע געפאָלגט. דאָס איז געוועזען איינער פון די גרעסטע פּערעיאַסלאַווער אינטעליגענטען מיט׳ן נאָמען „אַרנאָלד״, אַ יונגערמאַן אַ פילאָזאָף פון הינטער דער שטאָדט, פון די אַזוי־גערופענע „פּידוואַרקעס״. איהם שענקען מיר אַ באַזונדער קאַפּיטעל.

אַרנאָלד פון די פּידוואַרקעס

די פאַרשטאָדט פון פּערעיאַסלאַוו. — אַרנאָלד איין אַפּיקורס. — יציאת־מצרים אַ לעגענדע. — וואָס דרעפּער זאָגט אויפ׳ן רמב״ם. — ראַבינער־שול און גימנאַזיע.

כמעט יעדע שטאָדט פון דער געבענטשטער „טשערטאַ" האָט זיך איהר פאַרשטאָדט, איהר „כלאַבאַדקע", וואָס איהר באַפעל־קערונג באַשטעהט מעהר פון גויים איידער פון אידען, און די אידען, וואָס זיצען דאָרט, זענען ניט די אידען, וואָס אין שטאָדט. איין אַנדער טיפּ אידען. זיי זעהען־אויס מעהר דאָרפיש, זענען ניט אַזוי פּיפּיג, ווי די שטאָדט־אידען, אַ ביסעל פאַרגרעבט, טראָגען גרויסע שטיוועל, שמעקען מיט פעלץ. אַנשטאָט „גענוג" זאָגען זיי „האָדי". לאַכען לאַכען זיי הויך און מיט אַ קמץ: חאַ־חאַ! און די רי״ש רעדען זיי אַרויס האַרט, ווי צוויי רי״שען, אָדער נאָך מעהר: „ררבי! דערר פעטערר מרורדכי האָט אייך גערררופען אויפ׳ן בררית"...

אין דער געגענט פון פּערעיאַסלאַוו געפינט זיך אַזאַ מין כלאַבאַדקע, וואָס איז אָפּגעטיילט פון דער שטאָדט מיט אַ הילצערנער בריק און מיט אַ טייכעל, און רופען רופט זיך עס מיט׳ן נאָמען אויף אידיש: „די פּידוואַרקעס". דאָס איז איין ערטעל מיט איין אַנדער אויסזעהען, מיט איין אַנדער אַטמאָספערע. אַהין געהט מען זיך דורך אַמאָל, אַז מע האָט צייט, חאַפּען פרישע לופט, ווייל דאָרטען זענען דאָ סערער, דאָרט וואַכסט גראָז. אַהין געהען

שפּאַציערען שבת ביימאָג יונגלעך און מיידלעך. דאָס הייסט, ניט חלילה יונגלעך מיט מיידלעך אינאיינעם — יונגלעך באַזונדער און מיידלעך באַזונדער, נאָר ס'איז שוין במילא, אַז מע באַגעגענט זיך איבער דער בריק געהענדיג, שטעלט מען זיך אָפּ, חאַפּט מען אַ קוק, וואַרפט מען זיך דורך מיט אַ וואָרט. אַמאָל טהוט מען זיך אַ שאַר אויך, אַ ריהר־אָן איינס דאָס אַנדערע מיט'ן עלענבויגען, און דער בחור מיט'ן מיידעל ווערען רויטליך, יונגע הערצלעך קלאַפּען... פון עטליכע מאָל אַזוי באַגעגענען זיך אויף די „פּיד־וואַרקעס" הויבט מען אָן זיך איבערשרייבען בסוד־סודות מיט בריוועלעך, און עס פּיקט זיך אויס אַמאָל אַ ראָמאַן. מיט וואָס אָט אַזאַ ראָמאַן ענדיגט זיך — דאָס וועלען מיר האָבען אַ געלע־גענהייט זעהען ווייטער. דערווייל האַלטען מיר נאָך ביי „אַרנאָלדען פון די פּידוואָרקעס", און אָט מיט איהם ווילען מיר זיך דאָס באַקענען.

דאָרט, אויף די „פּידוואָרקעס", האָט נחום ראַבינאָוויטש געהאַט אַ באַקאַנטען און אַ גוטען פריינט מיט'ן נאָמען „בנימין־קלמן פון די פּידוואָרקעס". אַמאָל, שוין גאַנץ לאַנג, האָט בנימין־קלמן פון די פּידוואָרקעס געהאַנדעלט תּבואה בשותּפות מיט נחום ראַבינאָוויטש, אינאיינעם „געגרוזעט" באַרקעס און בערלינעס קיין קעניגסבערג און קיין דאַנציג. די לעצטע צייט איז ער אַ ביסעל אַראָפּ, אַנגעוואוירען דעם גלאַנץ, געהאַנדעלט קליין, געגאַנגען האַרט ביי די ווענט. נאָר די גוטפריינטשאַפט פון די געוועזענע שותּפים איז פאַרבליבען די זעלבע, וואָס אַמאָל. ער איז אָפּט אַריינגע־קומען אַ ביסעל זיצען און שמועסען. געשמועסט האָט, איינגענטליך, בנימין־קלמן. ער האָט ליעב געהאַט רעדען. צום מיינסטען — דערצעהלען מעשיות פון זיין יונגערען ברודער אַרנאָלד. „מיין אַרנאָלד! וואו האָט איהר נאָך אַזאַ קאָפּמענטש, ווי מיין אַרנאָלד? אַזאַ קענער, ווי מיין אַרנאָלד? אַזאַ עהרליכען מאַן, ווי מיין אַרנאָלד? וואָס ווייסט איהר, וואָס פאַר איין אַרנאָלד דאָס איז! שוין איין מאָל איין אַרנאָלד!"... און אַזוי ווייטער.

נישט נאָר דער ברודער בנימין־קלמן — אַלע האָבען גערעדט פון ארנאַלדען. „ארנאַלד פון די פידוואָרקעס" איז געווען אַ מין העלד אין שטאָדט. ערשטענס, אַ באַיאָהרטער בחור, אָדער איין אַלמן, און אפשר אַ גרוש, נאָר סאַי־ווי־סאַי — אָהן אַ ווייב. אַ איד אָהן אַ ווייב איז דאָך גלאַט אַ זעלטענהייט. אַ חוץ דעם, איז ער אַ נאָטאַריוס. אַ א י ד אַ נ אָ ט אַ ר י ו ס — דאָס איז דאָך שוין אודאי אַ זעלטענהייט! איהר האָט עפּיס אַ סך געזעהען אידישע נאָטאַריוסען ביי אונז? דאָס הייסט, ער איז נאָך דער־ווייל נישט קיין נאָטאַריוס, נאָר ער וועט זיין אַ נאָטאַריוס. וואָרום ער שטודיערט אויף נאָטאַריוס. ער שטודיערט שוין פון לאַנג. ער דאַרף נאָר אָפּגעבען „עקזאַמענט", אַזוי ווערט ער באַלד אַ נאָטאַריוס. סיידען ער וועט ניט אָפּגעבען דעם „עקזאַמענט". נאָר פאַר וואָס זאָל ער ניט אָפּגעבען? „ער וועט געווים אָפּגעבען, — אַזוי זאָגט בנימין־קלמן — און ער וועט געווים זיין נאָטאַריוס, ס'איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען. איהר שפּיעלט זיך מיט מיין ארנאַלדען?"...

וואָס אַ נאָטאַריוס איז — דאָס ווייסען אַלע, און שלום אויך. פאַרהאַן אין פערעיאַסלאַוו אַ נאָטאַריוס, איז ער אַ גוי און הייסט נאָוואָוו. נאָוואָוו דער נאָטאַריוס. נאָר וואָס הייסט „אָפּגעבען עקזאַמענט" — דאָס ווייסט ער שוין ניט. וואָס דאַרף ער אָפּגעבען, און וועמען דאַרף ער אָפּגעבען, און ווי אַזוי ניט מען דאָס אָפּ „עקזאַמענט"? — דאָס זענען פון די זאַכען, וואָס מע הערט פון זיי און מע רעדט זיי נאָך, נאָר מע זאָל פאַרשטעהן וואָס דאָס איז — דאָס ניט. למשל, אויף ארנאַלדען פון די פּיד־וואָרקעס זאָגט מען, אַז ער שרייבט אין די גאַזעטען, און אַז די גאַנצע שטאָדט, סאַי אידען, סאַי כריסטען, האָבען מורא פאַר איהם, ער זאָל זיי ניט באַשרייבען אין „קיעוולִיאַנין". פאַרשטעהט ניט שלום, ערשטענס, וואָס האָבען זיי מורא? און צווייטענס, ווער איז געווען דער „קיעוולִיאַנין"? ער הערט אַלע זאָגען, זאָגט ער נאָך, אַז אַלע ציטערען פאַר ארנאַלדען, פאַר זיין מויל און פאַר

זיין פּען, ווי פאר'ן מלאך־המות. אויסבאהאלטען זיך פאר איהם איז אוממעגליך, און אונטערקויפען איהם — פארמאגט קיינער ניט אזוי פיעל געלט. „זיי וועלען זיך דערשפּיעלען! — אזוי פלעגט בנימין־קלמן זאָגען מיט א שמייכעלע. — לאָז מיין ארנאָלד נאָר וועלען זיך פּאצקען די הענט, אזוי באשרייבט ער זיי אין „קיעווער ליאנין" פון קאָפּ ביז פיס אלעמען, לאָזט ניט איבער איינעם ניט קיין באשריבענעם! איהר שפּיעלט זיך מיט מיין ארנאָלדען?"...

שענער פון אלץ איז דאָס — און זעהר כאראקטעריסטיש, — וואָס ארנאָלד איז געזעסען מיט זיין ברודער בנימין־קלמן אויף די פּידוואָרקעס אונטער איין דאך ימים ושנים ברוגז'ע, ניט אויס־גערעדט א וואָרט צווישען זיך, נאָר איינער פאר'ן אנדערען האָבען זיי זיך געלאָזט די פינגער שניידען! „מיין ארנאָלד"... „מיין בנימין־קלמן"... קיינער, ניט אויף די פּידוואָרקעס, ניט אין שטאָדט, האָט געזעהען אמאָל ביידע ברידער געהן אינאיינעם, אָדער געהערט אויס־רעדען זיי א וואָרט. אפילו ביי איין טיש ניט געזעסען. ארנאָלד האָט זיך געהאט ביי בנימין־קלמנ'ען אין שטוב זיין חדר'על, פול מיט ספרים און ביכער ביז דער סטעלי, און געלעבט זיך גאנץ אליין — א מין פּרוש. מאָדנע ברידער! א מאָדנער מענטש אָט דער ארנאָלד! און דער איז דאָס געווען פון די אָפּטע אריינגעהער צו נחום ראבינאָוויטשען. זיין אריינגעהן איז אָבער געווען ניט ווי דאָס אריינגעהן פון די איבעריגע משכּילים. ער איז אריינ־געקומען ניט גלאט פּלאפּלען, רעדען דברים בטלים, נאָר אָדער מיט א בוך, וואָס קיינער האָט דאָס נאָך ניט געזעהען, אָדער מיט א בלאט „קיעווליאנין", אָדער מיט א טענה צו דער שטאָדט און צו איהרע רעדעלפיהרער. שלום האָט פאר איהם געהאט מעהר רעספּעקט, ווי פאר אלע אנדערע. ער איז ניט אָפּגעטראָטען פון איהם, געקוקט איהם גלייך אין מויל אריין און איינגעהערט זיך, ווי ארנאָלד פון די פּידוואָרקעס רעדט. אָט דאָס איז דער ארנאָלד, וואָס וועט אָ פּ ג ע ב ע ן דעם „עקזאמענט" און וועט זיין א נאָטאריוס? אָט דאָס איז דער ארנאָלד, וואָס שרייבט אין „קיעוו־

ליאנין", נאָר ער וויל זיך ניט פּאַצקען די הענט? צו וואָס דאַרף מען זיך פּאַצקען די הענט, אַז מע שרייבט אין „קיעווליאַנין"?... און ער לאָזט קיין אויג ניט אַראָפּ פון אַרנאָלדען. דער אַרנאָלד איז איהם געפעלען. זעהר אַ סימפּאַטישער, איין איינגענומענער פּאַרשוין. נישט קיין גרויסער, אַ דאַרינקער, נאָר אַ פעסטער, ווי פון שטאָל אויסגעגאָסען. אַ געל בערדעלע, און דוקא גוט אונטער־געשוירען, קיין סימן פון קיין פּאות. אַ קורץ רעקעלע, אַ דין שטעקעלע, און אַ ציגנגעלע — שאַרף ווי אַ גאָלמעסער! פּעך און שוועבעל! רעדט על ה' ועל משיחו! לאַכט־אָפּ פון די חסידים, מאַכט אַ תּל פון די „פאַנאַטיקער". „עהרליך דאַרף מען זיין — וואָס טויג מיר פרומקייט? מען איז אייך מוחל אייער פרומקייט, זייט בעסער עהרליך!" — און זיין שאַרפער גיפטיגער געלעכטער הילכט־אָפּ ווייט־ווייט!

וואונדערט זיך שלום, ווי אַזוי שטעלט זיך איין אַ איד אַזוי צו רעדען און אַזעלכעס צו זאָגען? אפנים, אַז ער מעג. אַרנאָלד פון די פּידוואָרקעס מעג אַלסדינג, וואָרום ער הייסט אַרנאָלד און איז אַ נאָטאַריוס, דאָס הייסט, ער וועט זיין אַ נאָטאַריוס.

מאַכט זיך אַמאָל, אַז דער פעטער פּיני זיצט אויך דערביי און הערט, ווי אַרנאָלד פון די פּידוואָרקעס דרשנ'ט. קאַטשעט ער זיך פּאָר געלעכטער און זאָגט: „אַרנאָלד! אוי, אַרנאָלד, אַרנאָלד!" דער פּשט דערפון, אפנים, דאַרף זיין: „ווי טראָגט אויף זיך די ערד אַזאַ רשע, ווי דו ביזט?!"... פון דעסטוועגען האַלט אפילו דער פעטער פּיני אויך פון אַרנאָלדען. איבער זיין עהרליכקייט. זיין עהרליכקייט האָט אַ שם אין שטאָדט. אַ משוגענער עהרליכער! אַ מענטש, וואָס האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט, זאָגט אַלעמען דעם ריינעם אמת, און גלייך אין די אויגען, און דער עיקר, ער לאַכט זיך אויס פון די גבירים, שפּייט אויף געלט! נו, זאָגט שוין איהר אַליין, ווי אַזוי האַלט מען ניט פון אַזאַ מענטשען? האַלט אָבער אַרנאָלד ניט פון אייך, ניט פון קיינעם. למשל, פון'ם פעטער פּינין איז ער אויך ניט נתפּעל. טאַקי

אַ שענער איד מיט אַ שענער באָרד, נאָר אַרנאָלד האַלט ניט פונ׳ם פעטער פיניען. ער האַלט פון זיין ברודער נחומ׳ען אַ סך מעהר. דערפאַר, זאָגט ער, וואָס נחום ראַבינאָוויטש איז אַ איד אָהן אַ מאַסקע און נישט קיין פאַרנאַרישטער חסיד; איהם קאָן מען זאָגען וואָס מע וויל, רעדען נישט נאָר אויפ׳ן רבין, אפילו אויף משה־רבינו׳ן. שלום אַליין האָט געהערט אַרנאָלדען זאָגען דעם טאַטען, אַז ער, אַרנאָלד פון די פּידוואָרקעס, גלויבט ניט אין יציאת־מצרים! ס׳איז אַ „לעגענדע”, האָט ער געזאָגט. די גאַנצע מעשה איז אַ „לעגענדע”. שלום האָט אָפּגעשאַצט דאָס וואָרט „לעגענדע”, אַז עס נעמט זיך מסתמא פונ׳ם וואָרט „ליגען”. אַ „לעגענדע” הייסט, אפנים, אַ קליין ליגענדעל. נאָך גוט, וואָס ניט קיין גרויסער ליגען... הערט אַ שענם: איינמאָל איז אַרנאָלד פון די פּידוואָרקעס געקומען צו לויפען מיט אַ גראָבען בוך: „נאַט זעהט, וואָס דרעפּער זאָגט אויף אייער רמב״ם! דער רמב״ם איז געוועזען הויף־דאָקטאָר ביי׳ם טערקישען סולטאַן דרייצעהן יאָהר. האָט ער זיך צוליעב דעם גע׳שמד׳ט. דרייצעהן יאָהר געוועזען אַ טערק. אייער רמב״ם, אייער „מורה־נבוכים” — וואָס וועט איהר היינט זאָגען?”...

אַ גליק, וואָס דער פעטער פיני איז דערביי ניט געוועזען! וועה־וועה, וואָס וואָלט געוועזען, אַשטייגער, ווען דער פעטער פיני זיצט דערביי?...

פאַר אַט דעם חברה־מאַן האָט זיך, אפנים, שלומ׳ס פאָטער באַריהמט מיט זיין זוהנ׳ס שרייבעכצען און מיט איהם, אפנים, זיך איין עצה געהאַלטען, וואָס טהוט מען מיט׳ן קינד, ווי אַזוי מאַכט מען איהם פאַר אַ „מענטשען”? שלום איז אָנגעקומען אויף די דאָזיגע רעד פון אַרנאָלדען:

— די שרייבערייעכצען זיינע בין איך אייך מוחל. נעמט וואַרפט זיי אַרוים אויפ׳ן מיסט. אַזעלכע שרייבערייעכצען זענען ניט ווערטה דאָס פּאַפּיער. און דעם קליינעם, אויב איהר ווילט

איהם מאַכען פּאַר אַ מענטשען, נעמט און גיט איהם אוועק אין דער „אויעזדנע". פון דער „אויעזדנע" זענען פּאַר איהם דערנאָך אַלע וועגען אָפען: ווילט איהר אין ראַבינער־שול — איז אין ראַבינער־שול. ווילט איהר אין גימנאַזיע — איז אין גימנאַזיע...

מיט שלום'ס אַריינקומען איז דער שמועס איבערגעריסען געוואָרען. און הגם אַרנאָלד'ס קריטיק איבער זיינע „שרייבערייעכצען" איז געווען פאַר'ן יונגען שריפטשטעלער עפּיס ניט אַזוי פריינדליך, און איין אָרט האָט מען זיי אוועקגעגעבען עפּיס ניט אַזאַ בכבוד'יגען (אויפ'ן מיסט), פון דעסטוועגען איז שלום געוואָרען אָט דעם אַרנאָלדען פון די פּידוואָרקעס דער גרעסטער גוטער פריינט — נאָר פאַר'ן וואָרט „גימנאַזיע", וואָס האָט געקלונגען אין זיינע אויהערען ווי די שענסטע מוזיק און געהאַט דעם זיעבעטען חן ביי איהם אין די אויגען. ניט אַזוי נאָך דאָס וואָרט „גימנאַזיע", וואָס ער האָט נאָך, אייגענטליך, ניט געוואוסט מיט וואָס מע עסט דאָס, ווי דאָס, וואָס ער וועט זיין אַ „גימנאַזיסט"! אַ קלייניגקייט, אַ גימנאַזיסט? אַ גימנאַזיסט האָט ער געוואוסט, געקענט, געזעהען מיט זיינע אויגען. דאָס איז געווען דער איינציגער אידישער גימנאַזיסט אין פּערעיאַסלאַוו. און ניט קיין גימנאַזיסט, נאָר אַ „גימנאַזיסטעל", מיט ווייסע זילבערנע קנעפּלעך און מיט אַ זילבערנער צאַצקע אויפ'ן קאַשקעטעל. און געהייסען האָט ער אויך שלום, נאָר גערופען האָט מען איהם סאָלאָמאָן — אַ יונגעל גלייך מיט אַלע יונגלעך, נאָר פּאָרט ניט גלייך, פּאָרט אַ „גימנאַזיסטעל", גאָר איין אַנדער מין באַשעפעניש, ווי מיר וועלען דאָס באַלד אַרויסזעהען. דערווייל האַלטען מיר נאָך ביי דער עצה, וואָס אַרנאָלד פון די פּידוואָרקעס האָט אויפגעגעבען. ער האָט מיט זיין אידעע אַריינגעלאָזט אַ גריל, און פון דעמאָלט אָן האָבען די ווערטער „קלאַסען", „עקזאַמענט", „ראַבינער־שול", „גימנאַזיע", „דאָקטאָר" זיך באַזעצט ביי די ראַבינאָוויטשעס אין שטוב. פון וואָס מע זאָל ניט רעדען, איז מען אַרויף אויף איינע פון די אויבענדערמאַנטע ווערטער. איטליכער האָט געהאַט וואָס צו דערצעהלען

א שענם: ווי אזוי איין אָרעם־בחור פון דער ישיבה האָט זיך אָוועקגעלאָזט א באָרוויסער קיין זשיטאָמיר אין דער ראַבינער־שול... ווי אזוי א מלמד'ס א יונגעל, א ליטוואַק, איז פאַרפאַלען געוואָרען אויף עטליכע יאָהר, געמיינט, ער איז אין אמעריקע. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז ער האָט אָפּגעגעבען „עקזאַמענט" אויף אַלע אכט קלאַסען גימנאַזיע, און איצט שטודירט ער, זאָגט מען, אויף דאָקטאָר. דאָס קאָן נאָר א ליטוואַק!

— שאַט! וואָס דאַרפט איהר א סך? אמעהר נעמט אונזער יענקעל דעם רופא'ס זוהנדעל. וויפיעל, מיינט איהר, געהט איהם אָפּעט צו ווערען א דאָקטאָר?

— פאָלג מיך א גאַנג! עס דאַרף נאָך אוועקגעהן א יאָהר מיט א מיטוואָך, ביז יענקעל דעם רופא'ס זוהנדעל וועט אמאָל זיין א דאָקטאָר...

יענקעל דעם רופא'ס זוהנדעל — דאָס איז דער גימנאַזיסט, אָדער „גימנאַזיסטעל סאָלאָמאָן", וואָס איז דערמאַנט ביי אונז אויבען, און פון איהם געהען מיר דערצעהלען אין קומענדיגען קאַפּיטעל.

50

גימנאזיסטעל סאָלאָמאָן

יענקעל דעם דאָקטאָר'ס זוהנדעל א גימנאזיסטעל. — ער איז איהם שרעקליך מקנא. — דער ווינקעלער "יוזשנאהא בערענא". — ווימאראזיג פון ראזינקעס. — "צערקאָוונע כשר לפסח".

עס זענען געווען אין פּערעיאַסלאַוו עטליכע דאָקטוירים, און יעדער מיט זיין צונעמעניש: דער גראָבער דאָקטאָר, דער האָר־באַטער דאָקטאָר, דער שוואַרצער דאָקטאָר. די אַלע דאָקטוירים זענען געווען כּריסטען, און נאָר איין דאָקטאָר איז געווען א איד, אי דאָס — ניט קיין גאַנצער דאָקטאָר, א האַלבער דאָקטאָר — י ע נ ק ע ל ד ע ר ר ו פ א. געהאַלטען האָט ער זיך אָבער, ווי א גאַנצער דאָקטאָר. געטראָגען א טענדעווערענדע, פאַרשריבען א רעצעפּט און אָנגערופען איהם דוקא הויך און דוקא אויף לאַטיין:

— איהר וועט מוחל זיין איינעמען אַלע צוויי שעה איין עסלעפעל „קאַלי בראָמאַלי”, און אַלע דריי שעה א טיילעפעלע „נאַטרי בראָמאַטרי”, וועט אייך מאָרגען ווערען בעסער. און אַז ס'וועט ניט ווערען בעסער, וועט אייך ווערען ערגער, וועט איהר מיך רופען, וועל איך קומען נאָך א מאָל...

די שטאָדט האָט ליעב געהאַט יענקעל דעם רופא א סך בעסער, ווי אַלע דאָקטוירים. דערפאַר, ווייל מיט יענקעל דעם רופא קאָן מען זיך דורכשמועסען, געוואוירע ווערען, פון וואַנען נעמט זיך דאָס, וואָס סע שפּאַרט אונטער'ן לעפעלע? און וואָס איז דער

שכל, אז מע האט א רעמאטיז אין א פוס, זאל מען טרינקען טראן? וואס פאר א שייכות האט א מאגען מיט א פוס? — און נאך אזעלכע זאכען. היינט האט ער אייך א מעלה — ער דינגט זיך נים. ער נעמט וויפיעל מע גיט איהם. קוקט גאר אפילו נישט. ער שארט נאר מיט די פינגער עטליכע מינוט און טרעפט שוין אין דער פינסטער, וואס פאר א מטבע מע האט איהם ארייגגערוקט. אויב ס'איז איין אפגעריבענער דרייער, וואס האט ניט קיין שום ווערטה, גיט ער אייך אפ צוריק און זאגט, אז מע דארף גארנים. ווערט אייך איבער דער טבע, גיט איהר איהם שוין איין אנדער מטבע.

און נאך א מעלה האט ער: ער לאזט זיך רעדען און האט אליין אויך ליעב רעדען. רעדען, דערצעהלען מעשיות, און צום מיינסטען — פון זיינע קינדער, וואסערע געראטענע קינדער ער האט. איינער, דער עלטערער, שלום הייסט ער — סאלאמאן — איז ער שוין א גימנאזיסט. ער וועט, אם ירצה השם, ענדיגען די גימנאזיע און וועט אריין אין אוניווערסיטעט און וועט ארוים פון דארטען א דאקטאר, א פארטיגער דאקטאר. טאקי א גאנצער דאקטאר!

— כ'וואלט שוין געהרען, ס'זאל שוין זיין יום־טוב! — זאגט יענקעל דער רופא מיט א זיפץ. — אם ירצה השם, אויף יום־טוב קומט ער צו פאהרען, מיין סאלאמאן, וועט איהר זעהען א גימנאזיסטעל!...

שלום וואלט שוין אויך געהרען, ס'זאל שוין זיין יום־טוב, און ער זאל אנקוקען דאס גימנאזיסטעל, וואס פאר א פנים האט דאס א גימנאזיסטעל.

קוים דערלעבט יום־טוב, פסח. אט דא וועט ער שוין זעהען, וואס הייסט א „גימנאזיסטעל".

יענקעל דער רופא איז נים אזא גרויסער דאוונער, וואס זאל לויפען יום־טוב אין שוהל אריין. ער איז דאך עפים א דאקטאר!

טאקי נאָר א האַלבער דאָקטאָר, און דאָך א דאָקטאָר. פון דעסט־וועגען צוליעב׳ן זוהנדעל, דעם גימנאַזיסטעל, איז ער שוין אויך נעקומען אין שוהל אריין. איין אויסגעצוואָגענער, איין אָנגעפּאָ־מאַדעטער און א גליקליכער. ער זיצט אין שפּיעגעלבאַנק, אַקוראַט אקעגען מזרח. נעבען איהם שטעהט זיין זוהנדעל שלום, אָדער סאָלאָמאָן, אָנגעטהאָן אין א מונדירעל מיט זילבערנע קנעפּלעך פון אויבען ביז אראָפּ, מיט א מאָדנע היטעלע אויפ׳ן קאָפּ, א היטעלע מיט א צאַצקע. אין די הענט האַלט ער א קליין סידור׳על און דאַווענט, ווי א געוויינליכער מענטש, און אַלע בעלי־בתּים און אַלע קינדער לאָזען נים אראָפּ קיין אויג פונ׳ם גימנאַזיסטעל מיט די זילבערנע קנעפּלעך. דאכט זיך, א מענטש גלייך מיט אַלע מענטשען, א יונגעל גלייך מיט אַלע יונגלעך — און פאַרט ניט גלייך: א גימנאַזיסטעל! און עס רייסט זיך ארוים א טיעפער זיפץ פון הארצען.

אָפּגעדאַווענט, חאַפּט זיך יענקעל דער רופא נאָך ניט אוועק־צונעהן פון שוהל. ווענען ער דאַרף נאָך זאָגען א גוט יום־טוב, וועט עס דאַרף א י ה ם זאָגען א גוט יום־טוב. און דער עיקר וועט דאָך ווערען א שמועס מסתּמא פון זיין זוהנדעל דעם גימנאַ־זיסטעל. און כּך הוה.

— אָט דאָס איז ער, אייער גימנאַזיסטעל, רבּ יענקעל? נאַ דיר אָפּ שלום.

און מע שטעקט איהם אָפּ שלום פון אַלע זייטען. דאכט זיך, א יונגעל — און אידען מיט בערד געבען איהם שלום־עליכם! אנדערע שטעלען זיך אָפּ א ביסעל שמועסען מיט יענקעל דעם רופא טאַקי פון זיין זוהנדעל: וואו לערענט ער? און וואָס לערענט ער? און וואָס וועט זיין, אז ער וועט שוין אויסלערנען? צו וואָס וועט ער זיך דערלערנען?...

— צו וואָס וועט ער זיך דערלערנען? — זאָגט יענקעל דער־רופא מיט א געלעכטערעל. — ער וועט זיך שוין דערלערנען,

העֶ־חעֶ־העֶ. ער וועט שוין זיין אַ דאָקטאָר. טאַקי אַ גאַנצער דאָקטאָר, חעֶ־חעֶ־חעֶ.

יענקעל דעם רופא׳ס זוהנדעל וועט זיין אַ דאָקטאָר? אַ גאַנצער דאָקטאָר? ! — וואָס־וואָס, נאָר מיט פּרנסה וועט ער שוין זיין באַוואָהרענט... אפילו גרויסע, אַלטע אידען וואונדערען זיך, חאָטש מע פאַרשטעהט ניט, און זיי אַליין פאַרשטעהען ניט, ווער שטעהרט זיי, למשל, אַז ז י י ע ר ע קינדער זאָלען זיין דאָקטוירים? קיינער שטעהרט זיי ניט. נאָר אַז זייערע טאַטעס האָבען ז י י ניט געוואָלט מאַכען פאַר דאָקטוירים, ווילען זיי ניט, אַז ז י י ע ר ע קינדער זאָלען זיין דאָקטוירים. טרייסטען זיי זיך דערמיט, וואָס זייערע קינדער וועלען דערפאַר זיין א י ד ע ן. אי וואָס — פּרנסה? עט! „מאן דיהיב חיי יהיב מזוני". דער פּשט איז: ווער עס גיט לעבען, דער וועט געבען צום לעבען, און גליק איז ביי גאָט... אָט האָט יוזי פינקעלשטיין ניט געענדיגט אויף דאָקטאָר און איז, פון דעסטוועגען, חוץ זיין שאָדען אויף אונז אַלעמען נע־זאָגט געוואָרען חאָטש האַלב!...

— איז וויפיעל, זאָגט איהר, רב יענקעל, דאַרף ער נאָך לערנען, אייער דאָס, אייער גימנאַזיסטעל? — פרעגען איהם די אידען, קוקענדיג פון אויבען אַראָפּ.

— מיין סאָלאָמאָן? — זאָגט יענקעל דער רופא און גלעט זיך דאָס בערדעל און טאַנצט־אונטער אויף איין פוס. — אַ! ער דאַרף נאָך לאַנג־לאַנג שטודיערען! — און ער רעכענט־אויס אויף די פינגער, וויפיעל יאָהר ער דאַרף נאָך שטודיערען אין גימנאַזיע, וויפיעל יאָהר אין אוניווערסיטעט, און דערנאָך אַרבייטען אין אַ שפּיטאַל, אָדער גאָר אַריין אין וואָיענע האָספּיטאַל, ווערען וואָיענע דאָקטאָר, דאָס הייסט, כּמעט אַליין אָפיציר, מיט פּאַלעטען, חעֶ־חעֶ...

און ס׳איז ניטאָ קיין מעהר גליקליכער מענטש אויף דער וועלט, דאכט זיך, ווי יענקעל דער רופא, — אַ קליין אידעלע מיט איין איינגעפאַלענער נאָז, נאָר מיט געגרייזעלטע שטאַרק־אָנגעפּאַ־

מאדעטע האָר און מיט אַ טענדעווערענדע, ווי איין אמת'ער דאָקטאָר. און ס'איז ניטאָ קיין מעהר גליקליכער אויף דער וועלט, ווי אָט דאָס גימנאַזיסטעל מיט די רויטע בעקלעך און מיט די זילבערנע קנעפּלעך און מיט'ן מאָדנעם היטעלע מיט דער צאַצקע. ביידע נעהען זיי פון שוהל, ארומגערינגעלט פון אַ סך בעלי־בתּים. אידען רייבען זיך ארום יענקעל דעם רופא. יונגלעך רייבען זיך ארום זיין גימנאַזיסטעל, ווילען זיין וואָס נעהענטער, וואָס נעהענטער. עס דאכט זיך אויס, אז ער איז עפּיס גאָר איין אנדער מין באַשעפעניש. ע ר ש מ ע ק ט ג אָ ר אַ נ ד ע ר ש...

ניין, שלום האָט נאָך אויף זיין לעבען קיינעם אזוי ניט מקנא געווען, ווי אָט דעם גליקליכען גימנאַזיסטעל. „פאַר וואָס איז ער ניט אויף זיין אָרט? פאַר וואָס איז ער בעסער ניט יענקעל דעם רופא'ס זוהן? ער הייסט דאָך אויך שלום... דאכט זיך, וואָס וואָלט גאָט געאהרט, אז נחום ראַבינאָוויטש זאָל זיין יענקעל דער רופא און יענקעל דער רופא זאָל זיין נחום ראַבינאָוויטש?"... ער האָט איהם געזעהען נאָכדעם אין חלום. ער האָט פון איהם גע־חלום'ט אויף דער וואָהר. ער איז איהם ניט ארויסגעקראָכען פון קאָפּ אויף אַ מינוט. ער איז געוואָרען ביי איהם אַ משוגעת, אַ „אידעע־פיקס", דער צווייטער חיים פּרוכשטיין... ער האָט איהם מקנא געווען, שטאַרק מקנא געווען! צוגעהן צו איהם און רעדען האָט ער נישט געהאַט קיין מוט. ווי אזוי רעדט מען דאָס מיט אַ גימנאַזיסטעל?... ווי אזוי טרעט מען צו צו אַ יונגעל, וואָס הייסען הייסט ער שלום און רופען רופט מען איהם סאָלאָמאָן?... נאָר פאַרגעשטעלט האָט ער זיך אין דער פאַנטאַזיע, אז ער איז אַליין אַ גימנאַזיסטעל, און הייסט שוין אַליין אויך ניט שלום, נאָר סאָלאָמאָן, און אז ער טראָגט אַ מונדירעל מיט זילבערנע קנעפּלעך און אַ צאַצקע אויפ'ן היטעלע, און אַלע יונגלעך זענען איהם מקנא, און אַלע אידען חידוש'ען זיך: „אָט דאָס איז נחום ראַבינאָוויטש'עס זוהנדעל, ד ע ר ג י מ נ אַ ז י ס ט ע ל?... אָט דער האָט אמאָל געהייסען שלום?"...

מע קאָן זיך פאָרשטעלען, וואָס פאַר א גדולה, וואָס פאַר א יום־טוב ס'איז געוואָרען ביי שלומ'ען אין האַרצען יענעם טאָג, אז דער טאַטע האָט איהם געגעבען צו וויסען, אז מאָרגען, אם ירצה השם, הויבט ער אָן געהן אין די קלאַסען. ער איז שוין געווען, זאָגט ער, ביי'ם דירעקטער, איינגעגעבען א „פּראָשעניע", דערוויילֿ אין „פּרינאַטאָווײטעלנע".

— אין זעכס וואָכען וועסט דו ענדיגען די „פּרינאַטאָווײטעלנע", וועסט דו אַריין, אם ירצה השם, אין דער „אויעזדנע", און פון דאָרטען, אז גאָט וועט וועלען, אין גימנאַזיע, און פון דאָרטען נאָך ווייטער... ביי גאָט איז אַלץ מעגליך, אבי זאָלסט נאָר וועלען זיך צוסטאַרען א ביסעלע.

שלום האָט שיער ניט אַרויסגעלאָזט קיין קוויטש — ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר'ן טאַטען. א שאלה, אויב ער וועט זיך צוסטאַרען! ער האָט נאָר ניט געוואוסט אַקוראַט, וואָס איז „אויעזדנע", וועער איז דער דירעקטער און וואָס הייסט „פּרינאַטאָ־ווײטעלנע"? ער האָט גוט געדענקט, וואָס אַרנאָלד האָט געזאָגט, אַרנאָלד פון די פּידוואָרקעס. און פאַר די אויגען איז איהם גע־קומען יענקעל דעם רופא'ס גימנאַזיסטעל מיט די זילבערנע קנעפּלעך און מיט'ן מאָדנעם היטעלע מיט דער צאַצקע, — און דאָס האַרץ איז איהם געוואָרען פול, און דער קאָפּ האָט זיך איהם געדרעהט, און טרערען, טרערען פון פרייד האָבען זיך איהם געשטעלט אין די אויגען. נאָר ער איז געבליבען שטעהן ווי א סטאַטיק, א נעבאַכעל, וואָס קאָן קיין צוויי ניט צעהלען. דער סטאַטיק האָט אָבער אַרויס־געקוקט אויף דער מינוט, ווען ער וועט קאָנען בלייבען אַליין, וועט ער זיך שוין ראַסקאָשעווען: ער וועט שענקען זיך אַליין צוויי פּעטש אין ביידע באַקען, אָדער אין ביידע ליטקעס, אָדער נאָר געבען זיך א וואָרף אויף דער ערד און איבערקוליען זיך דריי מאָל

הין־און־צוריק, אָדער אוועקשפּרינגען אויף איין פוס וויט־ווייט און אויסרופן מיט א ניגון:

סאָלאָמאָן! סאָלאָמאָן!

גימנאזיסטעל סאָלאָמאָן!...

— און דערווייל געה, זיי מוחל, פּארוויעגען דאָס קינד, דער־נאָך וועסט דו זיך זעצען העלפען האקען ראָזינקעס...

דאָס, פארשטעהט זיך, זאָגט די שטיפמאמע. און בכדי דעם לעזער זאָל ניט זיין קשה, וואָס איז פאר ראָזינקעס, וואָס מע דארף זיי האקען, באדארף מען איהם דאָ געבען צו וויסען, אז ווייל פּוג'ם איינפאָהר אליין קאָן מען נישט לעבען, האָט נחום ראבינאָוויטש געעפענט א קעלער, א וויין־קעלער, און אויפגעהאנגען א שילד:

„פּראָדאזשא ראזניך ווין יוזשנאהאָ בערעגא".

ער אליין טאקי האָט געמאכט די ווינען פון געהאקטע ראָזינקעס אונטער אלערליי נעמען, פון וועלכע עס געדענקט זיך „ווימאָראָזיג", „חערעס", „מאדערא" און נאָך א סאָרט רויטער וויין מיט'ן נאָמען „צערקאָווגע כשר לפּסח". דעם סאָרט וויין האָבען די קינדער ליעב געהאט מעהר פון אלע ווינען — איבער דעם, וואָס דער „צערקאָווגע כשר לפּסח" איז געווען זיס און טערפּקע. זיין זיסקייט האָט זיך גענומען פון אזא מין סיראָפּ, וואָס מע האָט אין איהם אריינגעטהאָן, און זיין טערפּקייט האָט געשטאמט פון די קערלעך פון די ראָזינקעס. און פון וואנען האָט זיך גענומען זיין רויטקייט — דאָס האָט דער טאטע געהאלטען בסוד... אלע מאָל, ווען מע האָט די קינדער געשיקט אין קעלער נאָך א קוואָרט וויין, האָבען זיי זיך צוגעחאפּט צום „צערקאָווגע כשר לפּסח" און אויסגעזשליאָקעט צוויי מאָל אזוי פיעל — און פון דעסטוועגען האָט זיך געצויגען פּוג'ם וויין דאָס שטיקעל ברויט נאָר נישקשה'דיג, מעהר פון אלע אנדערע פּרנסות.

51

די „פענסיע"

דער טאטע שטאהל און אייזער פאר'ן „קלאסניק". — דער העלד באקומט א סטיפענדיע. — א רעש אין שטאדט. — די חלומות ווענען אוצר הויבען־און מקוים צו ווערען.

נישט אזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. דאס אריינטרעטען אין דער „אויעזדנע" איז ניט אנגעקומען אזוי גרינג און ניט אפגעלאפען גלאט. דער ערשטער שטיין אין וועג איז געווען דער פעטער פיני. ער האט געארבייט מעשים: סטייטש, נעמען קינדער און מאכען זיי פאר גויים בידים! — האט ער גע'טענה'ט, זיך שטארק געערגערט, און האט זיך ניט בארוהיגט, ביז ער האט ניט גענומען ביי'ם ברודער דאס ווארט, אז ער וועט חאטש ניט לאזען זיינע קינדער שרייבען אים שבת. דעם תנאי האט טאקי נחום ראבינאוויטש אויסגענומען מיט'ן דירעקטאר (סמאטריטעל) פון דער „אויעזדנע" בפירוש, אז שבת באדארפען זיינע, ראבינאוויטש'עס, קינדער זיין פריי. נאך א תנאי האט ראבינאוויטש אויסגענומען מיט'ן דירעקטאר (דאס איז געווען א צייט, וואס אידען האבען דיקטירט תנאים), אז זיינע קינדער זאלען ניט זיין אין קלאס, ווען דער גלח גיט־אפ זיין שטונדע — און אויסגעפיהרט האט ראבינאוויטש.

די צווייטע שוועריגקייט פאר די קינדער איז געווען די שפראך. זיי האבען ביי'ם אריינטרעטען אין קלאס פארשטאנען

אזוי ווינציג רוסיש, אז אלע האָבען פון זיי געמאכט חוזק — סאַי דער לעהרער, סאַי די חברים. עס האָט זיך אויסגעוויזען, אז די בענק לאַכען. און דאָס האָט דעם ציקאַווען שלום'ען פאַרדראָסען. ער איז געוואוינט געווען אַפּצולאַכען פון דער גאַנצער וועלט, צום סוף לאַכט מען נאָר פון איהם!... און די חברים, די שקצים'לעך, האָבען אויך ניט געשוויגען. קוים האָט זיך געענדיגט דאָס לערנען אין קלאַס און די אידישע קינדער, די „זשידעניאַטיעס", האָבען זיך באַוויזען אין הויף, אזוי האָט מען זיי, במחילת כבודם, אַוועקגעלעגט אויף דער ערד, און דוקא אין גוטען מוט, צוגעהאַלטען די הענט מיט די פיס, און גוט אָנגעשמירט זיי די אידישע פּיסקעס מיט ווײַשען חזיר... געקומען דערנאָך אהיים מיט באַטריבטע הערצער, האָבען זיי מורא געהאַט צו דערצעהלען דעם אמת, מע זאָל זיי ניט אָפּנעמען פון די קלאַסען. די שטיפמאַמע האָט אזוי אויך געקאָכט און געגראָבען אויף די „קלאַסניקעס" (אזוי האָבען גע־הייסען בײַ איהר די קינדער נאָכ'ן אריין אין דער אויעזדנע). און ווייל שלום איז געווען מעהר מתמיד פון אלע, האָט זי איהם גע־רודפ'ט מעהר פון אלעמען. האָט זיך אָבער געטראָפען א מעשה און מע האָט איהר אָפּגעהאַקט די פּליגעל, איז זי געוואָרען שטיל. וכך היה מעשה:

איינמאָל, אין א שענעם פריהמאָרגען, האָט שלום געלערענט, ארומגעשפּאַנט איבער דער שטוב און איינגע'חזר'ט דעם „אוראָק" אויף אויסווענינ, און דער טאַטע איז געשטאַנען אין טלית און תּפלין און האָט געדאַווענט. און די שטיפמאַמע האָט זיך געטהאָן איהר אַרבייט: זי האָט געיאָרעט דעם טאַטען, אויפגעוואָרפען איהם די אלטע עבירה, וואָס ער האָט אמאָל פאַרלייקענט פון איהר די עלטערע און די קלענערע קינדער, די מיידלעך, זיך דורכגעשמועסט וועגען דעם, וואָס פאַר א גוטען אַפּעטיט, קיין עין־הרע, זיינע קינדער האָבען צום עסען און וואָסערע גוטע מאָגענס זיי פאַר־מאָגען. נישט פאַרגעסען אָנריהרען אויך די „משפּח'טערע" זיינע... דאָס אלכדינג האָט דעם טאַטען נישט געריהרט. ער איז געשטאַנען

מיט׳ן פנים צו דער וואנט און האָט געדאווענט, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. נאָר אָט האָט זי זיך צעלאָזט מיט איהר מענה־לשון אויף שלום׳ען, למאי ער געהט ארום און לערענט:

— ער מיינט, דער שענער קלאָסניק, אז חריין איז זיין פעטער און אז ער איז שוין א גאנצער פריץ און איז שוין פטור פון אלס־דינג, א חוץ עסען! די סך משרתים, וואָס מע האָט דאָ, מיט די דיענסטען! נישקשה, עס מעג דיר נאָך אָנשטעהן, דו שענער קלאָסניק מיט די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, זיך מטריח זיין אריינטראָגען דעם אורח דעם סאמאָוואר, עס וועט חלילה ניט אָפפאַלען פון דיר קיין האָר אפילו, און צום אפעטיט וועט דאָס דיר ניט שאָדטען, און צום שידוך אודאי ניט...

דער „קלאָסניק” איז שוין גרייט געווען אוועקלעגען דעם „אוראָק” און לאָזען זיך אין קיך אריין נאָכ׳ן סאמאָוואר, אז עס טהוט זיך ניט א וואָרף דער טאַטע און חאַפּט איהם ניט אָן פאר א האנט און צעלאָזט זיך ניט מיט אימפּעט אויף לשון־קודש (נישט געוואָלט אין דאווענען מפסיק זיין):

— אי־אָ־נו־פע — לא! לא! בשום אופן! מע דאַרף ניט! איך הייס ניט! איך וויל ניט! — האָט ער אויסגעלאָזט אויף אידיש און איז אָנגעפאלען אויף דער שטיפמאַמע מיט א פייער, אפשר דאָס ערשטע מאָל זינט זי איז זיין ווייב, אז זי זאָל זיך ניט דערוועגען מעהר שאַפען מיט איהם פון דאנען אהין! מיט אלע קינדער קאָן זי זיך שאַפען, נאָר ניט מיט שלום׳ען! שלום איז ניט גלייך צו אנדערע! שלום באַדאַרף לערנען!

— איין מאָל פאר אלע מאָל! אָט אזוי וויל איך, און אָט אזוי איז דאָס, און אָט אזוי וועט דאָס זיין!

צי דערפאר, וואָס יעדער דעספּאָט, יעדער שלאַפּ־פּורעניות, אז ער דערהערט א הויך וואָרט, דערשרעקט ער זיך און ווערט אנשווייגען, אָדער דערפאר, וואָס דאָס איז געווען דעם טאַטענ׳ס

ערשטער וויעדערשטאנד זינט זיי קענען זיך און פיהרען אזא זיס לעבען, — נאָר ס'איז געשעהן א נס: די שטיפמאמע האָט צו־געביסען די צונג און איז אנשווינגען געוואָרען, ווי א קעצעלע. פון דעמאָלט אָן איז זי צו שלום'ען געוואָרען גאָר איין אנדער מענטש. דאָס הייסט, שטעכווערטלעך און קללות האָט זי ניט געזשאַלעוועט, אַלע מינוט איהם אויפגעוואָרפען די „קלאָסען", געגעבען אָנצו־הערעניש בדרך גוזמה, אז עס געהט אוועק א פוד פאפיער א וואָך און דריי בוטעלקעס טינט א טאָג, און זי פלעגט פארגעסען מיט א כּיון אָנצוגיסען דאָס לעמפעל אויף ביינאכט, אָנצוגרייטען אָנ־בייסען, און נאָך אזעלכע זאכען. דערפאַר אָבער שאַפען זיך האָט זי מיט איהם מעהר ניט געשאַפט. סיידען אזוי, אין נוטען מוט, אז ער האָט געוואָלט פאָלגען א גאנג, אָדער א קוק טהון צום סאמאָוואר, אָדער פארוויעגען דאָס קינד — מהכתיתי.

— שלום? — זאָגט צו איהם די שטיפמאמע ווייך און מיט א ניגון, ווי מע רעדט אין באַרדיטשעוו. — וואָס איז דאָס, וואָס דו, אז דו טהוסט נאָר א קוק צום סאמאָוואר, אזוי הויבט ער אָן זידען?

אָדער:

— שלום? קום נאָר אהער! פאַר וואָס ווערט דאָס קינד ביי דיר אנשלאָפען מיט דער מינוט?

אָדער:

— שלום? וואָס געדויערט ביי דיר א שפרונג אין מארק הין און צוריק? א האַלבע מינוט! קיין האלבע מינוט אויך ניט!...

און דערצו האָט איהם צוגעשפּיעלט די הצלחה אויך א ביסעל. אז עס הויבט אָן געהן א מענטשען, געהט עס. איינמאָל אין קלאַס האָט דער „סמאָטריטעל" פון דער „אויעזדנע", א גאַנץ וואוילער גוי, אָנגענומען שלום'ען ביי'ם אויהער און געהייסען, אז דער טאטע זאָל קומען צו איהם צו געהן אין דער קאַנצעליאַריע. ער דאַרף איהם עפּיס זאָגען. דערהערט, אז דער „אדון דער דירעקטאָר"

רופט איהם, האָט זיך נחום ראַבינאָוויטש ניט געלאָזט לאַנג בעטען, אָנגעטהאָן די שבת'דיגע קאַפּאָטע, נאָך שטאַרקער אונטערגע־קאַטשעט די אונטערגעקאַטשעטע פּאות און איז אַוועק צום דירעק־טאָר הערען, וואָס וועט ער זאָגען. לאָזט זיך אויס אַזא געשיכטע: אַזוי ווי זיין זוהן שלום לערענט זיך אויסגעצייכענט גוט, וואָלט ער, איינגענטליך, „פּאָ־זאַקאָנו", בּאַדאַרפט איהם צונעמען אויף „קאַזיאָנע שטיפּאַט". נאָר אַזוי ווי ער איז אַ איד, קאָן ער איהם שענקען אַ פּענסיע (דאַכט זיך, אויב ניט הונדערט צוואַנציג רובעל אַ יאָהר, אָדער הונדערט צוואַנציג רובעל אַ האַלב יאָהר).

דאָס האָט אָנגעמאַכט אַ מאָדנעם רעש און אַ טומעל אין שטאָדט. איינער נאָכ'ן אַנדערען איז מען געקומען געוואוירע ווערען, צי ס'איז אמת?

— וואָס זשע? אַ ליגען?

— פּענסיע?

— פּענסיע.

— נאַזנאַטשעט פון קאַזנאַ?

— ניט פון קאַזנאַ, נאָר פון נאַראָדנע פּראָסוועשטשעניע.

אַ מענטש, וואָס געהער זיך אָן מיט „נאַראָדנע פּראָסוועשטשעניע" — אַ קאַטאָוועס אַ ביסעל?!... פאַרנאַכט קלויבען זיך צונויף די משפחה — אָנקוקען וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט, „דער בעל הפּענסיע"?... אָך! ווער עס האָט ניט געזעהען דעמאָלט דעם טאַטען, ווי ער האָט געשיינט און געלויכטען, דער האָט גאָר קיין גליקליכען מענטשען אויף זיין לעבען נישט געזעהען! אפילו די שטיפמאַמע, וואָס האָט זיך משמח געווען גלייך מיט אַלע און איז דעם דאָזיגען טאָג געווען מאָדנע גוט, מכבד געווען די משפחה מיט טיי און מיט איינגעמאַכטס, האָט באַקומען חן אין די אויגען פונ'ם בעל הפּענסיע, וואָס האָט איהר פאַרגעסען און מוחל געווען אַלסדינג. „וואָס ס'איז געווען — איז געווען"... איצט איז ער אַ העלד. אַלע קוקען אויף איהם. אַלע רעדען פון איהם. אַלע לאַכען און פרעהען זיך. דער מוהמע חנה'ס קינדער, וואָס

האָבען ליעב טרייבען מיט איהם קאַטאָוועס, פּרעגען איהם: „וואָס רעכענט ער צו טהון מיט אזוי פיעל געלט?" גלייך ווי זיי וויסען ניט, אַז פונ'ם געלט וועט ער ניט זעהען א גראָשען אין די אויגען. גלייך ווי זיי וויסען ניט, אַז דאָס געלט וועט צונויף קומען דעם טאַטען אין געשעפט אריין, אינ'ם וויינקעלער „יוזשנאהאָ בערעגאַ"...

שאַט! אָט איז ער אויך דאָ — דער גראָבער קאָלעקטאָר מיט די שווארצע ברילען און מיט די טיעפע קאַלאָשען. ער וויל נאָר א קוק טהון מיט זיינע בלינדע אויגען דעם קונדאס (א קוועטש אויפ'ן אָס) און געבען איהם, דעם שייגאֶץ (א קוועטש אויפ'ן אָץ), א קניפּ אין בעקעל, ארויסרייסען א שטיק פלייש! אויך די „איידעמס", לייזער־יאָסעל און מאַגידאָוו, זענען אריינגעקומען צום טאַטען אָפּגעבען מזל־טוב און א ביסעל זיצען און שמועסען פון השכלה און פון ליכטיגקייט, פון פּראָגרעס און פון ציוויליזאציע... און נאָך זיי איז געקומען ארנאָלד פון די פּידוואָרקעס און האָט א ביסעל פארשטעהרט שלומ'ען די שמחה. ערשטענס, האָט ער באוויזען די אידען, אַז זיי זענען בהמות, זיי וויסען ניט וואָס זיי רעדען. די פּענסיע איז ניט קיין פּענסיע, נאָר א סטיפּענדיע. פּענסיע איז פּענסיע, און סטיפּענדיע איז סטיפּענדיע... והשנית, איז שלום ניט דער איינציגער — ס'איז דאָ נאָך איינער אין דער אויעזדנע, וואָס האָט באַקומען א סטיפּענדיע, אויך אויף הונדערט צוואַנציג רובעל, און דאָס איז געווען שלומ'ס נייער חבר פון דער אויעזדנע. אלי האָט ער געהייסען. נאָר וועגען איהם שפּעטער. דערווייל איז דער העלד פון אונזער באשרייבונג געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל. ער האָט ארויסגעזעהען בחוש, אַז זיינע אמאָליגע חלומות וועגען זיין חבר שמואליק'ס „אוצר" הויבען־אָן פּאַוואָלינקע מקוים צו ווערען... און זיין פאַנטאזיע חאַפּט איהם אויף איהרע פליגלען און פארטראָגט איהם וויים־ווייט, אין עולם־הדמיון אריין. און ער זעהט זיך ארומגערינגעלט מיט זיינע חברים, וואָס קוקען אויף איהם מיט שטראַהלענדיגע אויגען און זענען איהם מקנא. און דעם טאַטען זעהט ער, נאָך גאָר א יונגערמאַנטשיק עפּיס.

וואו איז אהינגעקומען דער אויסגעבויגענער רוקען? די טיעפע קנייטשען אויפ'ן שטערן? דאָס געלע פארזאָרגטע פנים? גאָר איין אנדער מענטש געוואָרען! און ער זיפצט שוין גאָר ניט מעהר. און די גאנצע משפחה — שטעלט זיך איהם פאָר — רינגעלט איהם ארום, גיט איהם אָפּ גרויס כבוד, איהם און זיין זוהן שלום'ען, דעם אויסדערוועהלטען, דעם גליקליכען, וואָס פון איהם וויסען היינט אלע, אפילו „קאזנא" און אפילו די „נאראָדנע פראָסוויעשטשעניע" — אלע, אלע, אפשר טאקי ביז'ן קיסר — ווער ווייסט?...

52

חבר אלי

אלי דאדי'ס. — די ערשטע באקאנטשאפט אויף א שרפה. — שמועסן וועגן קאסמאגראפיע מיט'ן פעטער פיני. — דער העלד איז מחלל שבת בפרהסיה. — ער ווערט געקרוינט מיט'ן נאמען „פיסאטעל".

א פנים א ווייס, א קיילעכיגס, א ביסעלע א געשטופעלטס. האר שטעהענדיגע, הארטע, שווארצע, געדיכטע, שטעכעדיגע — א גאנצע גריווע. אויגן לאכענדיגע, צייהן געזונטע, ווייסע. פינגער קורצע. א געלעכטער א הילכיגער, א שיסענדיגער. א טעמפעראמענט א פייעריגער. — אט דאס איז דער פארטרעט פון שלום'ס חבר אלי, פון דער ערשטער קלאס אויעזדנע ביז'ן סוף.

זייער ערשטע באקאנטשאפט איז געשלאסן געווארן ביי־נאכט אויף א שרפה.

א שרפה — דאס איז א ספעקטאקל, איין אומזיסטיגע פאר־שטעלונג, א העכסט־אינטערעסאנטע פארזאמלונג פון אלערליי טיפען אידען און ווייבער, איין אפשפיגלונג פון אלערליי סצענעס, טרויעריגע און פרייליכע — מע דארף נישט קיין טעאטער. די נאכט איז שטיל, דער הימעל איז טיעף, שטערן פינקלען. וואו־ניט־וואו לאזט זיך הערען דאס בילען פון א הונט. און דאס שטיבעל ברענט זיך ווי א ליכטעל, רוהיג, פאמעליך. ס'האט צייט. פון אלע גאסען ציהען זיך מענטשען. פריהער שלעפעריג, דערנאך

לעבעדינער און האמעטנער. פריהער איינציגוויז, דערנאך מחנות־ווייז, און אידישע קינדער — א גאנצע חאליאסטרע. אידען מיט ארבע־כנפות'ען ווארפען זיך אין פייער אריין ראטעווען, ווייבער קווישען, קליינע קינדער וויינען, בחורים זאגען ווערטלעך, אונ־טערגעוואכסענע מיידלעך לאכען. ראבינאוויטש'עס קינדער זענען אויך דא. פלוצים דערהערט שלום עמיצענ'ס קול, א קול פון א יונגעל, און גלייך צו איהם אויפ'ן אויהער:

— זיי פאהרען!

— ווער?

— די „פאזשארנע קאמאנדע". קום, וועלען מיר העלפען לעשען.

און ביידע יונגלעך נעמען זיך פאר די הענט און מע לאזט זיך לויפען איבער'ן גאנצען מארק צו באגעגענען די „פאזשארנע קאמאנדע". לויפענדיג, ווערט שלום געוואוירע, אז זיין חבר רופט מען אלי און אז ער איז דאדי דעם שרייבער'ס א יונגעל. און אלי ווערט געוואוירע, אז זיין חבר הייסט שלום און אז ער איז נחום ראבינאוויטש'עס א יונגעל.

זייער צווייטע באגעגעניש איז פארגעקומען א ביסעל שפעטער, שוין דוקא בייטאג, אויך אין גאס און אויך אויף איין אומזיסטינער פארשטעלונג. עפיס א שווארצער מיט ווייסע צייהן ווייזט א מאלפע, און די גאנצע שטאדט מיט יונגלעך לויפען איהם נאך. דאס איז איינס פון די חידושים, וואס מע זעהט זעלטען אין פערע־יאסלאוו. אדער מע פיהרט ארום א בער מיט אויסגעברענטע אויגען, וואס טאנצט אויף א שטעקען. אדער א וואנקא רוטוטיו מיט רויטע הויזען, וואס מאכט אנשטעלען. אדער א ציגיינער ווייזט א מאלפע. דער ציגיינער און די מאלפע האבען ביידע איין פנים, גלייך ווי איין מאמע האט זיי געהאט. ביידע האבען אלץ איינע נעקנייטשטע באוואכסענע פנים'ער, אלץ איינע אויסגעקראכענע קעפ, און קוקען ביידע מיט אלץ איינע רחמנות'דיגע אויגען און ציהען־אויס די באוואכסענע ברודיגע דארע הענט, מע זאל זיי עפיס

געבען. און רעדען רעדט דער ציגיינער מיט אזא מאָדנע קול און אויף אזא מאָדנע שפּראַך, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און מאַכט אזא מאָדנע גרימאַסע דערביי, אז מע מוז לאַכען: „דאַי, באַרין! חאַראָש אָבעזשיאַן! אַמעריקאַנסקו!"... און חברה שיסען־אויס א געלעכטער. די דאָזיגע צוויי באַגעגענישען זענען שוין גאַנץ גענוג, אז אַזעלכע צוויי יונגלעך, שקצים, ווי שלום נחום ראַבי־נאָוויטש'עס און אלי דאָדי דעם שרייבער'ס, זאָלען ווערען חברים. דאַרף נאָך גאָט פיהרען אַזוי, אז זיי טרעפען זיך ביידע אין איין קלאַס אין דער אויעזדנע, א באַנק נעבען א באַנק, און אַקוראַט דעמאָלט, ווען דער לעהרער האַלט־אָפּ זיין ערשטע לעקציע פאַר'ן גאַנצען קלאַס. דערזעהט שלום זיין נייעם חבר אלי, ווי ער ציהט־אויס די האַנט, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, מאַכט דעם ציגיינער'ס גרי־מאַסע: „דאַי, באַרין! חאַראָש אָבעזשיאַן! אַמעריקאַנסקו!" — זייט א בריה, האַלט זיך איין און צעלאַכט זיך נים. אודאי באַ־קומען ביידע חברים א מיאוס'ען פּסק, בלייבען ביידע איבער „אָהן וואַרעמעס", און זייער פריינטשאַפט ווערט געשלאָסען אויף שטענדיג, אויף אייביג.

פון דעמאָלט־אָן ווערען זיי נפש אחת, איין זעל, איין נשמה. וואו איינער, דאָרט איז דער צווייטער. ביידע אינאיינעם לערנען, און לערנען גוט. מע האָט זיך דאָס וואָרט געגעבען, אז מע זאָל איבערשטייגען אַלע גויים, מע זאָל זיין די ערשטע, די בעסטע תּלמידים אין קלאַס. און מע האָט אויסגעפיהרט. מע האָט ווייט־ווייט איבערגעשטיגען אַלע גויים און מע איז נעגאַנגען פון קלאַס צו קלאַס די ערשטע בעסטע תּלמידים, אָבער אויך די ערשטע און די גרעסטע שקצים אין שטאָדט. וואָס די צוויי האָבען זיך דער־לויבט אָפּצוטהון אין שטאָדט האָבען דאָס אַנדערע יונגלעך נישט געוואַגט. די בעסטע יונגלעך, פּענסיאָנערען, סטיפּענדיאַנטען — א קליינינקייט? היינט זייער קענען רוסישע גראַמאַטיקע! וואָס פאַר א וואָרט מע זאָל ניט אַרויסרעדען, איז באַלד צו דער גראַ־מאַטיקע. למשל, א טיש איז סטאָל. און סטאָל איז: סטאָל,

סטאָלאַ, סטאָלו, סטאָל, סטאָלאָם, אַ סטאָליע. אַ מעסער איז נאָזש. און נאָזש איז: נאָזש, נאָזשאַ, נאָזשו, נאָזש, נאָזשאָם, אַ נאָזשיע. היינט געאָגראַפיע! ווער נאָך ווייסט אַזוי ווי זיי, פאַר וואָס איז די ערד קיילעכיג? ווער דרעהט זיך אַרום וועמען — די ערד אַרום דער זון, צי די זון אַרום דער ערד? און פון וואַנען נעמט זיך אַ ווינט? און וואָס איז פריהער — דער דונער, אָדער דער בליץ? און פון וואַנען נעמט זיך אַ רעגען?

פון אַלע לערנעכצען, וואָס מע לערענט אין די קלאַסען, געפעלט שלום'ס טאַטען נאָר געאָגראַפיע. מחמת פון געאָגראַפיע ווערט מען געבילדעט, אויפגעקלערט. חשבונ'ען איז אויך אַ גוטע זאַך. מאַטעמאַטיקע שאַרפט־אויס דעם מוח. אָבער נישט מעהר. אָט איז יאָסי פרובשטיין אַ פראָסטער איד, ניט געלערענט אין ערגיץ, פון דעסטוועגען גיט איהם די שווערסטע „זאַדאַטשע", וועט ער זי אייך מאַכען אויפ'ן קאָפּ. צי, אַשטייגער, נעמט דעם קאַלעקטאָר. וואו האָט ער שטודירט? ערגיץ אין דער ישיבה. נו, קען ער נישט, מיינט איהר, קיין אַלגעברע? פון לייזער־יאָסלען שמועסט מען ניט, און אַרנאָלד פון די פּידוואַרקעס — פון יענעם איז אָפּ־גערעדט. אַרנאָלד איז דאָך גרייט אָפּגעבען „עקזאַמענט". ניין, זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, געאָגראַפיע איז ניט מאַטעמאַטיקע. געאָגראַפיע דאַרף מען לערנען. געאָגראַפיע דאַרף מען קענען. און שלום קען געאָגראַפיע. זיין פאָטער האָט ליעב מיט איהם צו פאַרבּרענגען נאָר וועגען געאָגראַפיע. און איז צופריעדען, און איז גליקליך, אַז עס זיצט דערביי אַ דריטער.

אַ קאָמעדיע איז, אַז דער פעטער פּיני זיצט דערביי. דער פעטער פּיני גלעט די באָרד, שמייכעלט, מאַכט חוזק פון דעם קליינעם פילאָזאָף, ווי ער צעשפּרייט זיך דאָס אַ ביסעל מיט זיין געאָגראַפיע. אַ יונגעל אַ שנעק האָט אַ העזה צו זאָגען פאַר איין עלטערען אידען, פאַר אַ פעטער, אַז די ערד דרעהט זיך, ניט די זון. אי, עס שטעהט בפירוש: „שמש בגבעון דום"? — דו, זון, אין גבעון, בלייב שטעהן? בלייבט אַ קשיא... „צי, אַשטייגער,

דו זאָגסט, אַז דער דונער קומט פריהער פאַר'ן בליץ. אַי, מיר זעהען פריהער דעם בליץ און ערשט נאָכדעם קומט דער דונער?" — פרעגט ביי איהם דער פעטער פיני אויף אַ טשיקאַוועסט און קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער. „צי דו זאָגסט, אַז די ערד איז אַ כּדור, קיילעכיג, הייסט דאָס, ווי איין עפּעל. מיט וואָס וועסט דו דאָס מיר באַווייזען?" ענטפערט איהם שלום: „אויב איהר ווילט זיך מטריח זיין, פעטער, שטעהט־אויף, זייט מוחל, מאָרגען גאַנץ פריה און טהוט אַ קוק אויפ'ן שפּיץ מאַנאַסטיר, בעת די זון געהט־אויף, וועט איהר זעהען, ווי דער שפּיץ קלויסטער ווערט באַלייכט פריהער פון אַלסדינג"... „אודאי האָב איך מעהר ניט וואָס צו טהון, נאָר אויפשטעהן דיר כּאור און קוקען אויפ'ן שפּיץ קלויסטער צוליעב דיין געאָגראַפיע — חאַ־חאַ־חאַ!"...

ניין, דער פעטער פיני איז ניט צופריעדען ניט מיט דער געאָגראַפיע, ניט מיט די קלאַסען און ניט מיט דעם, וואָס זיין נחומ'ס זוהן איז אַ חבר מיט דאָדי דעם שרייבער'ס יונגעל. ער וועט איהם אַרויספיהרען ווער ווייסט אויף וואָסערע דרכים... דער פעטער פיני האָט געהערט אויף זיי עפּיס ניט אַזעלכע שענע זאַכען. ער האָט געהערט, אַז די יונגלעך געהען שבת שפּאַציערען אויף די פּידוואָרקעס, און אַז זיי טראָגען טיכלעך אים שבת, און אַז זיי רעדען — רעדען זיי צווישען זיך אויף רוסיש, ניט אויף אידיש.

אוי־וועה — ס'איז נעבאָך אַלסדינג געוועזען אמת, קודש קדשים! נאָך מעהר: זיי געהען אַלע שבת אויף די פּידוואָרקעס, אָבער ניט שפּאַציערען, ווי מיר וועלען ווייטער זעהען... זיי טראָגען ניט נאָר טיכלעך אים שבת, נאָר קליינגעלט אויף צו קויפען באַרלעך, און רעדען אַזעלכע זאַכען — אַך! ווען דער פעטער פיני זאָל נאָך וויסען, פון וואָס מע רעדט, און ווי אַזוי מע רעדט!...

דער פעטער פיני זאָל נאָך וויסען, ווי אַזוי די צוויי בחורים'לעך שיפען זיך אויף אַ שיפעל, פאַרקלויבען זיך אינצווייען העט־ווייט אויף יענער זייט טייך. דאָרט, אויפ'ן גרינעם גראָז, לייענט מען ביכלעך (רוסישע) און מע זינגט ליעדלעך (גויישע) און מע

חלומ׳ט אויף דער וואָהר, מע בויעט אינאיינעם לופטשלעסער, וואָס וועט זיין אמאָל, אז מע וועט ענדיגען די אויעזרנע? וואוהין וועט מען פאָהרען? אויף וואָס וועט מען שטודיערען? וואָס וועט מען זיין? און דער אמת מוז דאָ געזאָגט ווערען, עס האָט געהערשט, אזוי צו זאָגען, א גויישע שטימונג, און קיין אידישער אינהאַלט איז אין די דאָזיגע זיסע חלומות ניט געווען, ווארום דער חבר אלי איז געוואַכסען אין א שטוב, וואָס איז געווען ווייט פון אידישקייט, חאָטש — איינס צום אנדערען געהערט זיך ניט — בעטש פאר ניט וועלען דאַוונען האָט אלי געהאַפּט פון זיין טאַטען נישט ווינציגער ווי אלע אנדערע יונגלעך פון זייערע טאַטעס. איך האָב מורא, אז אלע טאַטעס זענען אזוי. איהר קאָנט נאָך היינט אויך באַגעגענען טאַטעס, וואָס אליין טהוען זיי כל דבר אָסור און ווילען, אז זייערע קינדער זאָלען זיין גוט און פרום, ניט אין זיי געראָטען...

ניט וועלען דאַוונען — דאָס איז געווען ביי חברה יונגוואַרג איין אלטע קרענק נאָך פון חדר. היפּערען אין דאַוונען איז געווען א וואָכעדיגער גאַנג. און פון זינט זיי זענען אריין אין די „קלאַסען", האָבען זיי דאָס דאַוונען גאָר אינגאַנצען פארבויגען. דער טאַטע האָט דאָס געוואוסט, נאָר געמאַכט זיך כלא־ידע. האָבען זיך אָבער געפונען אזעלכע, וואָס האָבען נאָכגעקוקט און געעפּענט דעם טאַטען די אויגען, ער זאָל זעהען, ווי זיינע קינדער געהען ביסלעכווייז אראָפּ פון דרך־הישר — און דאָס האָט געפיהרט דערצו, אז די קינדער זאָלען נאָך מעהר ניט וועלען דאַוונען און זאָלען אין דעם ניט וועלען דאַוונען פיהלען א מין עונג רוחני. ניט אומזיסט האָט דער רבי געגעבען צו פארשטעהן זיינע תלמידים, די קליינע בעלי־עבירה׳ניקעס, דעם שכל פון איין עבירה, **אז די עבירה אליין איז ניט אזוי מורא׳דיג, ווי די תאוה פון טהון איין עבירה**... שלום געדענקט נאָך עד היום דעם טעם פון דער ערשטער עבירה, פון „חילול־שבת". אזוי איז געווען די מעשה:

שבת בייטאָג. אידען האָבען אָפּגעגעסען וואַרעמעס און געהאַלטען אין רעכטען שלאָף. אין גאַס איז נאָך ניטאָ קיין משוגענער הונט. שטיל און רוהיג, האָטש ציה זיך אויס. די זון באַקט, ווי אין דער מדבר. די ווענט פון די געפּאַרבטע הייזער און די הילצערנע פּאַרקאַנעס פון די הויפען בעטען זיך, מע זאָל עפּיס אויף זיי אָנצייכענען, אָנשרייבען. שלום האַלט די הענט אין די קעשענעס. דאָרט ליגט ביי איהם אַ קריידעל פון די קריידלעך, וואָס ווערען באַנוצט אין קלאַס צו דער מאַטעמאַטיקע. ער קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען — נישטאָ קיין מענטש. די לאָדען זענען פאַרהאַקט. און דער יצר־הרע רעדט איהם אָן: „מאָהל!"... וואָס זאָל ער מאָהלען? נעמט ער אויף דער גיך און טהוט אַ מאָהל־אויס דאָס באַוואוסטע ליעדעל, וואָס אַלע קינדער זינגען און מאָהלען בעת מעשה:

טאָטשקאַ, טאָטשקאַ, זאַפּיאַטאַיאַ,
מינוס, ראָזשיצאַ קריוואַיאַ,
רוטשקאַ, רוטשקאַ, אי קרוזשאָק,
נאָזשקאַ, נאָזשקאַ, אי פּופּאָק...*

פאַרטיג אַ מענטשעל מיט אַ קיילעכיג פּנים, מיט הענטלעך און מיט פיסלעך און מיט אַ מויל, וואָס לאַכט... דער מאָהלער איז צופריעדען מיט'ן בילד. עס פעהלט נאָר איין אויפשריפט. שלום קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען — נישטאָ קיין מענטש. די לאָדען זענען פאַרהאַקט. און דער יצר־הרע רעדט איהם אָן: „שרייב!"... וואָס זאָל ער שרייבען? נעמט ער און שטעלט אַוועק פון אונטען, אונטער'ן בילד, מיט שענע קיילעכיגע אותיות אויף רוסיש, צום גראַם:

---

* אַ פּונקט, אַ פּונקט, און אַ קאָמאַ,
אַ פּאַסיקעל אַ גלייכס, אַ פּנים'על אַ קרומס,
אַ הענטעל, אַ הענטעל, און אַ קיילכעל,
אַ פיסעל, אַ פיסעל און אַ בייכעל.

קטאַ פיסאַל — ניע זנאַיו,
אַ יאַ, דוראַק, משיטאַיו...*

און איידער ער באַוויזט איבערצוליִיענען וואָס ער האָט דאָ אָנגעשריבען, דערפיהלט ער, ווי עמיצענ'ס צוויי פינגער האַלטען איהם ביי'ם לינקען אויהער, אָבער שטאַרק!...

איך מיין, אַז קיינעם פון די לעזער וועט ניט איינפאַלען צו טרעפען, ווער האָט דאָס געקאָנט זיין אָט דער, וואָס האָט געפּאַקט דעם העלד פון דער ביאָגראַפיע מיט דער דאָזיגער מיאוס'ער עבירה פון חילול שבת בפרהסיה? פאַרשטעהט זיך, אַז ניט קיין אַנדערער, נאָר דער פעטער פיני! גראָד ער באַדאַרף היינט פריהער פון אַלעמען אויפשטעהן פון שלאָף און פריהער פון אַלעמען געהן מיט אַ וויזיט גוט־שבת זאָגען! וואָס ווייטער איז געוועזען — איז איבעריג צו דערצעהלען. יעדער קאָן זיך פאָרשטעלען, אַז עס האָט ניט געהאָלפען קיין זאַך, קיין בעטען זיך, קיין טרערען — דער פעטער פיני האָט דעם בחור, איין אויסגעשמירטען אין קרייד, אָפּגעפיהרט גלייך אהיים און איבערגעגעבען איהם אויפ'ן טאַטענ'ס הענט. נאָר דאָס איז געוועזען גאָרניט אקעגען דעם, וואָס איז גע־שעהען נאָכדעם, אַז די גאַנצע שטאָדט איז געוואָרען געוואָוירע פון דער מעשה און ס'איז דערגאַנגען צו דער נאַטשאַלסטווע פון דער אויעזדנע. עס האָט געהאַלטען דערביי, אַז מע זאָל דאָס בחור'על „אויסשליסען". דער טאַטע האָט געוויינט מיט טרערען און האָט נעבאַך געמוזט געהן צום אָדון צום דירעקטאָר (סמאָטריטעל), בעטען פאַר זיין זוהן רחמים, און נאָר צו פאַרדאַנקען דאָס, וואָס ער איז געוועזען איינער פון די בעסטע תלמידים אין קלאַס, אַ סטיפּענדיאַנט, האָט מען אויף איהם געלעגט כבוד, רחמנות געהאַט אויפ'ן טאַטען און ניט „אויסגעשלאָסען". דערפאַר האָבען די לעהרערס געבענטשט דעם תלמיד מיט אַ נייעם נאָמען. אַז זיי

---

* ווער ס'האָט געשריבען — ווייס איך ניט,
נאָר איך, שוטה, לייען דאָס.

האָבּען איהם בּאַדאַרפט אַרויסרופען אין קלאַס צו דעם בּרעט, האָבּען זיי ניט געזאָגט, ווי בּיז אַהער: ראַבּינאָוויטש! זיי האָבּען איהם אַרויסגערופען אָדער „חודאָזשניק" (מאָהלער), אָדער „פּיסאַטעל" (שריפטשטעלער). און צעצויגען האָט מען דאָס וואָרט אויף דריי קלאַפּטער די לענג:

— פּי - סאַ - טעל! ...

אָט דער נאָמען איז איהם פארבּליבּען אויף לאַנג, שוין בּיז'ן סוף.

53

צווישען חזנים און כלי־זמרים

א מעשה מיט א אידיש ביכעל, וואס רופט־ארויס געלעכטער. — חזנים מיט א „קאלאוראטור". — יהושע־העשעל דער כלי־זמר מיט זיין חאליאסטרע. — דער יצר־הרע פון פיעדעל.

צו „שרייבעריי" האט דער העלד פון דער דאזינער ביאגראפיע געהאט א נייגונג פון תמיד אן. זיין אידעאל איז געווען צו זיין א מחבר, א שרייבער, נים נאר מיט'ן קריידעל אויף די ווענט, נאר טאקי באמת א שרייבער, א פארפאסער פון א בוך. אויף איהם האט נביאות געזאגט נאך זיין אלטער פריינט דער קאלעקטאר, אז ער וועט אמאל זיין א שריפטשטעלער און וועט שרייבען העברעאיש, אזוי ווי צעדערבוים, גאטלויבער, יהל"ל און נאך א סך אנדערע „גדולים". האט אבער ארנאלד פון די פידווארקעס געדרונגען פארקעהרט: אז אויב אט דער חברה־מאן וועט אמאל שרייבען, וועט ער שוין זיין בעסער א רוסישער שרייבער, נים קיין העברעאישער. אין „המליץ", האט ער געזאגט, זענען פארהאן אהן איהם גענוג דילעטאנטען, איגנאראנטען, מלמדים און בטלנים! נים צעדערבוים, נים גאטלויבער, נים יהל"ל, נאר ט ו ר ג ע נ י ע ו ו און ג א ג א ל, פ ו ש ק י ן און ל ע ר מ א נ ט א ו ו — אט וועך עם באדארף איהם שטעהן פאר די אויגען!...

מיט איינעם ווארט, אדער העברעאיש, אדער רוסיש. אז דער „חברה־מאן" וועט אמאל שרייבען א י ד י ש — דאס איז קיינעם אויף די געדאנקען נים געקומען, ווארום אידיש איז דען אויך א

שפּראַך? דאָס הייסט, רעדען האָט מען קיין אַנדער שפּראַך ניט געהערט אויסער א י ד י ש, נאָר אַז מע קאָן ש ר י י ב ע ן אויף אידיש — ווער האָט דאָס געוואוסט? „זשאַרגאָן", „עברי־טייטש" — דאָס איז אַ מאכל פאַר ווייבער. אַ איד האָט זיך געשעמט צו האַלטען אַ אידיש ביכעל אין די הענט — מע וועט זאָגען: אַ גראָבער יונג!...

פון דעסטוועגען געדענקט זיך אַ מעשה נאָך פון קינדווייז. נאָך אין יענעם פאַרוואָרפענעם קליינעם שטעדטעלע, אין וואָראָנקאָ, האָט אַ אידיש ביכעל, און דווקא אויף „זשאַרגאָן" געשריבען, געהאַט דעם גרעסטען ערפאָלג. וואָס דאָס איז געווען פאַר אַ ביכעל — קאָן זיך דער העלד פון דער ביאָגראַפיע ניט דערמאַנען. ער געדענקט נאָר, אַז סאיז געווען אַ ביכעלע אַ קליינטשיקס, אַ דאַרינקס, מיט געלע, פאַרסמאָלצעוועטע, צעפּאַלענע און אָפּגעריסענע בלעטלעך, אָהן טעוועלעך, און אפילו אָהן אַ פאָדערבלעטעל. שבת־צו־נאַכטס, אַלע בעלי־בתים פון שטאָדט האָבען זיך צונויפגעקליבען ביי רב נחום וועוויק'ס אויף „מלוה־מלכּה". די מאַמע איז פאַרנומען אין סיך מיט'ן „וואָלכישען באָרשט", און דער עולם האַלט זיך אונטער דערווייל. רב נחום לייענט אַ מעשה־ביכעל. דער טאַטע לייענט, און דער עולם זיצט אַרום טיש, רויכערט פּאַפּיראָסען און מע קאַטשעט זיך, מע האַלט זיך ביי די זייטען פאַר געלעכטער, און מע אונטערברעכט אַלע מינוט דעם פאָרלעזער און מע דריקט־אויס די גרויסע התפּעלות הויך אויף אַ קול, און עס שיטען זיך קללות אויפ'ן בעל־מחבר'ס אדרעס: „אָט אַ ימח־שמו'ניק! אַ כּל־בו'ניק! אַ ממזר! אַ רוח אין זיין טאַטענ'ס טאַטען אריין!"... אפילו דער פאָרלעזער אַליין קאָן זיך ניט איינהאַלטען, ווערט שיער דערשטיקט פאַר געלעכטער! די קינדער ווילען ניט געהן שלאָפען, און שלום אוודאי ניט. פאַרשטעהן וואָס דער טאַטע לייענט — פאַרשטעהט ער ניט, נאָר ס'איז איהם גלאַט געפעלען צו זעהען, ווי אידען מיט בערד קאַטשען זיך, האַלטען זיך ביי די זייטען און שיסען־אויס אַלע מאָל מיט אַ געלעכטער. און ער זיצט פון דער־

ווייטענס און קוקט אין אלעמענ'ס פנים'ער, ווי זיי שיינען, און ער איז מקנא יענעם אידען, וואס האט געמאכט אט דאס ביכעלע, און זיין טיעפסטער וואונטש איז, אז נאט וועט העלפען, ער וועט אויס־וואכסען און ווערען א גרויסער, וועט ער אויך אנשרייבען אזא מין ביכעלע, וואס אידען וועלען דאס לייענען און וועלען לאכען און וועלען איהם שעלטען אין גוטען מוט, גלאט אזוי זיך, אין טאטענ'ס טאטען אריין...

נאר ווי די מעשה איז — אויב ער וועט זיין א שרייבער אדער ניט, אויב ער וועט זיין א העברעאישער שרייבער אדער א רוסישער — א „קענער" וועט ער שוין זיין געווים. ס'איז נאר ניטא וואס צו רעדען. זיין א „קענער" — דאס האט ער געמוזט און דאס האט ער געוואלט. ער האט געוואלט קענען אלסדינג. אפילו אזא זאך, ווי פיעדעל־שפיעלען. דאכט זיך, וואס פאר א שייכות האט שפיעלען אויפ'ן פיעדעל צו השכלה? ניין, עס האט א שייכות. שפיעלען אויפ'ן פיעדעל איז אין יענער צייט געשטאנען אין פראגראם פון קענטעניש גלייך מיט אנדערע זאכען און האט זיך אנגעקעהרט מיט לערנען, ווי, אשטייגער, א טאטענ'ס א קינד האט נעלערענט דייטש, אדער פראנצויז. קיין פראקטישע נוצען האט דערפון קיינער ניט געווארט, נאר א טאטענ'ס א קינד, וואס וויל זיין א מושלם, באדארף אלסדינג קענען. כמעט אלע פיינסטע בעל־הבתישע בחורים'לעך אין שטאדט האבען דעריבער זיך גע־לערענט שפיעלען פיעדעל. חיים פרוכשטיינ'ס האט געשפיעלט פיעדעל, צאלי מערפערט'ס האט געשפיעלט פיעדעל, מאטעל סריב־נער'ס האט געשפיעלט פיעדעל. נאך א סך יונגלעך האבען גע־שפיעלט פיעדעל. מיט וואס איז שלום ראבינאוויטש ערגער פון זיי? האט אבער דער טאטע ניט געוואלט. ער האלט ניט דערפון. עס איז איין איבעריגע זאך, האט ער געזאגט, איין עבירה די צייט, און עס קומט־אויס ביי איהם מעשה כלי־זמר. מאטעמאטיקע, געאגראפיע, מליצה — דאס איז א זאך. אבער דימפלען אויפ'ן פיעדעל — וואס איז פאר איין עובדה?...

אזוי טענה'ט נחום ראַבינאָוויטש און איז פון זיין שטאַנד־פונקט אפשר גערעכט. הערט זשע אָבער, וואָס זאָגט דערויף יהושע־העשעל דער כלי־זמר? יהושע־העשעל דער כלי־זמר איז אַ איד איין עהרליכער, איין איידעלער איד, מיט צוויי גראָבע געדיכטע פאות. זאָגט ער בפירוש: „וואָס געהער זיך אָן דאָס מיט דעם? ער האָט, זאָגט ער, אויך קינדער, ניט ערגער פון אַלע אַנדערע אידישע קינדער, און שקצים אויך גוטע, דער רוח האָט זיי ניט גענומען! אלא דעריבער איז וואָס? האָט איהר מורא, אַז זיי שפּיעלען ניט ביי איהם אויף אַלע אינסטרומענטען?... און בנציון דער כלי־זמר וואָס זאָגט? אָט דער בנציון, וואָס האָט אויסגעלעהרענט די אַלע אויסגערעכענטע בחורים'לעך פיעדעל שפּיעלען, איז אַליין אַ איד מיט איין איינגעפאַלענער נאָז, און דעריבער פאָנפעט ער אַ ביסעל אונטער. האָט ער אויסגעפּרובט נחום ראַבינאָוויטש'עס יונגעל, געגעבען איהם די ערשטע פאַר לעקציעס פון ערשטען חלק „בעריאָט", האָט ער אַליין געזאָגט פאַר אַלע יונגלעך, אַז אָט דאָס בחור'על איז אַ „פאַלאַנף". אויף בנציונ'ס פאָנפעוואַטע לשון האָט דאָס באַדאַרפט הייסען אַ „טאַלאַנט"... צי ער האָט טאַקי געהאַט אַ טאַלאַנט אָדער ניט — דאָס ווייסט ניט שלום. ער ווייסט נאָר, אַז פון קינדוויייז־אָן געהט ער אויס שפּיעלען און איז די כפּרה נאָך אַ פיעדעל, און ווי אויף צו־להכעיס, גלייך ווי מע וואָלט זיך וועלען רייצען מיט איהם, האָט ער זיך שטענדיג געפונען אין אַ וועלט פון געזאַנג און מוזיק, צווישען חזנים און כלי־זמר.

חזנים און משוררים זענען כמעט קיינמאָל ניט אַרויס פון זייער שטוב, ווייל נחום ראַבינאָוויטש איז אַליין געווען אַ בעל־תפילה און אַ יודע־נגן, און דערצו איז זייער איינפאָהר געווען, סאָן מען זאָגען, די איינציגע סטאַנציע פאַר חזנים. עס איז ניט אוועק קיין שבת־מברכים, ס'זאָל ניט קומען צו פאָהרען אַ בויד, אָנגעפּאַקט מיט מאָדנע פּאַרשוינען, לעבעדיגע, ריהרעוודיגע, אַלע הונגעריגע. געגאַנגען זענען זיי, מעהרסטענטייל, אָפּגעריסען און

אָפּגעשליסען, כמעט נאַקעט און באָרוויס, נאָר די העלזער אַרומ־געוויקעלט מיט שאַרפעס, וואָלענע, וואַרעמע שאַרפעס. אזוי ווי די היישעריקען האָבען זיי באַפאַלען די אכסניה, נעגעסען אַלסדינג, וואָס מע האָט זיי נעגעבען. דאָס איז שוין געווען אַ כּלל, אַז ווי־באַלד הונגעריגע — זענען דאָס געווען משוררים מיט אַ וועלט־באַריהמטען חזן. גאַנצע טעג האָט זיך דער וועלט־באַריהמטער חזן געקאַטשעט אויפ׳ן האַלז, אויסגעפּרובט זיין „קאָלאַוראַטור״ און געשלונגען רויהע אייער, און די זינגערלעך האָבען זיך געריסען אויף די גלייכע ווענט, מעהרסטענטייל געהאַט שוואַכע קולות, נאָר שטאַרקע אַפּעטיטען צום עסען, האָבען זיי דעריבער מיט זייער דאַוונען עפּיס ניט אַזוי שטאַרק אויסגענומען, נאָר אָנגעגעסען און אָנגעטרונקען זיך און אַוועקגעפאָהרען אומבאַצאָהלטערהייט. דאָס האָט דער שטיפמאַמע, פאַרשטעהט זיך, שטאַרק ניט געשמעקט. האָט זי ביסלעכווייז אָטלענטשעט די וועלט־באַריהמטע חזנים, גע־בעטען, זיי זאָלען שוין מוחל זיין פאַרפאָהרען בעסער צו ראובן יאַסנענראַדסקי, מחמת עסערם האָט זי, קיין עין־הרע, אליין געגונג, און שרייערם איז ביי איהר אויך דאָ אַ היבש ביסעל, ניט צו פאַר־זינדיגען... דער פועל־יוצא איז געווען, וואָס ראַבינאָוויטש׳עס קינדער האָבען זיך אָנגעהערט אזוי פיעל נגינה, אַז זיי זענען געווען קלאָר אויף אויסוועניג, ווען מען געהער אָט די און די קדושה, און ווען מען געהער דער און דער „תכנת־שבת״: צי פיצי דעם חזן, אָדער מיצי דעם חזן, אָדער דעם קאַשטאַנער חזן, אָדער דעם שעדליצער, אָדער דעם קאַלוואַריער חזן, אָדער נאָר ניסי בעלזער? עס זענען געווען צייטען, וואָס געזאַנגען האָבען זיך, אזוי צו זאָגען, געטראָגען אַליין פון זיך אין דער לופטען, און אין קאָפּ האָט זיך געפלאָכטען אַ געדאַנק, און אין האַלז האָט זיך געקייקעלט און געקייקעלט עפּיס אַ ניגונ׳דעל און ניט געלאָזט שלאָפען.

דאָס איז געווען מיט נגינה. און וואָס אָנבאַלאַנגט מוזיק, האָט דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע געהאַט די זעלבע געלעגענהייט צו הערען כלי־זמר נאָך מעהר ווי חזנים, וואָרום סאַי

יהושע־העשעל דער כּלי־זמר מיט די גראָבע פּאות, סאַי בנציון מיט דער איינגעפאַלענער נאָז האָבן געוואוינט ניט ווייט פון חדר, אַזוי, אַז מע איז געגאַנגען אין חדר אַריין, האָט מען באַדאַרפט דורכגעהן פאַרבײַ יהושע־העשלען און פאַרבײַ בנציונען. דאָס הייסט, קיין מוז איז דערבײַ ניט געווען: מע האָט זעהר שען געקאָנט אויסמיידען, און ווען מע מיידט זיי אויס, וואָלט געווען אַ סך נעהענטער. האָט אָבער שלום ליעב געהאַט דוקא געהן פאַרבײַ זיי און דוקא בלייבען שטעהן אונטער׳ן פענסטער און הערען, ווי בנציון דער כּלי־זמר לעהרענט די יונגלעך פיעדעל שפּיעלען, אָדער ווי יהושע־העשעל דער כּלי־זמר מאַכט רעפּעטיציע מיט זיינע בנים, וואָס שפּיעלען אויף אַלערליי אינסטרומענטען. און דעמאָלט איז געווען איהם ניט אָפּצורייסען און ניט אָפּצוטרייבען. יהושע־העשעל׳ס בנים האָבען דאָס באַמערקט, האָט דער עלטערער, העמעלע, איהם מכבד געווען איין מאָל מיט׳ן סמיטשיק, דאָס אַנדערע מאָל מיט אַ קוואָרט וואַסער — עס האָט אָבער ניט געהאָלפען. דורך איין ציגאַר טיטון איז מען מיט העמעלען געוואָרען חבר, און שלום איז געוואָרען אַ בן־בית ביי יהושע־העשעל דעם כּלי־זמר, נישט דורכגעלאָזט קיין איין רעפּעטיציע — און רעפּעטיציעס זענען געווען דאָרט אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, — און דורך זיי האָט ער זיך באַקענט מיט׳ן גאַנצען בינטעל מוזיקאַנטען, מיט דער גאַנצער כּלי־זמר׳ישער משפּחה, מיט זייערע ווייבער און קינדער, מיט אַלע זייערע זיטען און מנהגים, מיט זייער אַרטיסטיש ציגיינער־לעבען, און אפילו מיט זייער שפּראַך, „כּלי־זמר־לשון״, וועלכעס ער האָט דערנאָכדעם, שוין אַלס שלום־עליכם, טיילווייז אויסגענוצט אין זיינע ווערק: „אויפ׳ן פיעדעל״, „סטעמפּעניו״, „בלאָנזענדע שטערען״ און אַנדערע.

אַלזאָ, ווי איהר זעהט, איז אין לערנען פיעדעל שפּיעלען ניט געווען קיין מניעה. געהערט האָט ער געהאַט גענוג. אַ טאַלאַנט, זאָגט בנציון דער כּלי־זמר, האָט ער אויך געהאַט. וואָס זשע נאָך

פעהלט? אַיין אינסטרומענט, אַ פיעדעל. און אַ פיעדעל קאָסט געלט, און קיין געלט איז נישטאָ! וואָס טהוט מען? — דאַרף מען, הייסט דאָס, קריגען געלט... אָט דאָ, ביי דעם געלט קריגען, האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, אַ קאָמישע, נאָר אַ טרויערינע. אַ מין טראַגי־קאָמעדיע.

54

לא תגנוב!

דעם אורח'ס בייטעלע מיט קליינגעלט. — ער באנעהמט א גנבה און האט חרטה. — ווי אזוי ווערט מען פטור פונ'ם בייטעלע?

צווישען די אורחים, וואס האבען זיך אפגעשטעלט ביי די ראבינאוויטשעס אין „איינפאהר", איז געווען איינער א באשטענדיגער אורח, א איד א ליטוואק, א תבואה־הענדלער פון פינסק, מיט'ן נאמען וואלפסאהן. דער וואלפסאהן פלעגט איינשטעהן חדשים־לאנג און האט זיך געהאט זיין שטענדיגען חדר, וואס מע האט איהם גערופען „וואלפסאהנ'ס חדר" (אפילו דעמאלט, ווען וואלפסאהן אליין איז גאר געווען אין פינסק). און אויך א סאמאוואר א באזונדערען האט ער געהאט — „וואלפסאהנ'ס סאמאווארעל". און געווען איז דער וואלפסאהן ביי די ראבינאוויטשעס א מענטש א היימישער, נעגעסען דאס, וואס אלע עסען, און אז די בעל־הבית'טע (די שטיפמאמע) איז געווען עפיס ניט אזוי אויפגעלעגט, האט ער געחאפט פון איהר א פסק גלייך מיט אלעמען, ווי איין איינענער... געטראגען האט ער אין שטוב א קורין חאלאטעל, און אמאל איז ער געגאנגען גאר אהן א חאלאט, און גערויכערט האט ער מורא'דיג גראבע געבלעטערטע ציגארען, און ליעב געהאט צו רעדען, האלטענדיג די געבלעטערטע ציגארען אין מויל, די הענט אין די הויזען, און גערעדט, און גערעדט — נייען מאס רעד! דער חדר איז געווען אפען, דאס סאמאווארעל ביי'ם

טיש, דאָס טישקעסטעל צוגעשלאָסען, נאָר די שליסעלעך הענגען דערביי — אַ דרעה מיט'ן שליסעל, און דאָס טישקעסטעל איז אָפען. וואָס אין טישקעסטעל טהוט זיך — ווייסען אַלע. דאָרט געפינען זיך ביכער, בריעף, חשבונות און געלט. איין טייסטער אַ גרויסער, אַ גראָבער, אָנגעשטאָפּט מיט אַסיגנאַציעס — ווער ווייסט, וויפיעל דאָרט איז! און אַ חוץ דעם טייסטער — אַ לעדערן בייטעלע, איין אַלטס, איין אָפּגעקראָכענס, נאָר שטענדיג פול מיט קליינגעלט, זילבערנע און קופּערנע מטבעות, אויך היבשליך — הלואי פאַרמאָגט דאָס אַזאַ יונגעל, ווי שלום, חאָטש האַלב, וואָלט איהם אויך געגנוג געווען אויף צו קויפען די בעסטע פיעדעל אין דער וועלט...

ניט איין מאָל האָט וואָלפסאָהן געהאַט געעפענט דאָס טיש־קעסטעל פאַר איטליכען אין די אויגען, און, ניט ווילענדיג, האָט שלום געחאַפּט אַ קוק אויפ'ן אָנגעפּאַקטען טייסטער מיט אַסיג־נאַציעס, און דערהויפּט — אויפ'ן לעדערן בייטעלע מיט מינץ, און זיין גרעסטער וואונש איז געווען, אַז וואָלפסאָהן זאָל אַמאָל פאַר־לירען אָט דאָס בייטעלע און ער, שלום, זאָל דאָס געפינען. דאָס וואָלט געווען, ווי מע זאָגט, אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל... „השבת אבידה" איז טאַקי איינע פון די גרויסע מצוות. נאָר פאַר־מאָגען אָט אַזאַ בייטעלע מיט קליינגעלט איז נאָך מעהר מצוה... וויל ער אָבער ניט פאַרלירען, דער ליטוואַק!... פּועל'ט ביי זיך שלום און איז זיך מתיר נדר, אַז ווען וואָלפסאָהן גיט איהם, למשל, די הויזען אויספּוצען און פאַרגעסט דאָרטען דאָס בייטעלע, וואָלט ער עס איהם אַ מכּה אָפּגעגעבען צוריק! ס'האָט זיך אַרויסגע־גליטש פון קעשענע בשעת רייניגען — וואָס איז ער שולדיג?... איז אָבער וואָלפסאָהן אויך ניט קיין נאָר. אַלע מאָל, ווען ער גיט די קינדער פּוצען די מלבושים, לעדיגט ער פריהער אויס אַלע קעשענעס — אַ ליטוואַק בלייבט אַ ליטוואַק! פאַרדריסט דאָס שוין שלום'ען. איז ער זיך מיישב איינמאָל, אַז ס'איז יאָ אַזוי, אַז פאַרלירען ניט און פאַרגעסען אויך ניט, באַדאַרף מען נעבען

א קוק אריין אין ביטעלע, האָטש וויסען, וויפיעל קליינגעלט דאָרט געפינט זיך... און מיט דער דעה, ניט חלילה אויף צו באַגעהן א גנבה, נאָר גלאַט אַזוי אוים נייגיעריגקייט, האָט שלום איינמאָל אין א פריהמאָרגען אַריינגעחאַפּט זיך צו וואָלפּסאָהנען אין חדר'על אריין, זיך ארומגעדרעהט א ווייַלע, כלומרשט אויפגערוימט ביי'ם טיש, בשעת דער ליטוואַק איז געשטאַנען אין זאַל מיט דער גראָבער בלעטערנער ציגאַר אין מויל און געגראַגערט. פונ'ם דאָזיגען ארומדרעהען זיך איז אָבער נישט ארויסגעקומען גאָרנישט. ביי'ם אָנריהרען מיט דער האַנט די קאַלטע שליסעלעך, האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז דאָס בינטעל שליסעלעך האָט אויפגעהויבען א גוואַלד עד לב השמים, און עס האָבען איהם אָנגעהויבען ציטערען הענט און פיס. האָט ער זיך געגעבען א דרעה־אוים און אַוועק פון וואָלפּסאָהנ'ס חדר'על מיט לעדיגע הענט.

דער ערשטער סעאַנס איז איהם ניט געראָטען, האָט ער גע־וואַרט אויף א צווייטען מאָל, זיך אַליין אויסגעוואָרפען, אַז ער איז א גנב. „ביזט א גנב, שלום! האָסט דו נאָר געהאַט איין מחשבה א שלעכטע, ביזט דו שוין א גנב... א גנב! א גנב!"...

דער צווייטער סעאַנס האָט זיך ניט געלאָזט לאַנג וואַרטען. וואָלפּסאָהן האָט פיינט געהאַט זיצען איינער אַליין ביי זיך מיט די פיער ווענט. אין זאַל זענען געווען נאָך אורחים. האָט ער בעסער פאַרבראַכט אין זאַל, געוויכערט און גערעדט, ווי אַלע מאָל. שלום האָט זיך ווידער א מאָל אַריינגעחאַפּט אין וואָלפּסאָהנ'ס חדר'על. איצטיגס מאָל שוין מיט דער דעה ניט א קוק צו טהון, נאָר טאַקי עפּיס געניסען אויך. סאַי־ווי־סאַי א גנב... אַריינגעחאַפּט זיך, האָט ער זיך איבערגעבויגען מיט'ן גאַנצען גוף איבער'ן טיש, גלייך ווי ער וואָלט וועלען עפּיס דערלאַנגען פונ'ם אַנדערען ברעג טיש, מיט דער לינקער האַנט געגעבען א נעם דעם קאַלטען שליסעל, א דרעה רעכטס — דער שלאָס האָט זיך געעפענט מיט א שטילען קלאַנג — דזין! — און אַנשווינען געוואָרען. ער האָט געגעבען א קוק אריין אינוועניג און איז געבליבען א פאַרציטערטער. צר

ערשט האָט ער דערזעהען פאַר זיך דעם גראָבען טייסטער איין אָפּענעם, כּולו און פול געפּאַקט מיט פּאַפּיער־געלט: צעהנערלעך רויטע, פּיבּערלעך בלויע, דרייערלעך גרינע, און איינערלעך געלע — ווער ווייכע, וואָס דאָס האָט געקאָנט באַטרעפען?! איין פּאַפּיערעל אַ רויטינקס ווען ער טהוט נאָר אַ שלעפּ־ארויס פון דאָרטען — איז ער דאָך שוין אַ געהאָלפענער! ווער וועט זיך ארומקוקען? נעם זשע, שוטה, און שלעפּ־ארויס — ניין! קאָן ער ניט! עס טרייסלען זיך איהם די הענט, עס קלאַפּט איהם אַ צאָהן אויף אַ צאָהן און עס פאַרציהט איהם דער אָטעם. ער האַפּט בעסער אַ קוק אויפ׳ן לעדערנעם בייטעלע — ס׳איז געפּאַקט! ער וויל דאָס אַ נעם טהון — פאָלגט איהם ניט די רעכטע האַנט. עפענען דאָס בייטעלע און ארויסנעמען פון דאָרט עטליכע זילבערנע מטבעות וואָלט אויך געווען נישקשה — איז צופיעל ארבייט. נעמען דאָס בייטעלע און אריינרוקען דאָס אין קעשענע — וועט מען זיך באַלד ארומקוקען. דערווייל די צייט שטעהט ניט און די מינוטען ציהען זיך. אַ מינוט אַ יאָהר... און דאָ דערהערט זיך אַ שאָראָך — אהאַ, ער שקראַבעט שוין, דער ליטוואַק, מיט די אויסגעטראָטענע שטעק־שיך... אַ דרעה דעם שלאָס מיט דער רעכטער האַנט צוריק — און לאָזט זיך געהן פון חדר ווידער מיט לעדיגע הענט, רעכענט באַגעגענען זיך מיט עמיצען, צום סוף — ווער? וואָס? ניטאָ קיינער! געהן נאָך אַ מאָל צוריק — שוין צו שפּעט. באַדאַרפט פריהער! דורכגעלאָזט אַזאַ געלעגענהייט!... „ביזט אַ אידיאָט, שלום! דו ביזט ביידע זאַכען — אי אַ גנב, אי אַ אידיאָט!״...

דער דריטער סעאַנס, אין אַ צייט ארום, איז שוין גאָר אָפּ־געלאָפען גלאַט. ער האָט אויסגעמידען די פריהעריגע הכנות, ניט געמאַכט קיין שיהות, נאָר גלייך צום טיש, אויפגעעפענט דעם שלאָס, אריינגעשטעקט די האַנט אין שיפלאַד, גענעבען אַ נעם דאָס בייטעלע, גענעבען דאָס אַ לאָז אין קעשענע, צוגעמאַכט צוריק דעם שיפלאַד און אַוועק מיט די ביכלעך אין קלאַס אריין, דווקא ניט געהאַפּט זיך, דווקא פּאַוואָלי, און, דאַכט זיך, אַזוי קאַלט־

בלוטיג, כמעט שלעפעריג. נאָר ארויסגעהענדיג פון שטוב האָט ער דערפיהלט, אז דאָס בייטעלע בריהט איהם דורך דער קעשענע דאָס ליב, און אז ער דארף עס ביי זיך ניט האלטען בשום אופן ואופן! ווער שמועסט, דעם ערשטען טאָג — אודאי און אודאי ניט! און אַנשטאָט דעם, ער זאָל געהן אין קלאַס, האַפּט ער זיך אריין אין שטאַל אריין, דאָרט, וואו מע האלט האָלץ, אַנגעהאַקט האָלץ, בויגט זיך אָן און טהוט א רוק אריין דאָס בייטעלע אין ווייטען, פינסטערען ווינקעל אריין, צווישען האָלץ און צווישען דער וואַנט, מאַכט א סימן מיט'ן אויג, ער זאָל געדענקען דעם אָרט אַקוראַט — און מאַרש אין קלאַס אריין.

האָט זיך אייך געטראָפען ווען באַגעגענען איינעם מיט א פלאַמענדיג פּנים, מיט ברענענדיגע אויגען, וואָס איז מאָדנע אויפ־געריימט און איז גרייט פאר אייך אין פייער און אין וואסער, נאָר ער איז עפּיס צעטראָגען, אריינגעטהאָן אין זיך — זאָלט איהר וויסען, אז דער חברה־מאַן ווייסט עפּיס א זאַך, וואָס נאָר ער ווייסט און גאָט, און ווייטער קיינער ניט. אָט אזוי האָט אויס־געזעהען יענעם פריהמאָרגען דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע. ער האָט אַלעמען געקוקט אין די אויגען אריין, ווי א זינדיגער מענטש. עס האָט זיך איהם אויסגעדאכט, אז אלע זעהען, אז ער ווייסט עפּיס זעהר־זעהר א הייליגען סוד... זיין חבר אלי, וואָס האָט איהם געקענט מעהר ווי אלע, האָט איהם א פרעג געגעבען: „שלומאַנטשיק! וואָס איז מיט דיר? האָסט שוין ווידער עפּיס אויסגעמאָהלט א צאַצקע מיט א קריידעל אויפ'ן פּאַרקאַן?"...

„האלט'ס מויל, אליק, וואָרום אָט מאָהל איך דיר אויס א צאַצקע אויף דער פיזיאָנאָמיע, וועסט דו פאַרגעסען, ווי מע רופט דיך!"

„טאַקי? אנו, פּרוב, לאָמיר זעהען, ווער וועמען!" — און אלי האָט שוין פאַרקאַטשעט די אַרבעל, גרייט געווען צו געבען אויס־גאַב, ווי ער קאָן. זיין חבר איז אָבער ניט געלעגען אין זינען שלאָגען זיך. זיין קאָפּ און אלע זיינע געדאַנקען און אלע זיינע חושים זענען געווען דאָרטען, אין שטאַל פון געהאַקטען האָלץ,

ביי׳ם בייטעלע... פאר גרוים אימפעט האט ער אפילו פארגעסען געבען א קוק אריין, וואס אין בייטעלע טהוט זיך... ער האט קוים דערלעבט, די לעקציעס זאלען זיך ענדיגען און ער זאל שוין קומען אהיים, וועט ער זיך ארייגכאפען אויף א רגע׳לע אין שטאל, א קוק טהון האטש פון אויבען־אויף — וויפיעל? וואס פארמאגט ער איצטער?...

געקומען אהיים, האט ער געטראפען א חורבן, איין איבער־קעהרעניש! דאס גאנצע בעטגעוואנט איז צעווארפען, די קיך — מיט׳ן קאפ אראפ. די שיקסע וויינט, שווערט, האפט די ערד, אז זי ווייסט ניט פון וואס צו זאגען. דער טאטע איז אוים מענטש, שווארץ ווי די ערד. אזש איינגעבויגען אין דרייען. די שטיפ־מאמע פייערט, שעלט, לעגט די תוכחה — אויף וועמען? שווער צו וויסען. ווארום די קללות געהען ביי איהר מיט א לשון־רבים, אין א מעהרצאהל: „פון אונטער דער נאז זאל מען צונעמען — געמען זאל א י י ך דער שווארצער יאהר!" „אריין א בייטעל מיט געלט אין דער ערד אריין — אין דער ערד זאלט א י ה ר אריין!" „קיינער האט ניט געזעהען דאס בייטעלע — ניט זעהען זאלט א י ה ר די וועלט!" „וואסער אורח וועט דא וועלען שטעהן — שטעהן זאלט א י ה ר פראוונעם!"... און דער אורח אליין, וואלפסאהן מיט׳ן האלאטעל, שטעהט מיט דער גראבער בלעטערנער צינאר אין מויל, האלט די הענט אין די קעשענעס, קוקט אויף די קינדער, שמייכעלט און רעדט צו זיך אליין: „ערשט היינט אין דער פריה געהאלטען די בייטעלע, פון שטוב ניט ארוים־געגאנגען"...

— האט איהר ניט געזעהען דאס בייטעלע? — פרעגט דער טאטע ביי די קינדער, און שלום שטעלט זיך ארוים פאר אלע:

— וואסער בייטעלע?...

זעלטען־ווען דער טאטע איז אין כעס. איצט קאן ער שוין ניט איינהאלטען זיך און פאלט־אן אויף זיין ליעבלינג און קרימט איהם איבער:

— „וואָסער בייטעלע?” וואָס זאָגט איהר אויף דעם תּם?
אַ גאַנץ פריהמאָרגען הערט ער „בייטעלע־בייטעלע! בייטעלע־בייטעלע!” — פרעגט ער גאָר: וואָסער בייטעלע!...

און צום אורח זאָגט דער טאַטע:

— וויפיעל פּאָרט איז דאָרט געווען געלט ביי אייך אין בייטעלע?

— עס האַנדעלט זיך ניט אום געלט, — ענטפערט וואָלפסאָהן אויף זיין ליטוויש לשון — דאָ האַנדעלט זיך אום די בייטעלע! ערשט היינט אין דער פריה געהאַלטען די בייטעלע, ניט ארויס־געגאַנגען פון שטוב ניט ארויסגעגאַנגען!...

ניין, איצט איז ניט די צייט אויף געוואוירע צו ווערען, וויפיעל געלט עס געפינט זיך אין בייטעלע. שלום איז ניט אַזאַ אידיאָט, ער זאָל איצטער, אויף דער הייסער שעה, געהן אין שטאַל אריין טרויבערען דאָס בייטעלע. ער קאָן באַשטעהן אָפּ־לעגען די ארבייט אויף מאָרגען, אָדער אויף איבערמאָרגען. דער־ווייל דאַרף מען זיך נעמען צו די ביכלעך, חזר'ען די געאָגראַפיע מיט דער היסטאָריע אויף אויסווענינג, מאַכען אַ פּאָר טעאָרעמעס פון געאָמעטריע... נעבאַך גאָט די נשמה שולדיג. און דאָ אין שטוב קאָכט זיך! די שיקסע האָט מען שוין אָפּגעשאַפּט. די שטיפמאַמע פייערט. דאָס גאַנצע הויז איז אויף רעדלעך. אַלע זוכען דאָס בייטעלע, און שלום זוכט גלייך מיט אַלעמען, טהוט אַ קוק אויפ'ן טאַטענ'ס פּנים, און עס פאַרגעהט איהם דאָס האַרץ, קאָן ניט זעהען, ווי ער געהט איינגעבויגען, קאָן ניט הערען, ווי ער זיפצט און ווי ער קרעכצט. און ערשט דאָ דערפיהלט דער גנב, וואָס פאַר אַ מיאוס'ע זאַך ער האָט אָפּגעטהאָן, און ער האָט חרטה אויף דער מעשה, איז אויפגעטראָגען אויפ'ן יצר־הרע, וואָס האָט איהם אָנגערעדט אויף אַזאַ עבירה, ארויפגעפיהרט אויף אַ גליטש...

ווי אַ יאָהר האָט זיך געצויגען יעדע שעה, ווי איין אייביגקייט האָט אויסגעוויזען דער טאָג. קוים דערלעבט דעם פאַרנאַכט, ווען

דער רעש מיט׳ן טארעראם האבען זיך א ביסעל איינגעשטילט און די שטוב־צרות מיט די דאגות־פרנסה האבען ארויסגעשטויסען אויף א ווײלע דעם הארמידער פון דער גנבה. האט זיך דער קלײנער גנב ארײנגעחאפּט אין הויף, ארײנגעחאפּט זיך אין שטאל פון האליץ, פּאוואלי זיך אראפּגעלאזט אויף דער ערד, ארויסגעצויגען פון צווישען וואנט דאס בײטעלע, אויפגעעפענט דאס, געגעבען א קוק ארײן — און... דארטען איז געלעגען איין אלטע, אפּגעריבענע מטבע פון פארצייטען, וואס האט אמאל געדארפט באטרעפען צעהן קאפּיקעס, נאר היינט איז זי ניט ווערטה גארניט, ווארום קיינער נעמט זי ניט!... און דאס בײטעלע אליין איז אויך ניט ווערטה גארניט. א בײטעלע א פארזעהעניש, א שלעסעל דער רוח ווייסט וואסערס, דאס לעדער אפּגעבארעט און פעט־פארסמאלצעוועט, ביי די ברעגעס איינגעקארטשעט און פארגעלט, ווי ביי איין אלטער באביצע די הויט פון פּנים — אזא בײטעלע האלטען אין די הענט איז מוקצה מחמת מיאוס!... טאקי כדאי געווען צוליעב אזא פאסקודסטווע אפּטהון אזא מיאוס׳ע זאך, עובר זיין אויף א לאו פון די עשרת הדברות: „לא תגנוב״!...

ארײנגעקומען אין שטוב ארײן, איז איהם די שטיפמאמע מכבד מיט ארײנטראגען דעם אורח דעם סאמאוואר. דער אורח (וואלפסאהן) האט א טבע איטליכס מאל, ווען מע טראגט איהם ארײן דעם סאמאוואר, רייבט ער א האנט אן א האנט און טהוט א זאג מיט א ניגון און מיט א גראם: „אט אזוי! אצינד וועלען מיר טרינקען טיי!״... איצטיגס מאל האט ער צוגעלעגט אויך די ווערטער: „וואס זשע הערט זיך — ניטא די בײטעלע?״... און האט גענעבען בעת מעשה א קוק ארײן דעם בחור׳על אין די אויגען ארײן, און עס האט זיך געלאזט הערען א פארבארגענע איראניע סאי אין די ווערטער, סאי אינ׳ם קוק... און אפשר האט זיך עס נאר אויסגעוויזען אזוי? ווי זאגט מען דאס: „עס ווייסט די קאץ וועמענ׳ס פלייש זי האט אויפגעגעסען״... אדער: „אויפ׳ן גנב ברענט דאס היטעל״... יעדענפאלס, האט דער גנב אין דער

מינוט פיינט געהאט דעם אורח וואָלפּסאָהן מיט סכנות, נישט געקאָנט אָנקוקען זיין ליטוויש פּנים מיט זיין ליטווישען לשון: „די בייטעלע״, און ער האָט זיי ביידען ביי זיך אין הארצען געשאָלטען מיט קללות נמרצות!... וואָס טהוט מען מיט'ן פאַר־שאָלטענעם בייטעלע? ס'איז ניט קיין תּכלית, טאָמער געפינט מען דאָס אין שטאָל צווישען האָלץ! וואָלט מען זיך ניט צו־געאיילט אזוי אָפּצושאפען די שיקסע, וואָלט געווען דער בעסטער פּלאַן אונטערוואַרפען דאָס בייטעלע. איצט אָבער, אז די שיקסע האָט מען שוין לאַנג דורכגעטריבען, קאָן דאָך ערשט פאַלען דער חשד אויף די קינדער — שלעכט!...

ביינאַכט האָט ער לאַנג ניט געקאָנט אנשלאָפען ווערען. ער האָט ביי זיך אַליין ניט געקאָנט פּועל'ען, אז דאָס איז ניט קיין חלום, קיין בייזער חלום. ניט שוין זשע איז דאָס אמת? ניט שוין זשע איז ער א גנב? א פּשוט'ער גנב?! ... און עס באַ־שלאָגט איהם אזש א שוויים, ווי אזוי א מענטש קאָן פאַלען!... און וואָס וועט זיין ווייטער?... ווייטער ווערט ער אנשלאָפען און עס פּלאָנטען זיך איהם בייטעלעך, און די בייטעלעך זענען ניט קיין בייטעלעך, נאָר לעבעדיגע מיאוס'ע באַשעפענישען, אָפּגע־קראָכענע, געלע און איינגעקנייטשטע, און קאַלטע און נאַסע, אזוי ווי שרצים, זשאבעס... און זיי ריהרען זיך און זיי קריכען איהם איבער'ן לייב, פאַרקריכען אונטער'ן קאָלנער, אונטער די פּאַכוועס — בררר!... ער חאַפּט זיך אויף, קוקט אונטער דער קאָלדרע, טאַפּט זיך דאָס לייב — דאַנקען און לויבען גאָט, ס'איז נאָר א חלום... יאָ, אָבער ווי אזוי ווערט מען פּאָרט פּטור פונ'ם בייטעלע? ס'איז ניטאָ קיין אנדער עצה, סיידען פאַרוואַרפען דאָס ערגיץ אין אזא אָרט, אז קיין פויגעל זאָל ניט וויסען. פרעגט זיך: וואוהין? צום גויישען שכן אין גאָרטען אריין? ערגיץ ווייט אויפ'ן הייליגען אָרט? אין דער ווייבערשער שוהל? ניין. דאָס בעסטע וועט זיין — פון דער בריק אין טייך אריין. און די בעסטע צייט דערויף איז שבת. און אזוי איז דאָס געבליבען.

שבת ביימאָג. סוף זומער. אין דרויסען איז נאָך ווארעם. אידישע קינדער שפּאַציערען נאָך אָהן אויבערשטע מלבושים. מיידלעך געהען נאָך מיט זאָנמיקלעך. צווישען די, וואָס האָבען שפּאַציערט, האָט זיך געפונען אויך דער העלד מיט'ן ביימעלע. ס'איז געלעגען פארבאָרגען ביי איהם ווייט אין אַ קעשענע, אָנגעפילט מיט שטיינדלעך, בכדי אַז ער וועט דאָס אַראָפּלאָזען פון בריק אין טייך אריין, זאָל עס מיט זיכערקייט אַראָפּ טיעף אויפ'ן אָפּגרונט פונ'ם וואסער. איז אָבער די צרה, וואָס די בריק איז פארפלייצט מיט מענטשען — און ער דארף, אַז קיינער זאָל ניט זעהען, ווי אַזוי ער וועט מאַכען די אָפּעראַציע. דרעהט ער זיך ארום הין און צוריק, פארקוקט איטליכען אין די אויגען, און ער וואָלט געמעגט שווערען, אַז אַלע קוקען אויף איהם עפּיס מאָדנע... און אפשר ווייזט זיך איהם נאָר אוים אַזוי ? אַלץ די איינענע מעשה : „אויפ'ן גנב ברענט דאָס היטעל"... נאָר אָט האָט איהם גאָט געהאָלפען — ער האָט זיך פארשלאָגען אין אַ ווינקעל אונטער אַ גרויסען סלופּ פון די סוואיעס, אויף וועלכע עס האַלט זיך די בריק, אריבערגעבויגען זיך מיט'ן גאַנצען קערפּער איבער דער פּארענטשע, איינגעקוקט זיך כלומרשט אין וואסער אריין, גלייך ווי דאָרטען וואָלט ער דערזעהען גאָט ווייסט וואָס פאַר חידושים, אָנגעטאַפּט מיט דער האַנט זיין קעשענע, וואו דאָס פארשאָלטענע ביימעלע ליגט, דערפיהלט אין האַנט אַ מיאוס'קייט, אַ לעבעדיגע זאַך, אַ מין שרץ... ארויסגעצויגען דאָס פּאַוואָלינקע פון קעשענע און צענומען די פינגער און ארויסגעלאָזט דאָס פון דער האַנט. פליוך — אוים ביימעלע ! אויפ'ן אָרט, וואו דאָס ביימעלע איז געפאַלען, האָט זיך באַוויזען אַ רעדעל. דאָס רעדעל איז געוואַקסען ברייטער און ברייטער, און פון דעם רעדעל איז באַשאַפען געוואָרען נאָך אַ רעדעל און נאָך אַ רעדעל. ער האָט נאָר ניט געקאָנט אָפּרייסען די אויגען פון דעם אָרט, וואו זיין עבירה איז געווען

דערטרונקען און זיין סוד איז געווען באגראבען אויף אייביג. נאר א שענע שטימע האט איהם אויפגעוועקט פון זיינע מחשבות, און א זיסער געלעכטער האט איהם אפגעקלונגען אין די אויהערען.

— פישעלעך שווימען? חא־חא, וואס דען שטעהט מען אזוי לאנג און מע קוקט?

ער דרעהט־אוים דעם קאפ און דערזעהט דעם חזנ'ס מיידעל מיט איהרער א חבר'טארין.

— איהר זענט שוין דא לאנג? — טהוט ער א פרעג ביי'ם חזנ'ס מיידעל מיט דער חבר'טארין.

— די גאנצע צייט, חא־חא! — ענטפערען זיי איהם ביידע מיט א געלעכטער. ביי זיי איז דאס א געלעכטער, און איהם ווערט איינגעפאלען אינווענינ, טאמער האבען זיי געזעהען וואס ער האט געטהאן...

נארישער בחור'על! אומזיסט געווען זיין מורא. איהם האט אפגעווארט איין אנדער צרה, וואס דערויף האט ער זיך גאר נים געריכט. איהם איז באשערט געווען איבערצולעבען, ווי מיר וועלען דאס באלד זעהען, א נייע דראמע מיט'ן נאמען „דעם חזנ'ס מיידעל".

55

דעם חזנ׳ס מיידעל

צאלי דעם חזנ׳ס טאכטער. — א פלאם־פייערינ פארליעבעניש. — איין איבערשרייבעניש צווישען צוויי יוננע הערצער. — זיין בריעף פאלט־אריין אין פרעמדע הענט.

די זעלבע ראָלע, וואָס אין דער גרויסער שטאָדט שפּילען איצט גימנאזיסטען און סטודענטען, האָבען אין דער קלענערער שטאָדט אין יענער צייט געשפּיעלט די תלמידים פון דער „אויעזדנע״. איין זאך האָט זיי נאָר געפעהלט — א באַזונדערע אוניפאָרם. ווייטער זענען דאָס געווען העלדען אין פולען זין פון וואָרט. זיי איז געווען דערלויבט אלפדינג, וואָס פאר סתם חדר־יונגלעך איז ניט געווען דערלויבט. אשטייגער, אָפּצוטהון א שפּיצעל דעם שמש פון שוהל, באָדען זיך אין טייך אויסער דער „קופּאלני״, פראווען ליצנות מיט וועמען זייער הארץ געלוסט, און אפילו רעדען מיט א מיידעל, נאָר אבי פון לייטישען שטאנד, פון בעל־הבתישען גראד. און מיידלעך זענען געווען נאָך זיי די כפּרה! איך מוז מיך אָבער פאַרחאפּען באלד אויפ׳ן אָרט און מאכען א באמערקונג, אז דאָס איז ניט געווען קיין „פלירט״ און ניט קיין ראָמאנען. דאָס זענען געווען די ריינסטע און סאמע הייליגסטע באציהונגען, וועלכע זענען נאָר מעגליך צווישען יוננע קינדער פון ביידע מינים. עס וועט ניט זיין איבערטריבען אויף א האָר, ווען איך וועל זאָגען, אז די באציהונגען צווישען מלאָכים קאָנען ניט זיין ריינער און אומ־

שולדינגער, ווי יענע באַציהונגען, וואָס זענען געווען צווישען דעם חזנ׳ס מיידעל און צווישען דעם יונגען העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע. וואו, ווען און ביי וועלכע אומשטענדען זייער ערשטע באַקאַנטשאַפט איז פאָרגעקומען — איז שווער צו געדענקען אַקוראַט, און ס׳איז אויך ניט אַזוי וויכטיג. קיין אַנדער צייט און קיין אַנדער פּלאַץ אויף צו באַגעגענען זיך איז אין שטאָדט ניט געווען, אויסער שבת בייטאָג אויף דער בריק, וואָס פיהרט צו די „פיד־וואָרקעס". ווער פון די צוויי האָט אָנגעהויבען פריהער צו רעדען, דער בחור אָדער דאָס מיידעל, און וואָס איז צום ערשטען מאָל גערעדט געוואָרען — איז אויך ניט מעגליך פעסטצושטעלען. אָנ־געהויבען האָט זיך עס זיכער פון אַ שאַרפען קוק. דערנאָך אַ שמייכעל. דערנאָך אָנגעריהרט זיך כּלומרשט אומגעהרען מיט די עלענבויגענס. דערנאָך אַ נעם געגעבען זיך צום היטעלע: „זדראַסטי" (גוט מאָרגען). דערנאָך שוין אָהן אַ נעם־געבען זיך צום היטעלע: „קאַק פּאָזשיוואַיעטיע?" (וואָס מאַכט מען?). דערנאָך, ביי שפּעטערע באַגעגענישען, שטעלט מען זיך אָפּ אויף אַ פּאָר מינוט אַ רעד טהון וועגען גאַנץ אומבאַדייטענדע זאַכען און מע טהוט אַ שמועס וועגען אַ צווייטער באַגעגעניש:

ער: אויף ווידערזעהען.

זי: ווען? ווידער שבת?

ער: ווען זשע, אַז ניט שבת?

זי: וואו? ווידער אָט דאָ, אויף דער בריק?

ער: וואו דען זשע?

זי: אפשר איין אַנדער אָרט?

ער: דהיינו?

זי: וואו וועט איהר זיין שמחת־תורה צו הקפות?

ער: וואָס הייסט וואו? אין גרויסען בית־המדרש.

זי: פאַר וואָס ניט אין דער קאַלטער שוהל?

ער: דאָרט, וואו אייער טאַטע דאַווענט?

זי: וואָס מאַכט דאָס אויס?

ער: מיין טאַטע וועט זיך חאַפּען, וואו בין איך.

זי: אויב איהר זענט אַ יונגעלע, וואָס האָט מורא פאַר׳ן טאַטען...

ווייטער לאָזט ער זי ניט ענדיגען, וואָרום עס דערלאַנגט איהם ביי דער זיעבעטער ריפּ. סטייטש — מע זאָגט איהם, אַז ער איז אַ יונגעלע, וואָס האָט מורא פאַר׳ן טאַטען! און ווער זאָגט דאָס איהם?!... ער געפינט איין אויסרעד אויף ארויסצודרעהען זיך אָבער קונציג, ווי אַ מזיק. ער האָט איהר וואָס צו זאָגען אַ נויטיגע זאַך. נאָר אַזוי ווי זי איז ניט אַליין, זי איז מיט איהר חבר׳טאָרין, קאָן ער עס איהר ניט זאָגען. דעם חזנ׳ס מיידעל ווערט רויט און טהוט אַ וואונק צו איהר חבר׳טאָרין, זי זאָל אָפּ־געהן אַ פּאָר טריט ווייטער. יענע פאָלגט, און זיי בלייבען אײנ־צווייען. זי איז גרייט אויסצוהערען דעם סוד. ער לאָזט זיך ניט לאַנג וואַרטען און, פלאָנטענדיג מיט דער צונג, גיט ער איהר איבער אָט וואָס: „ער האָט איהר שוין לאַנג געוואָלט זאָגען, אַז ער וואָלט אַ בעלן געווען זעהען זיך אַמאָל מיט איהר אַליין, אָהן באַגלייטערינס, אָהן חבר׳טאָרינס". „מאַלע וואָס! און זי וואָלט דען ניט געוואָלט רעדען מיט איהם אונטער פיער אויגען, אָהן באַגלייטערינס און אָהן חבר׳טאָרינס? — קאָן זי אָבער ניט. מע לאָזט זי ניט אָפּ אַליין. די מאַמע גיט אַכטונג, זי זאָל ניט זיין אַליין. נאָר ער באַדאַרף ניט מורא האָבען פאַר איהר חבר׳טאָרין. זי איז אַ מיידעל אַ שטילע, איין עהרליכע, און האָט אַליין אויך געהרען, אַ בחור זאָל מיט איהר רעדען, און אויב ער וויל וויסען, איז אָט דאָס מיידעל אויך פאַרליעבט אין אַ בחור"... „אויך פאַרליעבט? איז די משמעות, אַז זי, דעם חזנ׳ס מיידעל, איז אודאי פאַרליעבט? וואָלט ער וועלען וויסען, ווער איז יענער גליקליכער?"... „אַז ער וועט אַלסדינג וויסען, וועט ער גיך אַלט ווערען"...

דאַרף מען נאָך האָבען אַ ווייטערען פּירוש אויף די דאָזיגע ווערטער? פאַרשטעהט מען דען ניט, אַז דער דאָזיגער גליקליכער —

דאָס איז ניט קיין אַנדערער, נאָר ער אַליין טאַקי! און טאָמער איז נאָך פאַרהאַן אַ שטיקעל ספק אין דעם, איז גענוג איין קוק אויף איהר ליכטיג־שיינענדיג פּנים און אויף איהרע מיט גליק שטראַהלענדיגע אויגען. אַ באַקאַנט פּנים. באַקאַנטע אויגען. וואו האָט ער געזעהען אָט דאָס ווייסע מיידעל מיט די בלאָנדע נע־גרייזעלטע האָר? אפילו די האַנט איהרע איז איהם קענטליך. אַ ווייס הענטעל מיט דינע לאַנגע פינגער. אַ ווייס הענטעל, אַ גלאַטס און אַ וואַרעמס. דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען בכלל, אַז ער האַלט אַ מיידעל'ס האַנט...

ווי איין עהרליכער איד, וואָס קוקט־אַרויס אויף משיח'ען, אַזוי האָט ער גענומען אַרויסקוקען אויף דעם גליקליכען יום־טוב שמחת־תורה. די צייט איז איהם אָבער געווען צו לאַנג צו וואַרטען. ווי פון פעך האָבען זיך געצויגען די טעג. ער איז שיער ניט משוגע געוואָרען. און ער האָט זיך אָנטשלאָסען אויסגיסען דאָס הארץ אויף פּאַפּיער אין דער פאָרם פון אַ בריעף, אַליין נישט צו וויסען, צוליעב ווען און צוליעב וואָס? אַ טאָג מיט אַ נאַכט האָט דאָס שרייבען צוגענומען, און געשריבען האָט זיך עס ווי אַ וואַסער, וואָס לויפט אומגעשטעהרט, ווי אַ פאָנטאַן, וואָס מע האָט אָפּגעלאָזט אַלע זיינע קראַנען. דאָס שרייבען וואָלט קיינמאָל קיין עק ניט געהאַט, ווען ס'זאָל ניט געווען אויסגעהן פּאַפּיער. ווי דער פּאַרפאַסער זאָל זיין ניט קיין גביר, וואָלט ער היינט אַ סך, אַ סך באַצאָהלט פאַר'ן דאָזיגען דאָקומענט!...

אַצינד איז געבליבען נאָר איין זאַך: ווי אַזוי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? ווי אַזוי וועט זי באַקומען דעם דאָזיגען בריעף? איין עצה נאָר איז פאַרהאַן: איבערשיקען איהר דעם בריעף דורך איהר חבר'טאָרין. דאָס וועט הייסען אַזוי גוט, ווי אַריינצונעמען אינ'ם סוד אַ דריטע פּערזאָן, פאַרטרויען זיך פאַר אַ זייטיג מיידעל, וואָס מע קען זי ניט און מע ווייסט זי ניט. וואָלט אפשר אין דעם אויך ניט געווען קיין מניעה, איז אָבער אַ חסרון: ווי אַזוי קומט מען צו צו אָט דער דריטער פּערזאָן?

איז דערצו אויך דאָ אַ רפואה: מע וועט מוזען אריינשלעפּען נאָך אַ פערטע פערזאָן. דאָס איז דער בחור, וואָס דעם חונ׳ם מיידעל׳ס חבר׳טאָרין איז אין איהם פארליעבט. אַ בחור מיט אַ בחור — איז גאָר אַנדערע ווערטער. אַ בחור מיט אַ בחור קאָנען אומגעשטעהרט זיך צונויפרעדען און אָפּהאַנדלען צווישען זיך די גרעסטע סודות. איצט איז נעבליבען נאָר איין קליינינקייט — אויפזוכען דעם בחור און פאַרבינדען מיט איהם ברודערשאַפט. דאָס איז, דאַכט זיך, גאָר אַ גרינגע זאַך. נאָר נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך.

דער בחור איז געווען אַ יונג אַ פּריקאַזשציק אין איין אייזען־געשעפט („זאַליאַז״), אַ גאַנץ שענער אויפ׳ן פּנים, נאָר הענט האָט ער געהאַט אַ פּאָר — דאָס, וואָס מע רופט־אָן „ידים״. צו־טרעטען צום בחור איז ניט אַזוי שווער, ווי ס׳איז שווער געווען צו זאָגען איהם, אויף וואָס מע דאַרף איהם האָבען. שוין ביי׳ם ערשטען ארויסטרעט איז שיער אויסגעפּאַלען אַ שטיקעל סקאַנדאַל. דער בעל־הבית׳טע פון׳ם אייזען־געשעפט, אַ אידינע איין אָנגע־פּעלצטע, גאָרניט נאָכ׳ן סעזאָן, מיט שוואַרצע הענט און מיט איין אונטערגעשוואַרצטער נאָז (פון דעם, וואָס זי ווענט שרויט און צוויעקעס מיט די הוילע הענט און שנייצט מיט די זעלבע הענט די נאָז), איז ניט געפעלען געווען די מעשה, וואָס איהר פּריקאַזשציק קען זיך מיט ראַבינאָוויטש׳עס יונגעל. וואָס פאַר „דאָ־טשיניעניעס״ קאָן האָבען אַ בחור אַ פּריקאַזשציק מיט רב נחום ראַבינאָוויטש׳עס אַ יונגעל? איז איין מאָל אָוועק. דאָס אַנדערע, אַז ס׳איז געקומען צום רעכטען שפּיץ, און שלום האָט איהם אַ זאָג געגעבען, אַז ער האָט אַ בקשה צו זיין כּלה, האָט זיך דער פּריקאַזשציק אויפגעבלאָזען, ווי אַ האָהן אויף אַ קאַץ, ווען זי חאַפּט זיך אריין צו זיינע היהנער: „פון וואַנען ווייסט דו, אַז איך האָב אַ כּלה?״ „איך בין באַקענט מיט איהר חבר׳טאָרין״. „מיט׳ן חונ׳ם מיידעל? ע! דאַרט ווערסט דו האָבען אַ ביינברעכער״... שלום פאַרשטעהט ניט, וואָס הייסט דאָס, אייגענטליך, אַ „ביינ־

ברעכער". נאָר נאָכ'ן פּריקאַזשציק'ס געלעכטערל שטויסט ער זיך, אז דאָס דאַרף זיין ניט פון די אָנגענעהמע זאכען. טהוט ער איהם א פרעג: „ווער איז דער ביינברעכער?"... „דאָס איז שוין מיין עסק... נאָר לאָמיר האָרכען, וואָס איז די בקשה?" שלום ציהט־ארויס דעם געפּאַקטען בריעף פון קעשענע און גיט איהם איבער דעם פּריקאַזשציק: „אָט דאָס דאַרף אייער כּלה איבער־געבען דעם חזנ'ס מיידעל און איבערשיקען מיר דורך אייך טאַקי איין ענטפער". דער פּריקאַזשציק נעמט־צו דעם בריעף, באַטראַכט דעם קאָנווערט פון אַלע זייטען: „אָט דאָס איז גאָר? קום צו געהן מאָרגען, וועסט דו מסתּמא באַקומען איין ענטפער".

אראָפּ א שטיין פונ'ם הארצען. אויף מאָרגען אין דער אָפּ־געשטעלטער צייט האָט שלום באַקומען פונ'ם פּריקאַזשציק איין ענטפער, אז ער האָט נאָך ניט קיין ענטפער. „קום צו געהן מאָרגען, וועט געוויס זיין איין ענטפער". אויף מאָרגען ווידער דאָס איינענע — נישטאָ נאָך קיין ענטפער! דאָ האָט שלום באַ־מערקט — און אפשר האָט זיך איהם נאָר אויסגעוויזען אזוי, — אז דער פּריקאַזשציק שמייכעלט עפּיס מאָדנע אונטער. צו דעם חשד איז צוגעקומען נאָך א חשד: דער פּריקאַזשציק האָט איהם א זאָג געגעבען מיט א זיפצעל: „ווען איך זאָל קאָנען שרייבען, אזוי ווי דו!"... „פון וואַנען ווייסט דו, ווי אזוי איך שרייב?" „מיין כּלה האָט מיר דערצעהלט". „פון וואָנען ווייסט דיין כּלה?" „זי ווייסט עס פונ'ם חזנ'ס מיידעל".

א תּירוץ איז דאָס אפילו א נישקשה'דיגער, און ס'איז אודאי זעהר אָנגעלעגט צו הערען אזא קאָמפּלימענט פון א מיידעל, וואָס מע האָט זי ליעב. נאָר פון דעסטוועגען און ניט ווילענדיג גנבה'ט זיך אריין א מחשבה זרה: טאָמער האָט דער פּריקאַזשציק ניט איבערגעגעבען דעם בריעף און האָט איהם בעסער אליין גע־לייענט?... דער דאָזיגער געדאַנק לאָזט ניט שלאָפען. קוים דער־וואַרט זיך אויף איין ענטפער! דאָס איז געווען שוין ערב יום־טוב. דער פּריקאַזשציק איז איהם געלאָפען אקעגען און אריינ־

געדוקט אין האַנט אריין אַ געל שטיקעל פּאַפּיער, צונויפגעלעגט אין פיערען, אָהן אַ קאָנווערט, נאָר מיט טריוואַכּס פאַרזיגעלט און צוגעקוועטשט מיט אַ מטבע. דאָס איז געווען דאָס לאַנג־ער־וואַרטעטע בריוועל פונ׳ם חזנ׳ס מיידעל, געשריבען מיט דינע לאַנגע אותיות, וואָס האָבען דערמאָנט איהרע דינע לאַנגע פינגער. דאָרט איז געשטאַנען, אַז זי האָט זיין בריעף מיט טרערען אין די אויגען געלייענט עטליכע מאָל, און עס טהוט איהר באַנג, וואָס זי קאָן ניט אַזוי שרייבען, ווי ער. „זי זאָל האָבען פליגעל, וואָלט זי צו איהם געפלויגען. זי זאָל קאָנען שווימען, וואָלט זי אַלע ימים איבערגעשוואומען, אַבי צו איהם צו קומען. און אויב ער מיינט, אַז זי קאָן יאָ שלאָפען רוהיג, האָט ער אַ טעות. און זי קוקט שוין אַרוים דעם שמחת־תּורה מיט אַלע אויגען, וואָרום אַ האַרץ פיהלט אַ האַרץ!“... צום סוף האָט זי איהם געוואָהרענט, ער זאָל צו איהר מעהר קיין בריעף דורך אַזאַ וועג ניט שרייבען, וואָרום זי איז זיכער, אַז דעם בריעף האָבען געהאַלטען פרעמדע הענט... דאָ קומען איהם אָקעגען דעם פריקאַזשציק׳ס „ידים“, און עס וואַרפט איהם אריין אין אַ קעלט מיט אַ היץ, אַז ער שטעלט זיך פאָר, ווי אַזוי דער פריקאַזשציק האָט געעפענט דעם קאָנווערט און געלייענט זיין בריעף, וואָס ער האָט אויסגעגאָסען פאַר׳ן חזנ׳ס מיידעל!... נאָר ער עסט זיך ניט אָפּ לאַנג דאָס האַרץ, וואָרום אָט־אָט איז שמחת־תּורה און אָט באַלד וועט ער זי זעהען, שטעהן נעבען איהר, רעדען מיט איהר — מיט׳ן חזנ׳ס מיידעל...

56

שמחת־תורה צו הקפות

די נאכט פון שמחת־תורה. — די פאעזיע וואס פאר הקפות. — אידען האפען א טענצעל. — ווייבלעך און מיידלעך קושען די רייניגקייטען. — די הימלען עפענען זיך און מלאכים זינגען שירה.

ווען איך בין געטהע — אָסור אויב איך וואָלט באשריבען די צרות פון א יונגען ו ו ע ר ט ע ר. איך וואָלט שוין בעסער באַשריבען די צרות פון איין אָרעם בחור׳על, וואָס איז געפעהרליך פארליעבט אין א חזנ׳ס א מיידעל. אָדער ווען איך בין היינע — אָסור אויב איך וואָלט באזונגען די „פלאָרענטינישע נעכט“. איך וואָלט שוין בעסער באזונגען די נאכט פון שמחת־תורה, בעת אידען נעהען צו הקפות און יונגע ווייבלעך און שענע מיידלעך קלויבען זיך צונויף אין שוהל, מישען זיך אוים מיט די מאנסבילען — שמחת־תורה מעג מען. זיי קושען די תורה, שפרינגען און רופען און קווימשען אויף אלערליי טענער: „דערלעבט איבער א יאָהר!“ און באקומען צוריק איין ענטפער: „גם אתם! גם אתם!“...

נאָך מיט א שעה אָדער צוויי פאר די הקפות קומען זיך צו־נויף די קליינע קינדער, יונגלעך און מיידלעך, קלעטערען־ארויף אויף די בענק, די פאָהנען פלאטערען, די עפעל זענען רויט, די ליכטלעך ברענען, און די בעקלעך זייערע זענען ניט ווינציגער רויט ווי די עפעל, און די אויגען לויכטען ניט ערגער ווי די ליכטלעך. דאָס איז קליינוואַרג. די עלטערע בחורים׳לעך, די גמרא־יונגלעך

אָדער תּלמידים פון די קלאַסען — די שפּאַציערען נאָך דערווייל אַרום אין דרויסען אויפ׳ן שוהל־הויף. די לופט איז נאָך לינד און שיטער. דער הימעל איז אויסגעשטערענט. עס פיהלט זיך יום־טוב אין דער גאַנצער וועלט. אפילו די שטילקייט איז אַ יום־טוב׳דינע. קיין זאַך איז ניט אימשטאַנד צו שטעהרען די היילינקייט פון דער דאָזיגער נאַכט פון שמחת־תּורה, ווען דאָס אויסדער־וועהלטע פאָלק איבער דער גאַנצער וועלט פרעהט זיך מיט זיין הימעלשער מתּנה. און טאָמער פאָהרט־דורך דערביי אַ גוישע פוהר און הויבט־אויף אַ געדיכטען שטיקענדיגען שטויב; טאָמער פליהט־דורך אַ פאָטשטאָווע גלעקעל — דזין, דזין, עס פאָהרט אַ „קנעפּעל״ — ווער הערט זיי? דער שטויב וועט זיך אָפּלעגען, דאָס גלעקעל וועט פאַרלוירען ווערען ערגיץ ווייט־ווייט — און די נאַכט בלייבט אַלץ הייליג, אַלץ יום־טוב׳דיג, וואָרום ס׳איז דאָך שמחת־תּורה אויף דער וועלט! אַ שוואַרצע קאַץ לויפט־דורך פאַר־ביי מיט איהרע גלאַט־סאַמעטענע טריט און שניידט־דורך דעם גאַנצען שוהל־הויף אין דער ברייט און ווערט פאַרשוואונדען. אַ הונט רופט זיך אָפּ ערגיץ פון אַ ווייטער גוישער גאַס מיט אַ בילען אין אַ לאַנגען מינאָרנעם טאָן און ווערט אַנשוויגען — און די נאַכט בלייבט אַלץ הייליג, אַלץ יום־טוב׳דיג, וואָרום ס׳איז דאָך שמחת־תּורה אויף דער וועלט. און עס אָטעמט זיך אַזוי גרינג. און אויפ׳ן הארצען איז אַזוי גוט, אויף דער נשמה אַזוי אויפ־געלעגט. אַזוי גדול׳דיג איז מען ביי זיך. אַ קלייניגקייט — דאָס בין איך, און דאָס איז די נאַכט פון שמחת־תּורה, און דאָס איז אַ הימעל, און דאָרט איז גאָט — מ י י ן גאָט, מ י י ן הימעל, מ י י ן יום־טוב!

— קינדער! מע געהט שוין מיט די הקפות!

מע חאַפּט זיך אַריין אינוועניג אין שוהל — ווער? וואָס? עס הויבט זיך גאָרניט אָן. דערווייל דאַווענט מען ערשט מעריב. צאַלי דער חזן פון דער קאַלטער שוהל שטעהט ביי׳ם עמוד מיט זיינע צוויי משוררים. איינער, אַ שוואַרצער בחור׳עץ מיט גראָבע

ליפּען — אַ באַס. דער אַנדערער, איין אויסגעדאַרט יונגעלע מיט אַ ווייס פּנים׳על — אַ סאָפּראַנאָ. און דער חזן אַליין, רב צאַלי, מיט זיין גאָלדענעם האַלז — אַ איד אַ הויכער, אַ געלער, מיט איין אויסגעבויגענער נאָז, ווי אַ שופר, מיט דינע געגרייזעלטע פּאה׳לעך און מיט אַ געלער געגרייזעלטער באָרד, וואָס זעהט־אויס, ווי אַ צוגעבונדענע — ווער וועט דאָס גלויבען, אַז אַזאַ פּאַרזעהעניש וועט האָבען אַזאַ שענע צאַרטע איידעלע ליעבע טאָכטער?... „דעם הונ׳ס מיידעל" — דאָס איז זיין טאָכטער, און צאַלי דער חזן — דאָס איז איהר פאָטער, וואָס באַריהמט זיך פאַר איטליכען, אַז ער האָט אַ מיידעל — איז זי איינע ביי גאָט, די אַנדערע ביי איהם. איין חסרון נאָר — זי וויל ניט אַ כּלה ווערען. „ווען מע זאָל איהר ניט רעדען — איז איין מאָל ניין. נאָר ס׳וועט איהר העלפען, ווי אַ טוידטען באַנקעס. אַז ס׳וועט קומען דער רעכטער זיווג, וועט זי שוין מוזען זאָגען יאָ. אַניט, נעמט מען זי פאַר די צעפּ. און פאַר נויט איז דאָ אַ שטעקען!"... אַזוי זאָגט ער אַליין, צאַלי דער חזן, געוויינליך אין אַ שפּאַס, און באַווייזט זיין יאַמשאָווע שטעקען מיט דער אַלטער פאַרגעלטער עלפאַנט־ביינעריגער גאַלקע.

מע האָט שוין אָפּגעדאַוונט מעריב אין דער קאַלטער שוהל, און צו הקפות איז נאָך ווייט: מע האַלט ערשט ביי „אתה הראית לדעת" און מע טיילט־אויס צווישען די מזרח־וואַנט־בעלי־בתּים די פּסוקים פון „אתה הראית", וועלכע יעדער זאָגט זיך אָפּ שטעהענדיג אויף זיין פּלאַץ, און איטליכער באַזונדער מיט איין אַנדער קול און מיט איין אַנדער נוסח. דאָס הייסט, דער נוסח איז איין און דער זעלבער נוסח אויף דער גאַנצער וועלט, נאָר מחמת יעדער האָט זיך זיין שטימע מיט זיין טעמפּער און מע שרעקט זיך אַ ביסעל איבער פאַר דעם אייגענעם קול, קומט־אויס ניט דאָס, וואָס מע וואָלט אַליין געוואָלט, און דאָס דריידעל, וואָס מע לאָזט איבער אויפ׳ן סוף פּסוק, געהט אינגאַנצען פאַרלוירען...

די קאַלטע שוהל איז געװען גרױס און ברײט און הױך און אָהן א סטעלי, נאָר מיט א דאַך — און דערפאַר רופט מען זי די „קאַלטע" שוהל. דער דאַך איז צעמאָהלט װי א הימעל — בלױ, שױן א ביסעל צו בלױ, אַזש גרין. דער פאַרבער האָט אריבער־געכאַפּט די מאָס. און די גלאַנצענדיגע שטערען זענען א ביסעל צו גרױס. יעדער שטערן איז א ביסעלע קלענער פון איין עפּעל און האָט דעם אָפּבליק פון א קאַרטאָפעל, ארום און באַגילט מיט גאָלד. אױסגעלעגט זענען די קאַרטאָפעל, דאָס הײסט די שטערען, ניט אַזױ, װי די שטערען אין הימעל, אָהן א שום אָרדענונג — ניין! נאָר אױסגעלעגט שורות־װײז, נאָהענט און געדיכט אײנס נעבען דאָס אַנדערע. פון אין מיטען צענטער, אױף לאַנגע מעשענע שטריק, הענגען־אַראָפּ אַלטע פאַרצײטיגע הענג־לײכטער פון אַלטען געלען פאַרגרינטען מעש. פון דעם זעלבען אַלטען פאַרגרינטען מעש זענען אױך די העסעס, װאָס אױף די װענט — און אַלץ איז אָנגעפּאַקט מיט ליכט. אַלע ליכט ברענען. ס'איז אַזױ ליכטיג, אַז עס דאַכט זיך, אַז ליכטיגער קאָן שױן גאָר ניט זײן.

פון װאַנען האָבען זיך גענומען אַזױ פיעל אידען, קײן עין־הרע, און װײבער, און װײבלעך, און בחורים, און מײדלעך, און קלײנע קינדער? שלום איז דאָס דעם ערשטען מאָל אין דער קאַלטער שוהל, און ניט װילענדיג קומט איהם אױפ'ן זינען דער פּסוק: מה טובו אוהליך יעקב — װי שען זענען דײנע געצעלטען, יעקב!... עס קומט איהם אָן ניט גרינג צו באַקומען אײן אָרט אױף צו זיצען. א גליק, װאָס דער שמש האָט איהם דערקענט — ס'איז דאָך רב נחום ראַבינאָװיטש'עס א זוהנדעל, דאַרף מען איהם מאַכען אײן אָרט, און דוקא אין שפּיעגעלבאַנק, צװישען בעלי־בתים.

װאו האַלט מען? דער רעש מיט'ן טומעל זענען אַזױ גרױס, אַז מע הערט נישט דעם חזן, נישט זײנע משוררים. אומזיסט איז דעם עולם'ס שרײען „שאַ!" אומזיסט איז דעם שמש'ס קלאַפּען

אין טיש. ווייבלעך גראַגערען, מיידלעך לאַכען, קינדער פּישטשען. אַט שטעהט אַ יונגעלע מיט ביטערע טרערען. „וואָס וויינסט דו, יונגעלע?" — מע האָט איהם אראָפּגעוואָרפען דעם עפּעל פון דער פאָהן אומגעהרען און צעטראָטען מיט די פיס. וואָס וועט ער איצטער טהון אָהן איין עפּעל?... און נעבען יונגעלע זיצט אַ בחור און שטשירעט די צייהן, לאַכט פון'ם יונגעלע'ס טראַגעדיע. פארדריסט דאָס שלום'ען, לאָזט ער זיך אריין מיט'ן בחור אין אַ דיסקוסיע: „וואָס איז דער געלעכטער?" — ענטפערט איהם אָפּ דער בחור און הערט ניט אויף צו באַווייזען די צייהן: „אַ יונגעלע אַ שוטה!" פארדריסט דאָס שלום'ען נאָך מעהר: „נו, און דו אין זיינע יאָהרען האָסט געהאַט מעהר שכל?" דאָ הערט דער בחור אויף צו לאַכען און ענטפערט־אָפּ שוין ווי אַ שייגעץ: „וויפיעל שכל איך האָב געהאַט אין זיינע יאָהרען געדענק איך ניט, נאָר אַז איצט האָב איך מעהר שכל אין פיאַטע, וויפיעל דו אין קאָפּ — דאָס איז זיכער, חאָטש דו געהסט אין די קלאַסען און האָטש דו ביזט נחום ראַבינאָוויטש'עס זוהן"... וואָלט דאָס ניט געוועזען אין דער קאַלטער שוהל צווישען פרעמדע, וואָלט נחום ראַבינאָוויטש'עס זוהן זיך אַנדערש אָפּגערעכענט מיט איהם. דאָ האָט ער אָבער געמוזט חאַפּען אַ שווייג, וואָרום צווישען יאָ און ניין וואָלט ער געקאָנט זיין אַ געפּאַטשטער פון'ם דאָזיגען בחור דעם עזות־פּנים. און אַגב האָט ער שוין דערהערט אינ'ם גרויסען טומעל מיט'ן גרויסען רעש די ליעבע ווערטער: „התורני רב שמשון־זאב ברב חיים־צבי הכהן, תּן כּבוד לתּורה!" „התּורני רב משה־יעקב ברב נחמן־דוב הלוי, תּן כּבוד לתּורה!"... די משמעות, אַז די הקפות האָבען זיך שוין אָנגעהויבען. וואו זשע איז דעם הזנ'ס מיידעל?...

„אָנא ה' הושיעה נא!" — דער ערשטער טור האָט זיך גע־ענדיגט מיט אַ ניגון, מיט'ן גראָבען ניגון „הײדאַ", און מיט אַ טענצעל. און ער כּאָן הקפה א'! און דער שמש רופט שוין ווידער אויס מיט זיין הייזעריגען קול און מיט'ן זעלבען נוסח:

„התורני דער און דער, תן כבוד לתורה!" „התורני דער און דער, תן כבוד לתורה!" און אט אזוי האט זיך געענדיגט די צווייטע הקפה, די דריטע, די פערטע. נאך יעדער הקפה דער זעלבער גראבער ניגון מיט'ן זעלבינען טענצעל — און דעם חזנ'ס מיידעל זעהט מען ניט.

שלום רוהט ניט, קוקט אויף אלע זייטען, טאמער וועט ער זי פארט אמאל דערזעהען — נישטא זי! ניט זי, ניט איהר חבר'טארין! ניט שוין זשע האט זי איהם אזוי מיאוס אפגענארט?... אדער אפשר האט זי ניט געקאנט קומען? אפשר האט זיך מיט איהר עפּים געטראפען? אפשר איז מען זיך דערגאנגען פון זייער אפרעדען און מע האט זי איבערגעלאזט אין שטוב אונטער'ן שלאס? אויף צאלי דעם חזן איז צו גלויבען! א מענטש, וואס שלעפט פאר די צעפ און ניט מיט א שטעקען!... און די שווארצע געדאנקען און פינסטערע מחשבות האבען גאר קיין גרעניץ...

אפנים, דעם שמש האט זיך אויסגעדאכט, אז דאס, וואס נחום ראבינאוויטש'עס בחור'על דרעהט זיך, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, זיצט ניט איין אויף איין ארט, איז א סימן, אז ער גאהרט, ער געהט־אוים נאך א הקפה. און אפשר האט איהם איינער פון די גבאים א ווארנק געגעבען, ער זאל ראבינאוויטש'עס זוהנדעל אויך מכבד זיין מיט א הקפה? יעדענפאלס, האט זיך צווישען אנדערע נעמען פלוצים דערהערט אויך זיין נאמען: „הבחור שלום ברב מנחם־נחום, תן כבוד לתורה!"... דאס גאנצע בלוט איז איהם אריין אין פנים, נישט געקאנט אריבערטראגען די בעל־הבתישע אויגען, וואס האבען אויף איהם געקוקט. ער האט זיך געפיהלט, ווי עס פיהלט זיך יעדער בחור, אז מע רופט איהם אויף מפטיר. און איידער ער האט זיך ארומגעקוקט, וואו ער איז אין דער וועלט, האט איהם שוין דער שמש אונטערגעטראגען א ריינינגקייט, און ער שטעהט שוין אין דער רייהע מיט א בינטעל אידען און מיט א גרויסער ספר־תורה אין די הענט, און די פראצעסיע געהט שוין אן: דער חזן רב צאלי געהט אויף צו פריהער

און זינגט: „עוזר דלים, הושיעה נא!" ווייבלעך און מיידלעך רייסען זיך, קושען די ספר־תורה און ווינטשען איהם: „דערלעבט איבער א יאהר!" ער פיהלט זיך מאדנע, וואס מע זאגט איהם „איהר", און איז צעטומעלט פונ'ם אומגעריכטען כבוד, און איז גרוים ביי זיך, וואס ער געהט אין דער רייהע, איין בחור צווישען אזוי פיעל אידען — און נאר דערפאר, וואס ער איז ניט קיין אבי־ווער, רב נחום ראבינאוויטש'עס א זוהנדעל, פארט א „טאטענ'ס א קינד"!... נאר פאמע אין רעכטען טומעל דערפיהלט ער א קוש אין האנט אריין: „דערלעבט איבער א יאהר!" ער הויבט־אויף די אויגען, דערזעהט ער — ס'איז זי, דעם חזנ'ס מיידעל, און איהר חבר'טארין, פארשטעהט זיך, נעבען איהר.

. . . .

אלע הימלען עפענען זיך און מלאכים נידערען־אראפ און זינגען שירה. זיי באזינגען די וועלט, וואס גאט האט באהערשט — אזא גוטע, זיסע, שענע, ליעבע וועלט! זיי באזינגען די מענטשען, וואס גאט האט באשאפען — אזעלכע גוטע, זיסע, שענע, ליעבע מענטשען! ס'איז אזוי גוט, אז עס ווילט זיך ווייגען פאר גוטס־קייט. און אין הארצען זינגט זיך איהם צו די מלאכים: „שלום עליכם, מלאכי השרת!"...

אמת, די ערשטע מינוט איז איהם געווען פריקרע און וואונ־דערליך. אנשטאט דעם ז י זאל קושען די ספר־תורה, האט ז י א קוש געגעבען זיין האנט! איז דאס אפשר געווען אומגעריכט? ניין, נישט אומגעריכט. ער האט דאס ארויסגעזעהען פון איהרע שמייכלענדיגע אויגען. ער איז געווען אזוי איבערראשט, אז ס'איז אפגעגאנגען א האר, ער זאל ארויסלאזען די ריינינקייט פון די הענט. ער האט חשק געהאט זיך אפשטעלען, נאך א מאל א קוק טהון איהר אין די שענע אויגען אריין, אויב ניט זאגען א צוויי ווערטער — לאזט מען איהם אבער ניט. די אידען, וואס געהען איהם נאך פון הינטען, לאזען איהם ניט. מע דארף געהן ווייטער.

מע דארף איבערגעבען די ריינינקייטען צו אנדערע. די הקפות האָבען זיך נאָך ניט געענדיגט. ערשט דאָ, ביי'ם אָרון־קודש, איבערגעגעבען דעם שמש די ספר־תורה, קוקט ער זיך אום צוריק, טאָמער וועט ער זי דערזעהען נאָך א מאָל, חאָטש פון דער ווייטען. מע זעהט זי ניט. לאָזט ער זיך מיט דער ווייטעריגער הקפה, געהט־נאָך נאָך די אידען גלאַט אזוי, מאכט א טור, זוכט זי מיט די אויגען — ניטאָ דעם חזנ'ס מיידעל, נעלם געוואָרען! לויפט ער ארויס אין דרויסען, זוכט זי אויפ'ן שוהל־הויף — ניטאָ זי אין ערגיץ ניט!... אפשר איז דאָס געווען א חלום? אפשר איז דאָס געווען א דמיון? ניין. ס'איז נישט געווען קיין חלום, ס'איז נישט געווען קיין דמיון. ער פיהלט נאָך איצט אויך דעם קוש פון איהרע ליפּען אויף זיינע הענט. ער געהט ווייטער און ער ביהלט ניט די ערד אונטער זיך. עס ווייזט זיך איהם אויס, אז ער האָט פליגלען און אז ער פליהט, ער שוועבט, און די מלאָכים שוועבען מיט איהם, טראָגען זיך אין דער לופטען, באַגלייטען איהם גלייך ביז'ן גרויסען בית־המדרש.

דאָרט האַלט מען נאָך אין מיטען די הקפות. דער טאַטע איז מאָדנע אויפגעלעגט, יום־טוב'דיג געשטימט און זעהט־אויס אין דער אלטער צעהאַקטער זיידענער קאַפּאָטע, פון וועלכער עס קוקט־ארויס ערטערווייז דער געלער אונטערשלאַק, אזוי שען, אזוי גרויסארטיג, ווי קיינמאָל ניט. נעבען איהם שטעהען ביידע גע־ראָטענע איידעמס, פון איין זייט לייזער־יאָסעל, פון דער אנדערער זייט מאַגידאָוו. ביידע וויצלען זיך, און דער טאַטע הערט זיך איין, ווי זיין שטייגער איז, און לאַכט. „וואו ביזט דו געווען אזוי שפּעט?" — טהוט דער טאַטע א פרעג, חלילה ניט אויף צו באַ־שטראָפען, נאָר גלאַט אזוי, אוים נייגיעריגקייט. „אין דער קאַלטער שוהל" — ענטפערט איהם שלום און באַריהמט זיך, אז מע האָט איהם מכבד געווען דאָרט מיט א הקפה. איז דאָס דעם טאַטען געפעלען און ער זאָגט: „ס'איז זעהר שען פון זיי". און די געראָטענע איידעמס וויצלען זיך איבער ראַבינאָוויטש'עס בחור'על.

איינער פרעגט איהם: צי האָט ער זיך באַקענט אין דער קאַלטער שוהל מיט'ן „עוזר־דלים"? און דער אַנדערער באַמערקט: ווי קומט אַהין דער „עוזר־דלים"? דאָרט איז דאָך נאָר דעם „עוזר־דלים'ס" איין איינציקעל! און אַלע דריי לאַכען זיי פון דער חכמה, און שלום העלפט זיי לאַכען. עס גיט זיך אוים אַ נאַכט! אַזאַ נאַכט קאָן נעמאָהלט זיין נאָר שמחת־תורה צו הקפות.

57

דער קריזיס

זיך מיאוס אפגענארט אין די הייליגסטע געפיהלען. — ווערט קראנק אויף טיפוס. — שטעהט-אויף איין אנדער מענטש. — געזעגענט זיך אפ מיט זיינע קינדערשע יאהרען.

אלע מאל, ווען דער פארפאסער פון די דאזיגע באשרייבונגען לאזט זיך אראפ אין די טיעפע קאטאקאמבען פון זיין ווייטער קינדהייט, טראגט-ארויס אויף גאט'ס וועלט און לופטערט-דורך זיינע זכרונות פון די אויף אייביג פארגאנגענע יונגעלשע יאהרען, פארטיעפט זיך אין זיינע שפעטעריגע ערפאהרונגען פונ'ם גרויסען וועלט-יאריד, וואס מע רופט דאס „לעבען", און באטראכט דאס אלסדינג מיט א קלארען קאפ און מיט א קאלטען מח, באוואונדערט ער, ווי ער האט געקאנט אריבערטראגען אזעלכע אומדערבארעמיגע קלעפ, מיאוס'ע אפנארעכטסען און ביטערע אנטוישונגען, און בלייבען גאנץ אויף צו חאפען פרישע קלעפ מיט נייע אפנארעכטסען מיט נאך גרעסערע אנטוישונגען? די קלעפ אליין זענען נאך ניט אזוי מסוכן, ווי די אנטוישונגען, ווי דאס, וואס מע בלייבט אפ-גענארט. א קלאפ פארהיילט זיך, אבער איין אנטוישונג לאזט-איבער נאך זיך א קרעל אין דער נשמה אויף אייביג.

דער העלד פון דער דאזיגער ביאגראפיע האט שוין געפרובט געשלאגען ווערען מאראליש און באנומען ווערען מאטעריעל פון קאפ ביז פיס. ער האט פארזוכט דעם טעם, ווי דער לעזער ווייס

דאָס זעהען פון די ווייטערדיגע קאַפּיטלעך, פון צו פאַרלירען אַ ריעזיגען קאַפּיטאַל אין אַ קורצער צייט דורך פאַרשיידענע ספּעקולאַציעס, וואָס אַלערליי מנחם־מענדעלס האָבען איהם אין זיי אַריינגעפיהרט, און ער קאָן זאָגען מיט אַ ריינעם געוויסען, אַז איהם האָט ניט אַזוי געגומען דער פאַרלוסט פון געלט, ווי דאָס, וואָס מענטשען האָבען איהם אָפּגענאַרט און וואָס ער האָט זיך אָפּגענאַרט אין מענטשען. די אַנטוישונג — אָט וואָס איהם האָט מקצר־ימים געווען אַלע מאָל, אָט וואָס איהם האָט געטריבען אין דער ערד אַריין.

שוין אין יענער עפּאָכע, ווען ער איז געווען נאָך גאָר אַ שנעק און האָט זיך נאַריש פאַרליעבט אין'ם חזנ'ס מיידעל, האָט ער שוין געהאַפּט דעם ערשטען קלאַפּ פון שרעקליכער אַנטוישונג — אַזאַ קלאַפּ, וואָס ניט ער, ניט קיינער האָט זיך געקאָנט דערויף ריכטען. מע האָט געקאָנט ערוואַרטען, למשל, אַז די עלטערען זאָלען געוואוירע ווערען פון דעם אומגעלומפּערטען ראָמאַן און צעשטעהרען דעם נאַרישען שידוך. מע האָט געקאָנט ערוואַרטען, אַז צאַלי דער חזן זאָל נעמען די טאָכטער פאַר די צעפּ, אָדער דערלאַנגען איהר מיט'ן שטעקען ניט אויף קאַטאָוועס, נאָר טאַקי אויף דער רעכטער אמת. נאָר ווער וואָלט דאָס געקאָנט צולאָזען, אַז דעם חזנ'ס מיידעל זאָל אין דער זעלבער צייט, וואָס זי האָט געשפּיעלט אַ ראָמאַן מיט נחום ראַבינאָוויטש'עס בחור'על, גאָר זיין פאַרליעבט אין אַ גוי, אַ פּריקאַזשציק ביי קאַטיעלניקאָוון אינ'ם גרויסען אייזען־געשעפט, און זאָל מיט איהם איינמאָל אין אַ שבת־צו־נאַכטס, ניט ווייט פון יענעם שמחת־תורה, וואָס איז באַשריבען אויבען, אַנטלויפען, אַריינגעבען זיך אין אַ פרויען־מאָנאַסטיר, צווישען מאָנאַשקעס, זיך דערנאָכדעם אָפּ'שמד'ען און חתונה האָבען טאַקי פאַר דעם זעלבען קאַטיעלניקאָוו'ס פּריקאַזשציק ? ! ...

קיין פאַנטאַזיע פון אַ שרייבער וועט ניט צוטראַכטען דאָס, וואָס דאָס לעבען אַליין קאָן צוטראַכטען. אוודאי איז נעבאַך צאַלי דער חזן אַרומגעלאָפען, געזוכט זכות־אָבות, פּראָטעקציעס צום

אַרכימאַנדריט, צו דער איהומענשע פונ׳ם מאָנאַסטיר און אַליין צום גובערנאַטאָר — עס האָט ניט געהאָלפען קיין שמע־ישראל. די שטאָדט האָט געקאָכט, ווי אַ קעסעל. די „גאַנצע וועלט" האָט געוויעגט זיך. וואָלט דאָס חאָטש געווען גלאַט אַ מיידעל, אַ אידישע טאָכטער — עס מאַכט זיך איין אומגליק, וואָס זאָל מען טהון ? איז ניין. דאַרף זיך עס טרעפען מיט אַ חזן, אַ כלי־קודש ! ווער וועט איהם איצט צולאָזען צום עמוד ? פרעגט זיך אַ קשיא : פון וואַנען וועט ער לעבען ? הייגט דער בזיון פאַר די בעלי־בתים פון דער קאַלטער שוהל איז אויך עפּיס ווערטה. וואָרום פאַר וואָס האָט זיך עס געטראָפען גראָד מיט זייער חזן פון זייער שוהל ?...

וואָס פאַר אַ ווערטה האָבען אָבער געהאַט די אַלע אויס־געדעכענטע צרות, בזיונות און יסורים קעגען דעם גיהנם, וואָס האָט זיך אָפּגעטהאָן אין דער נשמה פון יענעם בחור׳על, וואָס איז געווען מיט סכנות פאַרליעבט אינ׳ם חזנ׳ס מיידעל און וועלכען דאָס מיידעל האָט אַזוי מיאוס אָפּגענאַרט, פאַרביטען איהם, אַ טאַטענ׳ס אַ קינד, אויף אַ גוי אַ פריקאַזשציק ביי קאָטיעלניקאָווען ? ! צוליעב וואָס האָט זי באַדאַרפט נאַרען איין אומשולדיגען בחור׳על, שרייבען איהם אַזעלכע בריוועלעך ? קושען אין דער האַנט שמחת־תורה צו הקפות ? שווערען איהם אייביגע ליעבע און נאָך אַזעלכע זאַכען ? דאָס אַנטלויפען מיט׳ן פריקאַזשציק איז דאָך ניט געווען קיין פּלוצליכע, אומגעריכטע פאַרליעבעניש. דאָס איז געווען איין אָפּגערעדטע זאַך שוין פון לאַנג. און ער דערמאַנט זיך, וואָס איהר חבר׳טאָרינ׳ס חתן, דער פריקאַזשציק מיט די „ידים", האָט איהם געהאַט אַ זאָג געגעבען, אַז ביי׳ם חזנ׳ס מיידעל וועט ער זיך באַ־געגענען מיט אַ ביינבּרעכער. איצט ווייסט ער שוין, ווער דער ביינבּרעכער איז... און דאָס וואַרפט איהם אריין אין אַזאַ פייער, אַז ער פאַרשעלט זיך זיין געביין. ער שעלט דעם טאָג, וואָס ער האָט זיך באַקענט מיט׳ן חזנ׳ס מיידעל. ער שעלט דעם בחור, דעם פריקאַזשציק פון דער „זאַליאַזנע" קראָם, און קאָטיעלניקאָוו׳ס

פריקאזשציק, און אלע פריקאזשציקעס פון דער גאנצער וועלט. אך! ווי גוט ס׳וואלט געווען, ווען א פייער ברעכט־אויס און פארברענט אלע „זאליאזנע“ קראמען פון שטאדט, אדער ווען א שטורעם־ווינט הויבט זיך אויף און טראגט־אראפ אלע קראמען מיט אלע הייזער פון שטאדט, אדער די ערד עפענט זיך אויף און די גאנצע שטאדט פערעיאסלאוו מיט דער בריק און מיט די פיד־ווארקעס ווערען איינגעזונקען, אזוי ווי קורח! נישטא ביי איהם קיין טראפען רחמנות אויף אייגענע, אויף פרעמדע, אויף אלטע לייט, אויף קליינע קינדער, עופה׳לעך — אלע און אלץ זאל געהן צו אלדי שווארצע יאהר!... און ער פארשעלט די וועלט, וואס גאט האט באהערשט — אזא פאלשע, אזא מיאוס׳ע, פאסקודנע וועלט! און ער פארשעלט די מענטשען, וואס גאט האט באַשאפען — אזעלכע פאלשע, מיאוס׳ע, פאסקודנע מענטשען!...

פארטיעפט אין אזעלכע מיזאנטראפישע געדאנקען, קומט ער איינמאל פון קלאס אהיים און פיהלט, אז דער קאפ איז איהם עפּים ווי אנגעגאסען מיט בליי. פאר די אויגען שוועבען איהם רעדלעך מיט עפּים מאדנע פיגורען. די רעדלעך ברייטלען זיך, די פיגורען ווערען צעגאנגען, אזוי ווי שניי אויף דער זון, און אויף זייער ארט קומען־אן אנדערע פיגורען. קיין ווארעמעס עסען וויל ער נים. די שטיפמאמע חידוש׳ט זיך: „גע׳פגר׳ט א בער אין וואלד“ — זאגט זי מיט איהר געוויינליכען ניפּט. ער קאן זיך נים האלטען אויף די פיס. ער לעגט זיך אויף דער קאנאפע. דער טאטע געהט־צו, טאפט איהם ביי׳ם קאפ. עפּים פרעגט ביי איהם דער טאטע, און ער ענטפערט, נאר וואס מע האט איהם געפרעגט און וואס ער האט געענטפערט — ווייסט ער נים. ער געדענקט נים. דאכט זיך, עפּים האט מען גערעדט וועגען „מאגען“... „דאקטאר“... „אפטייק“... און עפּים ביטערס פיהלט ער, ווי מע גיט איהם איין דורך א טיי־לעפעל, און סע שמעקט מיט מאנדלען .. און דער קאפ, אוי דער קאפ!... און עס וויקלען זיך קנוילען פאר די אויגען, און זיי שפארען זיך דורך די אויהערען ארויס און געהען־אוועק מיט

א לאנגען־לאנגען פייף. און ווי קליינע מורעשקעס גראבלען זיי זיך אינוועניג אונטער דער הויט, אין די אדערען, סיצלען, זידען, בולבען זיך אינוועניג אין לייב, און ביטעלעך, ביטעלעך קאטשען זיך אראפ א בארג, אהן א שיעור ביטעלעך... און מענטשען ווילען חאפען די ביטעלעך — און קאנען ניט... דער אנטיק איז אבער דאס, וואס ער האלט, דאכט זיך, צונעמאכט די אויגען, און זעהט פון דעסטוועגען אלץ, וואס סע טהוט זיך! ער הערט ניט — איבער'ן פייפען, וואס פייפט איהם אין די אויהערען, קאן ער ניט הערען, נאר זעהען זעהט ער אלעמען. אלע זענען דא. א מיש־מאש פון אמאליגע און היינטיגע חברים און גלאט מענטשען. זיין חבר שמואליק, פינעלע שימעלע'ס, אלי דאדי'ס, איצעל דעם פעטער פיני'ס, דער אורח וואלפסאהן... שענער פון אלץ איז דאס, וואס קאטיעלניקאוו'ס פריקאזשציק דאוועגט פאר'ן עמוד, זינגט „אתה־הראית", און דעם חזנ'ס מיידעל שלאגט זיך „על חטא"... און עפים א קול, א פארדומפענע שטימע, הערט זיך פון דער קאלטער שוהל ארויס — מאדנע וויינענדיגע שטימען מיט א חליפען. דאס דאווענען די מתים. מתים דאווענען אלע שבת־צו־נאכטס אין דער קאלטער שוהל. מיט א מנין דאווענען זיי. ווער ווייסט עס ניט? און ס'איז איהם קיין זאך ניט קשה, אפילו דאס, וואס קאטיעל־ניקאוו'ס פריקאזשציק, א גוי, זינגט „אתה הראית לדעת" מיט'ן אידישען ניגון... איין זאך נאר איז איהם יא קשה: ווי קומט דאס, וואס אט איז דא נאר־וואס געווען זיין חבר שמואליק, שמואליק דער יתום, — פאר וואס האט ער איהם ניט געפרעגט, וואס הערט זיך מיט'ן „אוצר"? ווי קומט דאס, ער זאל פאר־געסען אזא וואזשנע זאך? ער עפענט־אויף די אויגען און זוכט שמואליקען, און קאן איהם נישט געפינען. ניטא קיין שמואליק, ניט קיינער פון די, וואס זענען דא נאר־וואס געשטאנען. וואו האבען זיי געקאנט אהינקומען אלע? און ער מאכט־צו צוריק די אויגען, און ער הערט זיך צו צום הארצען, ווי עס קלאפט, און צו די שלייפען, ווי זיי שלאגען. און ער פיהלט, אז ער איז אפ־

געגאָסען מיט שווייס, ער שווימט אין אַ טייך פון שווייס. די שפּיץ־פינגער זענען אויפגעבלעזעלט, ווי נאָך אַ שוויץ־באָד, און די האָר פון קאָפּ זענען נאַס און קלעפּען זיך צום שטערן. און ער פּיהלט אַ קאַלטע האַנט אויף זיך. און ער דערהערט אַ באַ־קאַנטען זיפץ. עפענט ער אויף די אויגען — ס'איז דער טאַטע! און נעבען איהם דער אורח וואָלפסאָהן, און דער קאָלעקטאָר מיט די שוואַרצע ברילען, און נאָך און נאָך מענטשען. און ער זעהט, אַז אַלע קוקען אויף איהם מיט רחמנות. און ער הערט און פאַר־שטעהט, אַז מע רעדט פון איהם. „קריזיס", הערט ער, זאָגט מען. און ער פאַרשטעהט נאָך ניט, וואָס פאַר אַ „קריזיס"? און ער איז גאַנץ צופריעדען, וואָס ער איז מיט איין מאָל געוואָרען אַזאַ מיוחס ביי אַלעמען, וואָס אַלע אינטערעסירען זיך מיט איהם אַזוי. מעהר פון אַלע אינטערעסירט זיך דער טאַטע. ער בויגט זיך אָן איבער איהם און פרעגט איהם: וואָס וואָלט ער געוואָלט? ער ענטפערט נישט באַלד. ער וויל זיך פריהער גוט באַטראַכטען, וואו ער איז אין דער וועלט און וואָס טהוט זיך דאָ מיט איהם? עס נעמט היבשע עטליכע מינוט, ביז ער קומט צו זיך און פאַר־שטעהט, וואָס מיט איהם איז, — אַז ער איז קראַנק געווען, אפּנים, זעהר קראַנק, און אַז איצט איז איהם בעסער. בעסער? אוים־געצייכענט גוט. ערשט דעמאָלט, אַז ער האָט שוין כמעט אַלץ באַגריפען, באַנעצט ער מיט דער צונג די פאַרטריקענטע ליפּען און לאָזט־אַרויס אַ וואָרט, מעהר ניט אַז איין וואָרט:

— אגרעסען!...

קוקט זיך דער טאַטע איבער מיט די איבעריגע מענטשען, וואָס שטעהען אַרום קראַנקען, און טהוט איהם אַ פרעג־איבער:

— אגרעסען? וואָסערע אגרעסען?

— איינגעמאַכטס! — ענטפערט דער קראַנקער מיט אַ מאָדנער גראָבער שטימע, וואָס הויבען הויבט זי זיך אָן דין, סאָפּראַנעדיג, און לאָזט זיך אוים גראָב, מיט אַ באַס. דער קראַנקער האָט זיך אַזש אַליין איבערגעשראָקען, ניט דערקענט זיין קול. אין

דער צייט, וואָס ער איז קראַנק געווען, האָט ער זיך אַזוי פאַר־ענדערט, אַז ווען ער איז אין אַ פּאָר וואָכען אַרום אַראָפּ פון בעט, קוים דערשלעפּט זיך אין זאַל אַריין, אַ קוק געטהאָן אויף זיך אין שפּיעגעל, האָט ער זיך קוים דערקענט. פאַר איהם איז איצט געשטאַנען שוין גאָר איין אַנדער מענטשעל. פריהער איז דאָס געווען אַ ציקאַווע יונגעל מיט רויטע פּוכקע בעקלעך, אַ ריהרעוודיגס, אַ לעבעדיגס, מיט שמייכלענדיגע אויגלעך, קיילעכיג אונטער־געשערען, מיט אַ געגרייזעלט טשובעקעל פון בלאָנדע האָר פון פאָרענט אויפ׳ן שטערן. איצט האָט זיך דאָס פּנים אויסגעבלייכט, די בעקלעך זענען אָפּגעפאַלען, די אויגען זענען גרעסער געוואָרען, דער קוק פאַרטראַכט, און אַליין האָט ער זיך אויסגעצויגען אין דער לענג. די בלאָנדע געגרייזעלטע האָר האָט מען איהם אָפּ־געשאָרען ביז דער הויט, ווי אַ טאַטער. גאָר איין אַנדער בחור׳על איז דאָס געווען אַצינד.

אָבער ניט נאָר אין זיין אויסזעהען אַליין האָט ער זיך פאַר־ענדערט. ער האָט זיך אינגאַנצען איבערגעאַנדערשט. ער האָט דערפיהלט, אינווענינ ביי זיך, אין דער נשמה, איז פאָרגעקומען אַ קריזיס. און עס טהוט איהם באַנג, הארצעדיג באַנג, זיין נאַרישע נאַאיווע פאַרגאַנגענהייט, וועלכע וועט זיך שוין ניט אומקעהרען און ניט איבער׳חזר׳ען קיינמאָל, קיינמאָל!... און אויך איצט, איבערלעבענדיג אין דעם זכרון נאָך אַ מאָל יענע גליקליכע יאָהרען און אַריבערגעהענדיג צו די ווייטעריגע באַשרייבונגען, קוקט ער זיך אום צוריק מיט אַ שטילער בענקשאַפט און געזעגענט זיך אָפּ שוין אויף אייביג מיט זיינע גוטע יונגעלשע יאָהרען:

— זיי געזעגענט, קינדהייט!

דריטער טײל

1

ער גיט שטונדען

דער פשט פון „געבען שטונדען". — יונגע און אלטע לעהרערס. — דער כח פון „גראמאטיקע". — מע נעהמט צו איהם מיט פראטעקציעס. — אין פערעיאסלאווער שטאדט־גארטען און ביי דער שטיפמאמע אין דער היים. — דעם קאלעקטאר'ס פשרה. — ער באקומט א שטעלע און פאקט זיינע ביכער.

איצט איז שווער צו זאגען, צו וועמען האט געהערט די איניציאטיווע, דאס הייסט, וועמען איז דאס איינגעפאלען צום ערשטען, אז א בחור'על, נאך קיין פולע זיעבעצעהן יאהר ניט אלט, נאך קיין סימן פון וואנסילעך אויף דער אויבערשטער ליפ, נאך נישט געענדיגט דעם גאנצען קורס פון דער „אויעזדנע", — זאל ער שוין נעמען דאס שטעקעלע אין האנט, ארויפווארפען דאס אויבעררעקעל אויף די פלייצעס אהן די ארבעל און שוין מארשירען פון שטוב צו שטוב „געבען שטונדען"? „געבען שטונדען" האט געהייסען — לעהרנען מיט יונגלעך און מיט מיידלעך אלץ, וואס מע לערענט אין די קלאסען, אונטערנעמען זיך דורכגעהן מיט זיי א געוויסען קורס און צוגרייטען זיי צו א געוויסער צייט, זיי זאלען קאנען אריין אין די קלאסען, אדער אפגעבען עקזאמען.

אפגעבען עקזאמען איז געווארען א גאנג, ס'איז אריין אין דער מאדע. אלע און אלץ האט זיך געגרייט צום עקזאמען. יונגלעך און מיידלעך, חתנים און יונגעלייט, בעל־הבית'לעך, אידען מיט בערד שוין — האבען זיך א נעם געגעבען צו גאווראָוו'ס גראמאטיקע, צו יעווטושעווסקי'ס אריפמעטיקע, צו סמירנאָוו'ס

געאָגראַפיע, צו דיסטערוועג׳ס געאָמעטריע, און גענומען לערנען אויף אויסוועניג „באַסני קרילאָווא״, שטודירען דאָס ווערטער־בוך. ס׳איז געוואָרען אַ מין עפּידעמיע — עקזאַמענעס! פאַר־שטעהט זיך, אַז ביי אַזאַ עפּידעמיע איז ניט געווען גענוג לעהרערס אין שטאָדט. פּראָפעסיאָנעלע אידישע לעהרערס זענען געווען אינ־גאַנצען צוויי: דער אַלטער מאַניסאָוו — איז ער געווען אָהן ציינער, געשפּיגען ניט גערעדט, און דערצו נאָך טויב, ווי די וואַנט; און דער יונגערער, נח בוסעל — דער האָט געלעהרענט פראַנצויז, געטראָגען אַ בלויען מונדיר, גלאַנצענדיגע שטיוועל, און איז געווען אַ יקרן, גענומען צו־טייער. און ווייטער איז געווען איצי דער שרייבער און זיין ברודער, אברהם דער שרייבער — ביידע אויס־געפּוצטע אידלעך מיט רויטע בעקלעך־פּאַמפּעשקעס. די האָבען שוין גענומען צו־וואָלוועל, זענען זיי אָבער געווען צעקריעגט מיט דער רוסישער גראַמאַטיקע אויף מעסערשטעך און האָבען ניט געוואוסט, ווי אַזוי עס לעגט זיך אויס דאָס וואָרט „פּעטשעניעגי״. דאָס הייסט, זיי האָבען געוואוסט, אַז אינ׳ם וואָרט „פּעטשעניעגי״ באַדאַרף ערגיץ זיין אַ „יאַט״, נאָר זיי האָבען ניט געקאָנט טרעפען, וואו אַוועקצושטעלען די „יאַט״: נאָך דער פּע? נאָך דער טשע? נאָך דער ניע? אָדער גאָר נאָך דער גי? דאָס אייגענע איז געווען מיט אַ „עס״ און מיט אַ „שאַ״. אַז ס׳איז געקומען, למשל, צו סושאַ (טריקעניש) אָדער סאַשאַ (אַלכּסנדר), איז רעכט געווען ביי זיי צו שרייבען: סושאַ, שוסאַ, אָדער שושאַ; סאַשאַ, שאַכאַ, אָדער שאַשאַ. אין שטאָדט, צווישען יונגוואַרג, איז געגאַנגען איין אַנעקדאָט, אַז מע האָט פאַרגעלעגט די ברידער, זיי זאָלען מוחל זיין איבערזעצען אויף רוסיש די ווערטער: „סאַשאַ האָט זיך געטריקענט אויף דער טריקעניש״, — האָט איינער אָנגעשריבען: „שאַסאַ שוסילסאַ נאַ שוסיע״, און דער אַנדערער האָט אוועקגעשטעלט: „שאַשאַ שושילשאַ נאַ שושיע״.

פאַרשטעהט זיך, אַז דאָס איז נאָר געווען איין אַנעקדאָט. נאָר ווי אַזוי האָט דאָס נעבאַך זיי געקרענקט, אַז דער אַנעקדאָט

איז דערגאנגען צו זיי! און ס׳איז טאקי געווען א פארדראסיגע זאך: סטייטש, זיי האבען אויסגעלעהרענט שרייבען א גאנצע שטאדט, מיט קינדער און קינדס־קינדער, — קומען צו געהן יונגע צוציקעס, וואס די מילך איז זיי נאך ניט אפגעטריקענט אויף די ליפען, און דערצעהלען אגעקדאטען!... עס האבען אבער ניט געהאלפען קיין חכמות — גראמאטיקע איז געווארען א גאנגבארער ארטיקעל. אהן גראמאטיקע האט מען זיך ניט געקאנט געבען א ריהר. עס איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז אפילו דער פעטער פיני, וואס האט, ווי איהר ווייסט, פיינט געהאט די קלאסען, ווי א כשר׳ער איד האט פיינט חזיר, האט אויך מודה געווען, אז גראמאטיקע איז א גוטע זאך. ער איז א איד, וואס קאטארע ער פאהרט אויף יארידים, האנדעלט מיט מאסקווע, איז א חשוב ביי פאנין און רעדט רוסיש אויסגעצייכענט, נאר ער פיהלט, אז עס פעהלט איהם גראמאטיקע (דאסווארט „גראמאטיקע” האט ער באוויזען מיט צונויפגעלעגטע פינף פינגער).

פון דעסטוועגען, זיין פלימעניק שלום זאל זיך ניט אזוי שטארק איבערנעמען, האט דער פעטער פיני געפונען פאר נויטיג צוזעצען, אז ער פארשטעהט ניט, צו וואס מע דארף נאך דערצו געהן אהן א הימעל, עסען אומגעוואשען און שרייבען אים שבת? איהם דאכט זיך אוים, אז מהכתיתי — מע קאן קענען גראמאטיקע און דוקא געהן אין א הימעל, און דוקא וואשען זיך צום עסען, און דוקא ניט שרייבען אים שבת! דער פעטער פיני איז, אפנים, געווען א נוסם ונוטר, ווי איין אמת׳ער תלמיד־חכם. ער וויל ניט פארגעסען יענע אלטע עבירה פון שרייבען אים שבת אויפ׳ן פארקאן... נאר ווער רעכענט זיך מיט איהם? א בחור׳על, וואס נעמט סטיפענדיעס, גיט שטונדען, פארדיענט געלד — מע צע־רייסט איהם אויף שטיקער, מע שלאגט זיך נאר פאר איהם: אלע ווילען, אז דוקא ער זאל גרייטען זייערע קינדע׳ר אין די קלאסען, ניט קיין אנדערער — ווי אזוי זאל ער זיך ניט איבערנעמען? אידען געהען צו איהם מיט א פראטעקציע דורכ׳ן קאלעקטאר מיט

די שווארצע ברילען, וואָס איז אַ גוטער ברודער מיט רב נחום ראַבינאָוויטש, אַז ער זאָל זיין אַזוי גוט און זאָל פּועל'ען ביי דעם פֿאָטער, אַז דער פֿאָטער זאָל פּועל'ען ביי זיין זוהן חאַטש איין האַלבע שעה אין טאָג: „מע זאָגט, אַז זיין שלום האָט אַ גרינגע האַנט, און אַז דורך איהם גיט מען אָפּ עקזאַמען בעסער, ווי דורך אַלע אַנדערע"... און דעם טאַטענ'ס הארץ וואַכסט, די נשמה קוועלט — אַ קלייניגקייט, אַזאַ כבוד דערלעבט זיך, חאָטש נחת ווינציג, זעהר ווינציג! וואָס פֿאַר אַ נחת, איך בעט אייך, אַז מע קוקט נישט אָן קיין קינד אין די אויגען? דעם ערשטען האַלבען טאָג איז ער אין קלאַס, דעם אַנדערען האַלבען טאָג ביז אין דער נאַכט — פֿאַרנומען מיט די שטונדען. און קומט פֿאַר־נאַכט, שפּאַציערט מען אַרום מיט חברים אין שטאָדט־גאָרטען. זומער איז דער פּערעיאַסלאַווער שטאָדט־גאָרטען אַ גן־עדן. דאָרט שפּיעלט מוזיק — די מיליטער־מוזיק — מיט'ן פּאַלקאָוואָי קאַפּעל־מייסטער, אַ איד מיט אַ שוואַרצער באָרד און שוואַרצע אויגען, ווי די קאַרשען, און מיט גראָבע ליפּען. אַלע מיידלעך זענען פֿאַרליעבט אין זיין שטעקעלע, און ער האָט זיי ליעב אַלע גלייך, שמייכעלט צו זיי פֿון דער ווייטען מיט זיינע שוואַרצע קאַרשען־אויגען און מיט זיינע גראָבע ליפּען און מאַכט מיט'ן שטעקעלע נאָך שטאַרקער. און די טרובעס טרובען, און דער קעסעלפּויק באַראַבאַנעט, און דער שטויב פֿון די שפּאַציערענדיגע פּאָרלעך צווישען די אַלעען קאָנקורירט מיט'ן שמעקענדיגען ריח פֿון דער נאַר־וואָס אָפּגעצוויטעטער בוזינע, וואָס פֿילט־אָן די לופֿט מיט אַ געדיכטער זיסקייט. דאָס איז דער ריח און דאָס איז די זיסקייט, וואָס נאָר דער דאָרטיגער, פֿון יענע מקומות, פֿון מאַלאָראָסיע, — דער ווייסט עס, דער געדענקט עס און דער קאָן אָפּשאַצען, וואָס הייסט אַ זומער־אָוועגט און אַ שפּאַציערגאַנג אין שטאָדט־גאָרטען. באַלייכט איז דער גאָרטען זעהר געמיין. אינגאַנצען געפינען זיך דאָרט אַ דריי־פֿיער לאַנטערנעס מיט גאַז־לעמפּלעך, אי דאָס פֿאַר־רויכערטע, פֿאַר'חושכ'טע, מיט צעבראָכענע גלעזלעך, אַזוי אַז עס

הויבט זיך אויף צו א שטארק ווינטעל, בלאזען זיך די לעמפלעך אן און ווערען נאר פארלאשען. נאר ווער קוקט דערויף? אדרבה, אויב איהרווילט, איז נאך גלייכער, וואס ס'איז פינסטער. קאן מען דעמאלט אפשטעלען זיך, בחורים'לעך און מיידלעך, און א שמועס טהון, א לאך טהון און געבען א רעד־אפ אויף מארגען אין דער צייט נאך א מאל זיך באגעגענען אט דא, אין דער אלעע, אונטער דער נאר־וואס אפגעצוויטעטער שמעקענדיגער בוזינע...

און מע קומט אהיים א פארפאליוועטער, א צעהיצטער און א הונגעריגער און מע עסט וואס גאט גיט — א שטיקעל הערינג, א טאראנקע, א גרינע אוגערקע, א ציבעלקע מיט ברויט. איין אפעטיט איז, קיין עין־הרע, דא א פיינער. ווער וואשען זיך? וואס בענטשען? דער טאטע פרעגט שוין אפילו ניט וועגען מעריב דאווענען... קרענקען קרענקט דאס איהם, נאר ער מאכט זיך ניט וויסענדיג. רעדען מיט די קינדער א ווארט — איז קיין צייט ניטא. אפגעגעסען, דארף מען זיך זעצען לערנען, צוגרייטען די אוראקען אויף מארגען. זעצט זיך אוועק שלום ביי א לאמפ לערנען, ברענט קעראסין — וויל די שטיפמאמע ניט ליידען, בורטשעט זי. פארדריסט עס דעם טאטען. זאגט שלום, אז ער וועט זיך קויפען קעראסין פאר זיין געלט, און א לאמפ איין איינענע וועט ער זיך איינפיהרען. זאגט דער טאטע, ער זאל זיך ניט דערוועגען טהון אזא זאך און זאל איהם ניט מקצר־ימים זיין. דערהערט דער קאלעקטאר מיט די שווארצע ברילען און זאגט, אז ער האט פיינט מחלוקת. מישט ער זיך אריין און מאכט א פשרה. באשר בכן, אזוי ווי דאס בהור'על איז שוין א מענטש פאר זיך, פארדיענט שוין, קיין עין־הרע, א קערבעל, און לערנען דארף ער אויך, עס שטעהט איהם פאר אפגעבען דעם לעצטען עקזאמען, איז א יושר, מע זאל דעם קונדס (שוין אוים „קונדאס", נאר „קונדעס") לאזען צו־רוה. און ער לאזט־אוים: „עצתי, אז ער זאל זיך ערגיץ אנדינגען א קווארטיר מיט קעסט ביז איבער די עקזאמענעס, און לאז ער זיך לערנען געזונטערהייט". און

טאַמער איז איהם שווער צו געפינען, נעמט ער, דער קאַלעקטאָר, אויף זיך די דאָזיגע טרחה.

פאַרשטעהט זיך, אז תחילת האָט דער טאַטע ניט געוואָלט הערען, ניט זעהען פון אזא משוגענעם פּלאַן. דער קאַלעקטאָר האָט אָבער געהאַט אין זיך א כח, אז ער האָט געקאָנט איבעררעדען א וואנט. און דערצו האָט ער פיינט געהאַט רעדען. ער האָט ליעב געהאַט טהון. איז ער אוועק און איז געקומען מיט א גדולה — ס'איז איהם אָפּגעראָטען על צד היותר טוב! ער האָט געקראָגען איינעם א בעלן, וואָס גיט־אָפּ א חדר מיט קעסט מיט אַלעם גרייטען אומזיסט, נאָר מיט דעם תנאי, אז דער קונדס זאָל לערנען סך־הכל איין האַלבע שעה אין טאָג אין דער פריה און איין האַלבע שעה בייטאָג מיט די עלטערע קינדער, און אמאָל נאָך א האַלבע שעה אָדער א שעה פאַרנאַכט מיט די קלענערע קינדער.

— וויפיעל־זשע זענען פאַרהאַן קינדער ארום און ארום? — פרעגט דער טאַטע.

— וואָס מאַכט אייך אויס וויפיעל? ער דאַרף זיי דען געבען עסען? ער דאַרף דאָך נאָר לערנען. וואָס זשע איז איהם די נפקא־מינה, צי דריי קינדער, צי פינף קינדער, צי זיעבען קינדער? דאַכט זיך, איהר ווייסט גאַנץ גוט, אז איך בין אייך א גוטער פריינט און וועל אייך ניט פאַרפיהרען — וואָס איז שייך עצתי, אז דער קונדס זאָל זיך צונויפפּאַקען און זאָל זיך אריבער־פּעקלען גלייך מיט מיר, און טאַקי באַלד, און טאַקי שוין, וואָרום בעלנים אויף אזא שטעלע וועלען זיך געפינען א סך. היידא!

דער קונדס נעמט זיך פּאַקען. קיין סך צייט דאַרף עס ביי איהם ניט נעמען. זיין גאַנצער גאַרדעראָב באַשטעהט פון א פּאָר העמדער, איין פּאָר זאָקען, א תפלין־זעקעל, א סידור'על און ביכער, ביכער, ביכער. פּאַקענדיג, חאַפּט ער א קוק אויפ'ן טאַטען — זיין פּנים איז געל, אזוי ווי וואַכס. ער דרעהט דאָס שיטערע בערדעל און קייעט עס מיט די צייהן. ער האָט נישט קיין ווערטער, נאָר יעדער זיפץ רייסט־ארויס א שטיק הארץ. דערפאַר האָט זיך

אָבער די שטיפמאמע צערעדט. גענומען באַרויערען, זאָגען, אַז עס געפעלט איהר ניט דער כּלאָן. ערשטענס, וואָס וועט די וועלט זאָגען? די וועלט וועט זאָגען, געזאָגט זאָל זיי ווערען פּרעה'ס מכּות, אַז שולדיג איז די שטיפמאמע. איז איין מאָל אַוועק. און ווידער — ווען מאַכט קאַלי אַ קינד, אַז ער איז ביי זיין טאַטען? מעהר מיט אַ מויל, ווינציגער מיט אַ מויל — מע וועט שוין דער־מיט די יויך ניט פעט מאַכען... און אַז ס'איז געקומען צום געזעגענען זיך, האָט זי געלאָזט אַ טרער.

ארויסבאַגלייט דעם קונדס, האָט דער טאַטע גענומען ביי איהם תּקיעת־כּף, אַז שבּת איז ער אַ היימישער. מילא, אַ גאַנצע וואָך — ווי די מעשה איז. אָבער שבּת — אין גאָטעס ווילען, שבּת!... דאָס שטיקעל נחת פאַר וואָס זאָל ער איהם ניט צו־טיילען? ובפרט, אַז ס'איז פאַר איהם אַליין אַ גענוס און אַ פאַרגעניגען. וואָרום וואו ריכט מען אָפּ אַזאַ שבּת, ווי ביי זיין טאַטען? ווער זאָגט אַזוי די „שלום־עליכם", ווי זיין טאַטע? ביי ווען קלינגט אַזוי שען דער „אשת־חיל־מי־ימצא", ווי ביי איהם? ווער קאָן אַזוי זינגען זמירות, ווי זיין טאַטע? און דער קידוש? אַלע אידען מאַכען קידוש. נאָר ניט אויף אַלע אידען רוהט די שכינה. אין אַלע אידישע הייזער פראַוועט מען שבּת. אָבער ניט אין אַלע אידישע הייזער נידערען־אַראָפּ די מלאכי־השלום, מלאכי־עליון, שוועבען, טראָגען זיך אין דער לופטען און פילען־אָן די שטוב מיט אַ שטילער הייליגקייט, אָדער מיט אַ הייליגער שטילקייט פונ'ם הייליגען גרויסען ליעבען טאָג שבּת...

2

אַ אידיליע

אורחים אויף שבת. — אַ העברעאישער משורר בנימינזאהן. — דאַנטע'ס גיהנם און בנימינזאהנ'ס „עמק יהושפט או החלירע". — ווי אזוי אַ דיכטער בראַט אַ שטיקעל הערינג אויף קויהלען. — שבת ביי'ם טיש. — „פייגה־לאה די גבאי'טע" קוקט־ארוים אויף שבת.

האָבען איין אורח אויף שבת איז געווען ניט נאָר אַ מצוה — עס איז אריין אין דער טבע, עס איז געוואָרען אַ מין רגילות. אזוי איז דאָס געווען ביי בעל־הבתישע אידען אין יענער צייט. אזאַ איד אַ בעל־הבית, ווי נחום ראַבינאָוויטש, למשל, האָט ניט געקאָנט פאַרשטעהן, וואָס הייסט זעצען זיך שבת צום טיש אָהן איין אורח? דאָס וואָלט געווען ביי איהם אַ פאַרשטעהרטער שבת.

אַלע מאָל האָט איהם גאָט צוגעשיקט איין אַנדער אורח. איצטיגס מאָל איז דער זוהן געווען איין „אורח". אויך גוט. ער איז אָבער געווען ניט איינער. אַ חוץ איהם זענען געווען נאָך צוויי. דער קאָלעקטאָר מיט די שווארצע ברילען — איהם קענט איהר. דער אַנדערער האָט געהייסען ב נ י מ י נ ז אָ ה ן — מיט איהם וועל איך אייך באַקאַנט מאַכען.

אַ משורר. ניט קיין משורר ביי אַ חזן, נאָר אַ פּאָעט, אַ דיכטער. אַ העברעאישער שרייבער. ער האָט געמאַכט אַ בוך מיט'ן נאָמען: „ע מ ק י ה ו ש פ ט א ו ה ח ל י ר ע".

אין זעהר א שענער מליצה־שפראך שילדערט דער מחבר, ווי אזוי נאט האט זיך צעבייזערט אויף דער פארדארבענער מענטשהייט און האט אראפגעשיקט אויף דער ערד די חלירע, נאטירליך, אין דעם געשטאלט פון א נקבה, א מיאוס'ע, א שרעקליכע, א „חלירע", מיט א גרויסען חלף אין די הענט, און זי שניידט רעכטס און לינקס. פארשטעהט זיך, אז דער גיהנם פון דאנטע איז באשריבען מיט מעהר שרעקליכע פארבען און מאכט אויפ'ן לעזער א מעהר טיעפען איינדרוק, ווי די „חלירע". נאר ניט דאס איז דער עיקר. די הויפטזאך איז דא די שפראך. דאס איז געווען א מין פיעל־פארביגע, גרויסארטיגע, זיס־צוקערדיגע מליצה־שפראך, וואס די חלירע האט אזעלכעס זיכער ניט פארדיענט. דאס איז, וואס ס'איז שייך צום ווערק. אצינד קומט דער מחבר אליין.

א טרוקענער, נאר א ברייטביינעריגער, מיט א ברייט פיער־עקעכיג גלאנצענדיג פנים, שיטער באוואכסען, אזוי שיטער, אז בעת ער עסט, קאן מען זעהען יעדען שלונג, וואס געהט־אראפ אין האלז, ווי ביי א הונגעריגער גאנז. ביי יעדען שלונג טהוט ער א מאך מיט'ן קאפ ארויף און אראפ, אויך ווי א הונגעריגע גאנז. די האר, וואס אויפ'ן קאפ, זענען אויך שיטער, דערפאר זענען זיי לאנג און הענגען אראפ מיט פארגרייזעלטע קוטשערלעך, אלע מאל מיט עפיס א פעטער זאך אנגעשמירט, ס'זאל גלאנצען. אנגעטהאן געהט ער, ווי א דייטש, מיט א הויכען הארטען קאפעליש. אלץ וואס אויף איהם איז שרעקליך אלט, נאר מיט סכנות ריין, ציכטיג, אויסגעבערשטעלט און צוגעפרעסט. און אלסדינג אליין. אליין גערייניגט, אליין געפרעסט, אליין פארריכט, אליין א קנעפעל איינגענייהט. א סברה, אז ער וואשט זיך אליין ביינאכט אויס דאס העמד, וואס ער טראגט בייטאג, און אפילו דער שניפס, וואס ביי איהם אויפ'ן האלז, איז אויך זיין איינענע מלאכה. אז ער רעדט, רעדט ער מיט אלע איברים, מיט א הארציג קול, מיט א רחמנות־פנים, און די אויגען האלב־צוגעמאכט, פארגלאנצט ארויף. קוקענדיג אויף דעם פארשוין, האט דער העלד פון דער דאזיגער

ביאָגראַפיע ניט איין מאָל געטראַכט ביי זיך: „משיקאָווע צו וויסען, ווי אַזוי האָט אויסגעזעהען אָט דער בנימינזאָהן מיט אַ יאָהר דרייסיג אָדער פערציג צוריק, ווען ער איז געווען נאָך נאָר אַ יונגעל?"...

פון וואַנען האָט ער זיך גענומען אהער — ווייסט קיינער ניט. אויסדריקענדיג זיך מיט דעם לשון פון דער שטיפמאַמע, האָט איהם „פאַרנאַדעט" אהערצוצו דער קאָלעקטאָר. „איין שלים־מזל שלעפּט דעם אַנדערען"... אויף זיין „טריפה'נעם" גליק, האָט איהם דער קאָלעקטאָר געבראַכט צו פיהרען איינמאָל אין אַ שענעם טאָג מיט אַ גרוי טשעמאָדאַנדעל אַקוראַט אין דער שעה, ווען זי, די שטיפמאַמע, איז ניט געווען אין דער היים. אַז זי איז געקומען און געטראָפען דעם פאַרשוין מיט'ן טשעמאָדאַנדעל, לייענענדיג פאַר'ן טאַטען עפּיס פון אַ ביכעל, האָט זי באַלד געזאָגט, אַז ס'איז אַ שלים־מזל, איינער פון יענע שלים־מזל'ען, וואָס „מע דאַרף זיי נעדיכט זייהען און זיי זאָלען שיטער אויפגעהען", און געפרעגט, פאַר וואָס האָט ער בעסער ניט געטראָפען צו ראובן יאַסנעגראַדסקין אויף סטאַנציע? עס איז שוין אָבער געווען פאַרפאַלען. מע טרייבט נישט קיין מענטשען פון שטוב, בפרט אַזאַ מין נפש, וואָס דאַרף ניט קיין זאַך און וויל ניט קיין זאַך און פאָדערט ניט קיין זאַך. שלאָפען שלאָפט עס אויף דער אַלטער סיראַטענער קאַנאַפּקע, אין אַ פינסטערען קאָרידאָר, צווישען צוויי חדרים. אַז מע טראָגט־אריין דעם סאַמאָוואַר, צאַפּט ער זיך אָן אין זיין אייגענעם גרויסען טשייניק זודיג וואַסער, פול ווי איין אויג, שיט זיך ארויף פון אַ נעל פּאַפּיערעל עפּיס אַ מין „סענעם־בלעטלעך", וואָס ס'איז „גוט צום הארצען", נעמט זיך אַרויס פון קעשענע זיין שטיקעל צוקער און טרינקט זיך זיין טיי.

מיט'ן עסען איז אויך דאָס אייגענע. ער האָט זיך זיין ברויט ביי זיך אין גרויען טשעמאָדאַנדעל. דאָס ברויט איז אַלטגעבאַקען. וואָס עלטער איז בעסער (שפּאָרעוודיגער). און הערינג קויפט

ער זיך אַלע טאָג, פאַר אַ קאַפּיקע אַ שטיקעל הערינג, געהט מיט דעם פּאַוואָלינקע, אויף די שפּיץ פינגער, אין קיך אריין, אַנט־שולדיגט זיך אַ מאָל פופצעהן־צוואַנציג פאַר דער שטיפמאַמע, זי זאָל איהם דערלויבען אַוועקלעגען דאָס שטיקעל הערינג אין אויווען אין אַ ווינקעלע אויף הייסע קויהלען, סע זאָל זיך אַ ביסעלע צו־בראָטען. און אַז דאָס שטיקעל הערינג הויבט זיך אָן צו צובראָטען, הויבט עס אָן צו פּראַטעסטירען, זשומען און פּרעגלען זיך, און לאָזט ארויס אַזאַ געשטאַנק, אַז מע דאַרף אַנטלויפען פון שטוב. שווערט די שטיפמאַמע, אַז דאָס אַנדערע מאָל וועט זי איהם ארויסוואַרפען מיט'ן הערינג. נאָר איהר שבועה איז זי ניט מקיים. וואָרום מע דאַרף האָבען אַ האַרץ פון אַ טאָטער, מע זאָל אַזעלכעס טהון מיט אַ מענטשען, וואָס לעבט אַ גאַנצע וואָך מיט אַ שטיקעל גע־בראָטענעם הערינג.

איין אויסנאַהמע איז שבת. קומט שבת, איז ער איין אורח ביי'ם טיש גלייך מיט אַלעמען. און נאָך מיט אַ קאָפּ העכער פון אַלע אַנדערע אורחים. אַ איד איין איידעלער, אַ תּלמיד־חכם, אַ משכּיל, אַ שרייבער, אַ משורר! אי וואָס, ער איז נעבאָך איין אָרעמאַן — וואָס זאָל ער טהון? ס'זאָל זיין אין איהם געווענדט, וואָלט ער בעסער געוועזן אַ נגיד. נאָר אַז ס'איז ניטאָ קיין מזל... און ער טהוט אַ זיפץ. דער בעל־הבית ענטפערט איהם מיט אַ זיפץ און גיסט איהם אָן אַ גלעזעל וויין, און גיסט זיך אָן אַ גלעזעל וויין, און גיסט־אָן דעם קאָלעקטאָר אויך אַ גלעזעל וויין, און אַלע דריי טרינקען לחיים, נישט נאָר פאַר זיך, נאָר פאַר'ן כּלל־ישראל. און פון אַ גלעזעל וויין ווערט מען לעבעדיג, און די צונג ווערט אויפגעבונדען, און מע הויבט־אָן רעדען אַלע אינאיינעם — נישט קיין דברים בטלים, חס־ושלום, נאָר דברי־תורה, פון ספרים, ביכער, חכמה, השכּלה, וויסענשאַפט...

דער יונגסטער פון די „אורחים", דער פּאַרפּאַסער פון די דאָזיגע באשרייבונגען, מישט זיך אויך אריין אין געשפּרעך, נאָר ער היט זיך מיט איין איבעריג וואָרט צווישען גרויסע, חאָטש מע

קוקט אויף איהם שוין כמעט ווי אויף א גרויסען. א בחור'על, וואס פארדיענט שוין אליין געלט, גיט שטונדען — א קליינינקייט?

פון זינט דאס בחור'על איז אראפ פון קעסט און איז געווארען א מענטש פאר זיך, האבען די צוויי אנדערע אורחים זיך גענומען רעכענען מיט איהם, ווי מיט א גרויסען, איהם זאגען „איהר". ביי'ם קאלעקטאר איז ער געווארען א „קונד", א קונה. ער האט איהם פארשריבען איין אכטעל ברוינשווייגער לאטעריי, צוגעזאגט מיט דעם זעלבען טאן און מיט דער זעלבער זיכערקייט, ווי זיין טאטען, אז ער וועט, אם ירצה השם, מיט גאט'ס הילף, אויסנעמען דאס גרעסטע געווינס. און דער דיכטער בנימינזאהן — דער איז גלאט געווארען איין אפטער אריינגעהער צום חברה־מאן, וואס גיט שטונדען, געשריבען אויף זיין טישעל אין דער צייט, ווען ער איז געווען אויף די שטונדען, געבראכט צו טראגען איינמאל זיין גרוי טשעמאדאנדעל מיט די פאפיערען מיט'ן אלטגעבאקענעם ברויט, און אנשטאט דעם, ער זאל בראטען אלע פריהמארגען א שטיקעל הערינג ביי ראבינאוויטשען אויף דער אכסניה און אויס־שטעהן בזיונות פון דער שטיפמאמע, האט ער שוין בעסער זיך פארגונען צו טהון די דאזיגע ארבייט ביי דער בעל־הבית'טע פון זיין יונגען פריינט שלום, צו וועלכען ער האט זיך סוף־כל־סוף איינגאנצען אריבערגעקליבען און באזעצט אויף שטענדיג.

דאס איז אויסגעקומען גאנץ פראסט און נאטירליך. צוויי מענטשען האבען זיך ניט פיינט און קאנען נוצליך זיין איינער דעם אנדערען — פאר וואס זאל מען ניט זיין איינאיינעם? בנימינזאהן איז א שענער העברעער, א משורר. זיין יונגער פריינט האט א באזונדער חדר, א בעט, א ברייטס, א פעלד ניט קיין בעט — ווענמען שאדט עס, אז עס וועלען ליגען צוויי, ניט איינער? אי, דער דיכטער בנימינזאהן האט אין זיך גייען מאס רעד און הערט ניט אויף צו לויבען זיינע אייגענע שירים, לייענען גאנצע פאעמעס ביז שפעט אין דער נאכט, און דוקא מיט אזא התלהבות, מיט אזא

התפעלות, אז עס שטעהען איהם אזש טרערען אין די אויגען, — איז דאס אויך פון די קליינע אומגליקען. זיין יונגער פריינט שלום האט, דאנקען גאט, א גוטען שלאף, און דער פאעט בנימינזאהן קימערט זיך וועניג, וואס יענער שלאפט. ווארום אז ער, בנימינזאהן, האלט אין לייענען זיינע אייגענע פערזען, מעג זיך דעמאלט די גאנצע וועלט איבערקעהרען!

דאכט זיך, אין פלוג, וואס האבען זיך אנגעקעהרט די דאזיגע אלע באשריבענע פארשוינען איינס מיט דאס אנדערע? וואס פאר א מחותן, למשל, איז נחום ראבינאוויטש, א איד א בעל־הבית, א האלבער חסיד און א האלבער משכיל, מיט אזא אידען א ליטוואק און א מתנגד, ווי דער קאלעקטאר מיט די שווארצע ברילען? און וואס פאר א סמיכות־הפרשיות איז צווישען די צוויי מיט א הונגעריגען עקזאלטירטען משורר בנימינזאהן? און ווי האט זיך נעקאנט אין דער דאזיגער סביבה פיהלען א ציקאווע בחור'על מיט פוכקע בעקלעך, מיט בלאנדע נעגרייזעלטע האר (נאכ'ן טיפוס האבען די האר געגומען וואכסען ביי איהם, ווי גראז נאך א רעגען)? וואס האט דא נעהאט צו טהון א בחור'על אין די יאהרען, ווען עס ציהט איהם גאר אין דרויסען ארויס, אין שטאדט־גארטען, אויפ'ן שפאציער מיט חברים, מיט האלב־באקאנטע מיידלעך? און דאך דארף מען זאגען, אז דאס איז א זעלטענע אידיליע, איין אומפארשטענדליכע פריינטשאפט, איין אומבאשרייבליכע אינטימיטעט, און דער שבת איז געוועזען א גע־ווינטשטע באגעגעניש, אויף וועלכע זיי אלע האבען ארויסגעקוקט מיט דער גרעסטער שפאנונג די גאנצע וואך. וואס עמיצער פון די פיער האט געהאט עפיס א גוטע זאך צו זאגען, צו באווייזען, צו דערצעהלען, האט ער עס איבערגעלאזט אויף שבת. בנימינזאהן דער משורר, וויפיעל ער האט אייך ניט געמאטערט א גאנצע וואך מיט זיינע שירים, האט ער די בעסטע פון זיי דאך איבערגעלאזט אויף שבת, נאכ'ן טיש. דאס הייסט, עס רעדט זיך אזוי „נאכ'ן טיש". אין דער אמת'ען האט ער ארויסבאוויזען אלץ, וואס עס

האָט זיך בײַ איהם אָנגעזאַמעלט פאַר דער וואָך, פ אַ ר ׳ ן טיש, ב י י ׳ ם טיש און נ אָ כ ׳ ן טיש.

דער קאַלעקטאָר מיט די שווארצע ברילען איז שוין געווען א סך פראַקטישער פון איהם. אַז מען איז געקומען פון שוהל און דער טאטע האָט אָפּגעזאָגט אַלץ, וואָס מע דאַרף, אָפּגעמאַכט קידוש און נעגאַנגען זיך וואשען, האָט ער, דער קאַלעקטאָר, ארײַנקוקענדיג דורך די שווארצע ברילען אין טעלער אריין, א זאָג געגעבען: „אַצינד וועט אונז אונזער משורר מסתמא עפּיס זאָגען". און דער משורר, האָטש ער איז נעבאַך גוט אויסגעהונגערט, וואָס מע האָט געקאָנט ארויסזעהען פון זײַן כאַראַקטעריסטישען שלינגען, לאָזט זיך ניט לאַנג בעטען, און דער קאַלעקטאָר דערווײַל פּאַקט אויף ביידע באַקען, טונקט די פרישע חלה אין דער שטאַרק-גע־פעפערטער פיש-יויך, פאַרטרינקט מיט א קלײַן קעלישעקעל שטאַרקען בראָנפען, און ווישענדיג א האַנט אָן א האַנט, טהוט ער א זאָג מיט התלהבות: „אויסגעצייכענט! עס לאָזען זיך אויס אַלע וועלטען!!"...

עס איז נאָר שווער געווען צו טרעפען, מיט וואָס לאָזען זיך בײַ איהם אויס אַלע וועלטען: מיט בנימינזאָהנ׳ס שירים? אָדער מיט דער געפעפערטער פיש-יויך? אָדער מיט׳ן קעלישעקעל בראָנפען? אָדער מיט אַלע זאַכען אינאיינעם? יעדענפאַלס, איז די שטימונג אַזא הויכע, אַז אפילו אַזא פּראָזאאישע נשמה, ווי די שטיפמאמע, הויבט זיך אויך אויף דעם דאָזיגען שבת אויף א האָר העכער, און אויסגעשלײערט לכבוד שבת אין איהר באַרדיטשעווער פּריזורקע, קוקט זי מיט א פרײַנטליך אויג אויף די שבת׳דיגע אורחים און טרײַבט זיי אונטער, זיי זאָלען שוין אַמאָל עפּיס עסען אויך און איבערלאָזען דאָס איבעריגע ביסעל רעד אויף נאָכ׳ן עסען.

בכדי דאָס בילד זאָל זײַן פאַרענדיגט און די אידיליע זאָל זײַן נאָך מעהר בולט, מוז דאָ געזאָגט ווערען האָטש א פּאָר ווערטער וועגען נאָך א לעבעדיגען נפש, וואָס האָט ארויסגעקוקט אויף די שבת׳דיגע אורחים. דאָס איז געווען „פײַגה-לאה די גבאי׳טע".

דער מחבר פון די דאָזיגע זכרונות האָט זי שוין געהאַט אַמאָל באַשריבען מאַקי אונטער דעם דאָזיגען נאָמען אין איין אַנדער אָרט (אינ׳ם בוך „מאַטעל פּייסי דעם חזנ׳ס”). דאָס איז געווען אַ קאַץ. און ווייל זי איז געווען אַ גראָבע, האָבען איהר חברה אַ נאָמען געגעבען „פייגה־לאה די גבאי׳טע”. חברה האָבען געהאַט אַ שוואַכקייט צו קעצעלעך, און פייגה־לאה האָט אַלע יאָהר אָראָפּ־געבראַכט אַ דור פון שענע ראַבע קעצעלעך. די קעצעלעך זענען אונטערגעוואַכסען, האָט מען זיי צעשענקט, צעוואָרפען, און פייגה־לאה איז פאַרבליבען איין אַלטגעזעסענע, איין איינגעוואָרצעלטע, אַ פאַרפונדעוועטע, אַ קאַץ, וואָס פאַרשטעהט איהר ווערטה און לאָזט זיך ניט טרעטען מיט די פיס. אמת, קיין גרויסע מיוחסת איז זי ביי דער שטיפמאַמע ניט געווען. געהאַפּט אַ שמיץ מיט׳ן פוס, אַ בוכצע אין זייט אריין, און אַמאָל מיט דער באַרשט איבער׳ן קאָפּ, — נאָר מיט וואָס איז זי מעהר צאַצקע פון דער שטיפמאַמע׳ס אייגענע קינדער? און דער שטיפמאַמע׳ס קינדער באַגעהען זיך מיט איהר, מיט פייגה־לאה׳ן, אויך נישט איבעריג קוצעניו־מוצעניו, טהוען איהר צום טוידט, שלעפּען ביי איהר אַוועק די קליינע קעצעלעך פון דער ברוסט און מוטשען זיי מיט סכנת־נפשות! ס׳איז אָבער דערויף אויך פאַרהאַן אַ תירוץ (אויף אַלסדינג קאָן מען געפינען אַ תירוץ): פאַר וואָס זאָלען קינדער זיך באַגעהן מיט אַ קאַץ בעסער, ווי זייער אייגענע מאַמע באַגעהט זיך מיט איהרע אייגענע קינדער?... אודאי, ווען שלום איז געווען אַ היימישער, האָט ער אַכטונג געגעבען, מע זאָל פייגה־לאה׳ן אומ־זיסט ניט באַלעדיגען. איצט, אַז ער איז נאָר אַ גאַסט, קומט צו געהן איין מאָל אין וואָך, שבת, איז איהם פייגה־לאה מקבל־פנים, ווי איין אייגענעם, שטעהט־אויף, אַז ער קומט אריין, בויגט־אויס דעם רוקען, טהוט זיך אַ רייב מיט׳ן קאָפּ ביי זיינע פיס און ציהט־אויס אַ לאַנגען געהניץ און באַלעקט זיך. „וואָס איז דיר, פייגה־לאה?” — טהוט ער זי אַ גלעט איבער׳ן קעפּעל, אָנגעבויגען זיך צו איהר אויף דער ערד. „מניא־או!” — ענטפערט איהם אָפּ

פייגה־לאה מיט אזא טאָן, וואָס דאַרף הייסען: „עט! אבי מע לעבט און מע זעהט זיך!״... — און הערט ניט אויף צו רייבען זיך אָן זיינע פיס און צו מורליקען, קוקען ווי א זינדיגער מענטש און ווארטען, מע זאָל איהר עפּים צו־וואַרפען.

— צער בעלי־חיים! — זאָגט דער קאָלעקטאָר מיט א זיפץ. טהוט בנימינזאָהן א שלונג, א קוק אויף אלע דריי און זאָגט, אז ער האָט דערויף א שיר, הייכט ער: „ורחמיו על כל מעשיו״. און ניט געווארט ביז מע וועט איהם בעטען, פארגלאנצט ער די אויגען ארויף און זאָגט דעם שיר.

3

די צעשטערטע האָפענונגען

די עקזאַמענעס אויף דער נאָז. — ער בויעט לופטשלעסער מיט זיין חבר אלי דאַדי'ס. — „למנצח על השלישית". — ער שרייבט אַ מליצה־בריעף צו ה"י גורלאַנד. — דער „קלוב" אין דער „טאַבאַטשנע". — ה"י גורלאַנד ענטפערט מיט אַ בריעף, און די לופט־שלעסער צעפאַלען זיך.

די צייט איז געגאַנגען. קינדער וואַכסען. עס קומט־אָן דער זומער, דער לעצטער זומער, וואָס מע דאַרף ענדיגען דעם קורס. די עקזאַמענעס זענען אויף דער נאָז. אָט נאָך אַ וואָך, נאָך צוויי — ווערט מען פּטור פון דער „אויעזדנע", וואָס האָט זיך שוין צו־געגעסען. דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע האָט קיינמאָל ניט געפיהלט קיין באַזונדערע סימפּאַטיע צו די קלאַסען. קיין קוואַל אויף צו שעפען פון דאָרטען חכמה און וויסענשאַפט איז זי פאַר איהם קיינמאָל ניט געווען. דאָס ביסעל, וואָס ער האָט יאָ גענאַשט, איז דאָס געווען גיכער פון דעם בוים, וואָס האָט גע־הייסען אין יענער צייט „השכלה". ביכער, רוסישע און העברע־אישע, בלעטער, צייטונגען, זשורנאַלען — דאָס זענען געווען די פּירות, וואָס ער האָט געגעסען מיט'ן פולען מויל. אַ סך האָט איהם מיטגעהאָלפען דער „קלוב", די דעמאָלטיגע פּערעיאַסלאַווער אינטעליגענץ, מיט'ן קאָלעקטאָר, מיט בנימינזאָהנען און מיט די געראָטענע איידעמס בראש, און דער אידעאַל איז געווען — אַרנאָלד פון די פּידוואָרקעס מיט זיין גרויסער ביבליאָטעק.

דאָס איינציגע, וואָס איהם האָט געבונדען מיט דער „אור־יעזדנע", איז געווען זיין חבר אלי דאָדי'ס, וועלכען ער האָט באמת ליעב געהאַט פאַר זיין לעבעדיגען כאַראַקטער און פאַר זיין קאָנען נאָכמאַכען און איבערקרימען אַלע לעהרערס, ווי איין אמת'ער אַקטיאָר, אַ קאָמיקער. ביידע אינצווייען האָבען זיי איבערגע־קעהרט די וועלט, ביידע אינאיינעם האָבען זיי געלייענט ביכער, געלעבט אַ גוטען טאָג, געווען אָפּגעטיילט פון אַלע איבעריגע חברים, צום מיינסטען פאַרשטאָפּטע קעפּ, פלעקער. אין דער צייט, ווען יענע האָבען זיך געגרייט צו די עקזאַמענעס, געפיעבערט, מורא געהאַט פאַר אַ דורכפאַל, האָבען די צוויי חברים, שלום ראַבינאָוויטש און אלי דאָדי'ס, געמאַכט חוזק פון דער גאַנצער וועלט, געהאַט די עקזאַמענעס אין דער לינקער פּאָה. זומער־לעבען. אין דרויסען איז אַ גן־עדן. די בעסטע צייט אויף צו באָדען זיך אין טייך, אויף צו שיפען זיך אין אַ שיפעל, העט־ווייט, אויף יענער זייט ברעג, אין הויכען גרינעם אָטשערעט. דאָרטען איז דאָ אַ לעוואדע, אַ פעלד, מיט אַ סך ווייסע און רויטע מאַרגאַריטקעס באַשפּרענ־קעלט. און ווייטער פון דער לעוואדע געהט אַ וועלדעל, טאַקי אַ גאַנצער וואַלד. לאָזען זיך לויפען איבער'ן גאַנצען פעלד, ביז צום וואַלד, אין איין אָטעם — איז ניט פון די קליינע זאַכען. ווער פון זיי, ער אָדער זיין חבר אלי, וועט קומען צו לויפען פריהער? זיי בלייבען ביידע אָהן אָטעם. טהוט מען זיך אַ וואָרף אויפ'ן גרינעם שמעקענדיגען גראָז. מיט'ן פּנים אַראָפּ ליגט מען און מע גראַבעלט די פרישע רויע זאַמדיגע ערד, וואו עס קריכט אַ פליעגעלע, שפּאַ־ציערט אַ זשוקעל, פויזשעט אַ מורעשקע, שלעפּט מיט די פעדערשטע פיסעלעך אַ גאַנצע שטרוי, אַ שטיקעל קאָרע, אַ נאָדעל פון אַ בוים. ס'איז שטיל. אַ מאָדנע, אַ הייליגע, אַ פאַרוויעגענדיגע, אַ פאַר־שלעפערענדיגע שטילקייט. זעלטען ווערט די שטילקייט געשטעהרט דורך אַ צווייג פון אַ רייהע שוועלבעלעך, וואָס טראָגען זיך דורך איבער די קעפּ — אַ סימן אויף אַ רעגען. אָדער עס דערהערט זיך אַ קוואָק פון אַ פאַר'יתום'טער זשאַבע ערגיץ ווייט פון אָטשערעט

ארוים: קווא! — און ווערט אנשווייגען. אויך א סימן אויף א רעגען. האטש דער הימעל איז ריין, קלאר, ווי זעפיר. קיין שפרענקעלע אויפ'ן האריזאנט. עס פיהלט זיך א נאהענטע שייכות מיט אט דעם וואלד, מיט'ן פעלד, מיט די מארגאריטקעס, מיט דער פרישער ערד און מיט'ן שמעקענדיגען גראז און מיט'ן פליגעלע, מיט'ן זשוקעל און מיט דער מורעשקע, וואס פויזשעט, מיט די שוועלבעלעך, וואס פליהען, און מיט די זשאבעס, וואס קוואקען, און מיט דער גאנצער נאטור ארום און ארום — יעדע זאך באזונדער איז א חלק פון דער וועלט און אלץ אינאיינעם מיט די מענטשען גענומען — דאס איז איין וועלט, איין משפחה, איין געזינדעל. און דאס ווימעלט און דאס גריבעלט, און דאס ליארעמט און דאס טארעראמט — עס איז א י א ר י ד, עס איז א וועלט, עס הייסט „לעבען". ביידע יונגע חברים פיהלען זיך גוט אין דער דאזיגער וועלט. ביידע זענען צופריעדען מיט זייער לעבען, זאט מיט זייער פארגאנגענהייט, קאנטעט מיט זייער היינט און ערווארטען נאך מעהר פון דעם, וואס וועט זיין, פון דעם, וואס קומט. זיי פיהרען א לאנגען, שטילען, רוהיגען געשפרעך. א געשפרעך, וואס האט ניט קיין אנהויב און האט ניט קיין סוף. דער גרעסטער טייל פון זייער געשפרעך דרעהט זיך ארום דעם, וואס זיי שטעהט פאר: וואס וועט ווייטער זיין? און מע לעגט־פאר פלאנען און מע בויעט לופטשלעסער, און מע שטעלט זיך פאר א זים פיעלפארביג לעבען, וועלכעס שפיעגעלט זיך אפ אין דער פאנטאזיע פון יעדען יונגען מענטשען און וועלכעס ניט זיך קיינמאל קיינעם נישט איין אויף דער ערד...

מע קאן אבער דא אזוי לאנג ניט פארברענגען. די צייט שטעהט ניט. עקזאמענעס איז פארט ניט קיין שפיעלכעל. זיי זענען טאקי די ערשטע און די בעסטע אין קלאס, נאר א קשיא וואס סע מאכט זיך? עס קאן זיך אמאל טרעפען, אז דער בעסטער זאל דורכפאלען. נאר איין מענטש איז געווען געזיכערט — און דאס איז געווען דער קאלעקטאר מיט די שווארצע ברילען. „וואס

מיר עקזאַמענעם? ווער מיר עקזאַמענעם? מע שטעלט זיי אַ פייג!" — אַזוי האָט גע'טענה'ט דער קאָלעקטאָר, וואָס האָט געטראָגען אויף זיך די דאגות פונ'ם קונדס מעהר ווי זיין אייגענער פאָטער. און דעריבער האָט זיך קיינער אַזוי ניט דערפרעהט, ווי דער קאָלעקטאָר, מיט דער גוטער בשורה, וואָס שלום האָט איינ־מאָל געבראַכט צו טראָגען אַהיים, אַז ער און זיין חבר אלי דאָרי'ס זענען פון עקזאַמען אינגאַנצען באַפרייט.

— דאַנקען גאָט! מיר זענען פריי! פריי פון עקזאַמענעם! מיר וועלען הוליען!... — אַזוי האָט געזאָגט דער קאָלעקטאָר.

און פאַר גרויס שמחה האָט דער קאָלעקטאָר אין דעם אייגענעם טאָג, אויף דער נאַכט, געבראַכט צו טראָגען צום „קונדס" אויף דער קוואַרטיר אַ הערינג מיט צוויי פראַנזעלען, און אין קעשענע — אַ פלעשעל בראָנפען, און אינדרייען, מיט'ן משורר בנימינזאָהן, האָט מען געגעבען אַ לעב־אונטער, ווי גאָט האָט געבאָטען. אויף בנימינזאָהנען איז אָנגעפאַלען, ווי ער אַליין האָט געזאָגט, דער רוח־הקודש, און ער האָט אויפ'ן אָרט אָנגעשריבען אַ שיר:

„למנצח על השלישית מזמור שיר"...

„על השלישית" — מיינט מען דאָס די דריי קלאַסען, וואָס שלום האָט געענדיגט. און איצט האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע סדרה: וואָס טהוט מען ווייטער? וואָס וועט זיין דער תכלית? עס זענען אַרוים אויף דער סצענע אַלע אונזערע אַלטע באַקאַנטע פאַרשוינען: ביידע גערעטענע איידעמס, אַרנאָלד פון די פידוואָרקעס, די אַלע איבעריגע פריינט און נוטע פריינט, יעדער מיט איין אַנדער עצה: גימנאַזיע, ראַבינער־שול, אוניווערסיטעט, דאָקטוירים, אַדוואָקאַטען, אינזשענערען... דער טאַטע איז אַרומ־געגאַנגען אַ צעטומעלטער: אַזוי פיעל וועגען, פראָפעסיעס, פרנסות — אַזש דער קאָפּ דרעהט זיך!

פון אַלע פּראָעקטען האָט מען זיך אָפּגעשטעלט אויף דעם זשיטאָמירער לעהרער־אינסטיטוט, וואו מע האָט צוגעזאָגט אַריינ־

צונעמען אויף „קאַזיאַני שטשאַט״ ביידע אויסגעצייכענטע תּלמידים — שלום נחום ראַבינאָוויטש׳עס און זיין חבר אלי דאַדי׳ס. עס זענען שוין וועגן דעם אוועקגעגאַנגען פּאַפּיערען קיין זשי־טאָמיר, צום דירעקטאָר פון אינסטיטוט, ח״י גורלאַנד. ליתר בטחון האָט שלום צוגעלעגט צו די פּאַפּיערען פון זיך אַ בריעף אויף העברעאיש, אין זעהר אַ שענער מליצה־שפּראַך — צו באַווייזען דעם דירעקטאָר גורלאַנדען, אַז ער האָט צו טהון ניט מיט קיין יונגעלע, און דער קאַלעקטאָר איז געוועזן מלא גדולה:

— ברוך שפּטרני! — האָט ער געזאָגט און אויסגעווישט מיט דער נאַסער פּאַלע די שווארצע ברילען (אָהן די ברילען זעהט־אויס דעם קאַלעקטאָר׳ס פּנים ווי געשוואָלען, און די אויגען — ווי קישעלעך). — דער קונדס איז שוין אַ באַוואָהרענטער. וואָלט איך שוין האָבען אזא דאגה מיט פּרנסה, ווי איך האָב אַ דאגה מיט איהם. וואָס ער זאָל שוין ניט זיין, אַ ראַבינער אָדער אַ לעהרער — אַ מענטש וועט ער שוין זיין, דאָס איז זיכער! און פון פּריזיוו זענען מיר אויך באַוואָהרענט. קאַזיאָנע לעהרערס און קאַזיאָנע רבנים דיענען ניט. איצט בלייבט־איבער נאָך אַ שענע כּלה פון אַ לייטיש אָרט מיט אַ פּופצעהן־הונדערט קאַרבוינים נדן, וועט זיין, ווי זאָגט איהר, חי געלעבט! הייסט זשע, רב נחום, דער־לאַנגען אַ ביסעל „צערקאָוונע כּשר לפּסח״...

לאָזט זיך אויס, אַז דער קאַלעקטאָר האָט זיך צו־פריה משמח געוועזן. און אָט וואָס עס האָט זיך געטראָפען.

די אַלע פּרנסות, וואָס נחום ראַבינאָוויטש האָט זיך מיט זיי פּאַרנומען, זענען סוף־כּל־סוף געווען ניט נענוג אויף צו לעבען. האָט זיך נעפונען אַ רייכער בעל־הגוף, אַ גוי מיט׳ן נאָמען זאַכאַר נעסטאַראָוויטש, וואָס האָט געהאַלטען פון ראַבינאָוויטשען איין עולם ומלואו און האָט איהם אָפּגעטראָטען אַ קלייט מיט אַ קעלער אין סאַמע פּראָנט פון זיין נייעם גרויסען מויער, און דאָרט האָט ער איהם געעפענט אַ געשעפט פון טאַבאַק, גילזעס און פּאַפּיראָסען,

און אויך דעם וויינשענק „ראזניק ווין יוזשנאהאַ בערעגאַ" האָט מען אריבערגעטראָגן אהער, און עס האָט זיך אָנגעהויבן באַ־ווייזן פרנסה בשפע. דאָס הויז פון נחום ראַבינאָוויטש איז, ווי איהר געדענקט, תמיד געווען אַ בית־ועד, אַ קלוב פון משכּילים און גלאַט יונגעלייט. איצט איז דער קלוב געוואָרען נאָך לעבעדיגער און מעהר באַזוכט פון פריינט און גוטע פריינט און גלאַט קונים. ווער עס האָט נאָר געהאַט אַ שטיקעל פרייע צייט, געוואָלט זעהן זיך מיט אַ מענטשען, וויסען, וואָס הערט זיך אויף דער וועלט, — דער איז זיך דורכגעגאַנגען אין דער „טאַבאַטשנע" רויכערען אַ פאַפּיראָס און רעדען אַ וואָרט.

איינמאָל האָט זיך אין „קלוב", אָדער אין דער „טאַבאַטשנע", צונויפגעזאַמעלט די גאַנצע סמעטענע פון דער פּערעיאַסלאַווער אינטעליגענץ. דאָרט זענען געווען אַלע אונזערע באַקאַנטע פּאַר־שוינען: יאָסי פּרוכשטיין,ביידע גרעאַטענע איידעמס, אַרנאָלד פון די פּידוואַרקעס און, פאַרשטעהט זיך, דער קאָלעקטאָר מיט די שוואַרצע ברילען און בנימינזאָהן דער משורר און זייער יונגער פריינט דער קונדס האָבען אויך ניט געפעהלט. עס איז געווען זעהר אַ לעבעדיגער שמועס, און אַלע מינוט האָט אויסגעשאָסען אַ הילכיגער געלעכטער. דעם געלעכטער האָט אַרויסגערופען איינער פון די גרעאַטענע איידעמס, לייזער־יאָסעל. ער האָט געפּאָדערט פון יעדען איינציגען אַ קליינינקייט: ער זאָל מוחל זיין געבען צו פאַרשטעהן דעם פּשט פון דעם וואָרט „מאַסיוו", נאָר אָהן הענט. און אַזוי ווי עס איז איין אוממעגליכקייט, אַז אַ איד זאָל קאָנען געבען צו פאַרשטעהן אַזאַ זאַך אָהן הענט, האָט יעדער איינציגער אויף זיין אופן באַוויזען מיט די הענט, וואָס באַטייט דאָס וואָרט „מאַסיוו". און אָט דערפון זענען דאָס גע־פלויגען די דאָזיגע געלעכטערען.

נאָר פּלוצים, סאַמע אין רעכטען מיטען לאַכען, עפענט זיך די טיר און עס קומט־אריין דער בריעפטרעגער מיט אַ פּאַקעט — „זאַקאַזנאָיע". אויפ'ן קאָנווערט שטעהט אויף רוסיש מיט גרויסע

אותיות: „קאנצעליאריא זשיטאמירסקאוואַ קאזיאָנאוואַ יעווריי־סקאוואַ אוטשיטעלסקאוואַ אינסטיטוטאַ״.

— אהא! דאָס איז פון איהם, פון ה״י גורלאַנדען!

מע האָט געעפענט דעם פּאַקעט און מע האָט איבערגעלייענט א בריעף פון דעם דירעקטאָר ה״י גורלאַנד. אין בריעף איז גע־שטאַנען: „אזוי ווי אין אינסטיטוט דאַרף מען לערנען פיער יאָהר, און אזוי ווי פון די פּאַפּיערען און פון די מעטריקעס איז צו זעהען, אַז דער באַזיצער פון זיי איז געבוירען געוואָרען אין דעם 18־טען פעווראַל, 1859, קומט־אויס, אַז אין דעם יאָהר 1880, דאָס הייסט, אין דריי יאָהר ארום ,שוין, אין אָקטאָבער, וועט ער זיך דאַרפען שטעלען צום פּריזיוו. דאָס הייסט, מיט א יאָהר פריהער איידער ער וועט ענדיגען דעם גאַנצען קורס פון דעם לעהרער־אינסטיטוט״.

ווי א באַמבע, ווי א דונער אין מיטען העלען טאָג, איז געוועזען די דאָזיגע ידיעה. צום אַלעם ערשטען האָט מען זיך גענומען שפּאַרען און לערנען דעם פשט פון דעם בריעף: מאי קא משמע לן — וואָס לאָזט ער מיך דאָ הערען? און פאַר וואָס האָט ער ניט אויסגעפיהרט, טאַקי אָט דער ה״י גורלאַנד, דעם היוצא־לנו־מזה? און טאָמער איז פאַרהאַן עפּיס איין עצה, א דריידעל, אויף ארויסצודרעהען זיך פונ׳ם דאָזיגען פּלאָנטער? ס׳איז אָבער אומזיסט געווען דאָס שפּאַרען זיך מיט׳ן דעבאַטירען. אַלע האָבען ארויסגעזעהען, ווי צוויי מאָל צוויי, אַז דאָס שפּיעל איז פאַר׳ן טייוועל — די שאַנסען אויף אריינצוטרעטען אין אינסטיטוט זענען פאַרלוירען. די מעטריקעס קאָן מען שוין ניט איבערמאַכען. און ה״י גורלאַנד איז ניט אַזאַ מענטש, וואָס מע מאַכט מיט איהם דריידלעך. פאַרפאַלען!

דער העלד פון די דאָזיגע באַשרייבונגען שטעלט זיך פאָר יענע צייט אַלס זיין איבערגאַנגס־עפּאָכע פון איין וועלט אין דער אַנדערער. עס האָט באַדאַרפט אויסגעוועהלט ווערען א וועג, וואו־הין צו געהן, אויסגעאַרבייט ווערען א פּלאַן, וואָס צו טהון, און

באַשטימט ווערן, אַזוי צו זאָגן, אַ פּראָגראַם שוין אויפ׳ן גאַנצען לעבען. צווישען איהם מיט זיין חבר אַלי דאָדי׳ס איז שוין לאַנג געווען איין אָפּגעמאַכטע זאַך, ווי אַזוי מע וועט ביידע אינאיינעם פאָהרען קיין זשיטאָמיר, ביידע וואוינען אין איין צימער, ביידע לערנען, שפּאַציערען, באָדען זיך, שיפען זיך... און אַז סע וועט קומען „קאַניקולעס״, וואַקאַציעס, וועט מען פאָהרען ביידע אַהיים — און אַך! ווי זיי וועלען דאָס איבערראַשען זייערע געוועזענע חברים מיט זייער זשיטאָמירער אוניפאָרם, זיך האַלטען פון זיי פון דער ווייטען, און רעדען פון פּושקין און פון לערמאָנטאָוו, פון בייראָן און פון שעקספּיר, הויך אויף אַ קול, אַלע זאָלען הערען און וויסען, אַז דאָס רעדען ניט קיין פּאַרכעס... די חברים וועלען דאָס הערען און שטוינען, מקנא זיין. מיידלעך וועלען זיך רויטלען, דרעהען אַרום זיי, כּלומרשט פאַרריכטען די הענטשקעלעך, וואַרפען מיט אויגלעך, וועלען זיך וועלען באַקענען נעהענטער — קורץ, דאָס וועט זיין אַ גן־עדן!

און מיט אַ מאָל האָט זיך פון די אַלע חלומות אויסגעלאָזט אַ טייך. אוים זשיטאָמיר! אוים לעהרער־אינסטיטוט! אוים באָדען זיך, שיפען זיך! אוים וואַקאַציעס! אוים חברים! אוים מיידלעך! אוים גן־עדן! אוים קאַריערע! און דאָ דעם טאַטענ׳ס פּנים — אַ רחמנות אַ קוק צו טהון. געל, ווי אַ וואַקס. נייע קנייטשען, נייע זאָרגען, נייע זיפצען: „גוואַלד, וואָס טהוט מען? וואָס הויבט מען אָן צו טהון?״... בנימינזאָהן דער פאָטער פיהלט זיך ניט גוט. ער וויל ברענגען אַ טרייסט האָטש מיט אַ נייעם שיר, נאָר — אוי־וועה! עס זינגט זיך ניט!

דעם קאָלעקטאָר זעהט מען עפּיס ניט. ער האָט זיך אַ פּאָר מאָל געהאַט באַוויזען אויף אַ פּאָר מינוט, נעזאָגט, אַז ער האָט עפּיס זעהר אַ גוטען פּלאַן פאַר׳ן קונדס, וואָס וועט איהם פאַר־זאָרגען אויפ׳ן גאַנצען לעבען מיט קינדער און קינדס־קינדער, נאָר ער האָט איצט זעהר קיין צייט ניט. און ער איז אַוועק, און פון דעמאָלט־אָן הערט מען ניט פון איהם און מע זעהט ניט.

4

דער סוף פון דער אידיליע

וער איז געווען דער קאַלעקטאָר? — דריי רובעל מיט „גראַמאַטיקע" אויף יום־טוב. — דעם קאַלעקטאָר׳ס טוידט. — די לויה. — „געווען אַ מאָדנער מענטש". — דער משורר בנימינזאָהן פאַרשווינדט און ווערט מגולגל קיין אַמעריקע.

נישטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט. געקומען אַ סוף צו דער אויבענבאַשריבענער אידיליע. איינער פון די אויסגע־רעכנטע פריינט איז אַוועק פאַר דער צייט, און באַלד נאָך איהם — דער אַנדערער, און די כנופיה איז צעפאַלען געוואָרען. דעם ערשטען פּעטשאַטעק האָט געמאַכט אונזער אַלטער באַקאַנטער קאַלעקטאָר מיט די שוואַרצע ברילען און מיט די גרויסע טיעפע גומענע קאַלאָשען, און נאָך איהם האָט זיך אין גיכען אָפּגעטראָגען אויך דער משורר בנימינזאָהן.

ווער איז געווען, אייגענטליך, אָט דער איד דער קאַלעקטאָר? פון וואַנען האָט ער זיך גענומען? וואו און ווען האָט ער געהאַט אויף דער דאָזיגער וועלט? פון וועמענ׳ס וועגען האָט ער געהאָרעוועט דאָס גאַנצע לעבען? טאָג־איין טאָג־אויס זיך געטיאָפּעט אין דער בלאָטע, געשוויצט און אַרויסגעקוקט אויפ׳ן גרויסען געווינס? — דאָס זענען זאַכען, וואָס ס׳איז שווער אויף זיי צו געבען, מעהר אָדער וועניגער, אַ קלאָרע תשובה. עס גע־דענקט זיך נאָר, אַז ער האָט אַמאָל געבעטען ביי זיין יונגען

פריינט, ביי׳ם „קונדס״, ער זאָל זיך מטריח זיין אויף א ווײַלע אָנשרייבען מיט זיין שען הענטעל אויף רוסיש איין אדרעס. דעם אדרעס האָט ער אזוי דיקטירט: „מיעסטעטשקאָ פאגאָסט, פינסקאוואָ אויעזדא, מינסקאָי גובערני, גאָספּאָזשא פריידקא עטקא...״

— גאָספּאָזשע פריידקע עטקע. — פאררירכט איהם דער קונדס על־פּי גראמאטיקע, און דער קאָלעקטאָר דיקטירט ווייטער:

— סאָ וולאָזשעניעם טרי רובליא.

— טריאָך רובליי. — פאררירכט איהם ווידער א מאָל דער קונדס על־פּי גראמאטיקע.

— צו וואָס גראמאטיקע? — שפּאָרט זיך דער קאָלעקטאָר. — דאָרט דארף מען ניט קיין גראמאטיקע אויף יום־טוב, דאָרט קוקט מען ארויס אויף געלט...

ניט אומזיסט געהט ביי אונז אין וואָהלין א שפּריכוואָרט, אז א ליטוואק פאָהרט־אוועק אויף זיבען פּסח׳ען פון דער היים און פארגעסט דעם זיי־געזונט. דער קאָלעקטאָר האָט געהאט א טבע — אוועקגעהן אויף א ווײַלע און פארפאלען ווערען אויף א צייט, און וויפיעל איהר זאָלט איהם דערנאָך ניט מוטשען, וואו ער איז געווען — וועט איהר קיינמאָל ניט דערגעהן ביי איהם קיין טאָלק: „ניט געווען — א דאגה איהר האָט!״

אויך איצט איז דער קאָלעקטאָר פארשוואונדען געוואָרען, און קיינער האָט ניט געוואוסט, וואו ער איז.

איינמאָל — דאָס איז געווען נאָך אין דער פריה, שלום איז געזעסען ביי זיך אויף זיין קווארטיר, געמאכט מיט זיינע תלמידים די אוראָקען — עפענט זיך די טיר און עס קומט־אריין א גאסט — דער טאטע! שלום האָט זיך דערשראָקען: „וואָס האָט זיך גע־טראָפען?״ — גאָרניט. דער קאָלעקטאָר איז ניט געזונט. מע דארף זיך דורכגעהן צו איהם, מבקר חולה זיין...

אויפ׳ן וועג ווערט ער געוואויר פון דעם טאטען איינצעל־הייטען, אז דער קאָלעקטאָר איז, איינענטליך, שוין לאנג ניט מיט אלעמען. נאָר די לעצטע צייט איז ער שוין גאָר ערנסט קראנק.

וואָס ווייטער ווערען די איינצעלהייטען אַלץ טונקעלער און געדיכטער. עס לאָזט זיך אויס, אַז ער איז געפעהרליך קראַנק. „אַ סברה, אַז ער האַלט זעהר שמאָל. דאָס הייסט, ער וויל זאָגען, אַז דער קאַלעקטאָר איז פאַרבײ״... און אַזוי רעדענדיג, קומען זיי צום שוהל־הויף.

דער שוהל־הויף איז באַגאָסען מיט די שטראַהלען פון דער ברענענדיגער זון אין די לעצטע זומערדיגע טעג. אַ גאַנצע חאַליאַסטרע אידישע קינדער, האַלב־נאַקעטע און גאַנץ־באָרוויסע, שפּיעלען אין פערדלעך און פילען־אָן דעם שוהל־הויף מיט הילכיגע קולות פון זייערע יונגע געזונטע העלזער. עס איז אַ לעבען און אַ פרייד אויף דער אידישער גאַס. די לופט, ווי סע זאָל דאָ ניט זיין ענג און געשטיקט, איז דאָך אַ מחיה. וואו־ניט־וואו ווארפט זיך דורך אַ בוימעל, שלאָגט זיך דורך און קוקט־ארויס אַ גרעזעל. די אויסגעגאָסענע פּאָמעניצע שלאָגט־צו דעם שטויב, וואָס די קינדער (די פערדלעך) האָבען אויפגעהויבען מיט זייער לויפען. עס איז פּאָרט זומער, מען איז פּאָרט אין דרויסען און עס איז פּאָרט גוט אויף גאָט׳ס וועלט!

— אָט דאָ וואוינט דער קאָלעקטאָר. — רופט זיך אָן דער טאַטע, און ביידע לאָזען זיך אַראָפּ אין אַ מין קעלער, אָדער אַזוי אַ פינסטערע גרוב, האַלטען זיך אָן ביי די נאַסע ווענט, עפּענען אויף אַ טיר מיט אַ גרויסער שווערער אייזערנער קליאַמקע, און פאַר זייערע אויגען באַווייזט זיך אַזאַ מין בילד:

אויף דער היילער ערד, מיט שוואַרצען איבערגעדעקט, ליגט עפּיס אַ זאַך, אין מיטען קיילעכיג פאַרשפּיצט. צוקאָפּענס, ביי דער זאַך, צאַנקען צוויי ליכט, אַריינגעשטעקט אין צוויי פלעשלעך פון פאַרשיידענער גרויס און פאַרשיידענער פאַרב. פון יענער זייט ליכט, אויף אַ בענקעל, אין מיטען שטוב, זיצט עפּיס אַ איד אַ שמש מיט אַ קאָלטונעוואַטער באָרד און מיט אַ צעפּליקטער קאַפּאָטע. ביי דער רעכטער זייט, ביי דער וואַנט, שטעהען פאַר׳יתומ׳ט, איינס נעבען דאָס אַנדערע, ווי אַ צווילינג, אַ פּאָר אַלטע טיעפע צעריסענע

גומענע קאַלאָשען, און אויפ'ן ביישטידעל פונ'ם איין־און־איינציגען פענסטער וואַלגערען זיך אַ פּאָר גרויסע שווארצע ברילען.

• • • • • • • • • • • • • • • •

דעם זעלבען טאָג איז געווען די לויה. מע קאָן זיך פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ לויה האָט דאָ געקאָנט זיין, אַז דער געשטאָרבענער איז, ערשטענס, אַ איד איין אָרעמאַן — ווער קען איהם און ווער ווייסט איהם? און, צווייטענס, האָט ער געהאַט אַ שם אין שטאָדט פון אַ שטילען אַפּיקורס. נאָר אַזוי ווי אין זיין ארויסבאַגלייטען האָבען זיך מתעסק געווען אַזעלכע אידען, ווי רב נחום ראַבינאָוויטש, יאָסי פּרוכשטיין, ביידע געראָטענע איידעמס, און אַרנאָלד פון די פּידוואָרקעס איז אויך געקומען — דאָס איז געווען די ערשטע, אויב ניט די איינציגע, לויה, וואָס אַרנאָלד זאָל זיין דערביי, — האָט זיך די שטאָדט פאַראינטערעסירט, און קוקענדיג איינער אויפ'ן אַנדערען, האָט דער עולם גענומען קלויבען זיך און וואַכסען און וואַכסען — און ס'איז געווען נאָר אומגעריכט אַ לויה אַ גרויס־אַרטיגע, אַ אימפּאָזאַנטע. אָרעמעלייט האָבען דערשמעקט אַ „פעטע" לויה, איז מען זיך צונויפגעקראָכען קאַליקעס פון אַלע ווינקעלעך, געשלעפּט פאַר די פּאָלעס, געמאַכט גוואַלדען, פאַר וואָס מע טיילט קיין געלט ניט פאַר דער מטה. עס איז שווער געווען איינצורעדען זיי, אַז דאָס איז געשטאָרבען אַ איד איין אביון גלייך מיט זיי.

— פאַר וואָס זשע קומט איהם אַזאַ לויה? — האָבען זיי גע'טענה'ט. — אַז קיין גביר ניט, און קיין רב, ווי מע זעהט ארויס, אויך ניט, היינט וואָס איז מיט איהם דער יחוס?...

די זון האָט נאָך געהאַלטען אין רעכטען בראָטען, אַז מע האָט ארויסגעטראָגען די מטה, מיט שווארצען איבערגעדעקט, פון פינסטערען קעלער ארויס. דער שוהל־הויף און די גאַנצע גאַס איז געווען פאַרפלייצט, שווארץ פון מענטשען. קיינער האָט אָבער קיינעם ניט גערופען. מען איז אַליין געקומען. קיינער האָט ניט

געוויינט, נאר זיפצען האבען זיך געלאזט הערען. קיינער האט קיין הספד ניט געמאכט, קיין קריעה ניט געריסען, קיין קדיש ניט געזאגט, קיין שבעה ניט געזעסען. נאר שבחים האבען זיך געהערט, געטראגען אין דער לופטען: „א וואוילער איד געווען"... „נישט קיין צדיק, נאר א וואוילער, גוטער מענטש"... „אויס־געהאלטען א שטאדט מיט ארעמעלייט"... „וויפיעל ער האט פאר־דיענט — אוועקגעגעבען"... „דעם לעצטען ביסען"... „זיך מפקיר געווען פון יענעמ׳ס וועגען"... „געריסען פון טוידטע און פון לעבעדיגע צוליעב קראנקע אלטע אידען"... „פיינט געהאט, מע זאל איהם דאנקען"... „קיינמאל ניט גערעדט פון זיך, נאר יענעם אין זינען געהאט"... „געווען א מאדנער איד"... „ניט קיין מאדנער איד, נאר א מאדנער מענטש"... „יא, א מענטש איז דאס געווען"...

דאס איז געווען א שטילע, נאר א שענע לויה. עפיס האט זיך געפיהלט א באפריעדיגונג. א דאנק גאט דערפאר, וואס מענטשען צאהלען־אפ, אויב ניט פאר׳ן לעבען, איז חאטש נאכ׳ן טוידט, חאטש וויפיעל ס׳ניט איז, חאטש א טראפען כבוד פאר אזוי פיעל יאהרען פיין און ליידען, צער, מאטערניש און ביטערניש. ס׳איז נאר א וועהטיג, וואס ער אליין, דער קאלעקטאר מיט די שווארצע ברילען, קאן ניט אויפשטעהן חאטש אויף א מינוט, חאטש אויף א רגע, א קוק טהון אויף דעם כבוד, וואס ער האט... און אפשר — ווער ווייסט? וואס ווייסען מיר?... און עס פלאנטען זיך מחשבות און געדאנקען פון „השארת־הנפש", אין וועלכען דער נפטר האט געגלויבט, חאטש ער האט גע׳שמ׳ט פאר איין אפיקורס. אפשר געהט אט־דא זיין נשמה נאך דער מטה גלייך מיט אונז און ווייסט מעהר פון אונז, א סך, א סך מעהר?... ווער ווייסט? ווער ווייסט?...

וואס ווייטער ווערט דער עולם שיטערער. ביז׳ן בית־עולם זענען געבליבען נאר די סאמע נאהענטע פריינט. דער גאנצער „קלוב". איין ארט האט מען איהם אפגעגעבען א באשיידענעם,

ווי ער אליין. אין א זייט האָט מען איהם באהאלטען, א בערגעל ערד האָט מען אויפ'ן פרישען קבר אָנגעשאָטען. און מען איז זיך צעגאנגען. קיינער האָט נישט געוויינט. קיינער האָט קיין הספד ניט געמאכט, קיין קדיש ניט געזאָגט, קיין שבעה ניט געזעסען. די ערשטע צייט האָט מען נאָך פון איהם אין „קלוב" א פּאָר מאָל גערעדט. דערנאָך האָט מען אויפגעהערט פון איהם צו רעדען — און פארגעסען.

נאָר אין גיכען נאָך דעם איז פארשוואונדען געוואָרען אויך בנימינזאָהן דער משורר. א שטיק צייט האָט מען ניט געוואוסט, וואו ער איז אהינגעקומען. דערנאָך האָט מען זיך דערוואוסט, אַז ער איז אין קיעוו. אין א צייט ארום האָט זיך דער נאָמען בנימינזאָהן געלאָזט הערען אין דער גרויסער „מלחמה", וואָס ס'איז אויסגעבראָכען צווישען די „חכמי קיעוו", מיט וועלכע מיר וועלען זיך נאָך באגעגענען אין די ווייטעריגע קאפּיטלעך. זיין נאָמען האָט זיך געלאָזט הערען אינאיינעם מיט די נעמען פון משה־אהרן שאצקים, יצחק־יעקב וויסבערג, דובזעוויטש, דארעווסקי. און גאָר־גאָר שפּעטער איז ארויס א סלוך, אַז בנימינזאָהן איז מגולגל געוואָרען אין אמעריקע און אַז ער איז דאָרטען א רעווערענט און איז, זעלבסטפארשטענדליך, אָלל־רייט.

און אָט אזוי איז נתפרדה החבילה געוואָרען. צעשלאָגען געוואָרען די כנופיה, צעשטעהרט געוואָרען די זעלטענע גוט־פריינטשאפט. אוים אידיליע.

5

אַ האַלבּ יאָהר נע־ונד

עלענט און פאַר'יתום'ט. — „דער איד פון די שמויסען". — ער לאָזט זיך אוועק אין דער וועלט אריין זוכען גליק. — ניט אייביג איז מען א גאַסט. — קאָנקורענץ פון מיידעלישע שרייבערס און קליינ־שטעדטעלדיגע קנאה־שנאה. — אברהם דער כלי־זמר. — א מין סטעמפעניו. — ער אנטלויפט פון דער „וועלט" צוריק אהיים.

פאַרלוירען אַזעלכע צוויי נאָהענטע גוטע פריינט, ווי דער קאַלעקטאָר און בנימינזאָהן, האָט דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען. ער האָט זיך געפיהלט פאַר'יתום'ט. נאָך מעהר עלענט האָט ער זיך דערפיהלט, ווען זיין איינציגער איבערגעבליבענער חבר אלי איז אויך אוועק־געפאָהרען קיין זשיטאָמיר. דאָ האָט זיך, ניט ווילענדיג, צוגעמישט אויך א געפיהל פון קנאה. ער האָט געוואוסט גאַנץ גוט, אז ס'איז א מיאוס'ע מדה, נישט קיין ריינעם געפיהל. נאָר וואָס האָט ער געקאָנט טהון, אז עס האָט איהם פאָרט פאַרדראָסען — פאַר וואָס קומט זיין חבר אזא גליק און איהם ניט? מיט וואָס איז ער שולדיג, וואָס ער האָט זיך געחאַפּט געבוירען ווערען מיט א פּאָר חדשים פריהער? איבער אזא נארישקייט זאָל ער פאַרלירען זיין קאַריערע? פאַרשפּיעלען דאָס גאַנצע לעבען? ער האָט באַהאַלטען דאָס פּנים אין קישען און לאַנג און שטאַרק געוויינט. עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז דער הימעל איז צו דער ערד געפאַלען, און די גאַנצע וועלט האָט איהם אויסגעזעהען פינסטער־חושך. נאָר

צו וועלכער מכה איז ניטאָ קיין רפואה? דער בעסטער דאָקטאָר איז די צייט.

מיר וועלען בעטען דעם לעזער זיך מטריח זיין מיט אונז צוריק צו דער אמאָליגער אכסניה, וואָס די ראַבינאָוויטשעס האָבען געהאַלטען, און צו איהרע שטענדיגע אורחים. צווישען זיי איז געווען נאָך איינער אַ שטענדיגער אורח. ער האָט געהייסען מיט אַ מאָדנעם נאָמען: „דער איד פון די שמויסען". ער האָט גע־האַנדעלט מיט שמויסען (שאָפען־פעל). די שמויסען האָט ער עקספעדירט צו זיך אין דער גראַבאַרני. דאָרט האָט מען די שמויסען נערייניגט, געפאַרבט, אויסגעאַרבייט און געמאַכט פון זיי גוישע היטלען און פעלצען. אז דער איד פון די שמויסען איז געקומען צו פאָהרען, האָט מען דאָס געקאָנט הערען אין דער צווייטער גאַס. אַזוי שאַרף איז געווען דער ריח פון די שמויסען, אַז די גאַנצע שטוב האָט די ערשטע צייט געהאַלטען אין איין ניסען. דערנאָך זענען ביי אונז אַלעמען פאַרלענט געוואָרען די נעזער און מע האָט שוין נישט געהערט קיין שום ריח.

דערפאַר אָבער איז ער אַליין, דער איד פון די שמויסען, געווען אַ ליעבער מענטש. אַ פּראָסטער, אַ גוטער, איין אָפענהערציגער. און גערעדט האָט ער מיט דער „סין". אַ גראָבער יונג איז ער אויך געווען אַ גוטער און האָט ליעב געהאַט דאַווענען דוקא הויך, אויף אַ קול. אַז ס'איז געקומען שבת צום קידוש־מאַכען, האָט ער גענומען דעם כּוס אין דער האַנט, צוגעמאַכט די אויגען און אויסגעשריגען אויף אַ קול:

„יום הסיסי ויכולו הסמים..."

האָבען חברה קליינוואַרג זיך באַהאַלטען אונטער'ן טיש. דער איד פון די שמויסען האָט געוואוסט, אַז דאָס לאַכט מען פון איהם, נאָר סע זאָל איהם אָנהויבען אַהרען!

— סקצים! עכּברוסים! טאָר מען לאַכען פון איין עלטערען מענצען? גאָט וועט אייך סטראָפען, סאַרלאַטאַנעס!...

דאָס האָט ארויסגערופען נאָך א גרעסערען געלעכטער. עס האָבען געלאַכט גרויס און קליין, און ער אליין האָט אויך געלאַכט.

אָט דער איד פון די שמויסען האָט א סך מיטגעהאָלפען, אז דער פּארפאסער פון די דאָזיגע באַשרייבונגען זאָל פארלאָזען זיין געבורטס־שטאָדט און זיך אוועקלאָזען אין דער וועלט אריין זוכען גליק. און אוועקגעלאָזט האָט ער זיך ניט, חלילה, קיין אמעריקע, קיין לאָנדאָן, אָדער קיין פּאריז, און ניט אפילו קיין אָדעס, קיין ווארשאָ, אָדער קיין קיעוו. נאָר גאָר נישט ווייט פון פּערעיאַסלאַוו, אין א קליין שטעדטעלע, קיין רזשישטשעוו (קיעווער גובערניע). „ביי איהם אין רזשישטשעוו — אזוי האָט געזאָגט דער איד פון די שמויסען — איז ניטאָ קיין לעהרערס. מע וועט אייער זוהן דאָרטען אָפּגילטען! ער אליין האָט קינדער, זיינע פריינט און באַקאַנטע האָבען קינדער, וואָס ווילען לערנען, און קיין לעהרערס איז ניטאָ, האָטש ציה זיך אוים און שטאַרב!”

— גלויבט מיר, בנאמנות, אז אייער זוהן וועט ביי מיר זיין, ווי איין אייגענער, דאָס סוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג!...

הקיצור, ער האָט אריינגעגעבען אי דעם פאָטער, אי דעם זוהן אזוי פיעל חשק, אז ס'איז שווער געווען בייצושטעהן דעם נסיון, און נחום ראַבינאָוויטש האָט גענומען דעם זוהן און האָט זיך אויפגעזעצט מיט איהם אויפ'ן פּאראַחאָד און איז אוועק קיין רזשישטשעוו.

פּארפאָהרען איז מען גלייך צום אידען פון די שמויסען, און מען איז געווען אזעלכע געסט, אז מע האָט דעם ערשטען טאָג גאָרניט געוואוסט, וואו זיי אוועקצוזעצען און וואָס מע זאָל מיט זיי טהון. דעם בעל־הבית אליין האָבען זיי געטראָפען ביי דער ארבייט — סאָרטירען די שמויסען — אין א לייבעל, אָהן א קאַפּאָטע און באָרוויס. דערזעהען אזעלכע געהויבענע געסט, האָט ער קודם אָנגעטהאָן די שטיוועל, געחאַפּט אויף זיך די קאַפּאָטע און גענומען שרייען אין צווייטען צימער אריין ניט מיט זיין קול:

— סיינע־סיינדעל! סיינע־סיינדעל! סטעל דעם סאַמאָוואַר! מיר האָבען געסט!

גיך איז באַשאַפען געוואָרען אַ סאַמאָוואַר, גלעזער, טיי, און קאַווע, און ציקאָריע, און מילך, און פּוטערגעבעקס, אַזעלכע, וואָס אַ איד קאָן זיך פאַרגינען נאָר שבועות צו דער מילכיגער סעודה, אָדער צו אַ קימפּעט. און אַ וואַרעמעס איז צוגעגרייט געוואָרען — כיד המלך. פיש געפילטע, פיש געפּרעגעלטע, פיש געבאַקענע. יויך מיט לאָקשען, יויך מיט רייז, יויך מיט מאַנדלען — קלויבט אייך אויס וואָס איהר ווילט. פליישען שמועסט מען ניט — אַלערליי סאָרטען. און אפילו צימעסען צווייערליי. דערנאָך — דעם סאַמאָוואַר. וויעדער טיי, איינגעמאַכטס, פאַרבייסעכטסען. און אַז ס'איז געקומען צו וועטשערע, האָט דער בעל־הבית זיך גענומען נאָכפרעגען ביי די געסט: וואָס האָבען זיי בעסער ליעב פון מילכיגע מאכלים — קרעפּלעך, וואַרעניקעס אָדער „קאַסניקעס”? די געסט האָבען באַשיידען געענטפערט, אַז פאַר זיי איז אַלץ איינס. אודאי האָט מען דערלאַנגט צום טיש אַלע דריי אויסגערעכענטע מאכלים, פאַרטרונקען מיט קאַווע און פאַרביסען וויעדער מיט אַלערליי איינגעמאַכטסען. דעם פאָטער האָט מען באַלעגט אין זאַל אויף אַ סאַמעטענער קאַנאַפּע, דעם זוהן — אויף דער אַנדערער קאַנאַפּע, אויסגעבעט, ווי מע בעט פאַר אַ מלך מיט אַ פּרינץ. אויף מאָרגען האָט זיך דער טאַטע אָפּגעזעגענט און איז אַוועקגעפאָהרען אהיים, און דער זוהן איז געבליבען ביי'ם אידען פון די שמויסען אויף קעסט און קוואַרטיר, און דערפאַר געלעהרענט מיט זיינע קינדער.

אויף דעם אַנדערען טאָג איז דער וואַרעמעס געוועזען שוין ניט מיט אַזאַ שיק און אַזאַ קנאַק, ווי דער ערשטער. אַ געוויינליכע קאַשע מיט יויך, אַ שטיקעל פלייש — און פאַרטיג. די וועטשערע אויך אַ מילכיגע, נאָר באַשטאַנען איז זי פון אַ שטיקעל קעז און פּוטער מיט ברויט. ברויט לרוב. באַלעגט האָט מען דעם גאַסט שוין ניט אין זאַל און ניט אויף קיין סאַמעטענער קאַנאַפּע, נאָר

אויף איין אייזערנעם קאַסטען, פון וועלכען מען איז אויפגעשטאַנען אַ צעבראָכענער, אָהן אַ האַלז און נאַקען. אויף איבערמאַרגען איז דער וואַרעמעס באַשטאַנען פון אַ געקאָכטער טאַראַנקע מיט קאַרטאָפּעל, וואָס האַט נאָכדעם אויסגעברענט דאָס האַרץ אויף צו חלש'ען. קיין וועטשערע האָט מען ניט געגעבען, נאָר אַ גלעזעל טיי מיט ברויט, און באַלעגט האָט מען דעם לעהרער אויף דער ערד, אויסגעבעט אויף אויסגעמאַכטע שמויסען. מע האָט באַדאַרפט זיין שטאַרקער פון אייזען, מע זאָל אַריבערטראָגען דעם ריח פון די שמויסען. דערצו האָט אַ גאַנצע נאַכט געקאַוויאַקעט אַ קינד אין וויעגעלע, זיך געריסען די קישקעלעך, ניט געלאָזט שלאָפען. אַ קליין לעמפּעל האָט גערויכערט און געטשאַדעט, פאַר־האַקט דעם קאָפּ, און דאָס עופה'לע האָט ניט אויפגעהערט צו שרייען און צו גוואַלדעווען — ס'איז געווען אַ גאָט'ס רחמנות! דער רעפּעטיטאָר האָט געזעהען, אַז שלאָפען וועט ער שוין סאַי־ווי־סאַי ניט, איז ער אויפגעשטאַנען פון די שמויסען, צוגעגאַנגען צום קינד אַ קוק טהון, וואָס שרייעט דאָס. לאָזט זיך אויס, אַז די קאַץ האָט זיך פאַרקליובען צום קינד אין וויעגעלע, האָט זיך צעלעגט, ווי ביי'ם טאַטען אין וויינגאָרטען, זיך געמאַכט נאַכט־לעגער. פאַר'ן לעהרער איז געווען איין אַלטערנאַטיווע: וואָס טהוט מען? ארויסוואַרפען די קאַץ? — אַ רחמנות אויף דער קאַץ. צער בעלי־חיים. איבערלאָזען די קאַץ? — שרייעט דאָס קינד. פאַלט ער אויף אַ המצאה (אַ יונג אַ חכם גיט זיך איין עצה): ער וועט נעמען וויעגען דאָס קינד, וועט די קאַץ אַליין אַוועק. דאָס ווייסט ער פון דער פּראַקטיק. ביי איהם אין דער היים, ווי אויך אין חדר, איז איהם אויסגעקומען צו זעהען אַלע מאָל אַזעלכעס. איידער מע האָט אַוועקגעלעגט אַ קליין קינד צום ערשטען מאָל אין אַ נייע וויעגעלע, איז געווען אַ סגולה, מע זאָל פריהער אויסוויעגען אין וויעגעלע די קאַץ. האָט אָבער קיין קאַץ ניט געלאָזט זיך וויעגען בשום אופן. קוים האָט מען זי אריינ־געלעגט אין וויעגעל און גענעבען איין ריהר — אַזוי איז זי אויפ־

געשפּרונגען, גרייט געוועזן אויסדראַפּען יעדען איינציגען די אויגען. אַזוי איז געוועזן אויך איצט. דער רעפּעטיטאָר האָט זיך נאָר צו־געריהרט צום וויעגעל, אַזוי האָט זיך די קאַץ אויפגעהויבען און געגעבען אַ שפּרונג־אַרויס פון וויעגעל — און נישטאָ זי. דערפאַר אָבער האָט דאָס עופה'לע, דערפיהלט, אַז מע וויעגט דאָס, אויפ־געהערט שרייען, זיך בארוהיגט און אנשלאָפען געוואָרען. אויף מאָרגען, אַז ער האָט דאָס דערצעהלט דער מוטער פונ'ם עופה'לע, האָט זי געשאָלטען די קאַץ מיט טוידטע קללות, געהאַלובעט דאָס קינד — איהר זאָל זיין פאַר'ן קינד'ס ביינדעלעך! נאָר דאָס, וואָס דער לעהרער איז אַ גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפען — דאָס געהט איהר אָן, ווי דער פאַראַיאָהריגער שניי.

איינגעזעהען, אַז ס'איז קיין תּכלית ניט אַזוי צו לעבען אויף דער וועלט, האָט דער לעהרער זיך געמוזט אָנדינגען קעסט און קוואַרטיר אין איין אַנדער פּלאַץ און באַצייטענס זיך געזעגענען מיט די שמויסען. און דאָ האָט זיך אָנגעהויבען פאַר איהם אַ גאַנצע רייהע פון אַלערליי צרות, שלעק, פּורעניות. אַ סדרה פון בייזע בעל־הבית'טעס, איינגעגעסענע טאַראַקאַנעס, בייסענדיגע וואַנצען, לויפענדיגע מייז, שטשורעס און אַנדערע מיאוס'קייטען. נאָר די אַלע יסורים, צרות און וועהטיגען זענען געוועזן גאָלד אַקעגען די אינטריגעס, וואָס ס'איז איהם אויסגעקומען אויסצושטעהן פון זיינע קאָנקורענטען די לעהרערס. דאָס זענען געוועזן אידען מלמדים, מיידעלשע שרייבערס, וואָס האָבען געפיהרט צווישען זיך אַ מורא'דיגע קאָנקורענץ און אַלע אינאיינעם — אַ קאַמף קעגען דעם נייעם לעהרער פון פּערעיאַסלאַוו. וואו ס'איז פאַרהאַן ערגיץ אַ שמוץ אויף דער וועלט — האָט מען אויף איהם אַרויפגעוואָרפען. צוהערען זיך צו זיי — איז דאָס געוועזן אַ קרימינאַליסט, אַ גנב, אַ גזלן, וואָס אין דער קאָרט. זיי האָבען אָנגעפיהרט צווישען איהם און די בעלי־בתּים אַזעלכע פּליאַטקעס, אַז ער האָט געבעטען גאָט, דער זמן — דער זומער — זאָל שוין אָוועקגעהן, און ער זאָל קאָנען אַנטלויפען פון דאָרטען מיט'ן לעבען. די גאַנצע צייט,

וואס ער האט פארבראכט אין רזשישטשעוו, איז געווען ווי א קאשמאר, ווי א בייזער חלום. דאס איינציגע הויז, וואו ער איז אריינגעקומען און געפיהלט זיך צווישען מענטשען, איז געווען ביי אברהם דעם כלי־זמר. אברהם דער כלי־זמר — דאס איז א טיפ פון איין ארטיסט, איין אמת'ער מאעסטרא, וואס פארדיענט באשריבען צו ווערען.

א הויכער מענטש, א ברייטער, מיט א קיילעכיג ברייט פנים, מיט קליינע אויגעלעך, געדיכטע ברעמען, שווארצע לאנגע געגרייזעלטע האר. הענט ברייטע, גראבע, באוואכסענע. אזוי, אז די פידעל האט אין זיינע הענט אויסגעזעהען ניט ווי א פידעל, נאר ווי א פידעלע, א שפיעלכעל. קיין נאטען האט ער ניט געקענט, און דאך האט ער געהאט זיינע אייגענע קאמפאזיציעס. און שפיעלען האט ער געשפיעלט אזוי, אז מע האט געקאנט ממש אויסגעהן אונטער זיינע הענט. דאס איז געווען א מין סטעמפעניו. און אפשר מיט א קאפ העכער פון סטעמפעניו. אין לעבען איז ער אויך געווען א סטעמפעניו. א מאדנער פארשוין. א פאעטישע נאטור און א גרויסער ליעבהאבער פון שענע ווייבלעך און מיידלעך... דערפאר אבער האט ער געהאט א ווייב — ניט אזא שלאק, ווי סטעמפעניו'ס. אדרבה, זיין ווייב, אברהמיכע די כלי־זמרין, איז געווען פונקט אזוי ווי ער. א הויכע, א גרויסע, א שענע און א ברייטע. שוין א ביסעל צו בריים. מע האט פון איהר געקאנט מאכען דריי ווייבער. אויך מיט'ן כאראקטער איז זי געווען ווי צוויי טראפען וואסער איהר מאן. ביידע זענען קיינמאל ניט געווען אויפגערעגט, תמיד פרייליך, אויפגעלעגט, שטענדיג געלאכט, און ליעב געהאט גוט עסען, גוט טרינקען, גוט לעבען. איז געווען פאר וואס — האט מען איינגעקויפט דאס בעסטע און דאס שענסטע. איז ניט געווען — האט מען פארוואַרפען די צייהן אויף דער פאליצע און געווארט ביז גאט וועט צושיקען א פארדיענסטעל, וועט מען קוילען א הערינג און מע וועט געבען א לעב־אונטער, אזוי ווי גאט האט געבאטען. מיט קינדער האט זיי גאט אויך

ניט פארזעהען. עס איז געווען ביי זיי א גאנצע חאליאסטרע, און אלע מיט געבארענע טאלאנטען. אלע אויסגעצייכענטע מוזי־קער אויף אלערליי אינסטרומענטען — א זעלטענער ארקעסטער.

אהין האט זיך דאס אריינגעחאפט דער מאדערנער לעהרער פון פערעיאסלאוו. דארט האט ער זיך געפיהלט, ווי א פיש אין וואסער. דער מאעסטרא א׳יין האט איהם געלעהרענט פיערעל־שפיעלען. געצאהלט האט ער גארניט. אברהם דער כּלי־זמר איז ניט אזא מענטש, וואס זאל פאר אזא הייליגע זאך, ווי די געטליכע מוזיק, נעמען געלט. „נאר אויב דער לעהרער איז רייך אין א פאר גראשענס, בעט ער ביי איהם א גמילות־חסד׳על". דאס אייגענע אויך זיין ווייב, אברהמיכע די כּלי־זמרין. זי באדארף גראד אצינד האבען עטליכע קאפיקעס אין מארק אריין... „וועט זיך ניט גע־פינען ביי אייך עפיס קליינגעלט אין קעשענע?"

פארשטעהט זיך, אז קליינגעלט וועט זיך תּמיד געפינען. און אזוי ווערט ער דארט א היימישער, א בן־בית, איין אייגענער — און דאס איז געווען זיינע קאנקורענטען די לעהרערס, זיי זאלען איהם בארעדען, באווארפען מיט שמוץ, איהם און דעם כּלי־זמר מיט דער כּלי־זמרין מיט׳ן גאנצען געזינדעל. זיי האבען צעפויקט איבער דער גאנצער שטאדט, אז אלץ, וואס דער פערע־יאסלאווער לעהרער פארדיענט, גיט ער אוועק דער כּלי־זמרין, און אז מע פראוועט דארט אלע נאכט הוליאנקעס, די כּלי־זמר שפּיעלען און זיי טאנצען — ס׳איז חי געלעבט! עס געהט זיי ניט אן, וואס ארעמעלייט געהען־אויס פון הונגער און קליינע קינדער שטארבען... דער, וואס דערצעהלט, מאכט א פרום פּנים און פאר־גלאנצט די אויגען ארויף, און די, וואס הערען, שפּייען־אויס... וואס פאר א סמיכות־הפּרשיות איז דאס מיט ארעמעלייט? און וואס האט דאס צו טהון מיט קליינע קינדער? וואס באטייט דער שפּיי? — דאס דארף מען ניט פרעגען. דארט, וואו עס האנדעלט זיך אום קאנקורענץ, שווייגט דער געזונטער פארשטאנד. קורץ, ער האט קוים דערצווינגען דעם זמן און איז אנטלאפען פון דעם

פאַרשאַלטענעם שטעדטעל אהיים, מורא געהאַט אפילו זיך אַרומ־
קוקען צוריק, פאַרזאָגט קינדער און קינדס־קינדער מעהר קיין
שטונדען אין די קליינע שטעדטלעך ניט געבען. ער האָט באַ־
שלאָסען צו זוכען זיך איין אנדער קאַריערע אין לעבען.

6

ווידער אין דער היים

די זיסקייט פון צוריקקערן אהיים. — ער באגעגנט זיך ווידער מיט זיין חבר אלי. — מע שמועסט אין שטאדט, אז ער שרייבט אין „המגיד". — דארווין, באקל און ספענסער. — צוויי טיפען פון די אמאליגע ערשטע „עקסטערנעס".

קיין נאָמען קלינגט ניט אזוי שען, ווי דער נאָמען „מאמע". קיין וואָרט רעדט ניט אזוי צום הארצען, ווי דאָס וואָרט „היים". אז מע וויל קענען אָפּשאצען די היים, זאָל מען חאָטש אויף א קורצע צייט זיך אוועקלאָזען, זיך וואַלגערען א ביסעל אין דער פרעמד און דערנאָך אומקעהרען זיך צוריק אהיים, אין דאָס היימישע נעסט אריין. יעדע זאך באקומט איין אנדער פנים, איין אנדער חן. אלסדינג ווערט צוויי מאָל אזוי ליעב און טייער. מע פיהלט זיך איין איבערגעבּיטענער, א ניי־געבאָרענער אויף דער וועלט.

דער העלד פון די דאָזיגע געשיכטעס, אז ער איז געקומען אויף ראש־השנה אהיים, האָט ער זיך צום אלעם ערשטען געלאָזט איבער דער שטאָדט שפּאציערען, אויסגעמאָסטען אלע גאסען, געפונען אלע הייזער און הויפען און גערטנער אויף זייערע ערטער. די מענטשען, וואָס ער האָט באגעגנט, האָבען זיך ווינציג־וואָס איבערגעביטען. זיי האָבען איהם פריינטליך געגריסט, און ער איז צו אלעמען געווען פריינטליך, ווי ווייט ער האָט געקאָנט. נאָר

דאָס יונגוואַרג, וואָס ער האָט אַוועקגעלאָזט, האָט זיך אויפגעחאַפּט אויף די פּיס און איז אַ ביסעל אונטערגעוואַקסען. און אַליין איז ער, ווי מע האָט איהם פאַרזיכערט, אויך אויסגעוואַקסען, געוואָרען „מענעשער". דערצו האָט ער זיך אויסגעקליידט טשאַקענדיג און קנאַקענדיג, נים געזשאַלעוועט קיין סקריפּעס אין די שיך, אָפּצאַסען הויכע, הויזען ברייטע און לאַנגע — נאָך דער מאָדע. אַ רעקעלע אַ קורץ, אַ קאַפּעלישעל אַ ווייכס, אַ העלס, אַ ביסעל געלבליך. די האָר פאַרלאָזט לאַנגע, מעשה פּאָעט, און פאַרקעמט אַראָפּ, אַלאַ נאַנגאַל.

גאַנץ אַנדערש האָט אויסגעזעהען זיין חבר אלי, וועלכער איז אויך נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען אויף יום־טוב אהיים, פון זשיטאָמיר. זיין אוניפאָרם איז באַשטאַנען פון אַ קורץ וויטיקעל, פאַרשפּיליעט, ווי אַ טוזשורקע, ביז אַרויף. קורצע שמאָלע הויזען, אַ בלויער קאַשקעט מיט אַ ברייטען דאַשעק, און אָפּגעשוירען, ווי אַ סאָלדאַט. די ברוסט אַרויסגעשטעלט, די צייהן ווייס, די אויגען פריילוך — ער קאָן זיך גאָר זאָט נים אָנ־דערצעהלען, ווי גוט עס איז אין אינסטיטוט. מע געהט־דורך, זאָגט ער, העכערע מאַטעמאַטיק, מע לייענט רוסישע ליטעראַטור, מע לערענט גימנאַסטיקע, און אידיש — אויפ'ן שפּיץ מעסער: אַ פּרשה חומש, אַ קאַפּיטעל פּסוק, אַ שטיקעל חיי־אָדם — און פאַרטיג. „אָט דאָס איז די גאַנצע תורה פונ'ם לעהרער־אינסטיטוט? אָט דער אלי וועט עס זיין אַ אידישער לעהרער? אַ רב ביי אידען?"...

אויך איז ער געוועזען איבעררעאַשט פון דעם, וואָס זיין חבר אלי האָט געבראַכט צו פיהרען פון דעם אידישען זשיטאָמירער לעהרער־אינסטיטוט אַ גאַנצען פּאַק מיט רוסישע ליעדער, און נישט איינם אַ אידיש. גלייך ווי ער וואָלט דאָס געקומען צו פאָהרען פון אַ „בורסע", פון אַ גוישער סעמינאַריע. דאָס האָט אָבער נים געשאָדט, זיי זאָלען בלייבען די זעלבע חברים, וואָס געווען. שטענדיג אינאיינעם. אומעטום אינצווייען.ביידע

האָבען געהאַט געגוג שטאַרק אויף צו רעדען, און נאָך מעהר — אויף צו לאַכען און אָפּשפּעטען פון דער גאַנצער שטאָדט. און ווי אַמאָל, אין די גוטע יאָהרען, איז מען אוועק צום טייך, גע־דונגען אַ שיפעל און אריבערגעפאָהרען ווייט, הינטער דער שטאָדט אַרוים.

סוף זומער. די קעלט האָט נאָך ניט אריינגעטרעטען. נאָר דאָס פעלד איז שוין ניט מעהר גרין. נישטאָ שוין קיין זכר פון די ווייסע און רויטע מאַרגאַריטקעס. דער אָטשערעט שטעהט נאָך אין דער בלאָטע. נאָר ער איז שוין געל און שיטער. רויטליך איז דאָס וועלדעל. אוועק די צייט פון אויסציהען זיך אויף דער ערד. די ערד איז פייכט און זומפּיג. די חברים זוכען־אָפּ איין אויסגעהאַקטען בוים אין וואַלד און זעצען זיך אוועק אַ ביסעל רוהען. און מע דערצעהלט זיך איינס דאָס אַנדערע אַלסדינג, וואָס יעדער האָט דורכגעמאַכט דאָס ערשטע האַלבע יאָהר פון זייער צעשיידען זיך. מע לאָזט ניט דורך קיין קלייניגקייט, קיין ברעקעל. עס ווערט איבערגעגעבען יעדער איינדרוק, יעדע באַ־געגעניש, איטליכע געשעהעניש. און נאָך מעהר קונץ, וואָס ביידע אינאיינעם רעדען, ביידע לאַכען, שלאָגען זיך איבער איינס דאָס אַנדערע אין דער רעכטער מיט — און דאָך הערט מען זיך און מע פאַרשטעהט זיך און מע האָט הנאה.

דערנאָך ווערט מען אנשווייגען. יעדער פאַרטיעפט זיך, קוקט־אריין צו זיך אין דער נשמה אריין, בלייבט אַליין מיט זיינע געדאַנקען. מען איז טאַקי נאָהענטע חברים. מע האָט זיך געהרען. מע זאָגט־אַרוים איינער דעם אַנדערען אַלץ, נאָר ניט אינגאַנצען. ניין, ניט אינגאַנצען, ניט אינגאַנצען. יעדער איינער האָט זיך זיינע געדאַנקען, זיין אידעאַל, זיין אייגען וועלטעל, וואו קיין אַנדערער, עס מעג זיין דער בעסטער חבר, האָט קיין שליטה...

עס הויבט־אָן ווערען ווי קיהלבליך. אויסגעלאָשען דער טאָג. די זון זעצט זיך. דער וואַלד ווערט פאַרצויגען, ווי איינגעהילט

אין א דינעם רויך. עס פאַלט־אראָפּ א שישקע מיט א וויערער־קול. ביידע האַפּען זיך אויף ווי פון א כּישוף.

— צייט פאָהרען אהיים?

— צייט פאָהרען אהיים.

און מע הויבּט זיך אויף. און מע שפּאַנט־דורך דאָס גאַנצע פעלד דורך איין אויסגעטרעטענע קרומע, שמאָלע סטעזשקע. מע זעצט זיך אריין אין שיפעל און מע זינגט א ליעדעל (א גוייש, ניט קיין אידיש), און מע גליטשט זיך איבּער'ן שמאָלען גע־דרעהטען טייכעל, פארבּיי דעם געלען אָטשערעט. און אז מע קומט אהיים, איז שוין פינסטער. די בּאַקען פלאַמען. די אויגען גלאַנצען. דער אַפּעטיט איז גרויס. מע האָט געהענדיג געקויפט א זיסען קאַוועז (ארבּוז, וואסערמעלאָן), מיט צוויי פרישע, ווייכע, נאָך וואַרעמע פראַנזעלען. און מע פּראַוועט א וועטשערע. און מען איז פריילּיך. און עס לאַכט זיך גאָר אָהן א וואָרום און אָהן א זיין.

דער זייטיגער האָט געקאָנט מיינען, אז ביידע זענען גלייך צופריעדען, גלייך גליקליך — יונגע, געזונטע קינדער, וואָס פעהלט זיי? אין תּוך אריין איז אָבער נאָר איינער פון זיי (אלי) געווען באמת א גליקליכער. דער צווייטער (שלום) האָט זיך געפיהלט אָנגעבּראָכען, ניט אויפ'ן ריכטיגען וועג. זיין איינציג שטיקעל טרייסט איז געווען דאָס, וואָס די שטאָדט האָט געקלונגען מיט זיין הפטרה־זאָגען אין בּית־מדרש און מיט זיין קענען תּנ"ך און העברעאיש און מיט זיין שרייבּען. אלץ אזעלכע זאכען, וואָס פאַר זיין חבר אלי איז דאָס א סוד. ניט פאַר איהם גערעדט. ווי קומט צו אלי'ן אזא אידיש שרייבּען? לשון־קודש? מליצה? דערויף איז נאָר ער, נחום ראַבּינאָוויטש'עס זוהנדעל. קלאָר אין אלע השכּלה־בּיכלעך, ווי א וואסער. לייענט דעם „המגיד". א וואונדער, וואָס ער אליין שרייבּט נאָך ניט אין „המגיד". נאָר פון וואַנען ווייסט מען, אז ער שרייבּט ניט? אפשר שרייבּט ער אונטער א פאַרשטעלטען נאָמען?...

אזוי שמועסט מען אין פערעיאסלאוו. און מע רינגעלט איהם ארום מיט א באזונדערען ארעאל, און ער וואקסט־אויס ביי זיך אליין אין די אויגען מיט א קאפ העכער. און ער ווערט סאליד. ער זוכט ניט מעהר קיין חבר'שאפט מיט קיינעם פון די פריהערינע ווייסע־חברה'ניקעס. ער פארשרייבט זיך אין דער שטאדט־ביבליאטעק. טראגט אהיים גראבע ביכער. לייענט דארווין, באקל, ספענסער. שארט זיך ארום די גרויסע, באריהמטע, אויפגעקלערטע בחורים אין שטאדט. בחורים אויטאדידאקטען, אזעלכע, וואס האבען אליין, מיט זייער זיצען און קוועטשען די באנק, דורכגעמאכט א גאנצען קורס, בייגעקומען לאטיין און גריכיש, דורכגעגאנגען געאמעטריע און אלגעברע, און טריגאנא־מעטריע, און פסיכאלאגיע, און פילאזאפיע. גרייט געווען האטש היינטיגען טאג ארייננטרעטען גלייך אין אוניווערסיטעט אריין. זיי האבען נאר ניט אויף דער הוצאה. צוויי טיפען פון די אמאליגע ערשטע עקסטערנעס. איינער האט געהייסען חייטע רודערמאן, דער אנדערער — אברהמעל זאלאטושקין.ביידע זענען טוידט און פארדיענען באשריבען צו ווערען האטש אין עטליכע שורות אין די דאזיגע זכרונות.

חייטע רודערמאן איז געזעסען ווייט הינטער דער שטאדט ארויס, אפגעזונדערט פון דער וועלט און פון מענטשען. דאס איז געווען א זוהן פון דעם מלמד משה־דוד רודערמאן, וועלכער איז באשריבען אינ'ם ערשטען טייל פון דער ביאגראפיע, און א ברודער פון שמעון רודערמאן, וואס האט געהאלטען ביי שמד'ען זיך, נאר די שטאדט האט איהם ארויסגעראטעוועט פון מאנאסטיר און אוועקגעשיקט קיין זשיטאמיר אין דער ראבינער־שול. חייטע איז נארניט געווען געראטען אין זיין בלאסען, יאדישליווען ברודער שמעון. דאס איז געווען א בחור א געזונטער, א ברייטביינינער, א שענער יונגאטש מיט רויטע פוקסע באקען. משה־דוד דער מלמד איז געשטארבען פון איין אסטמא־הוסט, און זיין ווייב די אלמנה, חייטע'ס מוטער, איז געווארען א סארווערקע אויף פרעמדע

חתונות, געבאקען לעקאכער. דאָס האָט איהר געגעבען מיטלען צום לעבען און אויסצוהאַלטען איהר זוהן, וואָס האָט געוואוסט נאָר איין זאך — ביכער, ביכער און ביכער. מיט קיינעם אין דער וועלט האָט זיך חייטע ניט אָנגעקעהרט. זעלטען ווער עס האָט זוכה געווען מיט איהם צו רעדען. נאָר אַלע האָבען געוואוסט, אז חייטע קען, חייטע איז קלאָר אומעטום, חייטע איז טיעף. ווער עס האָט געהאַט אַמאָל אַ זכיה מיט איהם צו באַגעגענען זיך, איז געווען איבערראַשט פון אָט דעם באַהאַלטענעם פילאָזאָף. חייטע, אז ער האָט זיך צערעדט, האָט ער געשאָטען מיט פייער, געמאַכט אַ תל פון אַלץ און פון אַלעמען, מבטל געווען די גאַנצע וועלט. זיין צונג איז געווען אַ פייל. זיין געלעכטער איז געווען גאַל. זיין וויץ איז געווען גיפט. פון וואַנען האָט דער פרוש אַזוי געקענט די וועלט? דאָס בלייבט אַ סוד און אַ רעטעניש אויף אייביג. איינמאָל אין אַ זומער האָט ער זיך אָפּגעבאָדען אין טייך, פאַר־קיהלט זיך און איז פון טובערקולאָז, אַ בחור פון צוויי און צוואַנציג יאָהר, געשטאָרבען.

דער צווייטער פילאָזאָף־אויטאָדידאַקט, אברהמעל זאָלאָ־טושקין, איז שוין געווען ניט קיין פרוש, ניט קיין פאַרבאָרגענער. אַ יונג אַ פריילּיכער, אַ הייסער ברונעט, מיט פייעריגע שוואַרצע אויגען, מיט שוואַרצע, שטאַרק־געגרייזעלטע האָר, אַליין אויך אַ שוואַרצער, ווי איין אַראַב, מיט ווייסע לאַכענדיגע ציינער, אַ ביסעל אַ הייזעריגע שטימע, ליעב געהאַט אָנטהון זיך, ווי איין איינג־לענדער, קעסטעלדיגע הויזען, אַ מאָדנע מיצעל אויפ'ן קאָפּ, און ווינטער אַ מגושמ'דיגען הענגקאַלנער. אָנגעלייענט איז דער זאָלאָטושקין געווען, ווי אַ פּויק. געקענט היינע אויף אויס־ווענדיג. נאָר ליעב האָט ער געהאַט דיקענס און טע־קעריי, סוויפט, סערוואַנטעס און אונזער גאָגאָלען. און איז אַליין אויך געווען אַ הומאָריסט. דאָס הייסט, ער האָט שטילערהייט פאַר זיך געשריבען אַ סך הומאָ־ריסטישע זאַכען, און קיין איינציגע שורה נישט געוואָלט ניט

אָפּדרוקען, ניט באוויייזען קיינעם. בטבע געווען א גרויסער עקשן, א צו־להכעיס'ניק, איין אָפּשפּעטער און א פּארטיעפּטער אין זיך. געלעבט האָט ער פון דעם, וואָס ער איז געווען א שרייבער כּל־ימיו אין דער מעשטשאַנסקי אופּראַווע. זיין כּתב־יד איז געווען פּונקט אַזוי געגרייזעלט, ווי זיינע האָר. ער איז געשטאָרבן איין אַלטער בחור אַריבער פערציג.

אָט דאָס זענען געווען די צוויי גרויסע שטערען, אַרום וועלכע שלום האָט זיך געריבען און פון וועלכע ער האָט גענאַשט וויפיעל עס האָט זיך געלאָזט. צווישען זיך זענען די צוויי שטערען, חייטע רודערמאַן און אַברהמעל זאַלאַטושקין, געווען פייער מיט וואַסער. זיי האָבען זיך קיינמאָל נישט באַגעגענט און נישט געקענט אפילו. און דאָך האָבען זיי זיך אַזוי פיינט געהאַט, אַז מע האָט נישט געטאָרט דערמאַנען פאַר איינעם דעם אַנדערענ'ס נאָמען. מיר וועלען זיך נאָך מסתמא באַגעגענען מיט זיי אין אונזערע וויטערע באַשרייבונגען.

7

ער פאָהרט אויף אַ רייכע שטעלע

„פוסטעפּאָס". — ישראל בענדיצקי גיט איין עצה, און דער פאָטער שרייבט אַ בריעף צום „מאַגנאַט". — ער לאָזט זיך ווידער אין דער וועלט אַריין און בלייבט מיט איין פּיטאַקעל. — ביי די טויערען פון גן־עדן. — דער קאַלטער ברוך־הבא.

וואָס וועט זיין ווייטער?

פון אַלע פּראָפּעסיעס, וואָס זענען פריהער געווען אַ גאַנצער של, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. די שטונדען האָבען זיך צעקראָכען. פאָהרען שטודיערען — איז ניט געווען מיט וואָס. זיצען ביי'ם טאַטען אויף קעסט איז אויך ניט זעהר ליעב. ובפרט נאָך דעם, ווי מען איז שוין געווען אַ זעלבסטשטענדיגער מענטש פאַר זיך. און חאָטש דער טאַטע האָט געקלויבען תענוג פון זיין זוהן דעם קענער און דעם משכּיל, דאָך האָט דאָס איהם געקרענקט און גענעלטערט, וואָס זיין זוהן געהט־אַרום בטל אָהן אַ שום אַרבייט. וואָס וועט זיין דער תּכלית? און די שטיפמאַמע, וועלכע האָט געהאַט געקוקט אויף דעם זעלבסטשטענדיגען שטיפזוהן מיט אַ געוויסער דאַזע פון רעספּעקט, האָט אַצינד מיט אַ מאָל פאַרלוירען דאָס גאַנצע ביסעל דרך־ארץ פאַר'ן „פוסטעפּאַסניק". זי האָט ביסלעכווייז אָנגעהויבען איהרע אַמאָליגע זאַכען: קוקען מיט איין אויג, אַריינוואַרפען אַ שטעכווערטעל, זאָגען דער שוועגער און מיינען די שנור... דאָס אַלץ האָט דעם טאַטען מקצר־ימים געווען, און דער העלד אַליין האָט פאַרטיעפט זיך אין זיינע ביכער, אָדער

אָנגערוקט דאָס היטעל, געגומען דאָס שטעקעלע און אַוועק צו זיינע אויבענבאַשריבענע באַקאַנטע פילאָזאָפען, צו חייטע רודערמאַן אָדער צו אברהמעל זאַלאַטושקין. מיט זיי האָט ער ליעב געהאַט צו דיסקוטירען וועגען אַבּסטראַקטע זאַכען, וועלט־פּראָבּלעמען. חייטע רודערמאַן, דער פּעסימיסט, האָט, ווי זיין שטייגער איז, געזיידעלט די גרעסטע מענטשען, נישט אָנערקענט קיין אויטאָ־ריטעטען, געפּייפט אויף דער גאַנצער וועלט. דערפאַר האָט אָבער דער אָפּטימיסט זאַלאַטושקין ציטירט פון היינע און בערנע גאַנצע שטיקער מיט אַ באַזונדערען ניגון, געגרייזעלט בעת מעשה דעם טשוּביק פון זיינע געגרייזעלטע האָר און זיך אָנגעוואָרעמט מיט אַזא התלהבות, ווי אַ פאַרברענטער חסיד, בעת ער זאָגט־נאָך דעם רבינ׳ס תורה.

דאָס אַלסדינג איז אָבער געווען נישט מעהר ווי אַ מיטעל אויף די צייט צו פאַרטרייבען. עס האָט זיך געפיהלט אַ פּוסטקייט אין דער נשמה און אַיין אומזיסט־פאַרלירען פון צייט און פון ענערגיע. עס האָט זיך געבענקט נאָך אַרבייט. עס האָט זיך געריסען אין דער וועלט אַריין. עס איז ניט ליעב געווען דאָס לעבען. זיך אַליין נמאס. נמאס און מאוס.

נאָר דער גאָט, וואָס פאַרלאָזט ניט קיינעם, האָט זיך אומ־געקוקט אויך אויף דעם פאַרלוירענעם העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע. איהם איז געקומען צו הילף זיין טאַטענ׳ס אַ גוטער פריינט מיט׳ן נאָמען ישראל בענדיצקי. דער דאָזיגער פאַרשוין, חאָטש ער איז, אייגענטליך, געווען ניט מעהר ווי אַ כלי־זמר, דאָך האָט ער געשפּיעלט אין שטאָדט אַ ראָלע פון אַ זעהר אָנגעזעהענעם בעל־הבית. געשפּיעלט האָט ער נאָר אויף געהויבענע רייכע חתונות, זיך גערעכענט פאַר דירעזשאָר און קאַפּעלמייסטער. זיין הויפּטגעשעפט איז געווען — אַ רייכע פּריצישע אכסניה. ער איז אויך געווען דער איינציגער פאָטאָגראַף אין שטאָדט. דערצו איז ער געווען גלאַט אַ שענער איד, אַ הויכער, אַיין אויסגעפּוצטער,

מיט א זעלטען־שענער קיילעכיגער שווארצער באָרד. געטראָגען א שווארצען געוועגטענעם הענגקאָלנער, א הויכען קאפעליש און לעדערנע קאלאָשען מיט מעשענע אָבצאסען. א ציגנעל האָט ער געהאט א געשליפענעם, געדעכט זיס און קיילעכיג און מעהר אויף רוסיש: „ווינטילי״... „מעזשדו פראָטשים״... „סליעדראָ־וואָטעלנאָ״...

דער דאָזיגער בענדיצקי איז געווען איין אָפטער אריינגעהער אין קלוב, דאָס הייסט, צו ראבינאָוויטשען אין דער „טאבאטשנע״ — א ביסעל שמועסען. איינמאָל איז מען געזעסען אזוי און גע־שמועסט, דערצעהלט בענדיצקי, ווי א מסיח לפי תומו, אז די טעג האָט זיך אָפגעשטעלט ביי איהם איינער א איד, איין עושר, א גביר, איין אדיר, א מאגנאט, מיט'ן נאָמען ק. זיצען זיצט דער דאָזיגער „מאגנאט״ אין א קליין שטעדטעלע אין ט. (קיעווער גובערניע). מע קאָן זאָגען, אז ס'איז א דאָרף, ניט קיין שטעדטעל. און ער האָט קינדער, צו וועלבע ער זוכט מיט ליכט עפּים א רעכטען לעהרער, א רעפעטיטאָר, אויף אידיש און רוסיש צוזאמען. נאָר דער לעהרער זאָל זיין א געראָטענער, א קענער, און, מעזשדו פראָטשים, א טאטענ'ס א קינד.

לאָזט זיך אויס, אז דער טאטע קען דעם דאָזיגען „מאגנאט״ נאָך פון לאנג. אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, אז דער „מאגנאט״ ק. איז נאָך געווען א קליין מענטשעלע, זיך געדרעהט ארום א פריץ, איז ער געשטאנען סטאנציע ביי ראבינאָוויטשען אין דער אלטער אכסניה און געווען דאָס, וואָס מע רופט אָן א „גוט ברודערעל״. דערהערט אזא מעשה, רופט זיך אָן בענדיצקי: „סליעדראָוואָ־טעלנאָ, האָט דאָך גאָט אליין מיך געשיקט צו אייך פאר א שליח! אויב אזוי, וועל איך אייך געבען איין עצה, אז איהר זאָלט באלד אוועקזעצען זיך און אָנשרייבען א רעכטען, א פיינעם בריעף, מעזשדו פראָטשים, אויף לשון־קודש, אזוי ווי איהר קענט און אזוי ווי אזא מאגנאט שטעהט־אָן, און דער בחור, ווינטילי, זאָל ניט

מעדליווען און זאָל גלייך אוועקפאָהרען מיט דעם דאָזיגען בריעף קיין ט. און פארנעמען די שטעלע, און סע זאָל זיין אין א גוטער שעה — אָמן".

און אזוי איז דאָס טאַקי געווען. עס איז באשאפען געוואָרען א בריעף, א שענער פייערינגער מליצה־בריעף מיט אזא שענער שפּראַך, אז עס קאָן ריהרען אפילו א שטיין. דער טיטעל אליין האָט פארנומען דריי לאַנגע שורות, אין וועלכע עס זענען געווען אויסגערעכענט אזוי פיעל מעלות און שבחים, אז ווען אפילו דער „מאגנאט" זאָל פארמאָגען נאָר א דריט־חלק פון זיי, וואָלט ער אויך געקאָנט זיין א אידעאל פון א מענטשען... אָנגעוואָפּענט מיט אזא שטארקער פּראָטעקציע, לאָזט זיך דער יונגער רעפּעטיטאָר אוועק נאָך א מאָל אין גאָט'ס וועלט זוכען גליק. קיין איבעריגע געלטען מיט זיך, דארף מען דעם אמת זאָגען, האָט ער ניט מיט־געפיהרט. קיין אַקרעדיטיווען אין די בענק האָט ער אויך ניט געהאַט. דאָס ביסעל, וואָס ער האָט פארדיענט פון זיינע שטונדען, האָט ער דעם גרעסטען טייל פארטראנזשירט, זיך אויסגעקליידט, ווי א פּרינץ. דאָס איבעריגע האָט צוגענומען די באהן. היינט איז מען דאָך עפּיס א לעבעדיגער מענטש. אויף יעדער סטאנציע שטעלט מען זיך אָפּ. די פּאסאזשירען שיטען־ארוים פון די וואגאָנעס און לויפען־צו צום בופעט. מע חאפּט זיך צו, ווער צו די פלעשלעך מיט די גלעזלעך, ווער צו די הייסע פּירעזשקעס. ווער עס הייסט זיך געבען א גלעזעל טיי און ווער א פלעשעל סאָדע־וואסער. מע טרינקט דאָס אוים על רגל אחת און מע באַ־צאָהלט דעם קעלנער טרינקגעלט פון דער ברייטער האנט, מעשה באנקיר, אָדער אָפיציער — לאָז ער וויסען דרך־ארץ, — און אזוי איז אויף יעדער סטאנציע. דאָס ביסעל מינץ ווערט צעקראָכען, צעגאנגען, אזוי ווי שניי אויף דער זון. אין בייטעלע באַמבעלט זיך נאָך עפּיס א מין פּיטאקעל. נאָר ווער טראכט וועגען דעם?

א מענטש פאַהרט אויף א גרייטער זאך. אזא שטעלע! און אנגעוואָפענט מיט אזא פראָטעקציע — ווּעמען הערט ער?

. . . .

און אז ער איז געקומען קיין ט., אָרום פארנאַכטליך איז דאָס געווען, האָט ער זיך אַרומגעקוקט, אז ער איז נקי, ריין פון געלט, פאַרמאָגט זיין אייגענס דאָס איינע פּיטאַקעל. און דאָך האָט ער אפילו אויף קיין מינוט זיך ניט פאַרטראַכט. אדרבה, ער האָט זיך געפיהלט אזוי גוט, ווי נאָך קיינמאָל ניט אין זיין לעבען. דאָס אליין, וואָס ער איז פריי געוואָרען פון די רזשישטשעווער אינטריגאַנעס־לעהרערס, טאַראַקאַנעס און וואַנצען — וואָס איז עס ווערטה? מיט פולע לונגען האָט ער אריינגעאָטעמט אין זיך די געזונטע אָסינדיגע לופט. די זון איז שוין לאַנג פאַרשוואונדען אויף יענער זייט וואלד, וואָס האָט געשמעקט מיט דעמבענעס און סאָסנאָווען ריח.

אַרויסגעשפּרונגען פון וואַגאָן, האָט זיך דער יונגער רעפּעטיטאָר געלאָזט גלייך צום גביר — איהם איבערגעבען דעם בריעף. פארגינט זיך אזא „מאַגנאַט" צו זיצען העט־וויים אין אלדי גוטע יאָהר אַרויס פון דער שטאָדט, אין א ווייסען פּאַלאַץ מיט א גרויסען גרינעם גאָרטען, אַרומגעגרייזעט מיט געפאַרבטע שפּיצעכיגע צאַצקעדיגע שטאַכעטען. צוטרעטען צו איהם איז ניט אזוי גרינג, ווי מע קאָן זיך פאָרשטעלען. ערגער ווי צו א פּריץ. נאָר אז מען איז אָנגעלאָדען מיט אזא שטאַרקער פּראָטעקציע, קאָן מען שוין געהן אפילו צום קייסער אליין... אזוי טראַכט זיך דער העלד, נאָר ער האָט א טעות. וואָרום נאָך אלעמען איז דער גן־עדן גאָר ניט אזוי גוואַלדיג, ווי דער וועג, וואָס פיהרט צום גן־עדן. א סברה, אז איידער מע טרעט־צו צו אזא גביר, מוז מען דורכגעהן פריהער אלע שבעה מדורי גיהנם. ביי אזא „מאַגנאַט" איז פאַרהאַן דריי זאַכען, וואָס מע מוז פריהער דורכמאַכען, איידער מען איז

זוכה צו זעהען זיין פּנים. און אפילו, אז איהר האָט שוין דורכ־נעמאַכט אַלע דריי זאַכען, זענט איהר נאָך אַלץ ניט פאַרטיג. איהר קאָנט געהן און געהן און אוועקגעהן מיט דעם, וואָס איהר זענט געקומען. וואָס זענען די דריי זאַכען? — 1) אַ סטרוזש, אַ הויכער טרוקענער ערל מיט קרומע פיס. אז ער געהט, קאַטשעט ער זיך. זיין נאָמען איז פאַנטאַליי און זיין עובדה — ער זיצט ביי'ם טויער, אַזוי ווי, להבדיל, מרדכי דער איד ביי'ם קעניג אחשורוש. 2) אַ שוואַרצער כּלב, אַ בלינדער אויף איין אויג, אַזוי ווי בלעם. זיין נאָמען איז זשוק. דעם דאָזיגען כּלב שבּכּלבים האַלט מען צוגעבונדען צו אַ בוים אויף איין אייזערנער קייט — אַניט וואָלט ער דורס געווען מענטשען. און 3) אַ יונג אַ משרת, וואָס טראָגט אַ קויטיגע מאַנישקע, אַ גאָלדענעם רינג און געהט פאַרקעמט מיט אַ שרונט אקוראַט אין מיטען קאָפּ. די שוואַרצע האָר שטאַרק אָנגעשמירט מיט פעטען און שמעקען מיט אַ ריח פון אָדעקאָלאָן, געמישט מיט ציבעלעס, נאָר די אויהערען זענען פול מיט בלאָטע און די נעגעל אַרומגעבּרעמט מיט שוואַרצען. דורכגעהן אָט די דריי אינסטאַנציעס איז ניט פון די קליינינקייטען. קודם־כּל דאַרפט איהר זיך באַקענען מיט'ן סטרוזש פאַנטאַליי, וואָרום אַז ער דערזעהט אַ פרעמדען מענטשען, טהוט ער איהם אַ פרעג: „שטאָ נאַדאָ?" נעהט דערצעהלט פאַנטאַלייען אַ מעשה וועגען אַ בריעף און וועגען אַ שטעלע. איז אָבער פאַנטאַליי נישט קיין שלעכטער גוי. אַ „פיטאַקעל" איז ביי איהם אַ מטבע. אוועק־געשוואומען דאָס איינציגע, דאָס לעצטע פיטאַקעל!... דערפאַר איז פאַנטאַליי אַ גוטער ברודער. אַ סך ערגער פון דעם ערל איז זשוק. דער כּלב איז טאַקי אויף אַ קייט. נאָר אַ הונט בלייבט אַ הונט. ער בילט און שפּרינגט און רייסט זיך, דער כּלב שבּכּלבים, מיט אַלע כּוחות. אַ גליק, וואָס פאַנטאַליי איז דאָ ביי דער זייט. שרייט ער אָן אויף איהם, שעלט איהם מיט טוידטע קללות און זאָגט איהם מוסר — אַ גאַנצע דרשה. נאָר שווערער פון אַלץ איז די דריטע אינסטאַנציע — דער משרת. דער האַלט זיך נאָר

פאר א גאנץ קנעפעל, פרענגט־אוים ביי אייך איטליכם ברעקעל, נעמט־אפ איין עקזאמען: ווער איהר זענט? פון וואנען איהר קומט? און וואס איהר דארפט? א יונג א בלאזען. מיט איהם איז גלייכער איהר זאלט זיך האלטען פון דערווייטען, קוקען אויף איהם פון אויבען אראפ. אניט — וועט ער אייך קריכען אויפ׳ן קאפ. דער העלד פון די געשיכטעס ווייסט עס פון זיין אייגענעם ערפאהרען. דער משרת האט איהם א נעם געגעבען אויפ׳ן צימבעל: פון וועמען איז דער בריעף? וואס שטעהט אין בריעף? און וואס פאר א געשעפט ער האט? א שטעלע? וואסער א שטעלע? אין „זאוואד״? אדער אין די „עקאנאמיעס״? אויב אין „זאוואד״ — זענען אלע שטעלעס פארנומען. און אויב אין די „עקאנאמיעס״ — זענען אויך אלע שטעלעס באזעצט. סיידען א לעהרער־שטעלע? — זענען אבער דא בעלנים איבער־גענוג. אט געהט נאך איינער מיט א ענגקאלנער, זעהר א וואזשנע לעהרער — האט ער אבער א חסרון: ער איז א שוטה, חאטש בראקט איהם אין קרוים. דערפאר האט ער א מעלה, וואס ער איז מיט א באָרד, וועלען די פאניטשלעך מיט די באַרישנים פאר איהם האבען דרך־ארץ.

— פאר אייך ניט, ווייל איהר זענט נאך צו יונג, וועלען זיי אייך אפדרעהען דעם קאפ... אונזערע פאניטשלעך מיט אונזערע באַרישנים — עס וואלט געמעגט קומען אויף זיי א חלירע אין איין טאג!...

אזוי לאזט־אוים דער משרת און פארבייסט מיט א שענעם יברכך, נעמט־צו ביי׳ם בחור דעם בריעף, לענט איהם ארויף אויף א זילבערן טעצעל און ווערט פארשוואונדען אין די ווייטע אפּאַרטאַמענטען. אין עטליכע מינוט ארום איז דער משרת גע־קומען צוריק מיט לעדיגע הענט און אהן א שום רעזולטאט. דעם בריעף האט, זאגט ער, דער „מאגנאט״ געעפענט, א קוק געגעבען, און, ניט געלייענטערהייט, אוועקגעלעגט.

וואס איז די מעשה? — דאס וועלען מיר זעהען ווייטער.

8

אין חלום און אויף דער וואָר

אויף דער סטאַנציע אינ'ם קליין שטעדטעלע. — „בערעל דער רויטער" טאַפּט ביי איהם ווערטער. — דער העלד לעגט זיך שלאָפען א הונגעריגער און געהט־אַוועק אין עולם־הדמיון אריין. — ווידער א מאל דער „אוצר". — ער באַגעגענט זיך מיט א טאַכטער פונ'ם „מאַגנאַט", און פון זיינע חלומות לאַזט זיך אוים א טייך.

באַקומען ביי'ם „מאַגנאַט" פון ט. אַזא קאַלטען ברוך־הבא, האָט אונזער העלד פון דעסטוועגען נאָך ניט פאַרלוירען זיין קוראַזש און זיין האָפענונג האָט ער ניט אויפגעגעבען. ער האָט זיך גע־טראַכט: „וואָס א גביר א מאַגנאַט קאָן זיך פאַרגינען! אפשר איז איהם דער קאָפּ ניט דערביי? ניט היינט — איז מאָרגען"... דערווייל די צייט שטעהט ניט. עס הויבט־אָן צו ווערען שטאָק־נאַכט. מע באַדאַרף א טראַכט טהון וועגען נאַכטלעגער, אויסזוכען א סטאַנציע. ער האָט זיך געלאָזט זוכען און האָט אויסגעזוכט די איינציגע סטאַנציע אינ'ם שטעדטעלע ט. — א שטיבעל אויף היהנערשע פיסלעך. דער בעל־הבית איז נאָך א יונגערמאַן, טאַקי דעם „מאַגנאַט'ס" א נאָהענטער קרוב. א איד א רויטער, מיט א רויט־פייערינגער באָרד. זיין נאָמען איז „בערעל דער רויטער". אז ער רעדט, פאַרמאַכט ער די אויגען און שמייכעלט. א מאָדנער איד. ער אינטערעסירט זיך אייך מיט איטליכם ברעקעלע. ער דאַרף אַלסדינג וויסען, וואָס ביי אייך טהוט זיך, און איז גרייט צו יעדער צייט אייך באַהילפיג זיין מיט וואָס נאָר ס'איז מעגליך.

אזוי זאָגט ער. ער קאָן אייך געבען איין עצה, פּאָלגען א גאַנג, זאָגען א גוט וואָרט פאר אייך ביי זיין רייכען קרוב אין הויף, און טאַקי אונטערשטיצען מיט א באַשיידענעם ווארעמעס, מיט א גלעזעל טיי, עס שטעהט במילא א גרויסער סאַמאָוואר מיט א טשייניק. טיי טרינקט ווער עס וויל און ווער עס וויל ניט.

אויסגעטאַפּט ביי'ם יונגען אורח, ווער ער איז און ווער זיין טאַטע איז, לאָזט זיך אויס, אז ער קען איהם זעהר גוט. ער איז ניט איין מאָל געשטאַנען ביי זיין פאָטער אין דער אכסניה. איז ער ביי איהם נאָך טייערער געוואָרען. גאָר איין אָנגעלעגטער גאַסט! וויבאַלד אזוי, מעג ער זיך וואַשען און געהן צום טיש גלייך מיט אַלעמען. געפעלט ניט דעם גאַסט, וואָס מע קוקט אויף איהם, ווי אויף איין אָרעם-בחור... ער איז נאָך געווען גרוים ביי זיך, ער זאָל ניט וועלען עסען לאַסקאַווע ברויט ביי א אידען איין אָרעמאַן, וועלכער לעבט מסתמא פון די ברעקלעך, וואָס פאַלען־אראָפּ פון דעם רייכען קרוב'ס טיש... און ער טראַכט־אויס א ליגען, אז ער איז גאָר נישט הונגעריג, אז ער איז שוין א געגעסענער...

וויפיעל דער בעל־הבית, בערעל דער רויטער, מוטשעט איהם ניט, ער זאָל איהם זאָגען, וואָס פאר א געשעפט ער האָט צו זיין רייכען קרוב, טאָמער קאָן ער איהם א טובה טהון, — וויל ער איהם ניט זאָגען. עס שטעהט איהם ניט אָן, אז א זייטיגער איד, און נאָך א רויטער דערצו, זאָל זיך אריינמישען אין זיינע געשעפטען.

בערעל דער רויטער טאַפּט ווערטער. דער בחור מאַכט זיך תמ'עוואַטע, גלייך ווי ער פארשטעהט ניט, וואָס דער איד מיינט. לאָזט זיך אויס, אז דער איד ווייסט גאַנץ גוט, וואָס דער בחור דאַרף צו זיין רייכען קרוב. נאָר ער וויל דאָס הערען פון איהם אליין. און ער דערצעהלט איהם א מעשה, באשר אזוי ווי דער קרוב זיינער, דער „מאַגנאַט", זוכט א לעהרער צו די קינדער, האָט ער אויסגעפּויקט איבער דער גאָרער וועלט, און עס האָבען

זיך א לאז געגעבען צו איהם לעהרערס, יונגע און אלטע, מיט פראטעקציעס און רעקאמענדאציעס פון באהסלאוו, פון קאניעוו און פון טאראשטשע — „אידען זוכען פרנסה, ווילען א שטיקעל ברויט"... אזוי לאזט־אוים בערעל דער רויטער, און די ווערטער „פרנסה" און א „שטיקעל ברויט" קלינגען פאר אונזער יונגען העלד, ווי א באלעדיגונג. און טאמער איז קארג, גיסט־אונטער דער רויטער איד בוימעהל אויפ'ן פייער און זאגט, אז ס'איז א גאט'ס רחמנות אויף די קאנדידאטען, „וואָרום זיי זענען נעבאך הונגעריג"... עס ווייזט זיך איהם אוים, אז אט דער רויטער איד ציעלט דאס גראד אויף איהם... דער איד ווייסט, אפנים, אז דער העלד לעגט זיך שלאפען א הונגעריגער.

. . . .

ער ווייסט ניט, צי עס חלומ'ט זיך איהם, אדער ער פאנ־טאזירט עס וואכענדיג, נאר עס שטעלט זיך איהם פאר אזא משונה־מאדנער אומגעלומפּערטער געדאנק: אז ער האט גאר קיין שום בריעף צום „מאגנאט" ניט איבערגעגעבען, נאר ער איז גלאט אזוי אריינגעטרעטען צו איהם אלס באדיענער... און אז ער איז ביי איהם א „מענטש", ווי אלע „מענטשען"... נאר ער געפעלט זעהר דעם „מאגנאט"... און דער „מאגנאט" רופט איהם אריין צו זיך און פרעגט איהם, ווער ער איז און פון וואנען ער איז?... און אז ער דערזעהט, מיט וועמען ער האט צו טהון, הויבט ער איהם אויף און גיט איהם א העכערע שטעלע... און עס געהט־אוועק א קורצע צייט, ווערט ער ביי איהם כל־ולך איבער אלע „מענטשען" און איבער'ן גאנצען „הויף"... און דער סטרוזש פאנטאליי, און דער הונט זשוק, און דער בלאנע משרת — אלע ציטערען פאר איהם אימת־מות... און ער שרייבט א בריעף צום טאטען אהיים, מיט א שענער מליצה, אויף העברעאיש געוויינליך, און ניט גלאט א פוסטען בריעף, נאר מיט עטליכע פרישע קנאקענדיגע הונדערטער — א מתנה דעם טאטען אויף יום־טוב... אינ'ם

בריעף שרייבט ער אַרוים דעם טאַטען רוב גדלו ורוב עשרו, מאָהלט איהם אַ בילד, ווי אַזוי ער פאָהרט־אַרוים מיט דריי פּאָר פערד נאַשפּיץ... פרעגט מען איינם דאָס אַנדערע: „וועד פאָהרט דאָס?״ ענטפערט מען: „איהר ווייסט ניט, ווער דאָס איז? דאָס איז דאָך דער גלאַוונע אופראַוולִיאַיושטשע״... „אַזאַ יונגער־מאַן?!״...

עס איז שוין גרויסער טאָג. פון בערעל דעם רויטענ׳ס קיך לאָזט זיך הערען אַ קלאַפּעריי און עס טראָגט זיך פון דאָרטען אַ ריח פון פרישען, נאָר־וואָס אויסגעבאַקענעם ברויט און געפּראַזשעטער מילך. דער העלד חאַפּט אויף זיך גיך דאָס אָנטהון און לאָזט זיך אין „הויף״ אריין, באַקומט איין אאודיענץ ביי׳ם משרת און ווערט געוואוירע, אז דער „מאַגנאַט״ האָט דעם בריעף נאָך ניט געלייענט... געהט ער מיט אַ פאַרביטערט הארץ צוריק אויף דער אכסניה, באַגעגענט זיך מיט׳ן רויטען בעל־הבית. מיט צו־געמאַכטע אויגען, ווי זיין שטייגער איז, טהוט איהם בערעל דער רויטער אַ פרעג גלאַט אַזוי פון יוצא וועגען: „וואָס הערט מען נייעס?״... „דערוויילע נאָך גאָרניט״. — ענטפערט איהם דער יונגער אורח און גליטשט זיך אוים פונ׳ם רויטענ׳ס הענט און געהט־אַוועק צו זיך אין חדר׳ל אריין, ציהט זיך אוים אויפ׳ן בעטעל און פאַרשטעקט זיך די נאָז, ער זאָל ניט הערען דעם ריח פון מאַרענירטען הערינג מיט אָנגעבראַקטע ציבעלעס, וואָס קיצלען דעם חוש־הריח און רייצען דעם אַפּעטיט מיט סכנת־נפשות!... און בכדי אָפּצוטרייבען פון זיך דעם יצר־הרע, מאַכט ער צו די אויגען און פאַרטיעפט זיך אין מחשבות און געדאַנקען, וועלכע חאַפּען איהם אויף און טראָגען איהם אַוועק אויף די פליגלען פון דער היציגער פאַנטאַזיע אין עולם־הדמיון, אין דער צויבערוועלט פון זיסע גאָלדענע חלומות. אַהין האָט ער ליעב צו פאַרקלויבען זיך אַלע מאָל, ווען ער בלייבט אַליין מיט זיך. קיינער האָט אַהין קיין שליטה ניט. אפילו זיינע סאַמע נאָהענטסטע חברים. דאָס איז יענע כישופ׳דיגע וועלט, וואָס איז איהם פאַרבליבען פון זיין

אמאָליגען חבר שמואליק. אַ וועלט פון אוצרות און פון וואונדער־שטיינער, וואָס איינער פון זיי הייסט „ישפה" און דער אַנדערער — „כדכד". אַ רייב מיט'ן ערשטען שטיין: „ס'זאָל מיר ארויס־געהן און ארויסגעהן!"... באַווייזט זיך איין אָנבייסען, הייסע שמעקענדיגע פּראַנזעלען מיט פּוטערקיכלעך, וואָס צעגעהען זיך אין מויל, און אַ ריח פון הייסער קאַווע מיט מילך צעגעהט זיך אין אַלע ווינקעלעך, — איז איידער ער ריהרט זיך נאָך צו צו דער קאַווע, איז שוין אויסגעוואַכסען אַ פעטע יויך מיט מאַנדלען און אַ פערטעל עוף, און געבראָטענע קאַטשקע מיט מעהרעלעך, און אַ קוגעלע פון מצה־מעהל מיט געגזוענשמאַלץ, און ווין — צווייערליי סאָרטען: 1) רויטווין „צערקאָווגע כשר לפסח", 2) ווייסער ווין, פונ'ם „ווימאָראָזיג יוזשנאהאָ בערעגא"... דאָס זענען די ווייגען, וואָס זיין טאַטע האָט געהאַלטען אויף פּסח נאָר פאַר יחידי־סגולה, פאַר די אמת'ע מבינים.

אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט'ן דאָזיגען גרויסאַרטיגען אָנבייסען, פּיהלט ער, אַז ער באַדאַרף האָבען רוה. טהוט ער אַ רייב מיט'ן צווייטען שטיינדעלע: „ס'זאָל מיר ארויסגעהן און ארויסגעהן!"... און נאָך איידער ער רעדט עס אַרויס, דערזעהט ער זיך שוין אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ פון צוועלף חדרים. די ווענט זענען אויסגעקלעפּט מיט אַסיגנאַציעס פון סאַמע הונדערטער. די ערד איז אויסגעפּלאַסטערט פון זילבערנע מטבעות, באַציערט מיט גאָלדענע רענדלעך. דאָס גאַנצע מעבעל איז פון ווייסען עלעפאַנט־ביין, מיט סאַמעט אויסגעבעט. וואו מע טהוט זיך אַ ריהר איז גאָלד און זילבער און די בעסטע טייערסטע שטיינער. ארום און ארום איז אַ גאָרטען פון די בעסטע פּירות. און אַ טייכעל לויפט פאַרביי מיט גאָלדענע פישעלעך. און אַ געטליכע מוזיק הערט מען דאָרטען שפּיעלען — די בעסטע פּיעדעלשפּיעלער פון דער וועלט. און ער אַליין, דער העלד, טהוט גאָרניט, נאָר ער טיילט צדקה פון דער ברייטער האַנט, פולע זשמענים. וועמען גאָלד, וועמען זילבער, וועמען שטיינער, און וועמען אַ מזומנ'ע מטבע,

וועמען עכּעגוואַרג און וועמען קליידער — ער לאָזט ניט דורך קיינעם, דעם גרעסטען שונא אפילו. פאַרקעהרט, די שונאים ניט ער נאָך מעהר, ווי די גוטע פריינט, בכדי זיי זאָלען פיהלען...

א פאַר'חלומ'טער, א הונגעריגער, חאַפּט זיך אויף דער יונגער טרוימער, און מיט א פאַר'חלש'ט הארץ לאָזט ער זיך אוועק ווידער אין „הויף" פון דעם „מאַגנאַט". ער איז שוין דאָרט א היימישער. דאָס הייסט, דער סטרוזש פאַנטאַליי לאָזט איהם דורך. דער הונט זשוק טשעפּעט איהם ניט. און דער משרת איז מיט איהם זאַ־פּאַני־בראַטאַ. ער פּאַטשט דעם יונגען בחור איבער דער פּלייצע און זאָגט איהם אָן א בשורה, אז ער האָט שוין גערעדט פון איהם, ניט מיט'ן בעל־הבית, נאָר מיט זיינע טעכטער... און אזוי ווי ער רעדט — באַווייזט זיך איינע פון די טעכטער, א גראָבע מויד, א רויטע, אין א קורץ קליידעלע, מיט גראָבע פּולקעס און מיט א פּאַרריסען נעזעל: „אָט דאָס איז ער!" — ווייזט־אָן אויף איהם דער משרת, און די גראָבע מויד באַטראַכט איהם פון קאָפּ ביז די פיס, באהאַלט דאָס פּנים אין די הענט, שיסט־אויס א געלעכטער און אנטלויפט.

9

אַ מעשה מיט אַ זייגער

ער זוכט מיטלען קעגען הונגער. — אַ זייגער מיט אַ געשיכטע. — דער דיאַלאָג צווישען דעם בחור מיט'ן אַלטען זייגערמאַכער. — די קאָמבינאַציעס העלפען ניט, און דער הונגער וואַכסט.

און דעם בריעף האָט דער „מאַגנאַט" נאָך אַלץ ניט געלייענט. דאָס ריהרט שוין אָן דעם העלד'ס אַמביציע און ער נעהט־אַרויס פון דאָרטען אַ צעקאָכטער. סטייטש, זיין טאַטענ'ס בריעף וואַלגערט זיך אַרום — דאָס אַהרט איהם מעהר פון אַלסדינג. נאָך מעהר פון דעם, וואָס ער איז הונגעריג. הונגעריג, ווי אַ הונט! ער קאָן זיך קיין אָרט ניט געפינען. עס טראָגט איהם אין דער לופטען. עס ציהט איהם דאָס הארץ, און דער בויך איז איהם ווי איינגעשרומפען. אַ קאַלטער שוייס טרעט־אַרויס, און ער זוכט אין זיינע געדאַנקען, וועלכע פון זיינע זאַכען ער וואָלט געקאָנט פאַרקויפען, מאַכען דערפון קליינגעלט און עפּים קויפען צו שטילען דעם הונגער... וואָלט דאָס געווען אין אַ גרויסער שטאָדט — פאַרזעצט מען דעם אויבערראָק און מע שלאָגט־צונויף אַ פּאָר גראָשענס...

ער טאַפּט זיך אין אַלע קעשענעס, און זיינע געדאַנקען שטעלען זיך אָפּ אויפ'ן זייגער. נאָר וואָס טהוט מען מיט'ן זייגער? פאַרזעצען אין משכון — איז ניטאָ ביי וועמען. סיידען פאַרקויפען? דערמאַנט ער זיך, אַז אין דער פריה האָט ער

נעזעהען אין מארק איין אויפשריפט מיט א גרויסען ציפערבלאט: „טשאסאָוויך דיעל מאסטער״. דאָ וועט ער קאָנען פארהאנדלען זיין זייגער. קיין סך קאפיטאלען — ווייסט ער — וועט ער פון דעם ניט שלאָגען. נאָר עס וועט זיין געגוג וויפיעל ער וועט קריגען, אבי צו שטילען דעם הונגער.

א מיאוס׳ע זאך — הונגערען. א חוץ, וואָס עס ציהט דאָס הארץ און עס ציטערען הענט און פיס — איז דער בזיון, דער בזיון!... מע דארף פארשטערכען דעם זייגער... איז אָבער דער זייגער, וואָס דער בחור פארמאָגט, ניט גלאט א זייגער, נאָר דאָס איז א זייגער מיט א געשיכטע, מיט א היסטאָריע. א היסטאָרישער זייגער. מוז מען דעריבער פריהער אייך באקענען מיט דער געשיכטע פונ׳ם זייגער.

דאָס איז געווען אין יענער צייט, ווען דער מחבר פון די דאָזיגע זכרונות האָט געהאלטען אין רעכטען גלאנץ פון געבען שטונדען. אין זיין געבורטסשטאָדט האָט ער געהאט שטונדען א סך מעהר, וויפיעל א יונגער לעהרער קאָן זיך ווינטשען. נאָר איין זאך האָט איהם געפעהלט צו די שטונדען — א זייגער. האָט ער זיך צונויפגעשלאָגען פון די שטונדען א שטיקעל קאפיטאל אויף צו באזאָרגען זיך מיט א זייגער. די בעסטע צייט אויף צו קויפען א זייגער איז „ספאס־יאריד״. דעמאָלט פאָהרען זיך צונויף אין פערעיאסלאוו סוחרים, קרעמער פון דער גאָרער וועלט. וואָס איין אויג קאָן זעהען און וואָס א מויל קאָן רעדען קריגט איהר אויף דעם יאריד.

אויפגעשטאנען איינמאָל אין דער פריה, גענומען דאָס שטעקעלע, האָט זיך אונזער העלד געלאָזט אויפ׳ן יאריד צו די שאלאשען און קראָמען, וואו די גאָלדענע און אנדערע טייערע זאכען זענען אויסגעשטעלט. ספאס־יאריד שטעלט זיך סוף זומער, אין חודש אויגוסט. דעמאָלט קומען־אויף די קאווענעס מיט די

דינים. עפּעל און באַרען ליגען קופּעסווייז אויף די וועגען און אויף דער ערד. אידען לויפען־אַרום, ווי פאַר'סמ'טע מייז, פאַר־טאַרעראַמט און פאַרשוויצט. מע טהוט געשעפט. מע לייזט געלט. ציגיינער שווערען זיך, פערד הירזשען, שאָף מעקען, חזירים'לעך קוויטשען פון די זעק אַרויס. אַ בלינדער בעטלער שפּיעלט אויף אַ באַנדורע. אַ אידינע פאַרקויפט בייגעל. אַ יונגעל טראָגט־אַרום קוואָס. אַלץ רעדט. אַלץ שרייט. מע קאָן טויב ווערען.

געהענדיג אַזוי איבער'ן יאַריד פאַרטראַכט, שלאָגט ער זיך אָן אויף אַ אידעל מיט אַ רויט פּרישטשעוואַטע פּנים, מיט אַ קוויטיגער מאַנישקע און מיט מאָדנע לויפענדיגע אויגען. שטעלט איהם אָפּ דער איד, רעדט שטיל, הייזעריגליך, און ווינקט מיט די ממזר'ישע אויגלעך אויף אַ הויכען דאַרען פּריץ מיט אַ פּויליש היטעל, מיט לאַנגע פאַרדרעהטע וואָנסעס אַרויף.

— אָט דער אָדון האָט צו פאַרקויפען אַ זאַך בחצי חנם... טהוט אַ קוק. וואָס'ט אייך אהרען?

און באַלד נאָך דעם רוקט זיך צו דער פּריץ, ציהט־אַרויס פון קעשענע אַ פּאַפּיער, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, וויקעלט־אויף דאָס פּאַפּיער, און עס טהוט מיט אַ מאָל אַ בלישטשע אין די אויגען אַ שפּאָגעל־נייער, אַ גלאַנצענדיגער גאָלדענער זייגער. אַ ווייז געגעבען דעם זייגער פון דער ווייטען, וויקעלט איהם דער אָדון איין אין פּאַפּיער און באַהאַלט איהם צוריק אין קעשענע, אָהן ווערטער. רעדען רעדט דאָס אידעל:

— אַ מציאה פון אַ גנב!... ער באַדאַרף האָבען נויטיג געלט. אויף דעם זייגער איז דאָ גאָלד אַליין אפשר אויף אַ הונדערטער...

— וויפּיעל זשע וויל ער פאַר'ן זייגער?

— איך מיין, ער'ט נעמען האַלב, אַ פּופציגער. אַ מציאה פון אַ גנב!... איך אַליין וואָלט אַ בעלן געווען, האָב איך ניט אַזוי פּיעל געלט ביי זיך. — זאָגט דאָס אידעל.

— איך האָב אויך ניט. — זאָגט דער בחור און חאַפּט זיך צו דער קעשענע.

— וויפיעל דען האָט איהר? — פרעגט איהם דער פריי־שטשעוואטער איד.

— איך פארמאָג אינגאַנצען איין פינף־און־צוואַנציגער...

דער איד טהוט אַ בלישטשע מיט די ממזר'ישע אויגען, ציהט־אויס אַ האַנט:

— מיט מזל־ברכה!...

אין איין אויגענבליק ווערט איינגעצאַהלט דאָס געלט, און דער גאָלדענער זייגער ווערט איבערגעגעבען צום קונה אין די הענט אריין. עס טהוט איהם אַ טיאָבקע דאָס הארץ — „טאָמער איז דער זייגער אַ גע'גנבה'טער?"... עס געהט איהם ניט איין די מציאה, וואָס ער האָט איינגעהאַנדעלט, און עס שטעלען זיך איהם פאָר אַלערליי טונקעלע מחשבות און טרויעריגע געדאנקען: „טאָמער דערקענט מען ביי איהם דעם זייגער?"... האַנדלען אַ גנבה איז ערגער פון אַ גנבה אַליין... קורץ, ער האָט שוין חרטה. נאָר ס'איז פארפאַלען. ער נעמט־ארויס דעם זייגער פון קעשענע, באַטראַכט איהם פון אַלע זייטען — אַ שפּאָגעל־נייער זייגער, און קלאָפּט, ווי אַ באַנדאַר! קאָפּערטעס גינגאָלדענע, שווערע. אַ ציפערבלאַט, ווי געפאַלענער שניי. ווייזערס, ווי ריטער. עס בלייבט נאָר צו באַווייזען דעם זייגער עפּיס פאַר אַ רעכטען מבין, ער זאָל איהם באַטראַכטען און אָפּשאַצען. דער טאַטע איז אפילו אַ מבין אויף זייגערס. פאַסט איהם אָבער ניט צו ווייזען איהם דעם טאַטען. און דערצעהלען דעם אמת, אַז ער האָט איהם גע־האַנדעלט אויף דער גאַס — וויל ער אויך ניט. הקיצור, דאָס בעסטע וועט זיין אריינטראָגען דעם זייגער צו הענזעל דעם זייגערמאַכער.

הענזעל דער זייגערמאַכער איז נאָך גאָר אַ יונגערמאַן, נאָר אַ גרויסער קאָפּמענטש. אין שטאָדט זאָגט מען, אַז הענזעל האָט צוגעטראַכט איין אייגענעם זייגער נאָך דער סיסטעם פון דער זון. אויפ'ן פּנים ביי איהם זעהט מען אפילו קיין באַזונדערע חכמה ניט ארויס. אַ גאַנץ געוויינליכער איד מיט אַ ברייטער

נאָז. פארמאָגט א גראָבען ברייטען פלאַטשיגען פינגער מיט א גרויסען נאָגעל. מיט דעם נאָגעל טהוט ער איין עפען־אויף דעם זייגער, זאָטעלט־אָן דאָס אויג מיט א שפּאקטיוו, טהוט א קוק־אריין אין געווערקעל און זאָגט אייך באלד, וואָס דער זייגער האָט, וואָס איהם פעהלט, און וואָס ער איז ווערטה.

באטראכט די מציאה, דעם גאָלדענעם זייגער, האָט הענזעל איהם צוגעמאכט מיט א קנאַק און א זאָג געגעבען:

— א פּראָסטער צילינדער, ניט קיין אנקער, ווערטה א פינפערעל עובר לסוחר...

— נו, און דאָס גאָלד?

— וואָסער גאָלד? ס'איז אזוי גאָלד, אזוי ווי איך בין א מיניסטער.

— וואָס דען איז דאָס?

— טאָמבעקע.

— וואָס הייסט דאָס טאָמבעקע?

— טאָמבעקע איז טאָמבעקע; נישט קיין מעש און נישט קיין קופּער, נאָר טאָמבעקע...

און הענזעל טהוט־אויס די שפּאקטיוו, נעמט זיך צו דער ארבייט און רעדט נישט מעהר.

אַט דעם דאָזיגען זייגער האָט דאָס דער יונגער וואנדערער געוואָלט פארהאנדלען צום זייגערמאכער פונ'ם קליינעם שטעדטעלע ט. אריינגעקומען איז ער צום זייגערמאכער, צו איין אַלטען אידען א טויבליכען, מיט וואט אין די אויהערען, גאנץ ברייטליך, מעשה סוחר. און צווישען בחור מיט'ן אַלטען זייגערמאכער קומט־פאָר אזא מין דיאַלאָג:

ד ע ר ב ח ו ר: גוט מאָרגען, הער זייגערמייסטער! האָט איהר עפּים גוטע זייגערס?

דער זייגערמאַכער: וויפיעל זייגערס דאַרף עס אַ בחור׳על?

דער בחור: איינעם אַ זייגער...

דער זייגערמאַכער: וואָסער אַ זייגער ווילט איהר — אַ זילבערנעם? אַ גאָלדענעם?

דער בחור: אַ גאָלדענעם וועל איך ביי אייך קויפען אַ ביסעל שפּעטער... דערווייל וועט זיין גענוג אַ זילבערנער, אַבי ער זאָל געהן ווי עס געהער צו זיין.

דער זייגערמאַכער: וועגען דעם איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען! — און דער אַלטער זייגערמאַכער שיט־אויס פאַר׳ן קונה אַקעגנען אַ האַלב טוץ נייע זייגערס. דער בחור שטעלט זיך אָפּ אויף איינעם פון זיי און גיט צו פאַרשטעהן דעם אַלטען, אַז ער וויל, אייגענטליך, מאַכען מיט איהם אַ בייט. דאָס הייסט, ער וועט ביי איהם נעמען דעם דאָזיגען נייעם זילבערנעם זייגער און וועט איהם געבען זיין אַלטען זייגער... „אין וויפיעל וועט איהר איהם אָננעמען?״... דער אַלטער באַטראַכט דעם בחור׳ס זייגער פון אַלע זייטען, טראַכט אַ ווײלע, צושאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ. דערנאָך נעמט ער ארויס די וואַט פון די אויהערען און לעגט־איבער פון איין אויהער אינ׳ם אַנדערען, גלייך ווי דאָס האָט אַ שייכות צו די זייגערס. און קוים וואָס ער שטעלט זיך איין ארויסצוזאָגען, אַז ער קאָן אָננעמען ביי איהם זיין זייגער מעהר ניט, ווי אין צוויי קאַרבען. און אזוי ווי זיין זילבערנעם זייגער רעכענט ער אין נייען קאַרבען, קומט־אויס, אַז דער בחור באַדאַרף איהם צוצאָהלען אזוי גרויס, ווי זיעבען קאַרבען, און דאָס געשעפט איז געמאַכט. דעם בחור איז די קאָמבינאַציע געפעלען, און ער לעגט־פאָר דעם זייגערמאַכער אַ נייע קאָמבינאַציע: אַז ער זאָל דערווייל נעמען ביי איהם דעם אַלטען זייגער און געבען צוויי קאַרבען, און שפּעטער מיט אַ טאָג אָדער צוויי וועט ער אריינקומען און וועט זיך אויסקלויבען אַ נייעם זייגער... געפעלט נישט דעם אַלטען די דאָזיגע קאָמבינאַציע. פאַר וואָס? אזוי.

דערפֿאַר, ווייל ער קויפֿט ניט קיין זייגערס. ער פּ אַ ר ק ו י פֿ ט זייגערס... פּרובט זיך דער בחור פֿאָרלעגן אַ נייעם פּראָיעקט. דהיינו: ער גיט איהם אוועק זיין אַלטען זייגער פֿאַר איין קאַרב — איין עק! ניט צוליעב'ן געלט, נאָר ווייל דער זייגער איז איהם נמאס געוואָרען, ער קאָן אויף איהם ניט קוקען... זאָגט דער אַלטער, אַז אויב ס'איז איהם נמאס געוואָרען דער זייגער, קאָן ער איהם אַרויסוואַרפֿען אין בלאָטע. גיט איהם דער בחור צו פֿאַר־שטעהן, אַז ער קאָן איצט דאָס געשעפֿט מיט איהם ניט מאַכען, מחמת ער איז איצטער קורץ אין געלט. דאָס הייסט, פּשוט ער איז איצטער ניט ביי געלט... גיט איהם דער זייגערמאַכער איין עצה, ער זאָל אַריינקומען איין אַנדערס מאָל, דעמאָלט ווען ער וועט זיין ביי געלט. און אַזוי עטליכע מאָל. ער זאָגט איהם דאָס, און יענער ענטפֿערט איהם בוּיבעריק. זינט גאָט האַנדעלט מיט נודניקעס, האָט ער נאָך אַזאַ נודניק ניט געהאַט!... דער בחור באַהאַלט צוריק זיין אַלטען טאַמבּעקענעם זייגער און בעט דעם אַלטען, ער זאָל אָפּלעגען אָט אַ יענעם זילבערנעם זייגער אויף אַ זייט. ער וועט נאָך אפשר היינט אַריינקומען צו איהם נאָך אַ מאָל. עס דאַרף איהם אָנקומען געלט מיט דער פּאָסט. ער זאָל נאָר קיין פֿאַראיבעל ניט האָבען, וואָס טאָמער האָט ער ביי איהם צוגענומען צייט. זאָגט דער אַלטער, אַז עס מאַכט ניט אויס. נאָר נאָך זיין בלאַס פּנים, נאָך זיין בייזען קוק און נאָכ'ן ציטערען פֿון זיינע אַלטע פֿינגער איז צו זעהען, אַז עס מאַכט שוין דווקא יאָ אויס... דער בחור — קוים וואָס ער טרעפֿט צו דער טיר. מיט אַ פֿאַר'חלש'ט האַרץ לאָזט ער זיך אוועק צו בערעל דעם רויטען אויף דער סטאַנציע און בעט גאָט, ער זאָל חאָטש ניט באַגעגענען זיך מיט'ן רויטען בעל־הבית. „וואָרום אָט דער רויטער איד — טראַכט זיך דער בחור אין האַרצען — איז דער איינציגער, וואָס שטויסט זיך, אַז ער הונגערט”...

10

אַ מלאך פון גאָט אין׳ם געשטאַלט פון אַ מענטשען

ער פאַרקלויבט זיך אין בית־המדרש פון שטעדטעל און וויינט זיך גוט אויס. — אַ מלאך פון גאָט באַווייזט זיך, און דאָס מזל טהוט איהם אַ שיין. — ער ווערט איינגעלאַדען אַלס לעהרער אין אַ דאָרף און ווייסט נים, אַז דערמיט איז איהם פאַרזיגעלט געוואָרען דאָס גליק אויף זיין גאַנצען לעבען.

דאָס צווייטע הויז פון בערעל דעם רויטען׳ס אכסניה איז געווען דאָס בית־המדרש פון׳ם שטעדטעל. אהין האָט זיך דער העלד פון דער ביאָגראַפיע פאַרקלויבען אויף מאָרגען אין דער פריה און, ניט האָבענדיג וואָס צו טהון, האָט ער אוועקגעשטעלט זיך דאַווענען. און געדאַווענט האָט ער ביחידות, איינער אַליין. וואָרום דאָס ביסעל אידען, וואָס אין שטעדטעל ט., האָבען זיך געפעדערט גאַנץ פריה, אָפּגעדאַוונעט מיט אַ מנין און צעגאַנגען זיך זוכען פרנסה, ווי דער שטייגער איז. געבליבען איז נאָר דער שמש, אַ איד אַ שוסטער. נאָר ווייל ער האָט ווינציג אַרבייט, איז ער אין איינוועניג אויך אַ שמש אין שוהל. דערזעהען אַ פרעמדען בחור מיט אַ תפילין־זעקעל, איז דער שמש־שוסטער צוגעגאַנגען צו איהם און אַ פרעג געגעבען, צי האָט ער ניט קיין יאָהרצייט? אויב אַ יאָהרצייט, וועט ער אַ לויף טהון צונויפשלעפען אַ מנין.

— ניין, נישט קיין יאָהרצייט, נאָר איך וויל גלאַט אַזוי דאַווענען. — האָט איהם דער בחור בארוהיגט, און באַקומען איין ענטפער פון׳ם שמש:

— נעזונטערהייט. אָט האָט איהר אַ סידור. — זאָגט צו איהם דער שמש, לאָזט איהם אַליין און פאַרקלויבט זיך אין פּאָליש און זעצט זיך אַוועק פאַרריכטען איין אַלטע פּאָר שיך.

שוין לאַנג האָט דער יונגער העלד אַזוי נעשמאַק און אַזוי האַרצעדיג ניט געדאַוועֿנט, ווי אין יענעם פריהמאָרגען. ער איז שוין דעמאָלט בכלל געווען ווייט פון פרומקייט. דאָס איז געווען די עפּאָכע פון השכלה, ווען פרום זיין איז געווען אַ בזיון, ווען אַ פאַנאַטיקער איז געווען ערגער פון אַ הולטיי, און אפשר ערגער, ווי היינט אַ משומד... נאָר דער חשק צו דאַווענען איז געקומען פון זיך אַליין. אַ מין רעליגיעזער עקסטאַז איז אויף איהם אָנ־געקומען מיט אַ מאָל, און ער האָט זיך צעלאָזט, צעזונגען אויף אַ קול, גאָר מעשה חזן, און צו דער שמונה־עשרה האָט ער זיך צע־וויינט. לאַנג געוויינט, מיט האַרץ געוויינט. און אַז ער האָט זיך גוט אויסגעוויינט, האָט ער זיך געפיהלט אַ סך גרינגער, גלייך ווי ס'איז איהם אַראָפּ אַ שווערע משא פון האַרצען. וואָס דאָס דאָזיגע געוויין האָט באַטייט, קאָן ער אויף אַ ראַציאָנאַלען אופן נישט נעבען צו פאַרשטעהן. עס האָט זיך געוויינט גיכער פון זיך אַליין, און די נשמה האָט זיך ווי אָפּגעריינינגט. אפשר איז דאָס געקומען פון אָפּגעשוואַכטע נערוועז? אפשר איז דאָס געווען פון דעם פאַסטען?... ער האָט באַשטימט ביי זיך דעם תענית היינט איבערצורייסען — ס'זאָל זיין וואָס עס וויל זיך. גענוג פאַסטען!... און ער לעגט־צונויף די תפילין, נעמט דאָס שטעקעלע און געהט אַהיים אויף דער סטאַנציע און באַגעגענט אויף דער שוועל בערעל דעם רויטען, וועלכער זאָגט איהם אָן אַ בשורה, אַז היינט אין דער פריה האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי איהם אַ יונגער־מאַן, אַ גביר, איין אדיר, פון ניט ווייט, פון אַ דאָרף. ער איז, דאכט זיך, איהם אַ נאָהענטער קרוב.

— וועמענ'ס אַ קרוב?

— אייערער אַ קרוב. דאָס הייסט, ניט קיין קרוב, נאָר אַ שטיקעל מחותן... — און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט איהם בערעל

דער רויטער אָן פּאָר אַ האַנט און פיהרט איהם אריין אין אַ באַזונדערען חדר, וואָס איז צוגעקליבען פאַר פּריצים, און שטעלט איהם פאַר פאַר אַ יונגענמאַן, וואָס זיצט ביי אַ סאַמאָוואַר און טרינקט טיי.

דער יונגערמאַן, אַ סימפּאַטישער פּאַרשוין מיט גוטע בלויע אויגען, אַ הויכען ווייסען שטערן און אַ שען קיילעכיג בערדעל, איז העפליך אויפגעשטאַנען, זיך אָנגערופען ביי'ם נאָמען יהושע לאַיעוו און געבעטען דעם גאַסט זיך זעצען צום סאַמאָוואַר, אַ וואונק געגעבען צום בעל־הבית, מע זאָל דערלאַנגען נאָך אַ גלאָז, און נאָר ניט וואַרטענדיג, האָט ער אָנגעגאָסען נאָך אַ גלאָז טיי, צוגערוקט בייגעלעך, קיכלעך און אַנדערע פאַרבייסעכצען, און דער יונגער־מאַן לאַיעוו האָט זיך געווענדט צום אַריינגעקומענעם בזה הלשון:

— דער בעל־הבית האָט מיר געזאָגט, אַז איהר זענט פון פּערעיאַסלאַוו, נחום ראַבינאָוויטש'עס אַ זוהן. אויב אַזוי, זענען מיר שטיקלעך אייגענע... עסט, איך בעט אייך, און טרינקט טיי.

קיינמאָל אין לעבען, נישט פריהער און נישט נאָכדעם, איז אַ גלאָז טיי ניט געווען אַזוי אָנגעלעגט ביי איהם, ווי אַצינד, און קיין שום מאכל אין דער וועלט האָט קיינמאָל ניט געהאַט אַזאַ טעם, ווי עס האָבען געהאַט אָט די פרישע בייגעלעך, די קיכלעך און די אַנדערע פאַרבייסעכטסען, וועלכע זענען גיך פאַר־שוואונדען געוואָרען פון'ם טיש, נישט געבליבען פון זיי אַ זכר אפילו אויף דרך־ארץ. דער גאַסט האָט דאָס אַלץ איינגעשלונגען, ווי אַ הונגעריגע גאַנז, און האָט זיך אַרומגעקוקט, אַז עס איז ניט שען, וואָס ער האָט דאָס אַלץ אויפגערוימט, נאָר ס'איז שוין געווען נאָך אַלעמען... דער יונגערמאַן האָט דערווייל אויסגערעכענט דעם יחוס, ווי אַזוי זיי זענען קרובים:

— אייער פאָטער האָט אַ מחותן אברהם־יהושע. אָט דער אברהם־יהושע האָט געהאַט דאָס ערשטע ווייב, וועלכע האָט מיר אָנגעקעהרט אַ מוהמע, מיין געשטאָרבענע מוטער'ס אַ שוועסטער. פאַרשטעהט איהר שוין? וויטליכע מחותנים, און דאָך מחותנים...

אצינד זאָגט מיר: פון וואַנען פאָהרט איהר? וואוהין פאָהרט איהר? און וואָס איז אייער טהועכץ?

אויסגעפרעגט זיך ביי׳ם העלד אַלסדינג און געוואוירע געד־וואָרען, אַז ער איז געקומען אהער צו פארנעמען אַ לעהרער־שטעלע, האָט דער יונגערמאַן אַ פרעג געגעבען, אויב דער בחור וויל דוקא בלייבען דאָ, ביי׳ם היגען גביר ק., אָדער עס מאַכט איהם ניט אוים צו פאָהרען אַ ביסעל ווייטער? אויב עס מאַכט איהם ניט אוים, וואָלט ער איהם פאָרגעלעגט, ער זאָל פאָהרען מיט איהם צו זיין פאָטער לאָיעוו אין דאָרף אריין, פארנעמען דאָרט אַ לעהרער־שטעלע ביי זיין שוועסטערעל — זיין פאָטער איז אויך אימשטאַנד גוט צו באַצאָהלען, אַזוי ווי דער היגער גביר, אויב ניט שענער נאָך... אויף די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אָפּגערופען בערעל דער רויטער און צוגעווינטשעוועט זיך: „אַ חוץ זיין שאָדען, אויף איהם געזאָגט געוואָרען חאָטש אַ צעהנט־חלק". און גאָרנישט פרעגענדיג ביי׳ם בחור, צי ער וויל, צי ער וויל ניט, האָט בערעל דער רויטער צוגעגעבען, אַז דער בחור וועט מיט פאַר־געניגען זיך דורכפאָהרען מיט׳ן יונגענמאַן צו זיין פאָטער לאָיעוו אין דאָרף אריין און וועט מיט פארגעניגען פארנעמען דאָרט די לעהרער־שטעלע.

אַ מאָדנער איד אָט דער בערעל דער רויטער! עפּים גלייך ווי עמיצער וואָלט איהם געבעטען, ער זאָל זיך ארויסשטעלען פאַר איין אַפּיטרופּס, אָדער, וועניגסטענס, פאַר אַ פארמיטלער. ער האָט ניט געלאָזט קיינעם צום וואָרט און האָט בעסער אַליין גערעדט. דער בחור איז געוועזען איבערראַשט פון דער גאַנצער געשיכטע אַרום און אַרום. ער האָט כמעט ניט געגלויבט זיינע אויהערען. ניט אַנדערש, אַז דאָס איז אָדער אַ חלום, אָדער אַ מין האַלוצינאַציע, אָדער דער יונגערמאַן — דאָס איז אַ מלאך פון הימעל אַראָפּ אויף דער ערד אינ׳ם געשטאַלט פון אַ מענטשען... נאָר ארויסבאַווייזען זיין פרייד, פון דעסטוועגען, שטעהט איהם ניט אָן. ער הערט־אוים דעם געשפּרעך כלומרשט גאַנץ גלייכ־

גילטיג, באַטראַכט פריהער וואָס צו ענטפערען און רופט זיך אָן צום יונגענמאַן מיט האַלבע ווערטער:

— אייער פאָרשלאַג איז אפשר נישט קיין שלעכטער פּלאַן... די מעשה איז אָבער, פאַרשטעהט איהר, וואָס איך האָב געבראַכט צום היגען גביר אַ רעקאָמענדאַציע, אַ בריעף, טאַקי פון מיין טאַטען... וואָס וועט זיין, טאַמער...

— אין וואָסער אַ שפּראַך איז געשריבען אייער טאַטענ׳ס בריעף? — מישט זיך אריין בערעל דער רויטער.

— וואָס הייסט אין וואָסער אַ שפּראַך? אין העברעאיש.

— לשון־קודש? — פרעגט־איבער בערעל דער רויטער און חאַפּט זיך אָן מיט ביידע הענט ביי די זייטען און צעלאַכט זיך אַזוי שטאַרק, גלייך ווי אַכצעהן שדים קיצלען איהם אונטער די פּאַכוועס! — איהר וועט דאַרפען, יונגערמאַן, אַ ביסעלע צו־וואַרטען, ביז מיין קרוב וועט זיך פריהער אויסלערנען איבער־לייענען אַ לשון־קודש׳דיגען בריעף. איהר וועט אָבער, האָב איך מורא, באַדאַרפען לאַנג וואַרטען!... — און ביידע צעלאַכען זיי זיך און לאַכען לאַנג און געשמאַק.

עס האָט ניט גענומען קיין האַלבע שעה צייט, איז צווישען דעם יונגענמאַן יהושע לאַיעוו און זיין יונגען פּראַטעזשע גע־שלאָסען געוואָרען אַ גוטפריינטשאַפט, וואָס איז געוואַכסען אַלע מינוט שטאַרקער און גרעסער. עס האָט זיך אַרויסבאַוויזען, אַז אָט דער יהושע לאַיעוו איז אַ יונגערמאַן אַ משכיל פון דעם טיפּ משכילים, וואָס יענער דור האָט פּראָדוצירט. אַ שענער בעל־תנ״ך, אַ בלאַט גמרא, קלאָר אין אַלע מליצה־ספרים, קען גאַנצע שטיקער מאַפּו אויף אויסוועניג, קאָן מיט אייך רעדען פון אַ „מורה־נבוכים״, פון אַ „כוזרי״, האָט אַ שען הענטעל צום שרייבען. ער איז נאָך אַ ביסעל שוואַכליך אויף דקדוק. ווייטער וועט ער זיך מיט אייך אויסגלייכען אומעטום. און צו דעם אַלעמען איז ער גלאַט אַ ליעבער מענטש, האָט ליעב מענטשען. זיי אַלע האָבען ליעב מענטשען. און מחמת זיי זיצען אין אַ דאָרף, זענען

זיי ממש זשעדנע, געהען־אוים נאָך אַ מענטשען... וואָס איז זייער נעשעפט? זיי האַלטען פּאָסעסיעס אין דער אַרענדע, ביי'ם גראַף בראַניצקי און ביי'ם גראַף מאַלאָדעצקי. זיי לעבען ווי פּאָמע־שטשיקעס, האָבען אייגענע פערד און קאַרעטעס, פאַרהאַלטען זיך זעהר גוט מיט די פּריצים וואָס אַרום און אַרום, און די גויים זענען נאָך זיי די כּפּרה...

מיט זיין רעדען האָט דער יהושע לאַיעוו אַרויסבאַוויזען, אַז ס'איז אמת וואָס ער זאָגט, אַז זיי זענען זשעדנע אין דאָרף אַ מענטשען. דאָס מויל האָט זיך איהם די גאַנצע צייט ניט צוגע־מאַכט, גלייך ווי ער וואָלט וועלען אַרויסרעדען אַלץ, וואָס האָט זיך אָנגעקלויבען ביי איהם פאַר אַ לאַנגע צייט אין דאָרף. ער האָט גערעדט אין שטוב, ער האָט גערעדט אין דרויסען, ער האָט גערעדט שוין זיצענדיג אין פאַעטאָן און פאָהרענדיג מיט'ן נייעם לעהרער אויף זיינע אייגענע ברענענדיגע פערד פון דער פּאָסעסיע.

— געפעלט אייך אַ פּאָר סוסים? — האָט אַ זאָג געגעבען בערעל דער רויטער צום לעהרער, בעת דער יונגערמאַן יהושע לאַיעוו איז נעגאַנגען זאָגען, מע זאָל שפּאַנען. און בערעל האָט גענומען דערצעהלען גרויסקייט פון דעם יונגענמאַנ'ס פאָטער, וואָס פאַר אַ גביר, איין אדיר דאָס איז, און וואָס פאַר איין אָריגינאַלער מענטש דאָס איז.

— איהר דאַרפט נאָט דאַנקען, וואָס ס'האָט זיך אַזוי געמאַכט...

עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז דער איד וויל, אייגענט־ליך, מע זאָל א י ה ם זאָגען אַ דאַנק. נאָר אַ מכּה! דאָס וועט ער ביי איהם ניט פּועל'ען, ער זאָל מיינען, אַז ער האָט געראַטעוועט אַ מענטשען פון הונגער... עס איז איהם נאָר ניט איינגענעהמען, זעהר נים איינגענעהמען, וואָס ער קאָן איהם איצט ניט באַצאָהלען פאַר סטאַנציע. ער איז איצט זעהר פאַראיינגט אין געלט...

— איהר זאָגט מיר בעסער, רבּ איד, וויפיעל... קומט אייך? בערעל דער רויטער מאַכט־צו די אויגען:

— פאר וואָס?

— פאר... פאר סטאנציע, פאר אלסדינג... וועל איך אייך אפשיסען פונ'ם אָרט... באלד ווי איך וועל קומען...

— געהט שוין געהט, מע וועט לאכען פון אייך! — זאָגט בערעל מיט א געלעכטער און שטופט איהם אָפּ פון זיך. און אין דעם קומט־אריין א הויכער גוי מיט ווייסע ברעמען, מיט אונטער־טעניג־שמייכלענדיגע אויגען. ער הייסט אנדריי. ער פרעגט זיך נאָך אויפ'ן באגאזש פונ'ם „פאניטש", וואָס פאָהרט מיט'ן „בארין". שעמט זיך דער לעהרער פאר'ן גוי, פאר אנדרייען, וואָס ער האָט ניט קיין באגאזש, און זאָגט, אז זיין באגאזש געהט נאָך... ער וועט אָנקומען נאָכדעם... דערווייל האָט ער נאָר אָט דאָס פעקעלע, וואָס ער וועט דאָס אליין נעמען מיט זיך אין וואָגען אריין. אנדריי וויל אָבער ניט אוועקגעהן מיט לעדיגע הענט. א פעקעלע — לאָז זיין א פעקעלע. און ער טהוט א נעם דאָס פעקעלע מיט צוויי פינגער און א טראָג־אוועק, ווי א פעדערעל. א מינוט שפּעטער איז ער שוין געזעסען מיט זיין יונגען פאטראָן אין א גרויסארטיגען ווייכען פאעטאָן. אנדריי האָט געגעבען א קנאק מיט דער בייטש, און צוויי גרויע פערדלעך מיט אונטערגעבויגענע עקען האָבען איהם געטראָגען איבער פעלדער און איבער וועלדער, אין א ניי אָרט, צווישען נייע מענטשען, און עס איז איהם גאָר אויף די געדאנקען נישט געקומען, אז אָט אָ דאָ, אויף דעם אָרט, וואוהין ער פאָהרט אצינד, ווערט דאָס פארזיגעלט זיין גליק אויפ'ן גאנצען, גאנצען לעבען...

11

אַין אומגעריכטער עקזאַמען

אין באָהסלאַוו אויף דער סטאַנציע. — דער אַלטער לאַיעוו. — אַ מיידעל מיט קאַוואַליערען. — שפּיעלהאַגען, אויערבאַך און „טשטאַ דיעלאַט". — וואָס וויל רש"י פון די בנות צלפחד, און ווי אַזוי שרייבט מען אַ בריעף צו אַ דירעקטאָר פון אַ צוקער־פאַבריק? — ער האַלט־אויס דעם עקזאַמען און פאָהרט אין דאָרף אַריין.

עס איז שוין געווען אַרום פאַרנאַכטליך, ווען דער יונגער משכיל יהושע לאַיעוו מיט זיין פּראַטעזשע דעם לעהרער זענען אַריינגעפאָהרען אין דער שטאָדט באָהסלאַוו. אויף דער סטאַנציע, וואו זיי האָבען זיך אָפּגעשטעלט, האָבען זיי געטראָפען דעם פאָטער פונ'ם יונגען משכיל, דעם אַלטען לאַיעוו, וואַרטען אויפ'ן זוהן.

דער איינדרוק, וואָס דער אַלטער לאַיעוו האָט געמאַכט אויפ'ן לעהרער, איז געווען אויסערגעוויינליך. ער האָט זיך קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, אַז אַ איד זאָל האָבען אַזאַ אויסזעהען. איין אויסזעהען פון אַ גענעראַל, אַ פעלדמאַרשאַל, מיט אַ קול פון אַ לייב. אין קורצע ווערטער האָט דער זוהן איבערגעגעבען דעם פאָטער, ווער איז דאָס בחור'על, וואָס איז מיט איהם געקומען, און וואו און ווי אַזוי ער האָט זיך מיט איהם באַקענט. אויס־געהערט דעם זוהן, האָט דער אַלטער אָנגעזאָטעלט די נאָז מיט אַ פּאָר ווייסע זילבערנע ברילען און האָט ערנסט באַטראַכט דעם בחור, אָהן איבעריגע צערעמאָניעס, מיט אַזאַ פּנים, למשל, ווי

מע באטראכט א געקויפטען פיש פונ׳ם מארק... דערנאך האט ער איהם אויסגעצויגען אווארעמע האנט, און מיט א פריינטליכער מינע, אויף וויפיעל ס׳איז נאר געווען מעגליך פאר אזא שטרענגען פעלדמארשאל, האט ער איהם אפגעשטעקט א שלום־עליכם און אהן צערעמאניעס, און מיט׳ן לשון „דו״, א פרעג געטהאן:

— ווי אזוי רופט מען דיך?

געוואהרע געווארען פונ׳ם בחור, אז מע רופט איהם שלום, האט ער זיך אנגערופען צו איהם ווייך, ווי ווייט ס׳איז מעגליך געווען פאר זיין לייבענשטים:

— הער זשע אויס, שלום־סערדצע, געה זיי מוחל אהין אין צווייטען חדר. איך וועל דא מיט מיין זוהן אפרעדען געשעפט. דערנאך וועל איך דיך אריינרופען און מיר וועלען א ביסעל שמועסען.

דאס צווייטע צימער איז געווען א זאל, אייראפעאיש גערעדט, א מין וועסטיבול פאר געסט. דארט איז געווען דער בעל־הבית פון דער סטאנציע, א געוועזענער שניטקרעמער, איצט אויף דער עלטער א בעל־אכסניה, מיט׳ן נאמען בערעלע עטעל׳ס, א איד מיט א בלויער נאז, מיט רויטע דינע שלענגעלעך אויף דער נאז; ער שטעהט צוגעפגעלעגט די הענט, טהוט גארנים, נאר ער רעדט. רעדט פון די אורחים, פון זייערע געשעפטען און פון זיך אליין, אז „גאט האט איהם געשטראפט, ער דארף אויף דער עלטער האנדלען מיט לאקשען־יויך״... זיין אידינע, א קורצינקע, א דארינקע, מיט א „מושקע״ אויפ׳ן קאפ און מיט געלע פערעלעך אויפ׳ן האלז, דרעהט זיך ארום אין שטוב און שעלט די קינדער זיינע (זי איז ביי איהם די צווייטע פרוי), שעלט די דיענסט, שעלט די קאץ, ווייזט אויס, ניט צופריעדען מיט דער וועלט — א גרויסע פעסימיסטקע! ביי׳ם פענסטער, איבער א ביכעל, א ראמאן פון שפיעלהאגען, זיצט זייער מיזינקעלע, שיווקע בערעלע

עטעל'ס, א טעכטערעל א יפת־תואר מיט א ווייס קיילעכיג פּנים, א מורא'דיגע קאָקעטין. צו איהר זענען געקומען מיט באַזוך א צוויי־דריי יונגעלייט מיט אונטערגעשוירענע בערדלעך — דער סאַמע צימעס פון דער באַהסלאָוועו אינטעליגענץ. מע פיהרט א געשפּרעך פון „ליטעראַטור”. דער בעל־הבית מיט דער בלויער נאָז פיהרט־צו דעם יונגען לעהרער צו דער קאָמפּאַניע און שטעלט איהם פאָר. פון וואַנען וויסט דער אַלטער, ווער דער לעהרער איז? — בלייבט א סוד. בכדי ס'זאָל איהם ניט זיין לאַנגווייליג, ווענדט זיך צו איהם דאָס מיידעל די יפת־תואר מיט א ליעבליך שמייכעלע: צי האָט ער געלייענט „נאַ דיונאַך” פון שפּיעלהאַגען? לאָזט זיך אויס, אז ער איז קלאָר אין גאַנץ שפּיעלהאַגען. נו, און אויערבאַך? „אויערבאַך אויך”. נו, און „זאַפּיסקי יעווריא” פון באָגראָוון? „ער קען איהם אויף אויסווענינ”. און דעם ראָמאַן „טשטאָ דיעלאַט?” „ווער האָט דאָס ניט געלייענט טשערנישעווסקי?”... „ווי געפעלט אייך די הויפּט־העלדין?” „וויערא פּאַוולאָוונאַ? וואָס איז פאַר א שאלה!”...

דאָס מיידעל די יפת־תואר און איהרע קאַוואַליערען זענען אַנציקט. איינער פון זיי, א „טשאַסטנע פּאָוויערענע” מיט א קלינגענדיגען נאָמען מענדעלסאָן, שטשיפּעט זיך ביי די וואָנסילעך, וואָס האַלטען ערשט אין שפּראָצען. עס ווייזט אויס, אז ער איז פאַרליעבט אין דעם מיידעל, ווי א קאַץ, און איז דעריבער מלא גזלן אויף דעם יונגען אורח, וואָס איז קלאָר אומעטום, ווי א וואַסער. וואַרפט ער אויף איהם מיט בייזע אויגען און ווינטשט איהם מסתּמא ביי זיך אין הארצען, ער זאָל ברעכען רוק־און־לענד אויפ'ן גלייכען וועג... דאָס גיט־צו דעם העלד נאָך מעהר מוט, און ער שיט מיט פראַזען, ציטירט גאַנצע שטיקער אויף אויסווענינ, מישט נאָר אריין אַזעלכע נעמען, ווי באָקל — „די געשיכטע פון ציוויר ליזאַציע אין ענגלאַנד”, און דזשאָן סטיוארד מילל — „וועגען פרייהייט”... א בחור'על א משכּיל פון א פרעמדער שטאָדט קומט צווישען מענטשען, באַדאַרף ער אויסלעגען וואָס ער האָט, באַ־

ווייזען וואס ער ווייסט און וואס ער קען... און אקוראט סאמע אין דער רעכטער היץ קומט־אן דער אלטער לאיעוו מיט׳ן זוהן יהושע לאיעוו און ווערען נישט ווילענדיג צוהערער פון דער לעקציע, וואס דער יונגער לעהרער פון פערעיאסלאוו לייענט דא פאר׳ן יונגווארג. זיי קוקען זיך איבער צווישען זיך און האבען הנאה, זעהט אויס. דערנאך טהוט איהם א רוף דער אלטער לאיעוו:

— הער נאר אויס, חברה־מאן, וואס איכ׳ל ביי דיר פרעגען. מיין זוהן זאגט מיר, אז דו ביזט אין אונזערע אידישע ספרים נישט ווינציגער קלאר, ווי אין זייערע ביכער. איך האב געוואלט הערען פון דיר, צי געדענקסט דו נאך, וואס רש״י וויל האבען פון די בנות צלפחד?...

און עס געהט־אוועק א שמועס פון רש״י. פון רש״י קומט מען ארויף אויף דער גמרא. און עס געהט־אוועק א פלפול פון לומדות און פון קענטעניש און פון השכלה, ווי געוויינליך צווישען אידען, וואס זענען היימיש אין די קליינע אותיות...

דאס רופט־ארויס א סענסאציע. דער פוראר איז אזוי נרוים, אז דער אלטער לאיעוו לענגט־ארויף אויף איהם די האנט און זאגט צו איהם:

— פון די אלע לערנעכצען און קענטענישען האבען מיר שוין געזעהען, אז עס קומט צו עפים, למשל, א קוויטעל אנשרייבען, איז ניטא קיין לשון... א סימן — אט שטעהט א טינט און פען; נעם, זיי מוחל, שרייב מיר אן א בריעף אויף רוסיש אין דער צוקער־פאבריק צו דעם דירעקטאר, אז מע וועט איהם ניט צו־שטעלען מעהר קיין בוראקעס, ביז ער וועט ניט צושיקען אזויפיעל און אזויפיעל געלט...

פארשטעהט זיך, אז דאס בריוועל איז געווען מעהר ניט ווי איין אנשטעל, איין אויסרעד, א מין עקזאמען. דאס אנגעשריבענע בריוועל איז געגאנגען פון האנט צו האנט, און אלע האבען באַ־וואונדערט די זעלטענע האנטשריפט, די קאליגראפיע פונ׳ם בחור. דא איז איהם בייגעשטאנען דער זכות פון זיין רבין מאניש פון

פערעיאסלאוו. דער מלמד רב מאניש וואלאוו, וואס האט זיך באריהמט געמאכט מיט זיין „ביינדעל", איז געווען א זעלטענער קאליגראף, א מין קינסטלער פון דער נאטור. א גאלדענע האנט. מיט זיין געשריפטס האט מען זיך ארומגעטראגען איבער דער שטאדט. ער האט געמאהלט, ניט געשריבען. געווען א איד א כשר'ער, א גרויסער ירא־שמים, און נישט פארשטעהענדיג קיין ווארט רוסיש, האט ער קאנקורירט מיט'ן שרייב־לעהרער פון דער „אויעזדנע". עס איז געווען ניט צו גלויבען, אז א האנט, ניט א מאשין, זאל אזוי קאנען שרייבען! די תלמידים, און צווישען זיי אויך ראבינאוויטש'עס קינדער, האבען נעבאך נענוג געליטען פונ'ם רבין מאניש'עס „ביינדעל". זיי האבען אבער א סך גענאשט פון זיין קאליגראפיע, פון זיין שען רוסיש שרייבען, וועלכעס האט זיי מיט דער צייט געבראכט גרויסע נוצען...

דערמיט אליין האט זיך דער עקזאמען נאך נישט געענדיגט. דער אלטער לאיעוו האט פארלאנגט פונ'ם יונגען לעהרער, ער זאל זיך מטריח זיין דאס אייגענע בריוועלע איבערזעצען אין העברעאיש, „ווייל דער דירעקטאר פון דער צוקער־פאבריק איז א איד"... אזוי האט דער אלטער מאטיווירט זיין פארלאנג. און פארשטעהט זיך, אז דאס איז אויך געווען שייך צום עקזאמען... און נישט לאנג געטראכט, האט דער לעהרער דאס בריוועל איבער־געזעצט אין העברעאיש, מליצה'דיג, אזוי געפלייסט זיך, אז דאס כתב זאל זיין וואס שענער, געקינצעלט און געצוקט, די שורות געדיכט, אויסגעמאסטען, פערעלדיג און צאצקעדיג. דא האט זיך שוין געמיהט דער זכות־אבות פון נאך א פריהעריגען מלמד, פון רב זרח'ען. דאס וואס דער רבי מאניש איז געווען אין רוסיש איז דער רבי זרח געווען אין אידיש.

בקיצור, דער לעהרער האט דעם אימפראוויזירטען עקזאמען אויסגעהאלטען גלענצענד. פאר קוראזש דרעהט זיך איהם אזש דער קאפ. ער פיהלט, אז עס פלאמט איהם אייז אויהער. די פאנטאזיע חאפט איהם ארויף אויף איהרע פליגלען און טראגט

איהם אָוועק אין דער וועלט פון זיסע חלומות און כּישופֿ'דיגע געדאַנקען. ער זעהט זיך אַ גליקליכען, אַ שיינענדיגען. יענער חלום פֿונ'ם „אוצר" הויבט־אָן מקוים צו ווערען, און גאַר אויף אַ נאַטירליכען אופן: ער קומט צו פֿאָהרען אויפֿ'ן אָרט, אַזוי שטעלט ער זיך פֿאָר אין דער פֿאַנטאַזיע, באַקענט זיך מיט'ן אַלטען לאַיעוו'ס טאָכטער... זיי פֿאַרליעבען זיך איינס אין דאָס אַנדערע און דעקען־אויף זייער סוד פֿאַר'ן אַלטען... דער אַלטער לעגט־ארויף אויף זייערע קעפּ זיינע הענט און בענטשט זיי: „זייט גליקליך, ליעבע קינדער!"... שרייבט דער בחור אַוועק אַ בריעף צו זיין טאַטען קיין פּערעיאַסלאַוו: „אַזוי און אַזוי, ליעבער פֿאָטער, קום צו פֿאָהרען"... און מע שיקט־אַרויס נאָך איהם אַ פֿאַעטאָן מיט ברענענדיגע פֿערד... און סאַמע אין רעכטען חלום שלאָגט מען איהם איבער. דער אַלטער לאַיעוו געהט־צו צו איהם, רופֿט־אָפּ דעם בחור אויף אַ זייט און הויבט־אָן צו רעדען מיט איהם מכּח „אַכצעהן און דרייצעהן". דאָס הייסט, וועגען גע־צאָהלטס. „אָדער אפשר וועלען מיר דאָס איבערלאָזען אויף איין אַנדערס מאָל, אויף שפּעטער?" „לאָז זיין אויף איין אַנדערס מאָל, אויף שפּעטער"... און ער פֿיהלט זיך, ווי אַ מענטש, וואָס האָט נאָר־וואָס זיס איינגעדרימעלט און געפּלאָנטעט חלומות — פּלוצים איז מען געקומען און מע האָט איהם אויפֿגעוועקט!... ווי אַ רויך זענען זיך צעגאַנגען די זיסע חלומות. ווי אַ שאָטען האָט זיך אויפֿגעהויבען די צעוואָרעמטע פֿאַנטאַזיע, און דער גאַנצער כּישוף מיט'ן אוצר, מיט אַלע גוטע זיסע געדאַנקען, זענען פֿאַרשוואונדען געוואָרען.

. . . .

דערווייל ווערט נאַכט און מע דאַרף שוין פֿאָהרען. פֿון דער שטאָדט באָהסלאַוו ביז'ן דאָרף איז נאָך דאָ אַ פּאָר מייל. צוויי שעה פֿאָהרעכטס. די פֿערד שטעהען שוין געשפּאַנט. אַנדריי

דער קוטשער טראָגט אַ גאַנצע וואַליזע אין פאַעטאָן אַריין. אין דרויסען איז קיהלבליך.

— אָט אַזוי וועסט דו פאָהרען ? — זאָגט דער אַלטער לאַיעוו צום לעהרער. — דו געהסט דאָך אָדם־נאַקעט ; וועסט דערפרוירען ווערען, צו אַלדי גוטע יאָהר ! אנדריי ! אהער די בורקע !

אנדריי שלעפּט־ארויס פון אונטער זיך אַ וואַרעמע וואָלענע בורקע. דער אַלטער אַליין העלפט דעם לעהרער די בורקע אָנ־טהון אויף די ארבעל. די בורקע איז רעכט וואַרעם און עס איז איינגענעהם אין איהר צו זיצען. נאָר עס געהט איהם ניט איין. וואָרום דאָס מיידעל, שיוּוקע בערעלע עטעל'ס, מיט איהרע קאַוואַ־ליערען שטעהען ביי'ם פענסטער און זעהען, ווי דער אַלטער טהוט איהם אָן די בורקע. עס דאַכט זיך איהם אויס, אַז זיי לאַכען... און פאַר'ן קוטשער, פאַר אנדרייען, איז אויך אַ בזיון. וואָס טראַכט זיך ווענען איהם אָט דער גוי ?...

12

אַ איד אַ פּאַמעשטשיק

אַ אידיש־פּריציש הויז. — ער לערענט זיך דעם שלחן־ערוך פון עמיקעס. — דעם אַלטען לאַיעוו'ס ביבליאָטעק. — אַ זעלטענער טיפּ פון אַ אידישען גוטבאַזיצער.

עס איז שוין געווען רעכט נאַכט, אַז זיי זענען אַריינגעפאָהרען אין דאָרף אַריין אַלע דריי: דער אַלטער לאַיעוו, זיין זוהן דער משכיל יהושע און דער יונגער לעהרער פון פּערעיאַסלאַוו. דורכגעפאָהרען פאַרביי אַ סך נידעריגע פינסטערע גוישע הייזלעך און דורכגעלאָזט אַ גרויס ברייט גרין פעלד — אַ „וויגאָן" ווערט דאָס אָנגערופען אין דאָרף — און אַ גרויסען „טויק" מיט הויכע סטערטעס שטרוי און היי און נאָך ניט געדרעשט ברויט, האָט זיך דער פאַעטאָן אָפּגעשטעלט ביי אַ גרויסען ברייטען פּריצישען הויף. דער קוטשער אַנדריי האָט נאָך ניט באַוויזען אָפּצושטעלען די פערד, האָט זיך דער הילצערנער טויער ווי פון זיך אַליין ברייט צעעפענט. ביי'ם טויער איז געשטאַנען אַ גוי אָהן אַ היטעל. דער גוי האָט זיך טיעף פאַרנייגט פאַר'ן בעל־הבית און דורכגעלאָזט דעם פאַעטאָן, וועלכער האָט זיך נאָך אַ ווײַלע געקייקעלט ווי אויף אַ ווייכען טאַפּעט און איז צוגעפאָהרען צו אַ גרויסער, ברייטער, ניט קיין הויכער, ווייסער פּריצישער שטוב, דוקא מיט שטרוי געדעקט, און מיט צוויי גרויסע גאַנקעס ביי די זייטען. פון יענער זייט שטוב — אַ גאָרטען. אינוועניג איז די שטוב, ווי

אויסוועניג, געקאַלכט מיט ווייסען. פראָסט מעבלירט. אַ סך פענסטער. חדרים — אָהן אַ שיעור. אין שטוב דרעהען זיך אַרום דיענסטען מיט שטילע טריט, אַזוי ווי שאָטענס. אויף די פיס ביי זיי — ווייכע שיך, ס׳זאָל ניט קלאַפּען. קיינער וואָגט ניט אַ וואָרט אויסצורעדען, בעת דער אַלטער איז אין דער היים. אַ שטרענגע דיסציפּלין. רעדען הערט מען נאָר איהם אַליין, דעם בעל־הבית. זיין לייבענשטים קלינגט, ווי אַ גלאָק. אינ׳ם ערשטען גרויסען חדר, ביי אַ לאַנגען שען גערעקטען טיש, איז געזעסען אַ פרוי, אַ יונגע, אַ הויכע, אַ שענע. דאָס איז דעם אַלטענ׳ס ווייב, די צווייטע פרוי. נעבען איהר איז געזעסען אַ מיידעל פון אַ יאָהר דרייצעהן־פערצעהן, זייער איינציגע טאָכטער, אַ קאָפּיע פון דער מוטער. דער אַלטער האָט זיי פאָרגעשטעלט דעם יונגען לעהרער און מע האָט זיך געזעצט עסען וועטשערע.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס דער העלד פון דער ביאָגראַפיע האָט זיך געפונען ביי אַ אַריסטאָקראַטישען טיש, וואו דאָס עסען קומט־פאָר מיט דער גאַנצער צערעמאָניע, סערווירט פון אַ לאַקיי מיט ווייסע הענטשקעס. דער לאַקיי איז אפילו אַ פראָסטער שייגעץ מיט׳ן נאָמען „וואַניקאַ״, נאָר דער אַלטער האָט איהם אויסגעקליידט און אויסגעדרעסירט אויפ׳ן פריצישען שטייגער. פאַר אַ מענטשען, וואָס איז ניט געוואוינט געוואָרען צו אַ סך טעלער און טעלערלעך, לעפעל און לעפעלעך, גלעזער און גלעזלעך, איז שווערליך אויסצוהאַלטען אַזאַ אַריסטאָקראַטישען טיש און נישט פאַרזינדיגען זיך קעגען אַלע פאָדערונגען פון עטיקעט. מע דאַרף זיין אויף דער וואַך, האַלטען קאָפּ... מע מוז זיך מודה זיין, אַז דער בחור האָט ביז דעמאָלט ניט אָנגעהויבען צו ווייסען, אַז מע זיצט ביי׳ם עסען, באַדאַרף מען אָפּהיטען דעם גאַנצען שלחן־ערוך פון עטיקעט, וואָס אין אַ געוויינליכער אידישער שטוב איז מען אויף דעם ניט מקפּיד. אין אַ געוויינליכער אידישער שטוב עסען אַלע פון איין טעלער, טונקען־איין די פרישע חלה אינ׳ם פעטען סאָאוס, אָדער עסען גאָר מיט די הענט. אין אַ בעל־

הבּתישער אידישער שטוב ווייסט מען ניט פון קיין באַזונדערע דינים און מנהגים, ווי אַזוי צו זיצען ביי׳ם טיש און צו באַדיענען זיך מיט׳ן לעפעל, מיט׳ן מעסער און מיט׳ן גאָפּעל. אין אַ בּעל־הבּתישער אידישער שטוב איז געגוג, אַז מע ווייסט, אַז מע באַדאַרף איבערלאָזען אין טעלער אַ שטיקעל פיש אָדער פלייש, „אויף דרך־ארץ". ווייטער מעג מען זיצען ווי אַזוי מע וויל, עסען וויפיעל מע וויל, און רייניגען די ציינער מיט׳ן גאָפּעל איז אויך אָהן אַ סכנה. ווער זאָגט עס דען, אַז ס׳איז פאַרהאַן ערגיץ אַ מין עטיקעט אויף דער וועלט? ווער און וואו האָט דאָס אַזאַ שלחן־ערוך אַמאָל געשריבּען? ניין, די אַלע דינים און מנהגים פון עטיקעט האָט דער יונגער רעפּעטיטאָר אין ערגיץ ניט אויסגעלייענט. ער האָט נאָר אין זינען געהאַט איין זאַך: אַז מע דאַרף נאָכקוקען, וואָס אַנדערע טהוען — נישט מעהר. פאַרשטעהט זיך, אַז קיין הנאה פונ׳ם עסען קאָן מען ניט האָבּען, אַז מע דאַרף תּמיד זיין אויף דער וואַך, שטענדיג אַכטונג געבּען, טאָמער האָבּ איך געהאַפּט איין איבּעריגען בּיסען, אָדער טאָמער האָבּ איך דאָס מעסער מיט׳ן גאָפּעל נישט געהאַלטען ווי עס געהער צו זיין, אָדער טאָמער האָבּ איך צו אַ שטאַרקען זופּ געטהאָן, אָדער טאָמער האָט עמיצער געהערט ווי איך קיי... דאַנקען גאָט, דעם עקזאַמען פון עטיקעט האָט דער לעהרער אויך אויסגעהאַלטען גלענצענד, נאָר פונ׳ם טיש איז ער די ערשטע עטליכע מאָל אַוועקגעגאַנגען אַ הונגעריגער. נאָך די אַלע שענע צערעמאָניעס, פיעלע פּאָטראַוועס און אויסגעצייכענטע מאכלים האָט זיך שטאַרק געבּענקט נאָך אַ שטיקעל פריש בּרויט מיט הערינג און מיט ציבּעלע, און נאָך הייסע זאַמדיגע קאַרטאָפעל אין די העמדלעך, און נאָך אַ גוטע קרויט, וואָס לאָזט זיך הערען דערנאָכדעם אַ גאַנץ מעת־לעת... עס האָט געמוזט נעמען צייט, בּיז ער האָט זיך צוגעוואוינט צו דעם רעזשים פון ציערליך־מאַניערליך. דערווייל האָט דער בּחור געמוזט, ווי עס רעדט זיך, נאָכשטופען די קאַרטע, „האַלטען שטאַט", ניט אַרויסגעבּען זיך חלילה מיט זיינע דעמאָקראַטישע

נענג און פראַלעטארישע געוואוינהייטען. מיט איינעם וואָרט — זיין גלייך מיט אלע. און דעם אמת מוז מען זאָגען, אז מע האָט דאָ געקוקט אויף איהם פון דעם ערשטען טאָג אָן ניט ווי אויף א פרעמדען, נאָר ווי אויף א גלייכען, איין אייגענעם. פאָרט א „טאטענ'ס א קינד". אזוי האָט גע'פסק'ענט דער אלטער און האָט גאנץ אָפענטליך ארויסגעזאָגט זיין מיינונג וועגען דעם לעהרער איהם אין די אויגען, אז ער, דער לעהרער, איז א „טאטענ'ס א קינד". און א „טאטענ'ס א קינד" באדארף מען אנדערש באהאנדלען.

קודם כל, האָט מען איהם אָפגעגעבען א באזונדער חדר, צו־געקליובען פראָסט, נאָר מיט אלע באקוועמליכקייטען און מיט דער בעסטער באדיענונג. דאָרט האָט ער געהאט גענוג צייט און גענוג פרייהייט צו טהון וואָס ער וויל. לערנען מיט דער שילערין איז גענוג געווען אזעלכע צוויי־דריי שעה אין טאָג. די איבעריגע צייט האָט ער געקאָנט אויסנוצען פאר זיך — לייענען ביכער אָדער שרייבען. און געלייענט האָט ער אלץ, וואָס ס'איז געקומען צו דער האנט. דער אלטער האָט אליין ליעב געהאט צו לייענען און האָט ניט געזשאַלעוועט קיין געלט אויף צו קויפען אלע מאָל נייע ביכער. און אזוי ווי קיין אנדער שפראך, א חוץ העברעאיש, האָט דער אלטער ניט געלייענט, איז זיין ביבליאָטעק באשטאנען מעהר פון העברעאישע ביכער (אידיש איז נאָך דעמאָלט נישט געווען אין דער מאָדע). קלמן שולמאן, מאפו, סמאָלענסקין, מאנדעלקערן, גאָטלויבער, יהל"ל, יצחק־בער לעווינזאָהן, מרדכי־אהרן גינזבורג, יצחק ערטער, דאָקטאָר קאמינער, חיים־זעליג סלאָנימסקי — אָט דאָס זענען געווען די נעמען פון די שרייבערס, וואָס האָבען באשיינט די ביבליאָטעק פון דעם דאָרפישען מאגנאָט, דעם פאָסעסאָר לאָיעוו. אין די אלע אויסגערעכענטע ביכער איז דער אלטער לאָיעוו געווען קלאָר כמעט אויף אויסוועניג און האָט ליעב געהאט זיי ציטירען און דערצעהלען פון זיי אלע מאָל איבער־א־נייעס. עס איז זעלטען געווען צו באגעגענען א מענטשען מיט

אזא זכרון און מיט אזא כח הדבור, ווי דער אַלטער לאַיעוו. ער האָט געהאט איין אמת'ען טאַלאנט אויף איבערצודערצעהלען א זאך מיט זיין אייגענעם לשון. איך וואָלט געזאָגט, אז ער איז געוועזן איין אָראטאָר. ער האָט געהאט אין זיך א גוזמא הומאָר. זיינע מעשיות זענען געוועזן שפּאַנענדיג. א מענטש פון גרויסע ערפאהרונגען און א סך איבערלעבענישען, האָט ער געהאט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, און אַלע מאָל מיט גרויסען אינ־טערעס. ער האָט ניט נאָר דערצעהלט — ער האָט געדיכטעט, געשאַפען, געמאָהלען בילדער מיט אַלערליי פארבען. דאָרט וואו ער האָט זיך געפונען, האָבען געמעגט זיין ווער ווייסט וויפיעל מענטשען, האָט מען געהערט נאָר איהם, און ווייטער קיינעם ניט.

בכלל איז דאָס געוועזן א זעלטענער טיפ, א גרויסער אָריגינאַל, א איד נישט ווי אַלע אידען. אויסגעוואַכסען און דערצויגען גע־וואָרען אין א פרומער אידישער שטוב, אין א אידישער שטאָדט, אין באָהסלאוו, איז געוועזן צו באוואונדערען, ווי אזוי איז דאָס ארויסגעוואַכסען פון דאָרטען אזא מין עקזעמפּליאר? ווי קומט צו א באָהסלאווער אידען גאָר א השגה צו פיהרען א פריצישען שטאָט, ליעב האָבען ערד און אָפּגעבען זיך איננאַנצען צו פעלד־ארבייט? עס איז ווערטה געוועזן אָנצוקוקען איהם אין א פריה־מאָרגען, אָנגעטהאָן אין הויכע גלאַנצענדיגע באָטפאָרטען און אין א קורץ סאמעטען רעקעל ביז די קניה, שטעהן אויפ'ן טייך ביי דער דרעשמאשין, קאָמאַנדעווען מיט די ארבייטער און וואַרפען די כנאָפּעס אין קאסטען אריין, אָדער דרעהען די „וועיעלקע", אָדער וואַרפען מיט דער „רעשעטע". אומעטום איז ער געוועזן אַליין: ביי'ם אַקערען, ביי'ם זעען, ביי'ם פּאָלען, ביי'ם גראָבען, ביי'ם שניידען, ביי'ם ארייַנפיהרען און ארויספיהרען די תבואה, ביי די פערד, ביי די אָכסען, ביי די בהמות — אומעטום אַליין. איך מיין, אז אויב עס וואָלט ווען אמאָל געוועזן נויטיג צו באווייזען פאר פרעמדע פעלקער א מוסטער פון א אידען א פּאָ־מעשטשיק, א גוטבאַזיצער און איין אמת'ען פעלדארבייטער, וואָלט

דער אַלטער לאַיעוו געווען דער בעסטער מוסטער. כּריסטען האָבען אָפענטליך אַרויסגעזאָגט, אַז ביי דעם אידען באַדאַרף מען זיך געהן לערנען, ווי צו פיהרען בעל־הבּתישקייט, ווי צו באַאַרבּייטען די ערד אויפ׳ן בעסטען שטייגער און ווי צו באַגעהן זיך מיט די אָרעמע אַרבּייטער, אַז זיי זאָלען זיין צופריעדען. אַלע מוזשיקעס פון דאָרף, אָהן אַ שום אויסנאַהם, זענען געווען נאָך איהם די כּפּרה. נישט נאָר האָבען זיי געציטערט פאַר איהם און געהאַט דרך־ארץ — זיי האָבען איהם ליעב געהאַט, פּשוט ליעב געהאַט. דערפאַר, וואָס ער איז זיך באַגאַנגען מיט זיי, ווי אַ מענטש, ווי אַ פריינט און ווי אַ פאָטער. אַזאַ מין באַנעמונג האָבען די נויים קיינמאָל ניט געזעהען פון די פריהערינע בעלי־בּתּים, פון די פּוילישע פּריצים. מע דאַרף געדענקען, אַז דער עלטערער דור מוזשיקעס האָבען נאָך ניט פאַרגעסען דעם טעם פון „פּאַנשטשינע". אויף זייערע לייבער האָבען זיי נאָך געטראָגען סימנים פון שמיץ. און דאָ באַנעהט מען זיך מיט זיי, ווי מיט מענטשען, ניט ווי מיט „סקאָט". היינט דער צוטרויען, וואָס זיי האָבען געהאַט צום בעל־הבּית. זעלטען ווער פון זיי אינ׳ם גאַנצען דאָרף האָט געקאָנט צונויפרעכענען, וויפיעל עס באַטרעפט צוויי מאָל צוויי. ביי׳ם חשבון האָבען זיי זיך אינגאַנצען פאַרלאָזט אויפ׳ן אַלטען. זיי זענען געווען זיכער, אַז ער וועט זיי ניט אָפּנאַרען אויף קיין פּרוטה אפילו.

עס איז שווער זיך פאָרצושטעלען, וואָס פאַר אַ ווענדונג וואָלט אָנגענומען די היסטאָריע פונ׳ם אידישען פאָלק און וואָס פאַר אַ ראָלע מיר וואָלטען געשפּיעלט אין דעם עקאָנאָמישען און אין דעם פּאָליטישען לעבען פונ׳ם לאַנד, ווען ניט די געוויסע „ווערעמענע פּראַווילעס", וואָס דער מיניסטער איגנאַטיעוו האָט אָנגעהמאַרעט אויף די אידען, אַז זיי זאָלען ניט טאָרען זיצען אין די דערפער און ניט קויפען און ניט דינגען קיין ערד אויף צו באַאַרבּייטען. איך זאָג עס דערפאַר, ווייל אַזעלכע פעלד־בעלי־בּתּים, ווי דער אַלטער לאַיעוו, זענען אין יענעם געגענט, ווי אויך אין

אַנדערע געגענטען פון דער געבענטשטער „טשערטאַ“, נעווען ניט קיין זעלטענהייט. באָהסלאָווער, קאַניוווער, שפּאָלער, רזשישטשעווער, טאַראַשטשער, זלאַטאָפּאָליער, אומעניר און נאָך אַ סך אַנדערע אידען האָבען זיך אַ לאָז געגעבען פון די קליינע שטעדטלעך אין דאָרף אַריין, אָפּגעדונגען גרויסע און קליינע פּאָסעסיעס, גענומען אין דער אַרענדע פּריצישע פּאָלוואַרקעס, באַוויזען וואונדער, געמאַכט פון שלעכטער ערד, פון פאַרלאָזענע חורבות איין אמת׳ען גן־עדן. דאָס איז ניט קיין איבערטרייבונג, קיין גוזמא־זאַך. די דאָזיגע ווערטער האָט דער פּאַרפאַסער פון די דאָזיגע כתבים אַליין געהערט פון אַ באַריהמטען רוסישען פּאָמעשטשיק, אַ כריסט, מיט׳ן נאָמען וואַסילי פיאָדאָראָוויטש סימערענקאָ, מיט וועלכען דער אַלטער לאַיעוו איז געשטאַנען אין נאָהענטע געשעפטס־פאַרבינדונגען און מיט וועלכען מיר וועלען זיך נאָך באַגעגענען. מיט איינעם וואָרט — איהר האָט פאַר זיך אַ טיפּ פון אַ אידען אַ פּריץ, אַ אידען אַ פּאָמעשטשיק, וואָס איז, ליידער, דורך אַ בייזער האַנט אַרויסגעריסען געוואָרען מיט׳ן וואָרצעל און איז אָפּגעשטאָרבען פאַר דער היסטאָריע אפשר אויף לאַנגע־לאַנגע יאָהרען.

13

דאָס לעבען אין דאָרף

דאָס דאָרף „סאָפּיעווקאַ". — דער מחבר פון די באַשרייבונגען באַ־קענט זיך מיט דער דרויסענדיגער וועלט. — דריי גוטע יאָהרען. — דער לעהרער מיט דער שילעריז ווערען נאָהענט, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. — ביי די ביכער, אויפ'ן פעלד און ביי שכנים.

דאָס דאָרף, וואוהין דער פּאַרפּאַסער פון די דאָזיגע געשיכטעס איז נעבראַכט געוואָרען, האָט געהערט צום גראַף בראַניצקי און האָט זיך אָנגערופען מיט'ן נאָמען „סאָפּיעווקאַ". געבראַכט איז ער געוואָרען אהער אַלס אָנגעשטעלטער, אַלס לעהרער, אויף אַ קורצע צייט, און איז שוין פאַרבליבען דאָ אויף שטענדיג. דאָ האָט ער געפונען זיין צווייטע היים. דאָ האָט זיך פאַרזיגעלט, ווי מיר וועלען דאָס ווייטער זעהען, זיין גליק און זיין לעבען אויף אייביג... דערווייל האָט ער אַלס לעהרער פאַרבראַכט אין דעם דאָרף עטוואָס קאַרגער פון דריי יאָהר. די דאָזיגע דריי יאָהר מעגען פאַרצייכענט ווערען אַלס די בעסטע, די שענסטע און די גליקליכסטע פון זיינע יאָהרען. מע קאָן זאָגען, אַז דאָס איז געווען באמת דער פריהלינג פון זיין לעבען. דער פריהלינג אין אַלע אופנים. דאָ האָט ער געהאַט די בעסטע געלעגענהייט נעהענטער צו באַקענען זיך מיט דער נאַטור, מיט גאָט'ס וועלט, מיט גאָט'ס ערד. מיט דער ערד, פון וואַנען מיר זענען אַלע גע־קומען און וואוהין מיר אַלע זענען אָנגעברייט אַוועקצוגעהן. דאָ

האָט ער דערזעהען, פאַרשטאַנען און דערפיהלט, אַז אונזער אָרט איז דאָ, אויף דער נאַטור, און ניט נאָר אָט דאָרטען, אין דער שטאָדט. דאָ איז ער געקומען צו דער איבערציינגונג, אַז מיר זענען אַ טייל פון דער גרויסער, דרויסענדיגער וועלט, און אַז מיר האָבען אַלע מאָל געבענקט און וועלען תמיד בענקען נאָך דער מוטער־ערד. אַז מיר האָבען אַלע מאָל ליעב געהאַט און וועלען תמיד ליעב האָבען די נאַטור. אַז עס האָט אונז אַלע מאָל געצויגען און עס וועט אונז תמיד ציהען אין דאָרף אריין. איך וויל האָפען, אַז דער נוטהאַרציגער לעזער וועט מיר איצטיגס מאָל מוחל זיין פאַר מיין קורצע הקדמה. איך קאָן מיך ניט דערמאַנען אָן דעם דאָרף און ניט אַרויסזאָגען די געפיהלען, וואָס זענען מיט דעם פאַרבונדען. און האָב איך שוין אַרויסגעזאָגט, קאָנען מיר שוין אַריבערגעהן צום דאָרף גופא און געבען אַ גענויע באַשרייבונג פונ׳ם דאָרפישען גליקליכען לעבען.

געשלאָפען אין אַ גרויס ליכטיג צימער ביי פאַרמאַכטע לאָדען, חאַפּט זיך אויף דער לעהרער אין דער פריה, טהוט אַ שטופּ מיט דער האַנט פון זיך — עפענט זיך אויף דאָס פענסטער מיט׳ן לאָדען אינאיינעם, און עס רייסט זיך אריין אַ סנאָפּ ליכט, מיט אַ וואַרעמקייט פון דער זון, מיט איין אַראָמאַט פון רעזעדאַ, אויס־געמישט מיט אַ ריח פון מיענטע און פון פּאָלין, מיט נאָך פאַר־שיידענע מינים ריחות פון גראָזען, וואָס מע ווייסט ניט זייערע נעמען. די גראָזען זענען, זאָגט מען, דאָ געווען אַמאָל פאַרזעעט פונ׳ם גראַף בראַניצקי. נאָר איצט וואַקסען זיי אַליין פון זיך, אינאיינעם מיט׳ן פראָסטען בוריאַן, שטעכעלקעס און קראָפּיווע. אין מיטען זומער זענען די גראָזען אַזוי הויך געוואַקסען, אַז דער לעהרער מיט דער שילערין זענען ניט איין מאָל געגאַנגען ביז איבער׳ן האַלז און האָבען זיך געקאָנט באַהאַלטען איינס פון דאָס אַנדערע און זיך נאָכדעם לאַנג זוכען און — געפינען. פונ׳ם

אויפעפענען דאָס פענסטער מיט'ן לאָדען האָט א קוואָקעדיגע הוהן מיט איהר משפחה זיך ספּאָלאָשעט און א ביסעל אָפּגעטרעטען אויף א זייט. זי האָט זיך אָבער באלד אומגעקעהרט צוריק, גע־שאַרט און געפּיקט אין מיסט און נעלעהרענט אויך די קליינע היהנדעלעך, ווי אזוי צו שאַרען און צו פּיקען.

דאָס אויפשטעהן, דאָס אָנטהון זיך מיט'ן איינוואשען זיך נעמט נישט קיין סך צייט, און עס איז נאָך גאַרניט אזוי שפּעט. נאָר אז דער לעהרער קומט־ארוים, טרעפט ער שוין קיינעם ניט אין שטוב. דער אלטער לאָיעוו איז שוין לאַנג ביי דער ארבייט אויפ'ן „טויק", פון וואנען עס לאָזט זיך הערען דאָס גראַגערען פון דער דרעשמאַשין. דעם אלטענ'ס פרוי איז ביי די אינדיקעס, ביי די געגנז מיט די קאַטשקעס און די איבעריגע עופות — א גאַנצע מלוכה פון עופות! פון די ברייטע פעלדער ציהען זיך פאַוואָלי גרויסע אָכסען־פוהרען מיט'ן אָפּגעשניטענעם ברויט. פון דער ווייטען קאָן מען חאַפּען מיט'ן אויג דעם לאָן מיט ווייץ. א סך איז שוין אָפּגעשניטען און צונויפגעלעגט קופּעסווייז אין די סנאָפּעס. און א סך שטעהט נאָך אין די געלע צייטיגע זאַנגען, ריהרט זיך און שאָקעלט זיך חוואַליסווייז פון א גרינג ווינטעלע, וואָס לויפט פאַרביי. אויף יענער זייט לאָן, דאָרט וואו עס ענדיגט זיך דאָס ברויט, הויבען זיך אָן די גרויסע גרינע בלעטער פון די בוראַקעס, וואָס וואַכסען גלייכע שורות־ווייז. צווישען זייערע רייהען, גאַנץ שיטער, שטעהען, ווי סאָלדאַטען אויף דער וואַך, די הויכע „סאָנישניקעס" מיט די גרויסע געלע קוטשמעס. פייגעלעך האָבען ליעב צו קלויבען זיך אַרום די סאָנישניקעס און אַרויספּיקען פון זיי איינציגווייז די נאָך ווייסע, נאָר שוין זיסע, סעמעטשקעס. נאָך ווייטער געהט דאָס דעמבענע געדיכטע וועלדעל, מיט'ן נאָמען די „טורטשינאַ". דעמאָלט, ווען פריצים זענען דאָ געזעסען, איז מען געגאַנגען אהער שיסען, „נאַ פּאָליע־וואַניע". איצט, אז די פּאָסעסיע האַלט א איד, קאָנען די אומ־שולדיגע האָזען און גאָט די נשמה שולדיגע פייגעלעך זיין גאַנץ

רוהיג. אידען שיסען נים. אידען קאָנען באַשטעהן צו ציהען אַנדערע נוצען פונ׳ם וואַלד. פון דעם וואַלד האָט דער אַלטער לאַיעוו אַרויסגעפיהרט אַ היבש ביסעל געהילץ און האָט אַנגעבויעט שטאַלען מיט שטעלעכלעך, קאַמערען מיט קעמערלעך, אַמבאַרען פאַר תּבואה און סאַראַיען מיט כּטאַנים פאַר אָכסען און פאַר פערד, און וועגען און שליטענס און נאָך זאַכען, וואָס ווערען אָנגערופען מיט איין אַלגעמיינעם נאָמען „רעמאָנענט”.

נאָכ׳ן ערשטען אָנבייסען און נאָך דער ערשטער שטונדע מיט דער שילערין נעמט דער לעהרער אַ שפּאַציער אין גאָרטען. אַמאָל אַליין און אַמאָל אינצווייען, טאַקי מיט דער שילערין. עס איז שווער צו זאָגען, ווען איז דער גאָרטען שענער: צי אַרום שבועות־צייט, ווען די בוימער האַלטען אין רעכטען בליהען? צי דעמאָלט, ווען עס האָבען זיך נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו רויטלען די ווייםפּערלעך מיט די אַגרעסען? צי העט־שפּעט, שוין סוף זומער, ווען די עפּעל הויבען־אָן אַליין צו פאַלען און עס בלייבען די פאַרשפּעטיגטע קיילעכיגע שוואַרצע פלאָמען, וואָס מע רופט זיי „טשערקוסען”? אין יעדער צייט האָט זיך דער גאָרטען זיין רייץ מיט זיין חן. אין יעדער צייט געפינען די שפּאַציערענדע, דער לעהרער מיט דער שילערין, עפּיס נייעס. מעגען זיין די אַגרעסען נאָך גרין אַזוי ווי גראָז און זויער אַזוי ווי עסיג — מאַכט נישט אויס. מע צעשטעכט זיך די הענט און מע רייסט־אַרויס די גרעסטע פון זיי, די וואָס הענגען־אַראָפּ און לייכטען זיך דורך אויף דער זון. און ווער שמועסט אַ ביסעלע שפּעטער, ווען די ווייםפּערלעך גיסען זיך אָן מיט רויטען וויין און בלישטשען אויף דער זון — דעמאָלט בעטען זיי זיך, מע זאָל פאַרזוכען נאָך אַ בינטעל און נאָך אַ בינטעל. מע פאַרזוכט אַזוי לאַנג, ביז עס ווערען הייליג די ציינער. דאָס אייגענע איז מיט די ווײַנשעל און מיט די קאַרשען און מיט די אַלע איבעריגע אויבסטען און פירות, וואָס קומען־אויף און ווערען צייטיג נים אַלע אויף איין מאָל. אמת, דאָס זענען אַלע אַזעלכע זאַכען, וואָס מע קריגט עס אין

שטאַרט אויך, וואָס מע קאָן עס קויפן פאַר געלט. עס האָט אָבער נישט דעם טעם מיט דעם ריח, ווי בעת איהר רייסט דאָס אַליין אַראָפּ פונ'ם בוים. ובפרט אַז איהר זענט ניט אַליין, נאָר אינצווייען מיט אַ מיידעל, וואָס איז אייך ליעב און טייער, מיט אַ מיידעל, וואָס איהר זענט איהר ליעב און טייער, ווי איין אייגענער, ווי אַ ברודער...

ווי דען האָט די שילערין אַנדערש געקאָנט באַציהען זיך צום לעהרער, אַז ניט ווי צו אַ ברודער, ווען איהרע פאָטער און מוטער האָבען זיך באַצויגען צו איהם, ווי צו אַ קינד? עס איז נישט געווען קיין שום אונטערשייד ביי זיי צווישען איהם און צווישען זייערע אייגענע קינדער. אַזוי ווי די אייגענע קינדער, אַזוי האָט דער לעהרער זיך געבאָדען אין גוטס, נישט געוואוסט פון קיין נויט און פון קיין זאָרג און פון דעם, וואָס געהער זיך אָן מיט געלט. דאָס מין געלט האָט אין יענער שטוב בכלל נישט עקזיס־טירט. דאָס הייסט, געלט איז געווען אַ סך, גאָר אַ סך. נאָר קיינער, אויסער דעם אַלטען, האָט נישט געוואוסט די ווערטה פון דעם און נישט געפיהלט, אַז עס פעהלט. אַלץ איז געווען גרייט און אַלץ פון דער פולער ברייטער האַנט. דאָס עסען, דאָס טרינקען, דאָס קליידען זיך און שוכען זיך און דאָס אַרויספאָהרען מיט'ן גלאַנץ און מיט'ן קנאַק. אויף יעדען טריט אַ באַדיענער. מענטשען און פערד וויפיעל איהר ווילט און ווען איהר ווילט. און באַווייזט איהר זיך אין דאָרף, בויגען זיך פאַר אייך אַלע גויים, נעמען־אַראָפּ דאָס היטעל. געבוירענע גראַפען באַדאַרפען זיך ניט פיהלען בעסער, פרייער און בכבוד'ער.

געקומען דער אַלטער פון דער אַרבייט, באַדעקט פון קאָפּ ביז פיס מיט שטויב, מיט שטרוי און מיט זאַנגען. ער וואַרפט־אַראָפּ די לאַנגע שטיוועל, וואַשט זיך איין, טהוט זיך איבער און באַקומט איין אַנדער אויסזעהען. ער זעצט זיך אַוועק צום שרייב־

טיש, נעמט זיך צו דער פּאָסט, וואָס אַ שייגעצעל האָט געבראַכט צו פיהרען פון דער סטאַנציע „באַראַניעפּאָליע”, רייטענדיג אויף אַ פערד מיט אַ טאָרבע איבער די פּלייצעס. איבערגעקוקט די פּאָסט, רופט ער צו דעם לעהרער, ער זאָל שרייבען ענטפער אויף די בריעף. דער לעהרער טהוט די ארבייט געשיקט, וואָרום ער פּארשטעהט דעם אַלטען אויפ'ן קוק און ווייסט די גאַנצע קאָרעס־פּאָנדענץ אויף אויסוועניג. דער אַלטער האָט פיינט איבער'חזר'ען אַ זאַך צוויי מאָל און האָט ליעב, מע זאָל איהם פארשטעהן וואָס ער וויל, נאָך איידער ער האָט עס ארויסגעזאָגט. אַליין אַ פלינקער ארבייטער, האָט ער ליעב צו זעהען, אז די ארבייט זאָל ברענען אונטער די הענט. פּארטיג געוואָרען מיט אַלע ארבייט, זעצט מען זיך עסען. זעלטען עס זאָלען ניט זיין עטליכע זייטיגע, פרעמדע מענטשען ביי'ם טיש. דאָס זענען מעהרסטענטייל געסט, שכנים, פּאָסעסאָרס, אָדער סוחרים, וואָס זענען געקומען קויפען ווייץ, האָבער, גערשטען, אָדער אנדערע תּבואות. ביי'ם טיש הערשט, ווי איך האָב שוין פריהער באשריבען, אַ שטרענגע דיסציפּלין. קיינער וואגט ניט אַ הויך וואָרט אויסצורעדען, נאָר דער אַלטער קלינגט, ווי אַ גלאָק. ביי איהם לאָזט זיך קיינמאָל ניט אויס קיין שטאָף. ער האָט אייך אויף אַלסדינג אַ מעשה, אַ משל און אַ גלייכוואָרט, וואָס מאַכט אייך צום דענקען און צום לאַכען. וואָרום איהר האָט ניט געזעהען אַ צווייטען, וואָס זאָל אייך קאָנען אזוי אינטערעסאַנט דערצעהלען און קאָפּירען, נאָכמאַכען יעדען איינ־ציגען מיט אַלע פּליטערלעך — איין אמת'ער טאַלאַנט, חאָטש ביי דער וועלט, צווישען אידען, האָט ער געהייסען אַ מאָדנער איד, אַ „טשודאַק” און אַ „שגעון”. און דאָך האָבען סוחרים ליעב געהאַט מיט איהם צו האנדלען, ווייל דאָס וואָרט איז ביי איהם געוועזן הייליג, און האָט ער אייך עפּיס פארקויפט, האָט דאָס גע־מעגט ווערען ווי טייערער, האָט איהר געקאָנט זיין זיכער, אז קיין חרטה וועט ניט זיין. דאָס איז געוועזן אָהן אַ שום פרינציפּען און פּרעטענזיעס, נאָר פּראָסט און פּשוט די נאַטירליכע אָרענטליכקייט,

וואָס ווייסט ניט פון קיין דריידלעך און האָט פיינט קרומע פאַלשע וועגן. אין דער סוחר'ישער וועלט הייסט אפילו אזא נפש, הינטער די אויגן געוויינליך, א „משוגענער מענטש", נאָר מע האָט בעסער ליעב מיט אזא משוגענעם צו האָבן געשעפט, ווי מיט איין אנדערען א קלאָרען.

נאָכ'ן טיש לאָזט מען איבער דעם אַלטען מיט די געסט, זיי זאָלען זיך דאָרטען שמועסען און מאַכען געשעפטען, און דער לעהרער מיט דער שילערין זעצען זיך אוועק לערנען, שטודירען, לייענען. איבערהויפט לייענען. מע לייענט אַלץ, וואָס עס קומט צו דער האַנט, אָהן א קאָנטראָל, אָהן א סיסטעם און אָהן איין איבערקלויבען. צום מיינסטען ראָמאַנען, די גרעסטע קלאַסיקער, ווי שעקספיר, דיקענס, טאָלסטאָי, געטהע, שילער, גאָגאָל, אויס־געמישט מיט די ערגסטע שונד־ראָמאַנען פון אייזשען סיו, קסאַוויע דע מאָנטעפּען, אשאר, פאָן באָרן און נאָך אזעלכע פוסטע שמירער פונ'ם פראַנצויזישען בולוואַר. אָנגעלייענט זיך, ווי די פויקען, געהט מען זיך דורך צו דער מאַשינע, זעהען ווי מע דרעשט. אָדער אין פעלד ארויס, צוקוקען ווי מע שניידט דאָס ברויט, ווי מע נעמט עס צונויף און מע בינדט עס אין די סנאָפּעס. און עס נעמט־אָן א חשק פאַרקאַטשען די אַרבעל און זיך נעמען צו דער אַרבייט. עס באַווייזט זיך אָבער ארויס, אַז שטעהן ביי דער זייט און קוקען, ווי מע שניידט ברויט און מע בינדט סנאָפּעס, איז א סך גרינגער, ווי איידער אַליין אָנבויגען זיך און שניידען ברויט און בינדען סנאָפּעס. וואָרום פון קוקען ווערט מען ניט דערשוויצט און אויף די הענט לויפען ניט אויף קיין בלאָטערען... דערפאַר אָבער — וואָס פאַר איין אַפּעטיט מע האָט דערנאָכדעם! מע קומט אהיים און מע עסט זויערמילך מיט שוואַרצברויט און מע מאַכט א שפּאַציער אין גאָרטען. אָדער מע הייסט איינשפּאַנען דאָס פאַעטאָנדעל און מע פאָהרט זיך דורך מיט אַנדרייען אין די איבעריגע פאָסעסיעס אָדער עקאָנאָמיעס: אין נוזיפקע, אין קריטאָהאָרבע, אין זאַקוטעניץ. אָדער מע פאָהרט אַריבער קיין

באראניעפאליע צום פאסטמייסטער מאלינאווסקי. און אומעטום ווערט מען אויפגענומען ווי זעהר אנגעלעגטע, פיעל געליעבטע געסט. מע ווייסט גאר ניט, מיט וואס זיי מכבד צו זיין. שטעלט מען דעם סאמאוואר און מע דערלאנגט איינגעמאכטס. ביי'ם פאסטמייסטער מאלינאווסקי ווערט באשאפען א פלעשעל בראנפען, וואס ער אליין טאקי טרינקט דאס אוים גלעזלעכווייז ביז'ן סוף, ווארום מאלינאווסקי איז א גוי, וואס האט ליעב דעם ביטערען טראפען. און אז ניט, חאפט מען זיך גאר אריין צו דאדי דעם עקאנאם, וואס זיצט ניט ווייט, טאקי אויף איין הויף מיט די בעלי־בתים. דארטען, ביי דאדין אין דעם קליינעם שטיבעל, איז פרייליכער, ווי ביי זיי אין דער גרויסער שטוב. און דאס, וואס מע קריגט ביי דאדין, קאן מען אין דער היים ניט אויספיהרען. אשטייגער, וואו וועלען זיי זיך דערלויבען עסען גרינע קנעבעלעך מיט שטשאוו, אז ניט ביי דאדי'ס ווייב? אדער געזאלצענע אוגערקעלעך גלייך פון סלאי מיט הייסע קארטאפעל אין די מונדירען? אדער זיסע קאטשענעס פון קרויט, וואס דאדיכע שאטקעוועט אויף צו זייערען? אדער אנטרינקען זיך מיט עפעל־קוואס, וואס איז טעם גן־עדן? פון דעם באזוך קאן מען זעהען, אז דאדיכע שעצט זיך גליקליך, און ווער שמועסט דאדי — דער איז אויפ'ן זיעבעטען הימעל! נאר דאדי דער עקאנאם איז א טיפ פאר זיך, און ער פארדיענט באשריבען צו ווערען אין א באזונדער קאפיטעל.

14

דאָדי דער עקאָנאָם

א נאַטור־מענטש. — דער אַלטער לאַיעוו לייענט די געשיכטע פון פעטער דעם גרויסען, און דאָדי ווערט אַנשלאָפען. — ביי דאַדיכען אין שטיבעל. — דער העלד שרייבט ראָמאַנען און טראַגעדיעס און טראַכט ניט פון זיין אייגענעם „ראָמאַן“.

דאָדי דער עקאָנאָם איז געווען אַ מענטש אַ גבר, אַ גבור. ניט אַזוי הויך געוואַכסען און ניט אַזוי גראָב געפּאַקט, ווי גוט געבויעט און שטאַרק פאַרפונדרעוועט. אַ בולאַנער מיט קליינע אויגען. אַ ביסעל קאָסאָקע. די פּלייצע — שטאָל. די ברוסט — אייזען. אַ האַנט — אַ האַמער. ניט איטליכס פערד האָט געקאָנט איהם ליידען אויף זיך. און האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אויפ'ן פערד, איז ער געווען ווי צוגעוואַכסען, און איהר האָט נישט געוואוסט, וואו לאָזט זיך אויס דאָדי און וואו הויבט זיך אָן פערד. פאַר דאָדין האָבען אַלע גויים געהאַט דאָס קרחת, געציטערט אימת־מות פאַר זיין האַנט, חאָטש געשלאָגען האָט ער זיך זעהר זעלטען. סיידען אונטער אַ נויט. דעמאָלט, ווען ווערטער זענען נישט בכח צו טהון גאָרנישט. עס איז געווען געווען, איינער זאָל אַ זאָג טהון: „אָן געהט דאָדי“, אַז אַלע גויים, גויעס און שיקסעס, וואָס זענען געשטאַנען און געפּלאַפּעלט, זאָלען זיך אַ נעם טהון מיט חשק צו דער אַרבייט. צוגעקומען צו די אַרבייטער, האָט דאָדי פיינט געהאַט יוצא זיין מיט ווערטער. ער האָט זיך גענומען צום אַקער, צום סערפּ, צו דער לאָפּעטע, אָדער צום זאַסטופּ, און האָט מיט

זיינע הענט באַוויזען אַ ביישפּיעל, ווי אַזוי מע באַדאַרף אַרבייטען. אָפּנאַרען דאָדין איז געווען שווערליך, און גנבה׳נען ביי איהם — אוממעגליך. פאַר גנבה איז די גרעסטע שטראָף געווען ווינציג. אויך פאַר שכור׳ען איז ער געווען אש־להבה. אויסטרינקען אַ גלעזעל בראָנפען — דאָס מאַכט ניט אויס. נאָר פאַר׳שכור׳ען זיך און מאַכען סקאַנדאַלען — דאָס ניט. חיות ניט זיכער!

היינט שטעלט אייך פאָר, אַז אָט דער דאָדי, דער גבר, וואָס פאַר איהם האָט געציטערט אַ גאַנץ דאָרף מיט גויים, אַז ער איז געשטאַנען פאַר׳ן אַלטען לאַיעוו, איז געווען איהם ניט צו דער־קענען. קלענער פון אַ קינד, שטילער פון אַ שעפּעלע. די הענט אַראָפּגעלאָזט. דעם אָטעם פאַרהאַלטען. אַ סאָלדאַט פאַר אַ גענעראַל אַ פעלדמאַרשאַל באַדאַרף ניט שטעהן מיט מעהר רעספּעקט און מיט מעהר מורא און דרך־ארץ, ווי דאָדי איז גע־שטאַנען פאַר׳ן אַלטען בעל־הבית. אָנגעקומען אין דאָרף אַריין אַלס יונגעל, איז ער שוין פאַרבליבען דאָרטען אויף שטענדיג. געוואַכסען און געגאַנגען אַלץ העכער און העכער, ביז דער אַלטער האָט איהם געקרוינט מיט׳ן נאָמען עקאָנאָם, דאָס הייסט, ער האָט איהם געמאַכט פאַר אויפזעהער איבער אַלע עקאָנאָמיעס. דאָ אין דאָרף האָט דאָדי חתונה געהאַט, באַקומען זיין געהאַלט, אַ באַ־זונדער שטיבעל מיט אַ באַזונדערען גאָרטען, מיט מעהל, מיט שטרוי, מיט האָלץ, מיט אַ פּאָר מעלקעדיגע בהמה׳לעך — געוואָרען אַ שטיק בעל־הבית און אַ טאַטע פון קינדער. און דאָך האָט ער קיינמאָל ניט געוואַגט פאַר׳ן אַלטען בעל־הבית זיך צוזעצען אפילו אויף אַ מינוט. נאָר איין מאָל אין זיין גאַנצען לעבען איז ער געזעסען פאַר׳ן בעל־הבית, האָט זיך געטראָפען אַ אינצידענט, וואָס דאָדי האָט איהם געהאַט צו געדענקען דאָס גאַנצע לעבען.

איך האָב שוין, דאַכט מיר, אויבען באַמערקט, אַז דער אַלטער לאַיעוו האָט ליעב געהאַט אויפצוקלערען, לעהרנען יעדען איינציגען, טיילען זיך מיט דעם, וואָס ער ווייסט. איינמאָל, אין אַ לאַנגער ווינטערנאַכט איז דאָס געווען, האָט דאָדי אָפּגעגעבען אַ ראַפּאָרט

פון די עקאָנאָמיעס, שטעהענדיג פאַר'ן אַלטען אויסגעצויגען, ווי דער שטיינער איז. געענדיגט דעם ראַפּאָרט, האָט דאָדי געוואַרט, מע זאָל איהם הייסען געהן. איז אָבער דער אַלטער געווען אויפ־געלעגט און געוואָלט נאָך אַ ביסעל שמועסען, שוין ניט פון די עקאָנאָמיעס, נאָר פון זייטיגע זאַכען, וועגען די שכנים די פּאָ־ליאַקען, — ביז ער איז אַרויף אויף אַ געשפּרעך וועגען פּוילען און וועגען דעם פּוילישען מיאַטעזש, דעם פּוילישען אויפשטאַנד. פון די פּוילען איז ער אַרויף אויף די רוסען, אויף דער רוסישער היסטאָריע פאַר פּעטער דעם גרויסען. און אַזוי ווי אויפ'ן טיש איז געלעגען די רוסישע היסטאָריע אין דער העבּרעאישער איבּער־זעצונג פון מאַנדעלקערן, האָט ער גענומען לייענען און פאַר־טייטשען אויף אידיש פאַר דאָדין די גאַנצע געשיכטע פון פּעטער דעם גרויסען. לייענענדיג די געשיכטע, האָט ער געהייסען דאָדין צוזעצען זיך אויף אַ שטוהל. האָט דאָדי נישט געוואַגט. האָט דער אַלטער געהייסען נאָך אַ מאָל. האָט ער שוין געמוזט זיך אוועקזעצען. און אוועקגעזעצט האָט ער זיך ביי דער טיר, אונטער'ן אַלטען וואַנטזייגער. דאָדי'ס קאָפּ איז ניט געוואָוינט געוואָרען צו אַזעלכע לעקציעס, און דערצו איז ער נאָך געזעסען אויך, האָט ער בּיסלעכווייז אָנגעהויבען צו דרימלען, די אויגען האָבען זיך איהם געקלעפּט, ביז ער איז אונטער'ן אַלטענ'ס קול פּאַוואָלינקע גאַנץ געשמאַק אַנשלאָפען געוואָרען. אַצינד וועלען מיר לאָזען דאָדין, ער זאָל זיך שלאָפען, און מיר וועלען דערווייל זאָגען אַ פּאָר ווערטער וועגען דעם דאָרפישען וואַנטזייגער.

דאָס איז געווען איין אַלטער אינוואַליד, וואָס האָט שוין לאַנג אָפּגעדיענט זיינע יאָהרען און וואָלט שוין לאַנג געמעגט רוהען אויפ'ן בוידעם צווישען אַלטע אָפּגעלעבטע שמאַטעס. האָט אָבער דער אַלטער לאַיעוו געהאַט אַ מאָדנע ליעבשאַפט, אַ מין טראַדיציע, דוקא צו אַלטע זאַכען. אַשטייגער, צו איין אַלטען אָפּגעריבענעם שפּיעגעל, וואָס באַווייזט צוויי פּנים'ער, צו איין אַלטער האַלבּ־צעפאַלענער קאָמאָדע, וואָס אַרויסציהען אַ שיפלאַד קוסט־אָן שוועך,

בקריעת ים־סוף, און נאך אזעלכע אלטע זאכען. צום ביישפיעל, ביי איהם אויפ'ן שרייבטיש איז כל ימיו געשטאנען איין אלט־מאדיש טינטורעל — א גלעזערן שטיוועלע אין א שווארץ הילצערן שיסעלע, אנגעשאטען מיט זאמד. פאר קיין געלט האט מען נישט געקאנט פועל'ען ביי'ם אלטען, ער זאל ארויסווארפען דאס דאזיגע טינטורעל און איינפיהרען א נייעם, א ליטישען טינטער. דאס איז געווען נים מחמת קארגשאפט. דער אלטער איז שוין גאר נים געווען קיין קארגער. אדרבה, האט ער שוין געקויפט א זאך, האט דאס באדארפט צו זיין דאס בעסטע און דאס טייערסטע. עס איז איהם נאר שווער געווען צו שיידען זיך מיט איין אלטער זאך. דאס אייגענע איז געווען אויך מיט'ן זייגער, וואס פאר אלטקייט האט ער זיך געגויטינט אין וואג. אלע מאל איז צו־געקומען צו איהם א נייע געוויכט. איידער דער דאזיגער זייגער האט באדארפט שלאגען, האט ער זיך פארגאנגען מיט א הייזעריגען חריפען, ווי איין אלטער מאן א זקן, וואס לידט פון אסטמא, אז ער באדארף זיך אויסהוסטען. דערפאר אבער אז ס'איז געקומען צום שלאגען, האט ער געשלאגען, ווי א קלויסטער־גלאק: באם! באם! — מע האט געהערט אין דרויסען, ווי דער זייגער קלינגט אין שטוב.

אצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו דאדין. דאדי שלאפט, און דער אלטער לייענט די היסטאריע פון פעטער דעם גרויסען און פון זיין ווייב אנאסטאסיע. פלוצים פארגלוסט זיך דעם זייגער קלינגען צעהן. האט דאדי זיכער געמיינט, אז ס'איז א שרפה, דער „טויק" ברענט. האט ער זיך געגעבען א חאפ־אויף מיט א אימפעט און מיט א געשריי: „וואסער!..." דער אלטער האט זיך דערשראקען, האט אוועקגעלעגט דאס בוך מיט דער היסטאריע פון פעטער דעם גרויסען און גענומען קוקען אויף דאדין דורך די ברילען. אט א יענעם קוק, זאגט דאדי, וועט ער געדענקען, אז ער וועט ליגען אויפ'ן טוידטען־בעט...

דער לעהרער האט ליעב געהאט דאדין פאר זיין נאטירליכקייט און פאר זיין גוטסקייט. ער איז געווען איבערצייגט, אז אט דער

נאטור־מענטש האט קיינמאל אויף זיין לעבען קיין ליגען ניט גע־זאגט. זיין געטריישאפט און זיין צוגעבונדענקייט צו זיין בעל־הבית און צו זיין משפחה האט נישט געהאט קיין גרעניץ. און ווייל דער לעהרער איז דארט געווען ווי איין איינענער, איז ער ביי דאדין געווען פאררעכענט אין דער משפחה, און דאדי איז גרייט געווען פאר איהם אין פייער און אין וואסער. ביי דאדין אין די אויגען איז אליץ, וואס האט זיך אנגעקעהרט מיט דער פאמיליע לאיעוו, געווען פון א העכערער מדרגה. יעדענפאלס, ניט גלייך מיט אלע איבעריגע מענטשען. ער האט פשוט פארגעטערט די דאזיגע פאמיליע. און איהר זכות האט גענאסען אויך דער לעהרער. אין די הייסע זומערדיגע טעג, אדער אין די לאנגע ווינטערדיגע נעכט האבען דער לעהרער מיט דער שילערין ליעב געהאט זיך אריינחאפען צו דאדין און צו דאדיכען. דארטען, אין דעם קליינעם שטיבעלע מיט דער נידעריגער סטעלי, וואס מע קאן דערלאנגען מיט דער האנט, האבען זיי זיך געפיהלט אלע מאל בעסער, ווי אין דער היים. עסען ביי דאדין זומער א זויערען שטשאוו מיט יונגען קנאבעל און ווינטער הייסע קארטאפעל אין די העמדלעך מיט געזאלצענע אוגערקעלעך, אדער געפרוירענע געזייערטע קרויט, האט געהאט זיעבען טעמים און איז געווען טויזענט מאל בעסער פון די טייערסטע מאכלים ביי'ם טיש. און ווער שמועסט, אז דאדי'ס ווייב פעסי האט געבאקען לעקאך, אדער געפרעגעלט שמאלץ — דעמאלט איז געווען פאר די יונגע־לייט א יום־טוב. א קלייניגקייט — הייסער לעקאך, נאר־וואס פונ'ם אויוועןִ? אדער פרישע פעטע גריוועןִ, וואס צענעהען זיך אין מויל, אזוי ווי דער מן, וואס די אידען האבען גענעסען אין דער מדבר!

מעהרסטענטייל זענען זיי געוועזן געסט ביי דאדין און ביי דאדיכען ווינטער. דעמאלט, ווען די בוימער ווערען איינגעהילט אין ווייסען, זעהען־אויס ווי די איבערגעפרוירענע מתים אין תכריכים. דאס דארף פארלירט דעמאלט דעם זומערדיגען רייץ

און פּראַכט, און עס בלייבט־איבער מעהר ניט אַז אַריינכאַפּען זיך צו דאָרין אינ'ם וואַרעם־אָנגעהייצטען שטיבעל און קוויקען זיך מיט פּעסי'ס מאכלים. ס'איז מורא'דיג שטיל. דער שניי איז טיעף. קיינער קומט ניט. סאיז טרויעריגליך אויפ'ן הארצען. אומעטיגליך אויף דער נשמה. סיידען מע הייסט אַמאָל אַנדרייען איינשפּאַנען די פּערד אין אַ ברייטען שליטען. מע פּעלצט זיך אָן, מע דעקט זיך צו מיט אַ וואַרעמער „באַראַניצע" און מע פאָהרט זיך דורך פון איין פּאָלוואַראָק אינ'ם צווייטען. דאָרט שטעלט מען דעם סאַמאָוואַר, מע טרינקט זיך אָן מיט טיי און מע פאָהרט צוריק.

דער ווינטער האָט אָבער זיינע גוטע מעלות — ס'איז דאָ צייט גענוג אויף צו לעזען און אויף צו שרייבען. אין די כמעט דריי יאָהר, וואָס דער העלד האָט פאַרבראַכט אין דאָרף, האָט ער אָנגעשריבען אַ סך מעהר, ווי ער האָט געשריבען נאָכדעם, ווען ער איז שוין געווען אַ שרייבער און געהייסען „שלום־עליכם", אין צעהן יאָהר. עס האָט זיך איהם קיינמאָל אַזוי גרינג ניט געשריבען, ווי אין יענער צייט. און געשריבען האָט ער גאַנצע נעכט — גרויסע, האַרצרייסענדיגע ראָמאַנען, שרייענדיגע דראַמעס, פאַר־פּלאָנטעטע טראַגעדיעס און קאָמעדיעס. עס האָבען זיך געגאָסען די געדאַנקען, ווי פון אַ פאַס. עס האָט געשפּרודעלט די פאַנטאַזיע, ווי אַ פאָנטאַן. צוליעב וואָס דאָס אַלץ איז געשריבען געוואָרען — האָט ער זיך קיינמאָל ניט געפרעגט. קוים איז פאַרטיג געוואָרען ביי איהם אַ „זאַך", האָט ער דאָס איבערגעלייענט פאַר זיין שילערין — און ביידע זענען געווען אַנציקט. ביידע זענען געווען איבערצייגט, אַז דאָס איז אַ מייסטערווערק, — אָבער ניט אויף לאַנג. קוים איז ער פאַרטיג געוואָרען מיט איין אַנדער ווערק, אַזוי איז שוין דאָס צווייטע געווען אַ מייסטערווערק, און דאָס ערשטע איז געוואָרען בלאַס, אָפּגעבליאַקעוועט. דעם בעסטען אָרט פאַר דעם איז געווען דער אויווען. און אַזוי איז אַוועק מיט'ן פייער ניט איין טוץ ראָמאַנען און ניט איין צעהנדליג דראַמעס...

אז דער בחור איז געבוירען געווארען צו זיין א שרייבער — אין דעם איז ביי זיי ביידען נישט געווען קיין שום ספק. דער לעהרער מיט דער שילערין האבען דערפון גערעדט, געפאנטאזירט, געבויעט די שענסטע לופטשלעסער. רעדענדיג פון פארשיידענע פלאנען פון פארשיידענע ווערק, האבען זיי פארגעסען פון זייערע אייגענע פלאנען... וועגען ד'עם איז איבערהויפט ניט געווען ביי זיי קיינמאל קיין שום רעד. עס איז זיי קיינמאל נישט געקומען אויף די געדאנקען צו דערקלערען זיך איינס דאס אנדערע אין זייערע געפיהלען, אדער צו פארטראכטען זיך אויפ'ן גורל פון זייער אייגענעם ראמאן... דער נאמען „ראמאן" איז, אפנים, געווען צו שאבלאן, דאסווארט „ליעבע" איז געווען צו באנאל פאר די געפיהלען, וואס האבען זיך אנטוויקעלט און אויסגעוואכסען צווישען די צוויי יונגעלייטלעך. זיי זענען ביידע געווען אזוי נאטירליך איינס פאר דאס אנדערע, אז ס'האט גאר ניט געקאנט זיין מעגליך, ס'זאל זיין אנדערש. וועט דען קומען אמאל אויף די געדאנקען א ברודער, ער זאל זיך דערקלערען אין ליעבע צו זיין שוועסטער? איך האב מורא, אז מיר וועלען זיין ניט ווייט פונ'ם אמת, אויב איך וועל זאגען, אז זייטיגע פארשוינען, מענטשען מן הצד, האבען א סך מעהר געוואוסט און גאר אהן איין ערך מעהר גערעדט פונ'ם ראמאן פון די יונגע העלדען, ווי איידער די העלדען אליין. צו יונג זענען זיי געווען ביידע, צו נאאיוו און צו גליקליך. אויף זייער הימעל איז ניט געווען קיין שפרייענקעלע. זיי האבען נישט ארויסגעזעהען פון ערגיץ ניט קיין ווידערשטאנד. און וואס ס'איז דער עיקר — זיי האבען קיינמאל ניט געדענקט דערפון. אין דער צייט פון די קארגע דריי יאהר פון זייער באקאנטשאפט האבען זיי ביידע נישט געקלערט אפילו איין מינוט פון צעשיידען זיך. און דאך איז געקומען דער טאג, ווען זיי האבען געמוזט זיך צעשיידען. דערווייל ניט אויף שטענדיג, נאר אויף א קורצע צייט.

דאס איז געווען די צייט, וואס דער העלד האט זיך באדארפט שטעלען צום „פריזיוו".

15

דער פּריזיוו

מע רעדט שטאַרק פון „פּריזיוו". — ער געזעגנט זיך מיט דער שילעריין און פיהרט פון סאַפּיעווקע אַ בריעף צום „פּרעדוואָדיטעל". — די פאַנטאַזיעס אויפ'ן וועג. — דער בריעף ווירקט, און עס דערגעהט ניט צו זיין נומער. — אַ מעשה מיט אַ זוהן אַ קאַליקע. — ער קעהרט זיך אום צוריק אין דאָרף, נאָר די חלומות ווערען נאָך אַלץ ניט מקוים.

מע קאָן מיט זיכערקייט זאָגען, אַז כמעט אין דער גאַנצער צייט פון די אויבען־באַשריבענע דריי יאָהר איז נישט אַוועקגעגאַנגען אין סאַפּיעווקע קיין טאָג, וואָס מע זאָל ניט הערען דאָס וואָרט „פּריזיוו". פאַר'ן אַלטען לאַיעוו איז דער פּריזיוו געוועזען אַ קראַנקייט, אַ מאַניע אַזעלכע, וואָס האָט איהם נישט געלאָזט רוהען בייטאָג און שלאָפען ביינאַכט. אַ גאַנץ פאַרמעגען האָט דאָס איהם אָפּגעקאָסט. וואָס איז די מעשה? זיין זוהן יהושע האָט באַדאַרפט שטעהן צום פּריזיוו, האָט דער פאָטער קודם זיך אַוועקגעלאָזט אין טשערניגעווער גובערניע, האָט זיך דאָרט אָפּגעוואַלגערט אַ צייט, אויסגעריסען געוואָרען און האָט איינגעהאַנדעלט אַ „קוויטאַנציע". דאָס איז געוועזען איינע פון די געצעהלטע עטליכע „זאַטשאָטנע קוויטאַנציעס", וואָס דורך זיי איז מען אויסגעלייזט געוואָרען פונ'ם פּריזיוו. דאָס הייסט, אַז ווער עס האָט געקאָנט צושטעלען אַזאַ „קוויטאַנציע", דער איז געוועזען פריי פון צו געהן דיענען און ער האָט זיך גערעכענט נאָר אין דער „אָפּאָלטשעניע" (רעזערוו). וואָס אַזאַ „קוויטאַנציע" האָט אָפּגע־

קאָסט, וואָלט איין אַנדערער געקאָנט זיין אַ גרויסער נגיד. פאַר'ן אַל־טען לאַיעוו איז אָבער צוליעב אַ קינד קיין זאַך ניט געווען צו טייער.

פאַרטיג געוואָרען מיט דער „קוויטאַנציע", האָט זיך אָנ־געהויבען אַ נייע חתונה. עס האָט אויסגעבראָכען די רוסיש־טערקישע מלחמה און מע האָט געשמועסט, אַז עס וועט דערגעהן צו די „אָפּאָלטשענצעס" (רעזערוויסטען). וויבאַלד אַזוי, באַ־דאַרף מען דעם זוהן באַוואָהרענען מיט אַ „וויסען בילעט" באַ־ציטענס. דאָס האָט געהייסען: מע באַדאַרף דעם אָפּאָלטשענעץ שטעלען צום „פּריאָם", אונטערזוכען זיין געזונט, אויף וויפיעל ער טויג פאַר אַ סאָלדאַט. און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען מן הסתם, אַז פאַר אַ סאָלדאַט טויג ער ניט, און מע האָט איהם געגעבען אַ ווייסען בילעט, דאָס הייסט, מע האָט איהם, דאַנקען גאָט, „פאַרבראַקעוועט"... מע האָט איהם ניט נאָר „פאַרבראַקעוועט" פון פּריזיוו; מע האָט איהם געמוזט דערנאָכדעם אוועקשיקען אין די וואַרעמע לענדער, קיין מענטאָן און קיין ניצע, ער זאָל זיך קורירען, וואָרום ער איז געווען ערנסט קראַנק אויפ'ן האַרצען, פון וועלכער קראַנקייט ער איז אין עטליכע יאָהר אַרום, ווי מיר וועלען דאָס זעהען אַ ביסעל ווייטער, טאַקי געשטאָרבען... אָבער דער־ווייל האָט זיך געטהאָן חושך: מע איז געפאָהרען קיין קאַניעוו, מע האָט זיך באַקענט מיט'ן איספּראַווניק, מיט'ן פּרעדוואָדיטעל, מיט די דאָקטוירים. די טשינאָווניקעס פון דער „פּריסוטסטוויע" האָבען געשלעפּט גמילות־חסדים. אידען גוטע פריינט און בעלי־עצות האָבען אָפּגעלעקט אַ ביינדעל. ווער עס האָט געהאַט גאָט אין האַרצען, דער האָט געפּאָמפּעט געלט. הכלל, עס איז געווען פול די שטוב מיט פּריזיוו, פּריזיוו און פּריזיוו...

און אַז ס'איז געקומען די צייט, וואָס דער העלד פון דער ביאָגראַפיע האָט באַדאַרפט זיך שטעלען צום „פּריזיוו", איז דער אַלטער לאַיעוו געוואָרען נערוועז. קודם כל האָט ער זיך אַ סטאַ־רעווע געטהאָן און האָט געזעהען, מע זאָל דעם לעהרער באַצייטענס אַריבערפיהרען פון זיין געבורטסשטאָדט, פון פּערעיאַסלאַוו, קיין

קאַניעוו, און צושרייבען צו דער קאַניעווער „פּריסוטסטוויע", דאָרט וואו לאַיעוו האָט אַ האַנט און קאָן עפּיס טהון... מיר דאַכט, אַז איין איינענער פאַטער באַדאַרף אַזוי ניט טראָגען אויפ'ן קאָפּ זיין זוהן, ווי דער אַלטער לאַיעוו האָט געטראָגען דעם לעהרער. נאָך מעהר: דער לעהרער אַליין האָט ווינציגער מורא געהאַט פאַר'ן „פּריזיוו", ווי די פאַמיליע לאַיעוו. ביי'ם בחור אַליין איז דאָס פאַהרען קיין קאַניעוו און זיך שטעלען צום פּריזיוו געווען אַ גאַנצער יום־טוב. ער האָט זיך באַשטעלט אַ פּאָר גרויסע שטיוועל, אַ סאָלדאַטסקי באַשליק און איז געווען מוכן ומזומן „אַריינצוטרעטען אין דער דיענסט". ער איז געווען זיכער, אַז ער וועט אין דער דיענסט אויסנעמען, נושא־חן זיין ביי „נאַטשאַלסטווע" און ווערען אינגיכען איין אונטעראָפיציער, אָדער אַ פעלדפעבעל. העכער דערפון קאָן דאָך אַ איד ניט גרייכען... נאָר אַז ס'איז געקומען צום רעכטען שפּיץ, אַז ער האָט שוין טאַקי באַדאַרפט זיך זעצען פאָהרען, האָט ער מיט אַ מאָל פאַרלוירען דעם גאַנצען קוראַזש. עס איז איהם אַ חרפה, אַ בזיון, נאָר ער מוז זיך מודה זיין, אַז ס'איז געקומען צום געזעגענען זיך מיט דער פאַמיליע לאַיעוו, אפשר אויף שטענדיג, האָט איהם פאַרפרעסט דאָס האַרץ מיט אַ מאָדנע בענקעניש און ער האָט זיך באַהאַלטען ביי זיך אין חדר, פאַר־גראָבען דאָס פּנים אין קישען און געוויינט מיט ביטערע־ביטערע טרערען...

נאָר ער איז געווען ניט דער איינציגער אין דער דאָזיגער שטוב, וואָס האָט ביטער געוויינט. ביי זיך אין איהר חדר האָט זיין שילערין נאָך מעהר געוויינט. איהרע אויגען זענען געווען געשוואָלען פון געוויין, און זי האָט יענעם טאָג ניט געקאָנט באַ־ווייזען זיך צום טיש אפילו... אונטער איין אויסרעד פון אַ שטאַרקען קאָפּוועהטיג איז זי געבליבען דעם גאַנצען טאָג ביי זיך, ניט געוואָלט זעהען קיינעם.

טרויעריג, זעהר טרויעריג איז געווען דאָס געזעגענען זיך. תשעה־באָב איז געווען אין שטוב, און אויפ'ן האַרצען וויסט און

פינסטער. שוין אַז דער העלד איז געזעסען אין פּאַעטאָן און אַנדריי דער קוטשער איז גרייט געווען זיך אַ נעם טהון צו דער בייטש, האָט דער יונגער העלד צום לעצטען מאָל אַ קוק געגעבען אין פענסטער און דערזעהען צוויי פאַרווייניטע אויגען, וואָס האָבען גערעדט אָהן ווערטער, נאָר קלאָרע דבורים: „פאָהר געזונט, טייערער, נאָר קום צוריק וואָס גיכער, וואָרום איך קאָן אָהן דיר ניט לעבען!"...

די דאָזיגע ווערטער האָט דער בחור געהערט מיט אַלע זיינע חושים, און זיינע אויגען האָבען איהר געענטפערט: „זיי געזונט, טייערע, טייערע, איך קום צוריק צו דיר, וואָרום איך קאָן אָהן דיר ניט לעבען!"... און ערשט אצינד האָט ער דערפיהלט, ווי שטאַרק ער איז צוגעבונדען צו דער דאָזיגער שטוב, און אַז ס'איז גאָר נימאָ אויף דער וועלט אַזאַ כח, וואָס זאָל איהם קאָנען אָפּרייסען פון דאַנען, סיידען דער טוידט... און די געדאַנקען צעשפּיעלען זיך, און די היציגע פאַנטאַזיע חאַפּט איהם אונטער אויף איהרע פליגלען, און ער הויבט־אָן צו חלום'ען, ווי אַזוי ער וועט קומען צוריק, וועט ער פריהער זיך אַנטדעקען פאַר איהר, דערנאָך פאַר איהר פאָטער און מוטער. ווי אַזוי ער וועט זיך ווענדען צום אַלטען און וועט איהם זאָגען דעם פּסוק: „אָ ה ב ת י — איך האָב ליעב אייער טאָכטער, טהוט מיט מיר וואָס איהר ווילט!"... ווי אַזוי דער אַלטער וועט איהם ארומנעמען און וועט איהם זאָגען: „גוט, וואָס דו האָסט מיר געזאָגט — איך קוק שוין לאַנג ארויס דערויף"... דערנאָכדעם הויבט מען זיך אָן גרייטען צו דער חתונה. מע ברענגט־אראָפּ שניידערס פון באָהסלאַוו און פון טאַראשטשע, וואָס נייהען מלבושים פאַר חתן־כלה... מע באַקט לעקאַכער און מע פּרעגעלט איינגעמאַכטס... נאָך חתנ'ס צד שיקט מען ארויס די גרויסע קאַרעטע וואָס אין שטאַהל, וואָס ווערט געניצט נאָר אויף אַ עקסטרע זאַך. און עס קומען צו פאָהרען דער טאַטע, דער פעטער פיני און די איבעריגע משפחה... מע ווייסט ניט פון וואַנען, נאָר עס וואַכסט־אוים אויף דער חתונה שמואליק... אָט אַ יענער חבר

שמואליק דעם רב'ס, „שמואליק דער יתום", וואס האט געהאט אין זיך אזעלכע שענע מעשיות... ער צעקושט זיך מיט'ן חתן און זאגט צו איהם: „נו, שלום? האב איך דיר געזאגט, אז דער אוצר איז דיינער?"...

. . . .

די דאזיגע קינדערשע זיסע חלומות און די יונגעלשע גאלדענע פאנטאזיעס וועבען זיך ביי איהם אין דער מחשבה דעם גאנצען וועג — ביז ער קומט צו פליהען קיין קאניעוו. אפגעשטעלט זיך ביי דעם אלטען לאיעוו'ס א קרוב, א איד א הויקער, נאר א נגיד, וואס האלט א וויינשענק פאר פריצים, — זיין נאמען איז ברך פערטשיק, — פאלט ער אריין אין די עסקים פון „פריזיוו" און גיט־איבער דעם אדון דעם פרעדוואדיטעל א בריעף. אינ'ם בריעף שרייבט דער אלטער לאיעוו, אז ער שיקט צום „פריזיוו" זיין לעהרער און וויל האפען, אז ניט שפעטער ווי אין א וואך ארום זאל ער איהם האבען צוריק א באפרייטען... דער אדון דער פרעדוואדיטעל האט איבערגעלייענט דעם בריעף און געענטפערט נאר אייןווארט: „חא־רא־שא"... און דאס איז גענוג געווען, אז דער בחור זאל זיין רוהיג. ער איז געגאנגען צום „פריזיוו", געצויגען א גורל און ארויסגענומען א נומער 285. מע קאן ניט זאגען, אז דאס זאל זיין אזא הויכער נומער. נאר ביי נומער 284 האט זיך דער „פריזיוו" געשלאסען... און דער לעהרער איז ארויס פריי. אין זיין זכות זענען באפרייט געווארען נאך עטליכע אידישע קינדער מיט העכערע נומערען, און די שמחה איז געווען יענעם יאהר אין קאניעוו זעהר גרויס!...

צו דער שמחה פונ'ם „פריזיוו" איז געקומען צו פאהרען קיין קאניעוו פון פעריעיאסלאוו אויך דער פאטער פונ'ם בעל הפריזיוו, און, אויב איך האב קיין טעות ניט, איז דער פעטער פיני אויך געקומען — ער האט געהאט אין קאניעוו א מחותן, — און די שמחה איז געווען טאפעל. ברך פערטשיק האט געלייזט פאר

וויין, און דער בעל־שמחה האָט אוועקגעשיקט אַ דעפּעש קיין סאָפּיעווקע דורך סטאַנציע באַראַניעפּאָליע: „מ ז ל ט ו ב, צ ו מ י ר נ י ט ד ע ר ג ר י י כ ט. ב י ן פ ר י י. כ׳פ אָ ה ר א ר ו י ס מ אָ ר ג ע ן פ ר י ה צ ו ר י ק".

ניט איין מאָרגען איז אָבער אוועקגעגאַנגען, ביז דער העלד האָט געקאָנט ארויספאָהרען פון קאַניעוו. וואָרום עס קאָן דען זיין, אַ אידישע שמחה זאָל ניט פאַרשטעהרט ווערען? עס האָט זיך געפונען איינער, ווישינסקי אָדער ווישנעווסקי, אַ איד אַ שרייער מיט אַ קול פון אַ גראַגער. האָט ער געהאַט אַ זוהן אַ קאַליקע, וואָס איז געוועזען זיכער, אַז ער וועט ארויס פריי. צום סוף האָט מען איהם אָפּגענעבען פאַר אַ סאָלדאַט. האָט דאָס דעם פאָטער פאַרבאַקט בײ׳ם הארצען, און ער האָט גענומען שרייען און גראַ־גערען: „סטייטש, זיין זוהן, דער קאַליקע, וועט געהן דיענען פאַר די מיוחסים, וואָס האָבען זיך געלאָזט קאָסטען געלט?" בעט מען איהם, ער זאָל אַזוי ניט שרייען. זאָגט ער: „איך שריי דען? איך רעד, דאַכט מיר, שטיל". און ער הויבט־אָן צו גראַגערען נאָך שטאַרקער, אַז „ער ווייסט פון דעם שכל, פאַר וואָס דער אָדון דער „פּרעדוואָדיטעל" האָט צוגענומען קאַליקעס"... און ער דערצעהלט יעדען איינציגען דעם „שכל" בסוד סודות, נאָר אַזוי הויך, אַז עס ווייסט שוין דערפון די גאַנצע שטאָדט מיט אַלע סימנים, און אפילו מיט׳ן לשון פונ׳ם בריעף, וואָס דער אַלטער לאַיעוו האָט געשריבען צום „פּרעדוואָדיטעל" (פאַר אַ אידען איז ניטאָ קיין סוד). און דער איד האָט געגעבען צו וויסען, אַז ער וועט דאָס ניט פאַר־שווייגען. ער וועט אוועקגעבען, זאָגט ער, „פּאַד סוד" (צום גענריכט) דעם פּרעדוואָדיטעל, מיט די דאָקטוירים, מיט דער גאַנצער „פּריסוטסטוויע"!... רופט מען אָפּ דעם אידען אויף אַ זייט און מע זאָגט איהם צו, אַז מע וועט זיך צונויפלעגען און מע וועט ארויסנעמען זיין זוהן דעם קאַליקע פון פּאָלק... וויל ער ניט

הערען פון צוזאָגעבצען. פון „וכך היה אומר" ביז „וכך היה מונה" פאַלט מען, זאָגט ער, זיעבען מאָל כורעים. ער וויל, זאָגט ער, זיך זעהען מיט דער מטבע. און ער הויבט שוין גאָר אָן צו רעדען אויף רוסיש: „חאָטשו, זאָגט ער, ווידיעט דיענגי!"... און עס האָט גאָרניט געהאָלפען. עס האָבען זיך אריינגעלעגט מענטשען. מע האָט געמאַכט איין אסיפה און נאָך איין אסיפה און נאָך צוויי אסיפות, און די באַפרייטע פּריזיוווניקעס האָבען זיך צונויפגעלעגט און באַשטייערט, ווער מיט אַ פופציגער און ווער מיט אַ הונדערטער, און מע האָט די צונויפגעזאַמעלטע סומע פאַנט: דערגעטיילט צווישען די אָפּגעגעבענע אידען. דעם גרעסטען חלק האָט גענומען, פאַרשטעהט זיך, דער איד דער שרייער. ער האָט גע'טענה'ט, אַז איהם קומט מעהר פון אַלע, דערפאַר, ווייל זיין זוהן איז מעהר קאַליקע פון אַלע. דער שכל־הישר האָט אפילו געזאָגט פאַרקעהרט: אדרבה, ווייל ער איז אַ קאַליקע, באַדאַרף זיין גרינגער איהם צו באַפרייען! נאָר וואָס וועט איהר מאַכען מיט אַ אידען אַ שרייער, וואָס האָט אַ קול פון אַ גראַגער? דערזעהען, אַז מע גיט איהם נאָך, ווי אַ בן־יחיד, האָט ער זיך פאַרמאָסטען אַלע מאָל צו רעדען העבער און העבער. ער האָט געהאַנדעלט, ווי איין אמת'ער נאַיאָמשטשיק... אַ גליק, וואָס דער אויבענדערמאַנטער קרוב ברך פערטשיק האָט געהאַט אַ באַפויל פון דעם אַלטען לאָיעוו: „קאַרט־בלאַנש", דאָס הייסט, מע זאָל דעם בחור דעם פּריזיוווניק געבען געלט, וויפיעל ער וועט באַדאַרפען. ווער האָט געקוקט דעמאָלט אויף געלט? פרייהייט — דאָס איז געוועזן דער איינציגער פונקט, דער איינציגער לייכטענדיגער שטערן. אַ באַפרייטער האָט ער זיך געפיהלט ערשט דעמאָלט, ווען ער איז שוין געזעסען אין פאַעטאָן, וואָס מע האָט איהם ארויסגעשיקט אויף דער סטאַנציע קיין מיראָנאָווקע, און אנדריי דער קוטשער האָט איהם איבערגעגעבען אַ גרוס פון דער היים, אַז אַלע זענען, דאַנקען גאָט, געזונט און אַלץ איז אין אָרדענונג. „ווסיאָ בלאַהאָפּאָלוטשנאָ" — לאָזט־אויס אנדריי און שמועסט זיך דורך מיט די פערדלעך אויף זייער לשון.

און די פערדלעך פארשטעהען איהם און טראָגען דאָס פּאָעטאָנדעל כמעט אין דער לופטען. ס'איז אַ וואַרעמער, ווייכער אָסינדיגער טאָג. די זון בראָט ניט, בריהט ניט, נאָר זי גלעט און צערטעלט. און עס שליסען זיך די אויגען. און עס וועבען זיך חלומות, זיידענע חלומות. און עס בויען זיך לופטשלעסער, גאָלדענע לופטשלעסער. אָט באַלד איז ער אין דער היים. און קומט ער צו פאָהרען אַהיים, אַזוי דעקט ער אויף פאַר'ן אַלטען לאָיעוו די קאָרטען: „הנה זייט וויסען, אַז איך האָב ליעב אייער טאָכטער און אייער טאָכטער האָט ליעב מיך"... אָט באַלד, נאָך אַ האַלבע שעה, נאָך אַ פערטעל שעה. אָט איז שוין דאָס באַקאַנטע באַראַניעפּאָליע, דער וואַלד, דער לאָן, די „קלאַדבישטשע", די ווינטמיהלען, וואָס זעהען־אויס פון דער ווייטען ווי ריעזען, וואָס מאַכען מיט די הענט: „אַהערצוצו! אַהערצוצו!"... נאָך עטליכע מינוט — און אָט איז שוין דער הויף. די גרויסע ווייסע שטוב מיט די צוויי גאַניקעס. ניין. עס איז אַ ספק, אויב עס קאָן זיין אַ גרעסערע שמחה, ווען איין אייגען קינד קומט אַ באַפּרייטער אַהיים צו די פאָטער און מוטער. דער העלד האָט געהאַט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען נסים ונפלאות פונ'ם „פּריזיוו" — יציאת־מצרים! נאָר דאָס סאַמע וויכטיגסטע, ווי ער האָט זיך געהאַט געגרייט, האָט ער ניט דערצעהלט, און די קאָרטען האָט ער פאַר'ן אַלטען לאָיעוו ניט אויפגעדעקט... דאָס האָט ער אָפּגעלעגט אויף מאָרגען, אויף שפּעטער... און דערווייל איז פאַרביינעגאַנגען אַ טאָג און אַ טאָג, אַ וואָך און אַ וואָך. ביז עס איז געקומען אַ קאַטאַסטראָפע גאָר אומגעריכט, דורך אַ זייטיגען פאַרשוין, וואָס האָט דעם אַלטען געעפענט די אויגען אויף דעם ראָמאַן...

דאָס איז געווען אַ אידינע אַ חכמה מיט אַ ווייטען קוק, דעם אַלטענ'ס אַ קרובה פון באַרדיטשעוו, מיט'ן נאָמען טויבע. מיר רופען זי די „מוהמע טויבע פון באַרדיטשעוו". אז איהר וועט זיך באַקענען מיט איהר, וועט איהר זעהען, אַז דער נאָמען פּאַסט איהר. נאָר וועגען איהר — אַ באַזונדער קאַפּיטעל.

16

די מוהמע טויבע פון באַרדיטשעוו

די מוהמע טויבע קוקט־נאָך די יונגעלייט. — דער אַלטער לאַיעוו ווערט געוואָהר פונ׳ם סוד. — די קאַטאַסטראָפע. — דער העלד לאָזט זיך אין דער וועלט אַריין אַ באַלעדיגטער. — מע חאַפּט איבער זיינע בריעף, און ער בלאָנזעט אין דער פינסטערער נאַכט.

אין דער אמת׳ען האָט זי דאָרט קיינעם ניט אָנגעקעהרט קיין מוהמע. סך־הכּל איז זי געווען דעם אַלטען לאַיעוו׳ס אַ קוזינע. נאָר, ווי געזאָגט, דער נאָמען „מוהמע" האָט איהר געפּאַסט צום פּנים. אַ אידינע ניט קיין שענע, מיט אַ ראַבּעטיני געפּינטעלט פּנים און מיט אַ לאַנגער נאָז, האָט זי פאַרמאָגט אַ פּאָר זעהר קלוגע אויגען, וואָס אַז זיי קוקען אויף אייך, נעמען זיי אייך דורך און דורך. ביי איהר מאַן, זאָגט מען, געהט זי אין ספּאָדיק, פיהרט אַלע געשעפטען, איז גאַנץ רייך. און געקומען איז זי אַהער צו־גאַסט נאָך אַ סך יאָהרען, וואָס מע האָט זיך ניט געזעהען.

פאַרשטעהט זיך, אַז פאַר אַזאַ מוהמע, וואָס איז געקומען אַזש פון באַרדיטשעוו, האָט דאָס פּריצישע לעבען אין דאָרף אויס־געזעהען געגנוג ניי און ווילד, און זי האָט אויף יעדע זאַך געקוקט מיט איהרע באַרדיטשעווער אויגען און האָט יעדע זאַך באַוואונ־דערט. מיט דעם אַלטען לאַיעוו איז זי געווען אויף „דו" און האָט איהם אַלסדינג אַרויסגעזאָגט, וואָס זי דענקט און וואָס איהר גע־פעלט און וואָס ניט.

למשל, איהר איז געפעלען דאָס לעבען אין דאָרף, די לופט, די קיהען, די פערד, די פרישע מילך, וואָס הערט זיך פון דעם די פּאשע, דאָס ברויט פון די אייגענע ווייצען. אַלץ שמעקט מיט ערד, אייגענע האָרעוואַניע — אַלסדינג גוט, אויסגעצייכענט גוט. אפילו דאָדי דער נאַטורמענטש איז איהר געפעלען. איז זי אָבער ניט איינפאַרשטאַנען מיט איהר קוזענ'ס דיסציפּלין, וואָס ער פיהרט זיך שוין צופיעל מעשה פריץ. אַ איד אַ פּאַמעשטשיק, לויט איהר פאַרשטאַנד, קלעפּט זיך עפּיס ניט... אָדער, אַשטייגער, לאָמיר זאָגען דאָס, וואָס ער איז אַ גוטער פּאָסעסאָר, אַ ליעב־האָבער פון ערד — מהכתיתי, אָבי גאָט העלפט, מע קאָן מאַכען געלט, ווערען אַ גביר, פאַר וואָס ניט? זי וואָלט זיך אפשר אויך ניט אָפּגעזאָגט דערפון... נאָר צו וואָס דאַרף מען זיך אַזוי דער־ווייטערען פון אידען? — אָט וואָס זי פאַרשטעהט ניט. פאַר וואָס פאָהרט ער ניט אַרויס קיין באָהסלאַוו, אַז עס קומט אַ אידישער יום־טוב? און וויעדער האַלט זי איהם פיר, למאי ער לאַכט־אָפּ פון איין עהרליכען אידען, איין „אייניקעל” מיט אַ גרינער שאַל, וואָס פאַרבלאָנזעט צו איהם נאָך אַ נדבה? אַ נדבה גיט ער, און נאָך מיט אַ ברייטער האַנט, נאָר ער מאַכט חוזק פונ'ם אידען. „אמעהר געב ניט און מאַך ניט חוזק”... אַזוי טענה'ט מיט איהם די מוהמע טויבע פון באַרדיטשעוו.

און נאָך אַ זאַך. דער מוהמע טויבע איז געפעלען דער לעהרער. אַ גאַנץ פיינער בחור — מע קאָן ניט זאָגען. און אַ קענער. און דערצו נאָך אַ „טאַטענ'ס אַ קינד” — איז דאָך אודאי גוט. נאָר וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז אַ לעהרער דאַרף זיין אַ נאָהענטער מחותן מיט דער שילערין? און לויט איהר מיינונג, איז דער דאָזיגער לעהרער שוין צו אַ נאָהענטער מחותן מיט זיין שילערין. פון וואַנען ווייסט זי דאָס? — די מוהמע טויבע ווייסט. די מוהמע טויבע האָט איין אויג. די מוהמע טויבע האָט זיך געגעבען די מיה נאָכצוקוקען דעם יונגען פאָר אויף טריט און שריט, און זי האָט אַליין געזעהען מיט איהרע אויגען, ווי זיי האָבען

געגעסען פון איין טעלער. וואו איז דאָס געווען? ביי דאַדין. די מוהמע טויבע פון באַרדיטשעוו האָט שוין באַלד פונ'ם ערשטען טאָג באַמערקט, אַז דאָס מיידעל „געהט־אויס נאָכ'ן בחור" און אַז דער בחור „איז די כפרה נאָכ'ן מיידעל"... דאָס זעהט־אַרויס, האָט זי געזאָגט, יעדער מענטש, סיידען אפשר דער, וואָס איז אָדער אַ בלינדער אויף ביידע אויגען, אָדער ער וויל ניט זעהען וואָס ביי איהם אונטער דער נאָז טהוט זיך... ס'איז גאַנץ געווען, האָט די מוהמע טויבע געזאָגט, מע זאָל זיך צוקוקען, ווי די צוויי זיצען ביי'ם טיש און וואַרפען זיך דורך מיט אַ קוק, רעדען זיך איבער מיט די אויגען... פון דעמאָלט אָן, זאָגט זי, האָט זי פון זיי קיין אויג נים אַראָפּגעלאָזט. די מוהמע טויבע האָט זיך ניט געפוילט נאָכקוקען נאָך זיי, בעת זיי זיצען און לערנען, בעת זיי געהען שפּאַציערען, אָדער בעת מע זעצט זיך פאָהרען.

איינמאָל — אַזוי האָט די מוהמע טויבע דערצעהלט פאַר'ן אַלטען — האָט זי זיי באַמערקט אַריינשפּאַציערען צו דאַדי'ן דעם עקאָנאָם אין שטיבעלע אַריין. איז איהר די מעשה באַלד נישט געפעלען: „וואָס האָבען אַזעלכע קינדער צו טהון ביי'ם עקאָנאָם אינ'ם אָרעמען שטיבעל?" פוילט זי זיך ניט, די מוהמע טויבע פון באַרדיטשעוו, און חאַפּט אַ קוק אַריין צו דאַדי'ן דעם עקאָנאָם דורכ'ן פענסטער און דערזעהט, ווי דאָס פּאָרעל עסען ביידע פון איין טעלער. וואָס זיי האָבען געגעסען — ווייסט זי ניט. נאָר געזעהען האָט זי, זי זאָל אַזוי זעהען אַלדאָס גוטס, ווי מע עסט און מע רעדט און מע לאַכט... „איז דאָך ממה־נפשך: איז דאָס אַ שידוך — איז מהכתיתי. באַדאַרפען דאָך טאַטע־מאַמע ווייסען. אַלאַ וואָס דען — ס'איז אַ ליעבע? אַ ראָמאַן? באַדאַרפען דאָך אודאי טאַטע־מאַמע ווייסען דערפון... וואָרום ס'איז אַ סך געזינטער און בעסער און שענער געבען דער טאָכטער פאַר אַ חתן איין אָרעמען לעהרער, וואָס פאַרמאָגט אינגאַנצען איין פּאָר העמדער, איידער וואַרטען, ביז דער דאָזיגער לעהרער וועט אַנטלויפען מיט דער טאָכטער אין אַ פינסטערער נאַכט קיין באָהסלאַוו, אָדער קיין

טאראשטשע, אָדער קיין קאָרסון, און דאָרטען שטעלען אַ שטילע חופּה"...

אַט דאָס זענען געווען די טענות פון דער מוהמע טויבע, ווי עס האָט זיך נאָכדעם ארויסבאַוויזען. און אַנטדעקט האָט זי דאָס איהר קוזען בסוד־סודות, אַ האַלבע שעה פאַר איהר אָוועקפאָהרען. און איהרע ווערטער האָבען געפונען איין אָפּקלאַנג אין הארצען פונ'ם אַלטען לאָיעוו, וואָרום אַז ער איז ארויסגעגאַנגען מיט זיין קרובה זי צו באַגלייטען, איז ער געווען אַ צעקאָכטער און האָט דעם גאַנצען טאָג נאָכדעם ניט אויסגערעדט מיט קיינעם אַ וואָרט אפילו. ער האָט זיך פאַרשפּאַרט ביי זיך אין חדר און האָט זיך שוין מעהר יענעם טאָג ניט באַוויזען.

אויף דער נאַכט איז געקומען צו פאָהרען דער זוהן דער משכיל, יהושע'קע, און איז שוין געבליבען נעכטיגען אין סאָפּיעווקע. עפּיס האָט זיך דאָרט געטהאָן. עפּיס האָט זיך געקאָכט. מע האָט זיך פאַרשלאָסען מיט'ן אַלטען אין די אַלקירט און מע האָט זיך גע'סוד'עט. מע האָט געהאַלטען, אפּנים, אַ פאַמיליענ־ראַט. די שילערין האָט זיך געקליבען געהן אויפ'ן שפּאַציער מיט'ן לעהרער — האָט מען זי אָפּגעהאַלטען. צום טיש איז מען ניט געגאַנגען אַלע אינאיינעם, ווי אַלע טאָג, נאָר יעדער באַזונדער איז געקומען אין איין אַנדער צייט, אָפּגעגעסען, אויפגעשטאַנען און אַוועק צו זיך. עס איז פאָרגעקומען אין דער דאָזיגער שטוב עפּיס אומגעוויינליכעס. אַ מאָדנע שטילקייט. די גרויזאַמע שטיל־קייט, וואָס טרעט־אריין פאַר אַ שטורעם... ווער וואָלט זיך דאָס געקאָנט ריכטען, אַז אַ פּאָר פּיעלדייטיגע ווערטער, וואָס די מוהמע טויבע פון בארדיטשעוו האָט אריינגעוואָרפען, זאָל אָנאַרבייטען אַזאַ חתונה און ברענגען איין איבערקעהרעניש אין אַ שטוב? עס קאָן זיין, אַז ווען די מוהמע טויבע זאָל געווען וויסען פריהער, אַז איהרס אַ וואָרט וועט ברענגען אַזעלכע רעזולטאַטען, וואָלט זי זיך ניט אריינגמישען אהין, וואו מע דאַרף ניט. ערשט העט־שפּעטער, אין אַ צייט אַרום, איז מען געוואוירע געוואָרען, אַז די

מוהמע טויבע פון באַרדיטשעוו האָט באַלד חרטה געהאַט אויף דער גאַנצער מעשה און האָט געוואָלט חאַפּען צוריק, נאָר ס׳איז שוין געווען צו שפּעט. האָט זי פאַרקערעוועט דעם דישעל און גענומען איינ׳טענה׳ן מיט׳ן אַלטען, אַז דאָס אומגליק איז, אייגענטליך, גאָרניט אַזוי גרויס, און אַז זי זעהט ניט, וואָס האָט מען זיך דאָ אַזוי צו ערגערען? וואָס איז שולדיג דער בחור, וואָס ער איז אָרעם? „אָרעם איז קיין שאַנדע", און „גליק איז ביי גאָט". און נאָך אַזעלכע ווערטער האָט זי אין איהם אריינגערעדט. עס האָבען אָבער ניט געהאָלפען שוין קיין ווערטער. די גאַנצע טענה פונ׳ם אַלטען איז געווען, אַז צום בחור, אייגענטליך, האָט ער גאָרניט. נאָר ווי אַזוי האָט מען געוואַגט פיהרען אַ ראָמאַן ביי איהם אין שטוב אָהן זיין וויסען? און אַז זיין טאָכטער זאָל נעמען אַ חתן איין אָרעם־בחור אַהרט איהם אויך ניט. נאָר וואָס דען? ווען ער, איהר פאָטער, זאָל איהם געבען. ניט זי זאָל אַליין זיך אויסקלויבען, גאָרניט האָבען זיך אָנגעפרעגט ביי איהם! אָט דאָס האָט איהם געקרענקט מעהר פון אַלסדינג.

די אַלע טענות מיט די רעד איז מען געוואָוירע געוואָרען ערשט נאָכדעם, אין אַ צייט אַרום. דעמאָלט אָבער האָט דאָס פּאַרפאַלק, ווי די כשר׳ע לעמעלעך, נישט געוואוסט, ווער עס האָט זיי געשלייערט. זיי האָבען נאָר געפיהלט, אַז עפּיס קאָכט זיך. וואָס וועט זיך אויסקאָכען — וועלען זיי זעהען מאָרגען. דער פריהמאָרגען וועט זאָגען...

און אַז ס׳איז געקומען דער פריהמאָרגען און אונזער העלד איז אויפגעשטאַנען, האָט ער שוין ניט געטראָפען קיינעם. ניט דעם אַלטען, ניט זיין פרוי, ניט דעם זוהן, ניט זייער טאָכטער. וואו זענען זיי אַלע? אַוועקגעפאָהרען. וואוהין? מע ווייסט ניט... פון די מענטשען אין הויף קאָן קיינער ניט זאָגען. אויפ׳ן טיש איז געווען אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען אַ פּאַקעט. געעפענט דעם פּאַקעט, האָט ער געהאַפּט צו געפינען אַ בריעף, אַ דערקלערונג. צום סוף איז אינ׳ם פּאַקעט נישט געווען קיין איין וואָרט אפילו.

דאָרט איז געלעגען נאָר געלט — די שבירות, וואָס האָבען זיך צונויפגעקליבען פאַר דער גאַנצער צייט — און מעהר גאָרנישט. אין הויף איז געשטאַנען גרייט פוג'ם לעהרער'ס וועגען א שליטען (אין מיטען ווינטער איז געווען די געשיכטע) און א ווארעמע „באַראַניצע" אויף איינצודעקען די פיס. פון די מענטשען איז נישט געווען ארויסצובאַקומען קיין איינציג וואָרט. אפילו דאָדי דער עקאָנאָם, וואָס וואָלט זיך פאַר'ן לעהרער און פאַר דער שילערין געלאָזט שניידען די הענט, האָט אויף אלע נאָכפרעגענישען גע־ענטפערט נאָר מיט א קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט א זיפץ. די מורא פאַר'ן אַלטען איז ביי איהם געווען שטאַרקער פון אַלץ... דערפון איז דער באַלעדיגטער לעהרער געוואָרען נאָך מעהר אויפ־געדעגט. ער האָט זיך פאַרלוירען, נישט געוואוסט וואָס צו טהון. ער האָט זיך א פּאָר מאָל גענומען שרייבען א בריעף, פריהער צום אַלטען, דערנאָך צום זוהן צום „משכיל", דערנאָך — צו דער שילערין. עס האָט זיך אָבער ניט געשריבען. א קאַטאַסטראָפע איז דאָס געווען א גרויסע. נאָר אויף אזא פּאַטש אין פּנים האָט ער זיך ניט גערעכנט... עס איז איהם געווען א בזיון, א בזיון פאַר זיך אַליין און פאַר די מענטשען. ער האָט דעריבער ניט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און האָט זיך אויפגעזעצט אויפ'ן שליטען און האָט זיך געלאָזט פיהרען צו דער סטאַנציע, בכדי צו פאָהרען פון דאָרטען — וואוהין? ער ווייסט נאָך אַליין ניט וואוהין. וואו די אויגען וועלען טראָגען... נאָר דערוויל, איידער ער קומט צו דער באַהן־סטאַנציע, האָט ער געהייסען דעם קוטשער זיך אָפּ־שטעלען אין באַראַניעפּאָליע — די פּאָסט־סטאַנציע, פון וואַנען סאָפיעווקע באַקומט איהר קאָרעספּאָנדענץ. אין באַראַניעפּאָליע האָט דער העלד פון דער ביאָגראַפיע געהאַט א פריינט. איהר קענט איהם. דאָס איז געווען דער סמאָטריטעל פון דער סטאַנציע, אָדער דער פּאָסטמייסטער, מאַלינאָווסקי.

בטבע איז מאַלינאָווסקי דער פּאָסטמייסטער געווען א גוי א האָבאָרניק און האָט ליעב געהאַט, ווי מיר ווייסען שוין, דעם טרונק.

פונ׳ם אַלטען לאַיעוו׳ס פּאַסעסיעס האָט ער געהאַט אַפּטע מתנות: אַ זעקעל ווייץ, אַ וואָגען שטרוי, אַמאָל אונטער אַ יום־טוב אַ מזומנ׳ע מטבע. מיט׳ן לעהרער און מיט דער שילערין האָט ער געשלאָגען בלאַט, און בכלל געווען אַ גוטער גוי.

ביי איהם האָט זיך דאָס דער לעהרער אָפּגעשטעלט און פאַר איהם האָט ער אַ ביסעל אָנטפּלעקט זיין האַרץ. ער האָט געהאַט אַ מיין דערביי, וואָס איז באַשטאַנען אין דעם, אַז ער, מאַלינאָווסקי, זאָל זיין דער שליח אויף איבערצופּעקלען קאָנטראַבאַנד — אַ בריעף צו לאַיעוו׳ס טאָכטער, און איבערשיקען פון איהר, אויב ס׳וועט זיין, איין ענטפער. אויסגעהערט די בקשה, האָט דער פּאָסטמייסטער מאַלינאָווסקי אויסגעצויגען אַ האַנט און געשוואָרען ביי גאָט, און טאָמער גלויבט מען איהם ניט, האָט ער זיך איבער־גע׳צלמ׳ט, אַז ער וועט אויספאָלגען אַלסדינג אויפ׳ן בעסטען אַרט. און אַזוי ווי עס איז, הייסט עס, געשלאָסען געוואָרען צווישען גוטע פריינט אַ געשעפט, באַדאַרף מען דעם אָפּמאַך באַנעצען מיט אַ ביסעל בראָנפען און פאַרבייסען מיט אַ הערינג. עס האָט ניט געהאָלפען קיין שום תירוץ. מע האָט זיך אוועקגעזעצט ביידע און מע איז ניט אויפגעשטאַנען, ביז דאָס פלעשעל איז געוואָרען לעדיג און מאַלינאָווסקי איז געוואָרען מלא און האָט זיך אַרומ־געהאַפּט קושען מיט׳ן לעהרער און האָט זיך פאַרשוואָרען נאָך אַ מאָל, און נאָך אַ מאָל זיך איבערגע׳צלמ׳ט, אַז ער וועט זיינע בריעף איבערגעבען צו לאַיעוו׳ס טאָכטער גלייך אין די הענט אַריין — ער מעג שוין זיין רוהיג. וואָרום מאַלינאָווסקי אַז ער זאָגט אַ וואָרט, איז הייליג...

און כך הוה: די ערשטע עטליכע הייסע פלאַמפייעריגע ליעבע־בריעף, וואָס דער העלד האָט איהם צוגעשיקט איינס נאָך דאָס אַנדערע, האָט דער פּאָסטמייסטער מאַלינאָווסקי, ווי עס האָט זיך אַרויסבאַוויזען נאָכדעם, איבערגעגעבען אַקוראַט צום אַלטען לאַיעוו אין די הענט אַריין... עס איז דעריבער גרינג צו פאַר־שטעהן, אַז קיין ענטפער האָט ער אויף זיינע הייסע פלאַמפייעריגע

בריעף ניט באַקומען. און עס איז דערינער גרינג צו פאַרשטעהן, אַז ער האָט אַזוי לאַנג געשריבען בריוולעך ביז — ער האָט אויפ־געהערט צו שרייבען.

. . . .

. . . .

וואָס באַטייטען די דאָזיגע פינטעלעך? זיי באַטייטען אַ לאַנגע פינסטערע נאַכט. אַלץ איז איינגעוויקעלט אין אַ געדיכטען נעבעל. דער עלענדער וואַנדערער טאַפּט דעם וועג. ער שלאָגט זיך אָן אַלע מאָל אויף איין אַנדער שטיין, אָדער ער פאַלט־אַריין אין אַ גרוב... ער פאַלט, ער חאַפּט זיך אויף, געהט ווייטער און שלאָגט זיך אָן אויף אַ פרישען שטיין און פאַלט אין אַ נייער גרוב... ניט זעהענדיג פאַר זיך די ליכטיגע וועלט, טהוט ער נאַריש־קייטען, באַגעהט פעהלער, איין פעהלער גרעסער פון׳ם אַנדערען... מע קאָן ניט אַרויפשלאָגען זיך מיט פאַרבונדענע אויגען אויפ׳ן גלייכען וועג. מיט פאַרבונדענע אויגען מוז מען בלאָנזען... און ער האָט געבלאָנזעט. לאַנג געבלאָנזעט. ביז ער האָט זיך אַרויפ־געשלאָגען אויף דעם ריכטיגען וועג. ביז ער האָט זיך אַליין געפונען.

17

דער ערשטער אַרויספאָהר

ער קומט צו פאהרען קיין קיעוו און ציהט זיך צו די גרויסע שטערען און „השכלה“. — די „אַבלאַווע“ אויף דער אכסניה. — ער פרעגט זיך נאך אויפ׳ן העברעאישען משורר יהל״ל. — דער מחבר פון „זאַפּיסקי יעווריעא“ און אַ פרעפעראַנכעל. — ער דערשלאָגט זיך צום משורר יהל״ל און קריגט אַ קאַלטע אויפנאַמע.

וואוהין פאָהרט אַ בחור׳על, וואָס האָט ניט קיין היים און וויל עפּיס דערגרייכען? — אין דער גרויסער שטאָדט אַריין. די גרויסע שטאָדט — דאָס איז דער הויפּט־פּונקט, דער צענטער, וואוהין עס ציהט יעדען איינציגען, וואָס זוכט עפּיס אַ טהועכץ, אַ באַשעפטיגונג, אַ פּראָפעסיע, אָדער אַ שטעלע. אַ יונגערמאַן האָט פארלוירען דאָס גדן, אָדער ער האָט געוואָרפען איין אומחן אויפ׳ן ווייבעל, אָדער ער האָט זיך צעקריעגט מיט זיין שווער און שוויעגער, מיט זיינע עלטערען, אָדער צעגאַנגען זיך מיט זיינע שותּפים, — וואוהין לאָזט ער זיך אַוועק? — אין דער גרויסער שטאָדט אַריין. איינער האָט געהערט, אז אויף דער בערזע מאַכט מען פון שניי גאָמעלקעס און מע שיט־אָן זעק מיט געלט — וואָס טהוט ער? — פאָהרט ער אין דער גרויסער שטאָדט אַריין זוכען גליק. די גרויסע שטאָדט, דער צענטער, האָט אין זיך אַ מאַגנעטישע קראַפט, וואָס ציהט־צו, וואָס לאָזט ניט אָפּ. אהינצו שלעפּט דאָס אייך, ווי אַ זומפּ. דאָרטען האָפּט איהר, אז איהר וועט געפינען דאָס, וואָס איהר זוכט.

די גרויסע שטאָדט אין יענעם געגענט, וואו אונזער העלד האָט זיך געפונען, איז די באַריהמטע הייליגע שטאָדט קיעוו. אהין האָט ער געשטרעבט און אהין איז ער געקומען. צו וואָס האָט ער, איינענטליך, געשטרעבט? און וואָס האָט ער געזוכט? — דאָס לאָזט זיך ניט זאָגען פאר קלאָר, וואָרום קאָנקרעט האָט ער נאָך אליין ניט געוואוסט, נאָך וואָס עס לעכצט זיין נשמה. עס האָט איהם געצויגען אין דער גרויסער שטאָדט אריין, ווי עס ציהט א קינד צו דער שיין פון דער לבנה. אין א גרויסער שטאָדט זענען פאַרהאַן גרויסע מענטשען. דאָס זענען די ליכטיגע שטערען, וואָס שיינען־אראָפּ צו אונז אויף דער ערד מיט זייער העלער ליכטיג־קייט פונ'ם גרויסען אומענדליכען הימעלרוים. דאָס זענען די גרויסע משכילים, באַריהמטע שרייבער און פון גאָט געבענטשטע פּאָעטען, וואָס זייערע נעמען האָבען אזוי שען געקלונגען אין די אויהערען פון די — ווי אזוי זאָל איך זיי אָנרופען? — נו, „פּרחי ההשכּלה", די יונגעטשקע משכּילים'לעך, נאאיווע, אומשולדיגע בחורים'לעך. דאָס איז געווען דער ערשטער ארויספאָהר פון אונזער יונגען העלד אין דער גרויסער וועלט און זיין ערשטער אריינפאָהר אין דער גרויסער שטאָדט. און אָפּגעשטעלט האָט ער זיך אויף א אידישער אכסניה מיט'ן נאָמען „רב אלטער קאַניע־ווער'ס סטאַנציע", אין דעם אונטערשטען טייל פון דער שטאָדט, וואָס טראָגט דעם נאָמען „פּאָדאָל" און וואו אידען מעגען זיצען. איך זאָג, אז אידען מעגען דאָרטען זיצען, און מוז מיך אָבער באַלד פאַרהאַפּען, מע זאָל ניט מיינען, אז חלילה אלע אידען מעגען דאָרטען זיין. דאָרט מעגען זיין נאָר יענע אידען, וועלכע האָבען דערצו וואוינרעכט — „פּראַוואָזשיטעלסטווע". למשל: בעלי־מלאכות, פּריקאַזשטשיקעס פון ערשטער גילדיע, ניקאָלאַיעווסקי סאָלדאַטען און אזעלכע, וואָס האָבען קינדער אין גימנאַזיע. די אלע איבעריגע אידען האַפּען זיך אהער אריבער, ווי קאָנטראַבאַנד, אויף א קורצע צייט, און לעבען אין גרויסע פּחדים, נאָר מיט'ן חסד פון דעם דוואָרניק און פונ'ם אָדון דעם נאַדזי־

ראטעל, אָדער פונ׳ם אָדון דעם פּריסטאוו. און דאָס אויך נאָר ביז אַ צייט. ביז עס מאַכט זיך איין „אָבלאַווע״ — מע פאַלט־איבער אויף די אידישע אַכסניות אין מיטען האַלבע נאַכט מיט זשאַנדאַרמען און מיט סאָלדאַטען. אויף זייער לשון ווערט דאָס אָנגערופען: „מע מאַכט אַ רעוויזיע״... און אַז מע געפינט אַזעלכע מינים קאָנטראַבאַנדע סחורה, דאָס הייסט, אידען אָהן פּראַוואָזשיטעלסטוועס, פאַרנעמט מען זיי, ווי סקאָט, אין פּאָליציע און מע באַגלייט זיי אַרוים מיט גרוים פאַראַד, דאָס הייסט, מע שיקט זיי אָפּ מיט׳ן עטאַפּ גלייך מיט אַלע גנבים אַהיים אין זייערע שטעדט, וואוהין זיי זענען צוגעשריבען.

דאָס האַלט אָבער קיינעם ניט אָפּ פון צו פאָהרען קיין קיעוו. ווי זאָגט דער רוס: „וואָלקאַ באָיאַטסאַ, וולֶיעס ניע חאָדיט״. מע האָט טאַקי מורא פאַר „אָבלאַוועס״, נאָר מע פאָהרט. ווענען דעם זאָרגט שוין דער בעל־הבית פון דער סטאַנציע, אַז די „רעוויזיע״ זאָל אָפּלויפען גלאַט, בשלום, און מע זאָל, חס וחלילה, קיין טריפה סחורה ביי זיי נישט חאַפּען. ווי אַזוי? גאַנץ פּשוט: דער בעל־אַכסניה שמירט־אונטער דאָרט, וואו מע דאַרף. ער ווייסט שוין פריהער, ווען עס דאַרף זיין די „רעוויזיע״, און מע גיט זיך שוין איין עצה: מע פאַרשטופּט די פּסול׳ע סחורה — ווען אויף אַ בוידעם, ווען אין אַ קעלער, ווען אין אַ קליידער־שראַנק, ווען אין אַ קאַסטען, און ווען אין אַזאַ מין אָרט, וואָס ווער גאָר קיינעם ניט איינפאַלען, אַז דאָרטען זאָל קאָנען זיין פאַרבאָרגען אַ לעבעדיגער מענטש... און דאָס שענסטע דערביי איז, וואָס די זעלבע לייט, וואָס זענען געלעגען אין אַזאַ מין פאַרבאָרגעניש, אַז זיי קריכען־אַרוים אויף גאָט׳ס וועלט, מאַכען זיי חוזק פון דער גאַנצער מעשה, גלייך ווי קינדער האָבען זיך געשפּיעלט אין באַהאַלטערלעך, און אויפ׳ן ערגסטען פאַל, טרייסט מען זיך מיט אַ זיפץ: „עט! מיר האָבען איבערגעלעבט ערגערע צייטען און גרעסערע המנס!״...

דער מחבר פון די דאָזיגע באַשרייבונגען האָט אויף זיין ערשטען אַרויספאָהר אין דער גרויסער הייליגער שטאָדט קיעוו געהאַט די עהרע און דאָס פאַרגעניגען צו ליגען מיט נאָך אַ פּאָר אידען ביי רב אַלטער קאַניעווער אויף דער סטאַנציע אויף אַ בוידעם און חאַפּען אַ ציטער. געווען איז דאָס אין אַ ווינטער־דיגער פינסטערער נאַכט. און אַזוי ווי די רעוויזיע איז געווען אַ פּלוצלינגע, איין אומגעריכטע, האָבען די זכרים ניט באַוויזען צו חאַפּען אויף זיך, איך בעט איבער אייער כבוד, די תחתונים, און די ווייבער — זייערע אונטערשטע קליידלעך. אַ גליק, וואָס די „רעוויזיע" האָט זיך דאָס מאָל גיך געענדיגט, אַניט וואָלטען זיי אוים'ן בוידעם אויסגעגאַנגען פון קעלט. דערפאַר אָבער — וואָס פאַר אַ גדולה איז געוואָרען, אַז דער בעל־אכסניה, רב אַלטער קאַניעווער, אַ שעגער איד מיט אַ ווייסער באָרד, האָט זיי אַראָפּ־געררופען פונ'ם בוידעם מיט אַ מאָדנע שפּראַך, צום גראַם:

— יהודים בלא! קריכט אַרוים פון שטרוי! גע'פּטר'ט די שדים, אַראָפּ פונ'ם בוידעם!...

געענדיגט האָט זיך דער איבערשרעק מיט אַ גרויסער שמחה. מע האָט דערלאַנגט דעם סאַמאָוואַר און מע האָט געטרונקען טיי מיט טרוקענע בייגעלעך און מע האָט דערצעהלט נסים ונפלאות — יציאת־מצרים! די שמחה איז אָבער באַלד פאַרשטעהרט געוואָרען דורך דעם, וואָס דער בעל־אכסניה, רב אַלטער קאַניעווער, האָט אַרויפגעלעגט אויף אַלע זיינע אורחים אַ מין קאָנטריבוציע, צו אָנדערהאַלטען קאַרבוינים אויף אַ קאָפּ, כדי צו דעקען די הוצאות, וואָס די רעוויזיע האָט געקאָסט. עס האָבען נישט געהאָלפען קיין שום פּראָטעסטען פון די ווייבער. זיי האָבען נעבאַך גע'טענה'ט, אַז זיי באַדאַרפען ניט צאָהלען גאָרניט, וואָרום זיי זענען געקומען אָהער ניט צוליעב פאַרגעניגען און ניט צו מאַכען געשעפטען און צו פאַרדיענען געלט. זיי זענען גאָר געקומען צום פּראָפעסאָר זיך קורירען...

און עס געהאַט־אַוועק ביי זיי אַ סדרה דאָקטוירים, פּראָפעסאָרען. איטליכע פון זיי דערצעהלט וועגען איהר קראַנקייט און צו וואָסער אַ פּראָפעסאָר זי איז געקומען. לאָזט זיך אויס, אַז אַלע זענען זיי געקומען צו איין פּראָפעסאָר און אַלע האָבען איינע און די זעלבע קראַנקייט. וואָרום וואָס פאַר אַ פעהלער איינע זאָל ניט האָבען, האָבען דאָס אַלע ווייבער אַקוראַט דאָס איינענע... נאָר מעהר חידוש פון אַלסדינג איז דאָס, וואָס אַלע ווייבער, וויפיעל זיי זענען דאָ, רעדען זיי אינאיינעם, און מע הערט זיך פון רעסטוועגען איינס דאָס אַנדערע! איינינע שטריכען פון יענער נאַכט האָט דער מחבר פון די דאָזיגע זכרונות אויסגענוצט דערנאָך אין איינעם פון זיינע ערשטע ווערק מיט'ן נאָמען „דער ערשטער אַרויספאָהר" (אַ מעשה, ווי אַזוי צוויי יונגע פייגעלעך פליהען־אַרויס דאָס ערשטע מאָל אויף גאָט'ס וועלט).

אָט אַזוי האָט אונזער העלד פאַרבראַכט די ערשטע נאַכט אין דער גרויסער הייליגער שטאָדט קיעוו. אויף מאָרגען אין דער פריה האָט ער זיך געלאָזט דערקענען צו די גרויסע ליכטיגע שטערען, וואָס שיינען־אַראָפּ צו אונז פון זייער הימעל־הויך. דאָס הייסט, צו אונזערע באַריהמטע גרויסע לייט, צו אונזערע משכילים און פּאָעטען, צווישען וועלכע ער האָט געוואוסט אין קיעוו דערווייליגע נאָר איינעם. דאָס איז געווען דער העברעאישער דיכטער, וואָס איז באַריהמט אונטער'ן נאָמען יהל"ל. אַהין האָט ער זיך געשלאָגען און דערשלאָגען זיך. אָבער ניט אַזוי גרינג, ווי מע קאָן זיך פאָרשטעלען אויפ'ן ערשטען קוק. געכומען זיך נאָכפרעגען אויפ'ן דיכטער, איז ער געוואוירע געוואָרען, אַז אין קיעוו איז דאָ אַ מיליאָנער בראָדסקי. און אַז דער בראָדסקי האָט אויף פּאָדאָל אַ מיהל. און אַז אין מיהל איז דאָ אַ קאַנטאָר. און אַז אין דער קאַנטאָר דיענען אַלערליי מענטשען. און אַז צווישען די מענטשען איז דאָ איינער אַ קאַסירער, הייסט ער י. ל. לעווין. און אָט דער י. ל. לעווין איז דאָס דער באַריהמטער דיכטער יהל"ל. און דאָ הויבט זיך ערשט אָן אַ געשיכטע.

נישט איעדער קאָן האָבן אַ פרייען צוטריט אין בראָדסקי'ס מיהל. אהין קאָן צוגעלאָזט ווערען נאָר אַזעלכער, וואָס האָט אַ שייכות צו ווייץ אָדער צו מעהל. „צו וועמען דאַרפט איהר?" — „צום באַריהמטען דיכטער יהל"ל". — „דאָ איז נישטאָ אַזעלכער"... איינער אַ איד, אַ מעקלער פון ווייץ, האָט נאָך געפונען דערביי אויסצוברענגען אַ פוילען וויץ. ער האָט אַ פרעג געגעבען בײ'ם בחור: „וואָס איז היינט — ראש־חודש, וואָס איהר זאָגט הלל?"

נאָר האָט געטהאָן אַ נס — ס'איז אָנגעקומען אַ לאַנגער איד, און אַ דאַרער, מיט אַ לאַנגער נאָז, מיט אַ געקנייטשטע פּנים און מיט עטליכע געלע פּענקעס אין מויל אָנשטאָט ציינער. אָנגעטהאָן איז ער געווען אין אַ צעריסענעם בגד, און מיט'ן גרויסען רענגע־שירם פון גרויע פּאַרוסינע און מיט'ן אָפּגעבאַרעטען קאַפּעלישעל, וואָס אויפ'ן קאָפּ, האָט ער געחאַפּט דעם אָנבליק פונ'ם וועלט־באַריהמטען דאָן קישאָט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז אָט דער לאַנגער איד, דער דאָן קישאָט, איז גאָר אַ בוכהאַלטער, און ער קענט דאָס אינאיינעם מיט'ן באַריהמטען דיכטער יהל"ל ביי בראָדסקין אין דער מיהל! געוואוירע געוואָרען, צו וועמען דער בחור פרעגט זיך נאָך, האָט איהם דער לאַנגער אָנגענומען פאַר אַ האַנט און אַהן ווערטער איז ער אַריין מיט איהם אינעווייניג. דאָרט האָט דאָן קישאָט אוועקגעשטעלט דעם גרויסען רענגענשירם, אַראָפּגעוואָרפען פון זיך דעם אויבערשטען בגד און איז געבליבען אין אַ קורץ וויטיקעל מיט אויסגעריבענע עלענבויגענס און מיט אויסגעבויגענע פיס, וואָס ווען ניט דאָס, וואָלט דער לאַנגער בוכ־האַלטער געווען נאָך לענגער. נאָך די ערשטע עטליכע סקאַרבאָווע ווערטער, וואָס אומבאַקאַנטע באַקענען זיך דורך זיי, איז דער לאַנגער בוכהאַלטער אויסגעוואַקסען אין די אויגען פונ'ם בחור מיט צוויי קעפּ העכער. וואָס איז די מעשה? עס האָט זיך אַרויס־באַוויזען, אַז אָט דער דאָן קישאָט קען זיך פערזענליך מיט אַ מאַן, וואָס אין יענער צייט האָט ער אויסגעוויזען בײ'ם בחור פאַר אַ מלאך פון גאָט. דאָס איז געווען ניט מעהר און ניט ווינציגער, ווי

באַגראַוו, דער מחבר פונ׳ם בוך „זאַפּיסקי יעווריעיאַ״! מיט איהם האָט דאָס אָט דער לאַנגער בוכהאַלטער זיך געקענט פּער־זענליך, געדיענט אין איין באַנק אין סימפּעראָפּאָל.

— אַזוי? אַזוי? האָט איהר איהם, הייסט עס, געקענט, דעם גרויסען באַגראַוו, ליטשנאָ? — פרעגט זיך נאָך ביי איהם דער ציקאַווע בחור מיט גרויס התפּעלות.

— מענטש! מע זאָגט אייך, אַז מיר האָבען ביידע געדיענט אין איין באַנק, אין סימפּעראָפּאָל, זאָגט איהר גאָר דאָס!

— און איהר אַליין האָט גערעדט מיט איהם?

— אַזוי ווי איך רעד מיט אייך. ניט נאָר גערעדט, נאָר געשפּיעלט מיט איהם אין קאָרטען, אין פּרעפּעראַנס. אַ קערטעל האָט ער ליעב, גריגאָרי איסאַקאָוויטש, איי האָט ער ליעב, איי האָט ער ליעב אַ קערטעל! דאָס הייסט, ניט קיין קאַרטיאָזשניק, נאָר אַזוי גלאַט אַ קערטעל, אַ פּרעפּעראַנסעל — פאַר וואָס ניט? איי אַ פּרעפּעראַנסעל! איי־איי־איי!...

ער הויבט־אויף זיין טרוקענע ביינעריגע האַנט אינ׳ם אויס־געריבענעם עלענבויגען, פאַרקנייטשט נאָך מעהר דאָס פאַר־קנייטשטע פּנים, טהוט אַ פּיהר מיט דער שפּיץ נאָז אין דער לופטען האַלבקיילעכיג און באַווייזט די געלע פּענקעס פון זיינע אַמאָליגע ציינער. ביי איהם הייסט עס געשמייכעלט. נאָר באַלד ווערט ער צוריק ערנסט, קוקט ערגיץ ווייט־ווייט דורך זיינע שאַרפע ברילען, קראַצט זיך אונטער׳ן קאָלנער און רעדט מיט רעספּעקט וועגען באַגראַוון:

— אַ גרויסער מענטש גריגאָרי איסאַקאָוויטש! אַ ווערטעלע אויסצורעדען — גריגאָרי איסאַקאָוויטש! פּסססס! אָבער טאַקי גאָר אַ גרויסער! אַ סך גרעסער פון אייער באַריהמטען דיכטער יהל״ל. רער איז אַ קליינטשקער... אַט אַזאַ קליינטשקער... אָבער טאַקי גאָר־גאָר אַ קליינטשקער!... — און ער האָט אַ ווייז גע־געבען מיט דער האַנט אויף דער ערד, ווי קליין יהל״ל איז. און אַקוראַט אויף די רעד עפּענט זיך די טיר און עס קומט אריין אַ

קליין מענטשעל, נאָר גוט געפּאַקט, מיט אַ פּיין בייכעל און מיט קאַסאַקע אויגען. אויפ׳ן ערשטען קוק האָט ער אַקעגען דעם לאַנגען און טרוקענעם דאָן קישאָט אויסגעזעהען ווי ס אַ נ ט ש אָ פּ אַ נ ס אָ , דאָן קישאָט׳ס פּליגעל־אַדיוטאַנט. אָהן אַ גוט־מאָרגען איז דער סאַנטשאָ פּאַנסאָ דורכגעלאָפען פאַרביי און איז פאַר־פאַרשוואונדען געוואָרען אויף יענער זייט גראַטעס אין אַ צווייטען חדר׳על.

— אָט דאָס איז ער דאָך, אייער דיכטער יהל״ל. איהר קאָנט אַריינגעהן צו איהם, אויב איהר ווילט. נישט אַזאַ גרויסער פּריץ...

פון די ווערטער, ווי אויך פון דעם פריהעריגען פאַרגלייכען איהם צום גרויסען באַגראַוועז, איז געוועזען צו זעהען, אַז דער בוכ־האַלטער מיט׳ן קאַסירער לעבען בשלום, ווי אַ קאַץ מיט אַ מויז. דערמיט האָט נאָך אָבער דער דיכטער ביי זיין פאַרברענטען חסיד אין די אויגען גאָרנישט פאַרלוירען. מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ און מיט אַ פאַרצאַפּעלטער נשמה איז ער אַריבערגעטרעטען די שוועל און אַריין מיט גרויס דרך־ארץ אין צווייטען חדר׳על אַריין. דאָרט האָט ער געטראָפען דעם באַריהמטען דיכטער אין אַ פּאָעטישער פּאָזע, צונויפגעלעגט די הענט אויפ׳ן האַרצען, ווי אַלכּסנדר פּושקין, אָדער, לכל הפחות, ווי מיכה יוסף לעבענ־זאָהן. דער דיכטער איז געוועזען, ווייזט אויס, אין זעהר אַ הויכער פּאָעטישער שטימונג, וואָרום ער האָט אַרומגעשפּאַנט הין און צוריק איבער׳ן חדר׳על מיט די צונויפגעלעגטע הענט אויפ׳ן האַרצען און האָט אויף זיין יונגען פאַרעהרער במעט גאָרניט גע־קוקט און קוים־קוים געענטפערט אויפ׳ן גוט־מאָרגען מעהר ניט ווי מיט אַ בייזען קוק פון זיינע קאַסאַקע אויגען. פון בעַטען זיצען, אָדער פון נאָכפרעגען זיך, ווער־וואָס־ווען — איז גאָר קיין רעדע ניט געוועזען. דער נאַאיווער פאַרעהרער איז געוועזען זיכער, אַז אַלע פּאָעטען זענען אַזוי. אַז אַלכּסנדר פּושקין ענטפערט אויך ניט אויף אַ גוט־מאָרגען... דעם בחור איז אפילו געוועזען נישט אַזוי פריינדליך דאָס שטעהן, ווי אַ באַלוואַן, ביי דער טיר. נאָר

מע קאָן זיך ניט העלפען. און פאראיבעל האָבען איז דאָך ניט שייך — פאָרט נישט קיין געוויינליכער בשר־ודם! פאָרט א דיכטער!... דערפאר אָבער אין עטליכע יאָהר ארום, אז דער נאאיווער פארעהרער איז אליין געוואָרען א שרייבער, און ניט נאָר א שרייבער — ער איז נאָר געוואָרען א רעדאַקטאָר פון א יאָהר־בוך („די אידישע פאָלקס־ביבליאָטעק") און דער פּאָעט יהל"ל האָט איהם געבראכט א פעליעטאָן, האָט איהם דער אמאָליגער פארעהרער און דער איצטיגער רעדאַקטאָר ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם דערמאנט זייער ערשטע באגעגעניש און איבערגעגעבען די אויבען־באשריבענע סצענעס, האָט זיך דער דיכטער געהאַלטען ביי די זייטען פאר געלעכטער.

דעמאָלט האָט זיך אָבער דעם בחור נישט געלאכט. מיט וואָס פאר א הארץ ער איז ארויס פונ'ם באריהמטען דיכטער — קאָן מען זיך פאָרשטעלען. דערמיט האָט זיך אָבער זיין ערשטער ארויספאָהר נאָך ניט געענדיגט. דאָס רעכטע בינטעל צרות, וואָס איז איהם באשערט געווען אויסצושטעהן אין זיין ערשטער גרויסער נסיעה, הויבט זיך ערשט אָן.

18

פראָטעקציעס

דער בעל־אכסניה שמועסט פון פראַטעקציעס. — ער מאַכט אַ וויזיט דעם קיעווער ראַבינער. — מע שיקט איהם אָפּ צום „אוטשאַנע יעוורייי" ביי'ם גענעראַל־גובערנאַטאָר. — אַ צעטראָגענער נפש. — ער באַקומט אַ פּראַטעקציע צום באַריהמטען אַדוואָקאַט קופּערניק.

אַ פרעמדער מענטש אין אַ גרויסער שטאָדט איז אין אַ וואַלד. אין ערגיץ פיהלט איהר זיך ניט אַזוי עלענט, ווי אין אַ וואַלד. קיינמאָל אין ערגיץ ניט האָט זיך דער העלד פון די דאָזיגע באַשרייבונגען ניט געפיהלט אַזוי עלענט, ווי ער האָט זיך געפיהלט אין יענער צייט אין קיעוו. די מענטשען פון דער דאָזיגער גרויסער שענער שטאָדט האָבען זיך ווי צונויפגערעדט, אַז מע זאָל פאַר דעם יונגען אורח ניט אַרויסבאַווייזען קיין סימן פון גאַסטפריינדליכקייט, קיין וואַרעמע מינע. אַלע פנים'ער זענען אָנגעחמורעט. אַלע טירען זענען פאַר איהם געשלאָסען. און וואָלטען האָטש די אַלע מענטשען, וואָס שוויבלען אוןווימלען פאַר די אויגען, ניט געווען אָנגעפּעלצט ווי מאַנגאַטען און ניט געפלויגען אויף די גרויסאַרטיגע שליטלעך מיט ברענענדיגע פערדלעך־דיסאַקעס! און וואָלטען האָטש די הייזער ניט געווען אויפגעפּוצט מיט אַזאַ שיק און מיט אַזאַ גלאַנץ! און וואָלטען האָטש די שווייצאַרען מיט די לאָקייען, וואָס ביי דער טיר, ניט קוקען אַזוי פרעך און ניט לאַכען אייך גלייך אין פנים אַריין! אלסדינג וואָלט ער אייך מוחל געווען, נאָר אַבי מע זאָל ניט לאַכען פון איהם. און ווי אויף

צו־להכעים, האט זיך איהם אויסגעוויזען, אז אלע מאכען פון איהם חוזק. אלע — אפילו דער בעל־הבית פון דער אכסניה, רב אלטער קאניעווער, וואס איז שוין געווען ביי אונז באשריבען אויבען. א איד, וואס צוליעב דעם, וואס זיינע געסט האבען ניט קיין „פראוואָ־זשיטעלסטווע" און טארען ניט זיין אין דעם היילינגען קיעוו, איז ער א חשוב ביי „נאטשאלסטווע".

א טבע האט אט דער איד, אז ער רעדט צו אייך, קוקט ער אייך ניט אין די אויגען אריין, נאר ערגיץ ווייט אהין, און א גרינג שמייכעלע שפיעלט ביי איהם אונטער די גרויע וואנסעס. מיט'ן יונגען אורח רעדט ער ניט אויף „איהר" און ניט אויף „דו", נאר ער דרעהט זיך קונציג, ווי איין אקראבאט, און באגעהט זיך אהן א „איהר" און אהן א „דו". איך געב דא איבער א שמועס צווישען די צוויי, דאס הייסט, צווישען דעם אלטען גרייזגרויען בעל־אכסניה און זיין יונגען אורח. דער איד שמייכעלט, קוקט אראפ און דרעהט א פאפּיראס, רעדט מיט א קוויטשעל, צוקער־זיס:

בעל־אכסניה: ס'הערט זיך?

אורח: וואס זאל זיך הערען?

בעל־אכסניה: וואס מאכט מען?

אורח: וואס זאל מען מאכען?

בעל־אכסניה: איך מיין, וואס טהוט מען אין קיעוו?

אורח: וואס זאל מען טהון אין קיעוו?

בעל־אכסניה: מסתמא זוכט מען דאך עפּיס אין קיעוו?

אורח: וואס זאל מען זוכען אין קיעוו?

בעל־אכסניה: א טהועכץ, אדער א סלוזשבע?

אורח: וואסער א סלוזשבע?

בעל־אכסניה: דורך א רעקאמענדאציע? א פּראָטעקציע? איך וויים?...

אורח: צו וועמען א פּראטעקציע?

בעל־אכסניה: איך וויים, צו וועמען? צום רב.

אורח: וואָס עפּיס צום רב?

בעל־אכסניה: לאָז זיין צו דער רביצין.

דאָ האָט דער בעל־אכסניה פאַר דער גאַנצער צייט איין מאָל אויפגעהויבען די אויגען אויפ'ן יונגען אורח און איז געבליבען שטיל. האָט איהם אָבער דער יונגער אורח ניט אָפּגעלאָזט.

אורח: ניין. וואָס איז אייך עפּיס געפעלען צום רב?

בעל־אכסניה: איך ווייס? אַ בחור'על פון היינטיגע בחורים'לעך קומט קיין קיעוו, באַדאַרף ער האָבען מסתמא אַ בריעף צום רב, צום ראַבינער מיין איך, און דורך דעם ראַבינער קאָן מען שוין האָבען אַ פּראָטעקציע... אַזוי פיהרט זיך די וועלט. און אפשר האָב איך אַ טעות, איז לא פרלתי — טאַק יאַ ניע טאַנצאָוואַל סמערוועדיעם!...

איז איהם שוין גאָר געפעלען דאָס אידישע ווערטעל: „האָב איך ניט געטאַנצט מיט'ן בער" איבערזעצען אויף רוסיש. דעם בחור זענען אָבער די לעצטע ווערטער פונ'ם בעל־אכסניה וועגען אַ פּראָטעקציע ביי'ם ראַבינער אריין, ווי מע זאָגט, אין נאָז אריין, און ער האָט באַשלאָסען, אַז ס'איז אפשר גאָר ניט אַזוי קרום. אַ פּראָטעקציע ניט קיין פּראָטעקציע, נאָר מאַכען דעם ראַבינער אַ וויזיט קאָן ניט שאַדען. און אפשר טאַקי עפּיס ברענגען אויך. פאַרט אַ ראַבינער. און נאָך וואָסער אַ ראַבינער! אַ „גובערנסקי" ראַבינער — אַ קליינינגקייט!... וואָס ווייטער צעוואַקסט זיך ביי איהם די פאַנטאַזיע, און דער פּלאַן געהאָלפען צו ווערען דורכ'ן קיעווער ראַבינער באַקומט ביי איהם מעהר חן און רעאַלע פאָרמען, און ער זעהט־ארויס בחוש, אַז ס'איז געוועזן אַ באַשערטע זאַך, אַז דורך דעם, וואָס אַ אידען רב אַלטער קאַניעווער איז געפעלען צו מאַכען חוזק, אָדער גלאַט אַזוי אַ ביסעל פּלאַפּלען, איז ביי איהם געבוירען געוואָרען אַ אידעע, אַ גליקליכע, אַ גלענצענדיגע אידעע. און מיט אַ אידעע איז אַלע מאָל אַזוי. דורך אַ קליינינגקייט, דורך אַ צופאַל, קומען אַמאָל ארויס די גרעסטע געשעהענישען אין דער

וועלט. די היסטאָריע פון די נוצליכסטע ערפינדונגען ווייסט פון דעם סוד — ס׳איז גאָר קיין נייעס ניט.

געקליבען זיך עטליכע טעג דורכאַנאַנד און געוואוירע גע־וואָרען, וואו דער ראַבינער זיצט, האָט ער איינמאָל אין אַ קאַלטען פריהמאָרגען אָנגעקלונגען רעכטס, האָט זיך געעפענט די טיר און אַ האַנט האָט איהם אַ וויז געגעבען, אַז ער זאָל קלינגען לינקס, אין דער קאַנצעליאַריע. האָט ער אָנגעקלונגען לינקס, אין דער קאַנצעליאַריע. עפענט זיך די טיר און ער קומט־אַריין אין דער קאַנצעליאַריע, טרעפט ער דאָרט עטליכע אידען, פאַרשיידענע טיפען פון אַלערליי פראָפעסיעס, צום מיינסטען — בעל־מלאכות, אָרעמע, דערשלאָגענע, אָפּגעריסענע. אויך ווייבער אַ פּאָר פאַר־שלומפּערטע, מיט פאַרוויסטע פּנים׳ער, און אַ געשוואָלען יונגעל מיט גרויסע צעריסענע שטיוועליעטען, פון וואַנען עס קוקען־אַרויס די פינגער פון די פיס. דערפאַר איז אָבער דעם יונגעל׳ס האַלז אַרומגעוויקעלט מיט צוויי שאַלען, ער זאָל זיך חלילה ניט פאַר־קיהלען. אויף די ווענט הענגען אַ צעריסענע מאַפּע פון ארץ־ישראל און אַ שלעכטער קייזערליכער פּאָרטרעט. די קאַנצעליאַריע, די אָפּגעריסענע אידען, די פאַרשלומפּערטע ווייבער, דאָס גע־שוואָלענע האַלב־באָרוויסע יונגעל, די אָנגעריסענע מאַפּע פון ארץ־ישראל מיט׳ן שלעכטען קייזערליכען פּאָרטרעט וואַרפען־אָן אויף אייך אַ מאָדנע מרה־שחורה. און טאַמער איז קאַרג — זיצט ביי איין אַלטען אויסגעמוטשעטען פאַרפלעקטען שרייבטיש איין אַלטער מאַן מיט איין אָפּגעבליאַקעוועט טוידט פּנים. ווען דער אַלטער זאָל ניט האַלטען סיין פען אין האַנט און ניט איינטונקען זי אַלע מינוט אין טינטער, וואָלט מען געקאָנט זיכער מיינען, אַז דאָס זיצט אַ בר־מינן, וואָס איז טוידט, וועניגסטענס, עטליכע און דרייסיג יאָהר, נאָר מע האָט איהם איינגעמאַרענירט, האַלט ער זיך. אייניציגווייז פאַרטיגט זיך אָפּ דער אָפּגעבליאַקעוועטער בר־מינן מיט אַלע אידען און ווייבער, און דאָס נעמט־צו גיט סיין סך צייט. אַרום און אַרום אפשר אַנדערהאַלבען שעה. ביז ער קומט

צום געשוואָלענעם יונגעל מיט די צוויי שאָלען. דאָס געשוואָלענע יונגעל נעמט איך צו אַזאַ האַלבע שעה. דאָס יונגעל וויינט. דער איינגעמאַרענירטער בר־מינן שרייט אויף איהם. דאַנקען גאָט — גע'פּטר'ט דאָס געשוואָלענע יונגעל אויך. דעמאָלט טהוט דער בר־מינן אַ וואונק צום העלד פון די באַשרייבונגען, ער זאָל צוגעהן צום טיש. געהט ער צו. דער בר־מינן קוים וואָס מע הערט איהם:

— וואָס'ט איהר זאָגען?

— איך דאַרף צום ראַבינער.

דער בר־מינן קוקט צו זיך אין ספר־הזכרונות אַריין און זיין קול געהט ווי פון יענער וועלט:

— אַ מעטריקע?

— ניין.

— אַ חתונה?

— ניין.

— אַ יונגעל? אַ מיידעל פאַרשרייבען?

— ניין.

— עמיצער געשטאָרבען?

— ניין.

— אַ נדבה?

— ניין.

— וואָס זשע פאָרט?

— גאַרנישט. איך האָב געוואָלט זעהען דעם ראַבינער.

— אָט אַזוי זשע רעדט.

און דער מאַרענירטער בר־מינן הויבט זיך אויף פון טיש, געהט פּאַוואָלי, ווי אויף אונטערגעהאַקטע פיס, ווערט פאַרשוואונדען אין אַ זייטיג חדר אויף פופצעהן אָדער אויף צוואַנציג מינוט און קומט צוריק מיט אַ פאַרעוועט פנים און מיט אַ טרויעריגען רעזולטאַט:

— דער ראַבינער איז ניטאָ אין דער היים. איהר'ט מוחל זיין קומען איין אַנדערס מאָל.

צום קיעווער ראבינער האָט זיך דער העלד מטריח געווען ניט איין מאָל און ניט צוויי מאָל. ביז ס׳איז איהם געראָטען צו טרעפען איהם אין דער היים. דערפאר אָבער האָט ער געהאט ביי איהם איין אויפנאמע זעהר א פריינטליכע און א הארצעדיגע. דער אָנהויב איז אפילו געווען ניט אזוי פויגעלדיג. דער ראבינער איז אין דער ערשטער מינוט געווען ווי דערשראָקען. ער האָט זיך א ביסעל אָנגעשטרענגט, ביז ער האָט ארויסבאקומען פונ׳ם יונגען באזוכער, וואָס איז זיין באגעהר. דער בחור האָט געמיינט, אז אין קיעוו א ראבינער באדארף נאָכ׳ן ערשטען קוק אליין פאר־שטעהן, וואָס יענער וויל און וואָס יענער באדארף. צום סוף קוקט ער נאָר ווי א זינדיגער מענטש אין די אויגען אריין, און מע דארף איהם צעקייען איטליכעס וואָרט און אריינלעגען אין מויל אריין. און ערשט נאָכדעם, אז מע האָט דאָס איהם גוט צעקייעט, לאָזט זיך אויס, אז ער קאָן גארנישט טהון. לחלוטין גארנישט. דאָס איינציגע, וואָס ער קאָן יאָ טהון — איז געבען א רעקאָמענדאציע, א פּראָטעקציע.

— א פּראָטעקציע? גאַנץ גענוג! וואָס דארף איך דען נאָך? איך באדארף מעהר ניט, ווי א פּראָטעקציע.

און דער באזוכער באטראכט דעם קיעווער ראבינער און פאר־גלייכט איהם מיט די ראבינערס פון די קליינע שטעדטלעך, וואָס ער האָט ווען געקענט. און עס געהען איהם דורך פארביי א גאנצע רייהע פון ראבינערס, „קאזיאָנע״ רבנים, פארזעהענישען, טויגע־ניכטסען, צווישען זיי איינער מיט א פליך אויפ׳ן קאָפּ. אקעגען די אלע איז דער קיעווער — א מאגנאט, און זיי אקעגען איהם זענען חיות, קארליקעס. דער איז א ריעז. און א שענער מענטש. איין חסרון נאָר, וואָס ער איז א געלער און א ביסעל א שווערער פארשוין. רעדט פאמעליך, טהוט יעדע זאך פּאוואָלי, דענקט פּאוואָלי, כמעט אָהן נערווען. אזעלכע מענטשען לעבען הונדערט יאָהר. זיי חאפּען זיך ניט שטארבען — זיי האָבען צייט.

— איז ווילט איהר, הייסט דאָס, פון מיר אַ פּראָטעקציע?
צו וועמען?

— צו וועמען? דאָס דאַרפט איהר שוין אַליין באַטראַכטען...

גוט. ער וועט זיך באַטראַכטען. און דער ראַבינער צעפּרעגט זיך נאָך אַ מאָל בײַ'ם באַזוכער, ווער ער איז, פון וואַנען ער איז און וואָס איז זײַן באַגעהר? דערנאָך געהט־אָוועק אַ לאַנגע פּויזע פון אַ פּאָר מינוט. אַ קוועטש אַ קנעפּעל — און עס באַווייזט זיך דער אַלטער אָפּגעבליאַקעוועטער און גוט־געמאַרעגירטער בר־מינן פון דער קאַנצעליאַריע, און דער ראַבינער הייסט איהם אָנשרייבען אַ בריעף צו זײַנעם אַ פרײַנד — דעם נאָמען האָט ער ניט איינ־געהערט — און בעטען איהם, טאָמער קאָן ער עפּיס טהון פאַר אָט דעם בחור... און צום בחור האָט דער ראַבינער אַ זאָג געגעבען, אַז דאָס שרײַבט ער אַ בריעף צו זײַנעם אַ פרײַנד הערמאַן מאַר־קאָוויטש בּאַראָץ, וועלכער איז אַ פּריסיאַזשנע פּאָווערענע און אַ „אוטשאָנע יעווריי" בײַ'ם גענעראַל־גובערנאַטאָר...

אָפּגעטהאָן אַזאַ שווער שטיקעל אַרבייט, האָט דער ראַבינער אָפּגעאָטעמט. מע האָט געזעהען, אַז דעם מענטשען איז אַראָפּ אַ באַרג פון די פּלייצעס. ער האָט טאַקי אַ ביסעל צוגעהאָרעוועט. דערפאַר האָט ער אָבער געטהאָן אַ נוצליכע זאַך — אויסגעאַרבייט פאַר דעם בחור אַ פּראָטעקציע, און נאָך וואָס פאַר אַ פּראָטעקציע — צום „אוטשאָנע יעווריי" בײַ'ם גענעראַל־גובערנאַטאָר!... אַזוי ווייט האָט זיך דעם בחור'ס היציגע פאַנטאַזיע גאָרניט פאָר־געשטעלט. די פּראָטעקציע, וואָס ער האָט געהאַלטען אין בוזעם־קעשענע, האָט איהם געוואַרעמט דאָס לײַב און געטראָגען אין דער לופטען. ער געהט פון דאַנען גלײַך צום „אוטשאָנע יעווריי" וואָס בײַ'ם גענעראַל־גובערנאַטאָר — דאָ וועט שוין עפּיס זײַן!... און דער „אוטשאָנע יעווריי" אַליין שטעלט זיך איהם אָנדערש ניט פאָר, ווי אַ פּראָפעסאָר, באַהאַנגען מיט מעדאַלען, ווי אַ גענעראַל. מיט אַ ציטערניש קלינגט ער אָן בײַ דער טיר און ער ווערט אַרײַנ־געלאָזען אין אַ קאַבינעט מיט ספרים און ביכער. עס קלאַפּט איהם

א צאָהן אויף א צאָהן. אין א פּאָר מינוט ארום פליהט־אריין א איד מיט שיטערע באַקענבאַרדען און מיט זעהר א נידעריגער ראיה, און איז עפּיס מאָדנע צעטראָגען. ניט שוין זשע איז אָט דער איד א „אוטשאָנע יעווריי" בײ'ם גענעראַל־גובּערנאַטאָר? ער זאָל ניט געהן אויסגעגאָלט א שטיק באָרד אַקוראַט אין מיטען, וואָלט ער געגאַנגען שווערען, אַז ער איז א מלמד, א גמרא־מלמד. א טבע האָט אָט דער „אוטשאָנע יעווריי", אַז ער רעדט שפּייט ער, און איז א מאָדנע צעטראָגענע בריאה. פון איהם דערצעהלט מען אין קיעוו, ווי ער איז שוין נאָכדעם געוואָרע געוואָרען, אַלערליי מעשיות און אנעקדאָטען. למשל: צו זיך אהיים האָט ער קיינ־מאָל ניט געטראָפען, ביז ער האָט ניט איבּערגעלייענט אויף דער טיר די אויפשריפט „הערמאַן מאַרקאָוויטש באַראַץ". איינמאָל האָט זיך באַראַץ שטאַרק איינגעקוקט אין זיין נאָמען און האָט דערזעהען פון אונטען אָנגעוויזען די שפּרעכשטונדען פון דריי ביז פינף. א קוק געגעבּען אויפ'ן זייגער, אַז ס'איז ערשט צוויי, האָט זיך באַראַץ באַטראַכט, אַז מסתמא איז באַראַץ ניטאָ אין דער היים. און וויבּאַלד באַראַץ איז ניטאָ אין דער היים, הײנט וואָס האָט דאָ באַראַץ צו טהון? איז זיך באַראַץ דערוויל געגאַנגען אין גאָרטען שפּאַציערען... מיט איינעם וואָרט, אויף באַראַצען זאָגט מען אין קיעוו, אַז באַראַץ זוכט באַראַצען און קאָן איהם נישט געפינען... אין דעם דאָזיגען פריהמאָרגען איז באַראַץ געווען נאָר באַזונדער צעטראָגען און ניט גוט געשטימט. ער האָט זיך געאײלט ערגיץ געהן, געוואָרפען זיך און געשפּיגען און געשפּריצט. דערנאָך, אַז ער האָט איבּערגעלייענט דעם בּריעף פונ'ם ראַבּינער, וואָס רעקאָמענדירט פאַר איהם דעם בּחור, האָט זיך דער „אוטשאָנע יעווריי" א חאַפּ געגעבּען בײ'ם קאָפּ, גענומען ארומשפּאַנען איבּער'ן חדר הין און צוריק, רעדען און שפּייען און בּעטען זיך רחמים, מע זאָל איהם לאָזען צו־רוה, וואָרום ער ווייסט גאָרניט און קאָן גאָר־ניט און וועט גאָרניט טהון! א גאָט'ס רחמנות געווען צו קוקען אויפ'ן „אוטשאָנע יעווריי"! דער בּחור האָט זיך גענומען פאַר־

ענטפּערען, אַז ער מיינט ניט קיין בייז. אַז זיין גאַנצער מיין איז געוועזן, טאַמער... אַ פּראָטעקציע... נאָר באַראַץ לאָזט איהם ניט רעדען. ער זאָגט, אַז ער ווייסט עס אַליין גאַנץ גוט. און אַז איהם ברענט נאָר אויפ'ן ראַבינער, וואָס אַלע טאָג, אַלע טאָג שיקט ער צו איהם יונגע מענטשען. וואָס קאָן ער טהון פאַר זיי? וואָס ווייסט ער? ווער איז ער? וואָס איז ער? ער איז דאָך ניט בראָדסקי!...

מיט אַ צעבראָכען האַרץ און מיט אַ שווער געמיט האָט זיך דער בחור אַרויסגעגלימשט פונ'ם „אוטשאָנע יעווריי". נאָר אַז ער איז שוין געווען גאַנץ אונטען אויף די טרעפּ, האָט ער דער־הערט, אַז מע רופט איהם צוריק, טאַקי דער זעלבער „אוטשאָנע יעווריי". באַראַץ האָט זיך באַטראַכט, אַז ער אַליין קאָן טאַקי ניט טהון פאַר איהם גאַרניט. ער קאָן איהם אָבער געבען אַ רעקאָמענדאַציע צו זיינעם אַ פריינט און אַ קאָלעגע, צו קופּערניקען. קופּערניק, ער זאָל וועלען, קאָן ער טהון אַ סך, זעהר אַ סך! אַ קליינינקייט קופּערניק? מיט אַזאַ פּראָטעקציע קאָן מען דורכ־ברעכען מויערען! באַוועגען די גרעסטע לייט! און נישט לאַנג געטראַכט, זעצט זיך אַוועק דער „אוטשאָנע יעווריי" און שרייבט אַ קאַרטעל צו זיין בעסטען פריינט און קאָלעגע, צום באַריהמטען אַדוואָקאַט לעוו אַבראַמאָוויטש קופּערניק.

19

קופּערניק

ער זוכט דעם באַריהמטען אַדוואָקאַט אויפ'ן „קרעשטשאַטיק“. — „מעניאַלנאַיאַ קאַנטאָרע קופּערניקאַ“. — אין אַקרוזשנע כּור. — ער געפינט ענדליך וועמען ער זוכט, און די פּראַטעקציע ווירקט. — אַ קליינער טעות: ניט קופּערניק, נאָר משה עפּעלבוים פון ביעלאַ־צערקאָוו.

דער נאָמען קופּערניק, אָדער ווי מע האָט איהם גערופען צווישען אידען „קאָפּערניקאָוו“, איז געווען כּמעט אַזוי באַריהמט און פּאָפּולער, ווי אַלכּסנדר פאָן הומבאָלד אין אייראָפּע, אָדער ווי קאָלומבוס אין אַמעריקע. דער פּראָצעס פון קוטאַאיס, דער באַריהמטער בּלוט־בּלבול, וואָס קופּערניק האָט פאַרטיידיגט און ריינגעוואַשען, האָט איהם געמאַכט אַזוי באַריהמט, ווי אין אַ סך יאָהרען אַרום האָט באַריהמט געמאַכט איין אַנדערען אַדוואָקאַט, אַ. אַ. גרוזענבערגען, דער פּראָצעס פון מענדעל בּיילים. און אַזוי ווי פון גרוזענבערגען, אַזוי האָט מען פון קופּערניקען אין זיין צייט דערצעהלט נסים ונפלאות, אַרומגערינגעלט איהם מיט לעגענדעס.

האָבענדיג אַ פּראָטעקציע צו אַזאַ מאַן, ווי קופּערניק, מעג מען זיך שוין דערלויבען צו טרוימען, פאַנטאַזירען און חלומ'ען די בעסטע חלומות. חאַפּען זיך שטאַרק איז אויך ניטאָ וואָס. וּבפרט, אַז ער ווייסט נאָך גאָרניט, וואו קופּערניק'ס אדרעס איז. האָט ער זיך פּאַוואָלי אַרויפגעדראַפּעט אויפ'ן הויכען „קרעשטשאַטיק“, די

שענסטע גאָס אין קיעוו, און דאָרט איז אונזער העלד ניט שווער געווען צו דערפרעגען זיך, וואו קופּערניק זיצט. אריין אין אַ הויף אָקעגען האָטעל „יעוראָפּא", האָט ער איבערגעלייענט אויף רוסיש: „מיעניאַלנאַיאַ קאָנטאָרא קופּערניקאַ". איז איהם אפילו געווען אַ חידוש, ווי קומט צו קופּערניק דעם אדוואָקאַט אַ „מיעניאַלנע קאָנטאָר"? נאָר עס איז איהם באַלד פאַרענטפערט געוואָרען די קשיה.

אריינגעקומען אינוועניג אין קופּערניק'ס קאָנטאָר, האָט ער געטראָפען אַ יונגענמאַן מיט בלויע ברילען און אַ אידינע אַ ליט-וועטשקע אין אַ ווייסען פּאַריק.

— צו וועמען דאַרפט איהר?

— צו קופּערניקען.

— פון וועמען?

— פונ'ם אוטשאַנגע יעוורייו, פון הערמאַן מאַרקאָוויטש בראַץ אַ קאַרטעל.

— פון בראַצען אַ קאַרטעל? ווייזט אהער.

דער יונגערמאַן מיט די בלויע ברילען נעמט דאָס קאַרטעל און טראָגט דאָס צו צו דער ליטוועטשקע אינ'ם ווייסען פּאַריק. די ליטוועטשקע נעמט דאָס קאַרטעל, טהוט-אָן די ברילען, לייענט-דורך און טהוט אַ שמיץ דאָס קאַרטעל פון זיך.

— ס'איז ניט צו מיר. ס'איז נאָר צו מיין זוהן.

— וואו געפינט ער זיך?

— ווער?

— אייער זוהן.

— מיין זוהן וואו געפינט זיך? וואָס הייסט וואו? אין אָקרוזשנע סוד געהט, וועט איהר איהם געפינען.

זוכען איין אדוואָקאַט אין אָקרוזשנע סוד איז פּונקט אזא שכל, ווי מע זאָל זוכען אַ נאָדעל אין אַ וואָגען היי. דער אָקרוזשנע סוד איז איין אומגעהייער גרויסע אַלטע געביידע מיט אייזערנע טרעפּ און מיט אזוי פיעל חדרים, זאַלען און אַפּטיילונגען, אז אַ

פרעמדער קאָן דאָרט פאַרבלאָנזשעט ווערען און פאַרלירען דעם קאָפּ. צום ערשטען מאָל אויף זיין לעבען האָט אונזער העלד דערזעהען אַזוי פיעל מענטשען אין שווארצע פראַקען מיט גרויסע פאַרטפּעלען. דאָס זענען לויטער געשוואָרענע אַדוואָקאַטען. געהט טרעפּט, ווער פון זיי איז דאָ קופּערניק? אָפּשטעלען איינעם פון זיי און אַ פרעג טהון — איז אַ זאַך, וואָס איז אוממעגליך. אַז אַלע זענען זיי פאַרטראָגען. אַלע לויפען מיט פּאָרטפּעלען, דער אַהער, דער אַהין, ווי די משוגעים. איינעם, אַ מאַן אָהן אַ שווארצען פראַק, נאָר מיט אַ גרויסען געלען פּאָרטפּעל און מיט זעהר אַ סימפּאַטיש פּנים, האָט ער געוואָגט אָפּצושטעלען און אַ פרעג טהון: „וואו איז דאָ קופּערניק?" האָט ער באַקומען פונ׳ם מאַן איין ענטפער: „צו וואָס דאַרפט איהר קופּערניקען?" „איך האָב צו איהם אַ קאַרטעל פונ׳ם אוטשאָגנע יעווריי הערמאַן מאַרקאָוויטש באַראַץ". „אַ? פון באַראַצען? זיצט אַ ווייַלע — איכ׳ל באַלד קומען". און דער מאַן באַווייזט איהם אויף אַ לאַנגער פּאָלירטער באַנק, טהוט זיך אַ גליטש און ווערט נעלם. דער בחור זעצט זיך אַוועק אויף דער לאַנגער פּאָלירטער באַנק און זיצט אַ האַלבע שעה, אַ שעה, אַנדערהאַלבען שעה — ניטאָ קיין מאַן, ניטאָ קופּערניק. שטעהט ער אויף פון דער פּאָלירטער באַנק און לאָזט זיך געהן. דער עולם איז שוין געוואָרען אַ סך שיטערער. וואו־ניט־וואו וואַרפט זיך נאָך דורך אַ שווארצער פראַק. ער דערזעהט דעם מאַן, וואָס מיט׳ן געלען פּאָרטפּעל.

— אַ? איהר זענט נאָך דאָ? וואָס, אייגענטליך, דאַרפט איהר צו קופּערניקען?

דערצעהלט איהם דער בחור נאָך אַ מאָל:

— אַ קאַרטעל פון הערמאַן מאַרקאָוויטש באַראַץ.

— און וואו איז דאָס קאַרטעל?

באַווייזט ער איהם דאָס קאַרטעל. דער מאַן לייענט־דורך דאָס קאַרטעל.

— וואָס, אייגענטליך, האָט איהר געוואָלט פון קופּערניקען?

— איך ווייס נאָך אַליין ניט אַקוראַט... אפשר וועל איך קריגען ביי איהם אַ שטעלע?

— וואָס קענט איהר?

— איך קען שוין שרייבען, אידיש און רוסיש.

— רוסיש אויך? קומט מיט מיר.

באַדאַרף ער נאָך זיין אין ספק, אויב דאָס איז קופּערניק?... אַרויסגעגאַנגען מיט'ן בחור פון אַקרוזשנע סוד, האָט ער, קופּערניק הייסט דאָס, געחאַפּט אַ „ליכאַטש" — אַ דראָזשקע אויף גומע־לאַסטיקענע רעדלעך, און האָט אַ זאָג געגעבען: „גאָסטיניצאַ ראָססיאַ". פייל אויס'ן בויגען האָט זיי דער ליכאַטש געבראַכט צו פיהרען צו אַ האָטעל, וואָס זיין נאָמען איז „ראָססיאַ". אַריינ־געקומען אין אַ שמאַרק אָנגערויכערט צימער, האָט קופּערניק באַ־זעצט דעם גאַסט ביי'ם טיש, פאַררויכערט אַ פּאַפּיראָס און דער־לאַנגט איהם אַ בויגען פּאַפּיער מיט אַ טינט־און־פעדער און פאַר־געלעגט, ער זאָל אָנשרייבען אַ פּאָר שורות. דער בחור האָט איינ־געטונקען די פּען אין טינט און איידער ער האָט זיך צוגעקלויבען שרייבען, האָט ער אַ פרעג געגעבען ביי קופּערניקען, ווי אַזוי וויל ער, זאָל מען איהם שרייבען — אויף אידיש אָדער אויף רוסיש? פאַרשטעהט זיך, אַז אויף רוסיש! דער בחור האָט זיך צוגעפּלייסט. דער זכות פונ'ם רבין מאַניש מיט זיין גאָלדענער האַנט איז איהם ביי געשטאַנען, און נאָך דער ערשטער שורה האָט איהם קופּערניק איבערגעשלאָגען און אַ זאָג געגעבען, אַז ער איז צופריעדען מיט זיין האַנטשריפט, און האָט איהם פאָרגעלעגט אַ פּאַפּיראָס. פונ'ם פּאַפּיראָס האָט זיך דער בחור אָפּגעזאָגט:

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, פּאַני קופּערניק, איך רויכער ניט.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, יונגערמאַן, איך בין ניט קופּערניק. מיין נאָמען איז גאָר עפּעלבוים.

— עפּעלבוים?

— נו־יא, עפּעלבוים. משה עפּעלבוים פון ביעלאָצערקאָוו... פּריסיאַזשנע פּאָווערענע...

א באַשערטע זאַך. געהט זייט א נביא, אַז פון א קיעווער קופּערניק וועט זיך גאָר אויסלאָזען א משה עפּעלבוים פון ביעלאָ־צערקאָוו! דער משה עפּעלבוים פון ביעלאָצערקאָוו האָט זיך אַרויסבאַוויזען פאַר איין אמת'ען דזשענטעלמען. ער האָט זיך לאַנג נישט געדונגען פאַר'ן פּרייז. מסכים געווען אויף אַלסדינג. ער האָט נאָך צוגעזאָגט דעם בחור, אַז ער וועט איהם צולעהרנען אַדוואָקאַטור און וועט איהם נאָכדעם געבען רעקאָמענדאַציעס ניט נאָר צו קופּערניקען — צו נאָך א סך גרעסערע מענטשען פון קופּערניקען, וואָרום ער קען זיך מיט אַלע גרעסטע לייט אין קיעוו, אין מאָסקווע און אין פּעטערבורג, אויסגעבונדען מיט אַלע מיניס־טאָרען. אויב דער בחור וויל, קאָנען זיי נאָך היינט פאָהרען קיין ביעלאָצערקאָוו. ער, עפּעלבוים, באַדאַרף זיך נאָר אַראָפּכאַפּען אויף א מינוט צום גענעראַל־גובערנאַטאָר. און ווײַבאַלד צום גענעראַל־גובערנאַטאָר, מוז ער שוין זיין מיט א וויזיט אויך בײ'ם גראַזשדאַנסקי גובערנאַטאָר. וואָרום די הינט זענען שרעקליך מקנא איינס דאָס אַנדערע. ער האָט אפילו באַדאַרפט זיך זעהען מיט'ן קיעווער פּאָליצמייסטער אויך. נאָר ער קאָן באַשטעהן, אַז דער פּאָליצמייסטער זאָל קומען צו איהם — ער איז נישט קראַנק...

דער פּריסיאַזשנע פּאָווערענע עפּעלבוים האָט זיך אַרויס־געכאַפּט, איבערגעלאָזט א פרעמדען אומבאַקאַנטען בחור אויף גאָט'ס באַראָט. די אוואַנטיורע איז דעם יונגען רייזענדער דוקא געפעלען. און פון דער פּערזענליכקייט פון דעם עפּעלבוים איז ער גאָר געווען אַנציקט. ער האָט נאָך קיין צייט ניט געהאַט רעכט צו באַטראַכטען די לאַגע, האָט זיך עפּעלבוים אומגעקעהרט צוריק, צונעפּאָהרען ברייט אויף א ליכאַטש, אָנגעלאָדען מיט פולע

פעק און מיט פעקלעך. דאָרט איז געווען פון כל טוב: הערינג, און פיש, און באַליק, און איקרע, און פרוכטען, און פּאַפּיראָסען.

— איהר מיינט, ס'איז געקויפט? ס'איז לויטער מתנות. געשענקט פון דער גענעראַל־גובערנאַטאָרשע, פון דער גובערנאַטאָרשע און פונ'ם פּאָליצמייסטער'ס ווייב.

— איהר זענט דען געווען ביי'ם פּאָליצמייסטער אויך? איהר האָט דאָך געזאָגט, אז...

— חס וחלילה! נישט פון זיין ווייב, נאָר פון זיין פּאָליר־באָווניצע... איך בין איהר אדוואָקאט. איך פיהר איהר א פּראָצעס אין פּאַלאַטע אויף א האַלבען מיליאָן. זי איז א פיעלפאַכע מיליאָנערשע, נאָר א קאַרגע. פאַר א גראָשען וועט זי זיך אויפהענגען! פאַר מיר איז אָבער ניטאָ צו טייער. פאַר מיר זענען זיי אַלע די כפרה!... פּאָהרען מיר, הייסט דאָס, קיין ביעלאָ־צערקאָוו?

— פּאָהרען מיר, הייסט דאָס, קיין ביעלאָצערקאָוו.

20

אַ שטעלע פון אַ „סעקרעטאַר"

ער פאָהרט מיט זיין נייעם פאַטראָן קיין ביעלאָצערקאָוו. — מע נעמט איהם אויף, ווי אַ טייערען גאַסט. — פאַמיליען־אידיליעס. — „רב לוי". — דער בעל־הבית לעהרענט מיט'ן סעקרעטאַר הלכות אַדוואָקאַט. — מיאוס אָפּגענאַרט. — ער שרייבט אַ מליצה־בריעף צום פאָטער און באַקומט נייע האָפענונגען.

פאָהרענדיג פון קיעוו קיין ביעלאָצערקאָוו, האָט זיך דער „פריסיאַזשנע פּאָווערענע" עפּעלבוים געשטעלט גאַנץ ברייט, אויפגעפיהרט זיך ווי אַ רייכער פּאָמעשטשיק, ניט געזשאַלעוועט קויפען בילעטען ערשטער קלאַס. אויפ'ן וואָקזאַל, אין פאַסטאָוו, געגעבען שען צו לייזען געלט דעם בופעט. דעם מענטשען, וואָס האָט זיי באַדיענט, האָט ער אויך גאַנץ פיין באַהאַנדעלט. אונזער יונגען העלד האָט ער פאַר זיינע באַקאַנטע פאָרגעשטעלט אַלס „סעקרעטאַר". און וואָס ער האָט אַזעלכעס דערצעהלט אויף זיין „סעקרעטאַר" ביי זיך אין דער היים — ווייסט נאָר איין גאָט אין הימעל... נאָר מע דאַרף זיך פאָרשטעלען, אַז מסתמא האָט דער „פריסיאַזשנע פּאָווערענע" אויסגעמאָהלט פאַר זיינע היימישע זיין „סעקרעטאַר" מיט די רייכסטע און שענסטע פאַרבען. וואָרום ער האָט געהאַט אַזאַ גרויסאַרטיגע וואַרעמע אויפנאַמע, וואָס נאָר אַ לאַנג־ערוואַרטעטער גאַסט, אָדער אַ רייכער קרוב פון אַמעריקע, קאָן זיך ווינטשען; אַזאַ קרוב, וואָס מע קוקט־אַרויס אויף זיין ירושה... משה עפּעלבוים'ס ווייב, אַ אידינע אַ צדיקית און אַ

זעלטענע ווירטין, האָט זיך אָנגעטהאָן שבת'דיג און אויסגעצוואָגען די קינדער. דערנאָך האָט זי אָפּגעקאָכט אויף וועטשערע אַ מאָל־צייט, וואָס איהם וואָלט געמעגט עסען דער קייסער. עפּעלבוים'ס עלטערער בחור לוי, אַ חכם אַ יונגאַטש, — אין שטוב האָט מען איהם גערופען „רב לוי״ — האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען פון התפּעלות און האָט אַ בורקע געגעבען, אויפשטעהענדיג פון טיש און גלעטענדיג זיך דאָס בייכעל, אַז עס וואָלט גאָר ניט געשאָדט, אַז אַלע טאָג זאָלען זיין אַזעלכע געסט און מע זאָל קאָכען אַזעלכע גוטע מאָלצייטען. האָט איהם משה עפּעלבוים געשענקט אַ פּאַטש און האָט איהם אַ זאָג געגעבען, אַז ס'וואָלט גאָר ניט געשאָדט, אַז ער, רב לוי, זאָל זיין אַ ביסעלע קליגער און זאָל ניט האָבען אַזאַ לאַנגע צונג. און צום „סעקרעטאַר״ האָט ער אַ זאָג געגעבען:

— ווי געפעלט אייך מיין קדיש, רב לוי? אַ פיינער תכשיט! קיין עין־הרע, אַ מושלם! מיין קאָפּ מעג שווין דעמאָלט ליגען אין דער ערד, ווען ער וועט קאָנען זאָגען נאָך מיר קדיש...

פונ'ם ווין האָבען זיך אַלע צעלאַכט, און רב לוי אויך בתוכם. פון דעסטוועגען האָט די מוטער געפונען פאַר נויטיג זיך אָננעמען די קריוודע פון איהר זוהן — פאָרט אַ מאַמע! נאָר איהר אריינ־מישען זיך האָט שיער אַרויסגערופען אַ קאָנפליקט. די פרוי עפּעלבוים איז געווען זיכער, — און זי האָט דאָס גאַנץ אָפענטליך אַרויסגעזאָגט, — אַז איהר „קדיש״ וועט קומען אין זיין טאַטענ'ס יאָהרען, וועט ער האָבען פונקט אַזוי פיעל שכל, וויפיעל דער טאַטע זיינער.

— און אפשר נאָך מעהר, ווי דער טאַטע! — האָט אונטער־געחאַפּט רב לוי אַליין, און דער פאָטער איז געוואָרען אָנגעצונדען. אַ גליק, וואָס רב לוי האָט זיך באַציייטענס אָפּגעטראָגען, אַניט וואָלט געקאָנט זיין זעהר ניט שען. משה עפּעלבוים האָט זיך מודה געווען, אַז חאָטש ער איז אַ גענגער פון „לייב־שטראָף״ און חאָטש ער האַלט, אַז שמייסען איז אַ באַרבאַרישער מנהג, וואָס שטימט ניט איין מיט די „פּרינציפּען פון ציוויליזאַציע״, פון

דעסטוועגן געפינט ער, אַז ס׳איז זעהר נויטיג, אַז אַזאַ פאַר־שייטער בחור, ווי זיין רב לוי, זאָל פאַרזוכען שמיץ, האָטש איין מאָל אין וואָך. דאָס אליין, זאָגט משה עפּעלבוים, איז ביי איהם אַ פּרינציפּ. און עס לאָזט זיך דענקען, אַז רב לוי׳ן איז באַקאַנט דער דאָזיגער פּרינציפּ, ווארום רב לוי האָט זיך זיין פּרינציפּ, אַז קוים וויל איהם דער פאָטער מקיים פּסק זיין, טראָגט ער זיך אָפּ און והילד איננו — געהט זוכט איהם!

רב לוי׳ס אָפּטראָגען זיך האָט אָבער נישט באַרוהיגט דעם אויפגעהויבענעם קאָנפליקט. דער קאַמף האָט זיך נאָר אַריבער־געטראָגען, ליטעראַריש גערעדט, אויף איין אַנדער באָדען. אָנשטאָט דעם, וואָס פריהער מיט אַ מינוט איז ער געווען צווישען פאָטער און זוהן, האָט די מלחמה אַצינד אויסגעבראָכען צווישען מאַן און ווייב. משה עפּעלבוים האָט אַרויפגעוואָרפען די גאַנצע באַד אויפ׳ן ווייב, אַז שולדיג איז איגנאַנצען זי, זיין ליעבע געטרייע פרוי, זאָל געזונט זיין, דערמיט, וואָס זי שטעלט זיך איין פאַר איהר שענעם קדיש. און דאָס ווייב, מאַדאַם עפּעלבוים, האָט זיך ניט געלאָזט שפּייען אין דער קאַשע און האָט דערמאַנט איהר ליעבען געטרייען מאַן זאָל לעבען, אַז ווען ער איז געווען אין זיין זוהנ׳ס יאָהרען, איז ער געווען אַ סך מעהר באָסיאַק, ווי איהר „קדיש“ איז אַצינד, און אויב ער, איהר טייערער משה עפּעלבוים, האָט אַ גוטען זכרון, באַדאַרף ער געדענקען, אַז מע האָט איהם אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, גערופען ניט משה עפּעלבוים, נאָר „משה פּלעצעל“...

מע קאָן ניט זאָגען, אַז פאַר אַ גאַסט זאָל עס זיין שטאַרק אָנגענעהם צו זיין איין אומגעריכטער עדות ביי אַ פאַמיליען־דראַמע און צוקוקען, ווי די ליעבע און געטרייע מאַן און ווייב וואַשען זיך דאָס קויטיגע גרעט פאַר אַלעמען אין די אויגען. איין זאַך האָט דאָ דער גאַסט באַמערקט און באַוואונדערט, ווי אַזוי ביידע קעמפענדע צדדים, ניט דער מאַן און ניט דאָס ווייב, האָבען זיך דערביי ניט אָפּגעגעסען דאָס האַרץ. אדרבה, עס האָט אויס־

נעזעהען גלייך, ווי דאָס פאַרפאַלק איז נאַר־וואָס נאָך דער חתונה אויף זייער ערשטער האָכציימס־רייזע, און נישט האָבענדיג וואָס צו טהון, ביים מען זיך מיט זיסע קאָמפּלימענטען. אלערליי מענטשען זענען פארהאַן אויף גאָט'ס וועלט און אלערליי אידיליעס !...

נאָך דער גרויסאַרטיגער וועטשערע האָט דער „פּריסיאַזשנע פּאָוויערענע" עפּעלבוים אוועקגעזעצט זיין גאַסט און זיין „סעק־רעטאַר" צום שרייבטיש, געגעבען איהם איבערשרייבען אַ פּאַפּיער, און אליין האָט ער זיך צוגעשפּאַרט האַפּען אַ דרימעל. איבער־געדרימעלט זיך, האָט ער פאַרוויכערט אַ פּאַפּיראָס און האָט פאַר־בונדען אַ שמועס מיט זיין יונגען „סעקרעטאַר". דער שמועס איז געווען אַזוי אינטערעסאַנט, אז ס'וואָלט געווען, כלעבען, איין עבירה פאַר גאָט איהם דורכצולאָזען אומבאַמערקט. עס איז שווער איהם איבערצוגעבען נאָך אַזוי פיעל יאָהרען בוכשטעבליך. נאָר דער אינהאַלט, דער תמצית פון איהם, איז געווען לערך אַט אויף דעם שטייגער:

— הערט זשע אוים, יונגערמאַן, די מעשה דערפון איז אַזוי: איהר זענט אַ יונגעל, זעה איך, נישט קיין גרויסער נאַר און איהר האָט אַ שען הענטעל צום שרייבען, און אַ צינגעל אויף צו רעדען רוסיש האָט איהר אויך — אַלע סימנים, אז אייער באַגעהר קאָן דערפילט ווערען. דאָס הייסט, איהר זענט אַ געבוירענער אדוואָ־קאַט. דאַרפט איהר אָבער זעהען איין זאַך — איהר זאָלט וועלען. אז איהר'ט וועלען, וועט איהר זיין. קענטעניש איז אַ ביי־זאַך. דער עיקר — איהר טאָרט ניט אַראָפּפאַלען ביי זיך, טאָמער קאָן יענער בעסער פון אייך. איהר באַדאַרפט מיט אייער צינגעל צע־קלאַפּען יענעמ'ס קענטעניש. איהר טאָרט ניט באַווייזען איין מינוט, איין רגע, אז איהר האָט דרך־ארץ פאַר אַ גרעסערען. וואָרום איהר זענט דער גרעסטער. איהר דאַרפט האַלטען און איין שיטען

מיט ווערטער. די צונג דארף ארבייטען מעהר ווי דער קאפ. איהר דארפט פארשיטען יענעם מיט אזוי פיעל ווערטער, אז יענער זאל ווערען צעטומעלט און זאל פארלירען יעדען געדאנק און יעדען פאר־שטאנד. דעמאלט קאנט איהר יענעם פארוואָרפען מיט טויזענטער גראנאטען פונ׳ם „כוואר זאקאנאָוו" און פון „קאסאציאָנע דעפאר־טאמענט", וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. דאס איז פאר די ריכטער. און פון די קליענטען רעדט מען ניט. קליענטען זענען שאף, וואס לאזען זיך שערען. בהמות, וואל לאזען זיך מעלקען. פערד, וואס האבען ליעב, אז מע פאהרט אויף זיי רייטענדיג. מיט זיי איז אודאי ניטא וואס צו צערעמאָניען זיך. זיי האלטען ניט פון א צעווייקטער לעמעשקע, וואס פרעדיגט מאראל. זיי האבען מעהר הדך־ארץ פאר א נאחאל, איידער פאר א געלעהרטען פראָ־פעסאר, וואס איז אנגעשטאפט מיט זאקאָנעס, ווי א זאק מיט פאלאָווע. אויף דער גאס טארט איהר זיך ניט באווייזען אָהן א גרויסען פארטפעל — איהר מעגט דארטען האלטען אלטע גאזעטען, אדער קויטיגע קעלנער מיט מאנשעטען. און אין שטוב ביי זיך מעגט איהר זיך שפיעלען מיט דער קאץ גאנצע טעג. נאר אז איהר דערהערט א קלונג, דארפט איהר זיך פארטיעפען אין א גראבען בוך און זיך רייבען דעם שטערן. א קליענט טארט איהר ניט ארויסלאזען פון די הענט, ביז איהר׳ט איהם ניט אויסזויגען ביז׳ן סוף, און עס דארף ניט זיין א זאך אויף דער וועלט, וואס איהר זאלט זאגען „איך וויים ניט" — ווארום איהר ווייסט אלץ!...

נאך אזא שענער לעקציע וואלט דער פארפאסער פון דער דאזיגער ביאָגראפיע, דאכט זיך, געמעגט פארשטעהן, וואס פאר א מין נפש אט דער „פריסיאזשנע פאוויערענע" משה עפעלבוים איז. האט אבער דער עפעלבוים געהאט אזא קלוג, סימפאטיש פנים, אז ער האט אייך פאר׳כשופ׳ט מיט זיינע אויגען און אונטער־געקויפט מיט זיין רעדען, און ניט ווילענדיג זענט איהר געוואָרען זיינער מיט לייב און לעבען. דעם זעלבען אויפדערנאכט, נאך דעם ווי ער האט זיך איבערגעדרימעלט, האט ער גענומען דאס

שטעקעל מיט'ן פּאַרטפּעל און האָט זיך געקליבען ערגיץ געהן. און דאָ איז אַרויסגעשפּרונגען ווי ערגעץ אַ קאָנפליקט צווישען די ליעבע און געטריע מאַן און ווייב. דאָס ווייב האָט אַ פרעג געגעבען ביי איהר מאַן, וואוהין ער געהט. דער מאַן האָט געענטפערט, אַז אין קלוב אַריין אויף איין האַלבע שעה. ער דאַרף זיך דאָרטען זעהען מיט אַ מענטשען. האָט איהם דערויף דאָס ווייב באַמערקט, אַז איהר איז באַקאַנט זיין האַלבע שעה; הלואי ער זאָל קומען האָטש מאָרגען צו וואַרעמעס... און דער מענטש, וואָס ער דאַרף זיך מיט איהם זעהען, איז איהר אויך גאַנץ גוט באַקאַנט. דאָס איז ניט קיין מענטש, זאָגט זי, נאָר מענטשעלעך, לויטער מלכים און מלכות און וואַלעטען...

— און טייז האָסט דו, אפּנים, פאַרגעסען רעכענען, מיין טייערע, טייז!... וואָס פאַר אַ שפּיעל איז עס אָהן טייז?...

דאָס ווייב ענטפערט איהם דערויף גאַרניט. נאָר זי גיט אויף איהם אַזאַ קוק, אַז איין אַנדער מאַן אויף זיין אָרט וואָלט בעסער אַריין אין דער ערד אַ לעבעדיגער. נאָר משה עפּעלבוים מאַכט זיך דערפון. ער געהט־צו צו זיין יונגען „סעקרעטאַר”, בויגט זיך אָן צו איהם, ווי ער שרייבט, און טהוט איהם שטילערהייט אַ פרעג, וויפיעל האָט ער ביי זיך געלט? טהוט זיך דער „סעקרעטאַר” אַ האַפּ ביי דער קעשענע און באַווייזט, וויפיעל געלט ער האָט. טהוט עפּעלבוים אַ ווײלע אַ טראַכט, דערנאָך ציהט ער אויס די האַנט צום „סעקרעטאַר”.

— אפשר קאָנט איהר מיר דאָס אויסלייהען אויף אַ פּאָר מינוט? איבּ'ל דאָס אייך היינט נאָך אָפּגעבען, צוריקקומענדיג פון קלוב.

— אָך! מיט'ן גרעסטען כבוד! — האָט איהם געענטפערט דער „סעקרעטאַר” און אוועקגעגעבען איהם דאָס גאַנצע ביסעל מזומנ'ס.

נאָך דעם אוועקגאַנג פון משה עפּעלבוים האָט די מאַדאַם עפּעלבוים גענומען דעם „סעקרעטאַר” אויסצופרעגען, ווי אַזוי ער

קומט צו איהר מאַן אַלס סעקרעטאַר? און וואָס נעהער ער זיך אָן מיט בראָדסקין? — „מיט וואָסער בראָדסקין?" — „מיט'ן קיעווער מיליאָנער בראָדסקי"... — „וואָס פאַר אַ מחותן איז דאָ בראָדסקי?"... — „איז בראָדסקי ניט אייערער אַ פעטער?" — „וואָס איז אייך עפּיס געפעלען, אַז בראָדסקי דאַרף מיר זיין אַ פעטער?"... — „וואָס דען קעהר ער אייך אָן?" — „ווער?"... — „בראָדסקי". — „וואָס, ווילט איהר, זאָל ער מיר אָנקעהרען?"...

אַ קורצע פּויזע. ביידע קוקען זיך אָן אײנס דאָס אַנדערע העכסט פאַרוואונדערט. יעדער מיט זיינע געדאַנקען. אין אַ מינוט אַרום פרעגט די פרוי עפּעלבוים ביי'ם „סעקרעטאַר" ווידער אַ מאָל: „אַזוי? איהר האָט ניט געדיענט אויך ביי בראָדסקין?" — „וואָס פאַלט אייך איין, אַז איך האָב באַדאַרפט דיענען ביי בראָדסקין?" — „און איהר קענט איהם גאָר אפילו ניט?" — „וועמען?" — „טפו זאָל דאָס ווערען! מע רעדט און מע רעדט — און מע קאָן זיך ניט דערררעדען! זאָגט מיר חאָטש, ווער זענט איהר און ווי קומט איהר אהער?"...

אויפ'ן צווייטען טאָג האָט אויף אונזער נאַאיווען העלד געוואַרט אַ נייער סורפּריז: זיין פּאַטראָן משה עפּעלבוים האָט זיך נאָך ניט אומגעקעהרט פון קלוב. „רב לוי" האָט געהאַט איין אַרבייט — געהן אין קלוב אַריין רופען דעם טאַטען אַהיים עסען וואַרעמעס. האָט רב לוי אָבער קיין חשק ניט געהאַט צו חאַפּען אומזיסטע פעטש אויפ'ן ניכטערען האַרצען. האָט איהם די מוטער געמוזט באַצאָהלען „שכר פעטש" מיט איין אַוואַנסעל. און רב לוי האָט געבראַכט אַ ידיעה, אַז דער טאַטע זיינער איז אין דער פריה אָפּגעפאָהרען פון קלוב גלייך צום וואָקזאַל, און פון דאָרטען — קיין קיעוו.

פאַר אונזער העלד איז דאָס געווען איין איבעררראַשונג פון אַ דונער אין אַ שעגעם זונענטאָג מיט אַ בלויען הימעל. עס איז

געווען ביידע זאכען: א קרענק אין בויך און א שאנד אין פנים. ערשט דעמאלט האט ער זיך גענומען צעפרעגען זיך אויף זיין פאטראן, און איז געוואוירע געווארען, אז עפעלבוים איז נאך דערווייל קיינמאל ניט געווען קיין „פריסיאזשנע פאווערענע“. ער איז נאר א „חאדאטאי“, א טיפ פון יענעם מין, וואס מע רופט זיי „ווינקעל־אדוואקאטען“, און אז מע דערמאנט דעם נאמען עפעלבוים אין ביעלאצערקאוו, דערמאנט מען איהם ניט אנדערש, ווי מיט א שמייכעל... דערווייל האט די לאגע פון אונזער יונגען העלד אנגעהויבען צו ווערען טרויעריג. עס האט געבלאזען דערויף, אז ער זאל אין גיכען ווידער א מאל פארזוכען דעם טעם פון הונגער... מיט א פארביטערט הארץ האט ער זיך אוועקגעזעצט און האט אנגעשריבען צום טאטען קיין פערעיאסלאוו א לאנגען בריעף מיט א שענער מליצה־שפראך. די מליצה, קאן מען זאגען, האט איהם ארויסגעראטעוועט. מיט מליצה קאן מען א סך שרייבען און ווייניג זאגען... ערשט צום סוף בריעף האט ער ארייגגעווארפען א פאר ווערטער, אז ער וואלט זיך דורכגעפאהרען אהיים, ער זאל האבען נענוג קליינגעלט אויף הוצאות־הדרך... און גאר נישט לאנג געווארט, קומט איהם אן פון פאטער א געלט־בריעף אויף עטליכע רובעל מיט א באפויל, ער זאל זיך צואיילען און קומען וואס גיכער, ווארום עס האט זיך געפענט א וואקאנסיע אויף ראבינער אין א שטאדט ניט ווייט פון פערעיאסלאוו, און אז ער האט נוטע שאנסען צו פארנעמען די שטעלע. און אויסגעלאזט האט ער זיין בריעף צום זוהן אויך מיט א מליצה: „ע ו ש ה ! ח ו ש ה ! ע ו פ ה כ ח ץ מ ק ש ת כ ע ל כ נ פ י נ ש ר י ם ! מ ה ר א ל ת ב י ט א ח ר י ך ! ע ל ה ו ה צ ל ח !“... דאס וועט הייסען אויף אונזער אידיש לשון: „איל זיך! חאפ זיך! פליה פייל אויס'ן בויגען, ווי אויף די פליגלען פון איין אדלער! גיכער! זאלסט זיך גאר ניט ארומקוקען! קום און זיי מצליח!“...

21

די „וויבאָרעס"

ווי אזוי מע קלויבט א ראבינער. — דער פריהעריגער ראבינער אין לובען — איין אלטער באקאנטער. — רב נחמן כהנא פראטעזשירט דעם יונגען קאנדידאט. — ער האלט א דרשה און נעמט שטארק אוים בײ'ם עולם. — „מזל טוב, איזבראן יעדינאגלאסנא". — א מופת פאר גויים. — ער קומט קיין פערעיאסלאוו, און די שמחה ווערט איהם דארט פארשטעהרט. — ער גיט זיך דאס ווארט, אז ער וועט ניט זיין ווי אלע.

לובען — דאס איז דער נאָמען פון דער שטאָדט, וואו מע האָט פארלאנגט א נייעם ראבינער.

דאָס וואָרט „פארלאנגט" איז, מאָהלט איך, ניט מעהר ווי א מליצה. א שטאָדט פארלאנגט אזוי א ראבינער, ווי, אשטייגער, מע פארלאנגט א קברות־מאַן. דער גאנצער אינסטיטוט פון „קאזיאָנע רבנים" איז, אייגענטליך, איין איבעריגער, איין אָנגעהאנגענער פון דער רעגיערונג אויף די רוסישע אידען, און זיי האלטען זיך מיט איהם, ווי מיט עפּים רעכטס. שענער פון אלס־דינג איז דאָס, וואָס א „קאזיאָנער רב" ווערט ניט געשיקט דירעקט פון דער רעגיערונג צו געוועלטיגען אויף די אידען, נאָר די אידען אליין באדארפען איהם אויסקלויבען דורך וואהלען („וויבאָרעס") פון קהל. נאָר די וואהלען גופא זענען בעל־כרחם, גענויט פון אויבען. דאָס הייסט, „נאטשאלסטווע" שרייבט־אריין צו קהל א פּאפּיער, אז דעמאָלט און דעמאָלט זאָלען זיך די אידען צונויפ־

זאָמלען דאָרטען און דאָרטען און זאָלען זיך אויסקלויבען אַ ראַבינער. און עס טהוען זיך אַ לאָז קאַנדידאַטען. יעדער קאַנדידאַט האָט זיך זיין צד, און יעדער צד האָט זיך זיינע כלי־זין מיט זיינע מיטלען, מיט וואָס צו נעמען דעם עולם. איינער האָט אַ שענע פּראָטעקציע. דער אַנדערער ארבייט מיט געלט. דער דריטער — מיט אַ גלעזעל משקה. שלאָפען שלאָפט קיינער ניט. אין שטאָדט קאָכט עס, און עס רעדעלט זיך. חברה היצען זיך, עס איז אַ גדולה אויף דער אידישער גאַס, אַ שמחה — מע קלויבט אַ ראַבינער. מע באַלאָטירט. מע ווארפט גאַלקעס. עס איז חי־געלעבט! אמאָל ציהט זיך עס אַזוי אַוועק וואָכען. אמאָל — חדשים. כדי די „וויבאָרעס" זאָלען צוגעהן כשר, ווערט צוגעשיקט אַ „קנעפּעל", וואָס גיט אַכטונג, אַז ס'זאָלען ניט פּאָרקומען חלילה קיין שום פאַלשקייטען בייַ'ם צעהלען די גאַלקעס. און ערשט נאָך די וואהלען הויבט זיך אָן די רעכטע חתונה. אַזוי ווי דער גובערנאַטאָר באַדאַרף דעם אויסוואהל באַ־שטעטיגען, הויבען־אָן צו געהן אין דער גובערנסקי פּראַווליעניע מסירות מיט קאַסאַציעס פון די נישט־אויסגעקליבענע קאַנדידאַטען, און אויב די „וויבאָרעס" ווערען קאַסירט, הויבט זיך אָן די שמחה נאָך אַ מאָל פון אָנהויב. נייע קאַנדידאַטען, נייע צדדים, נייע „וויבאָרעס", נייע מסירות מיט נייע קאַסאַציעס...

צווישען די פּאַרשוינען, וואָס האָבען ארויסגעשטעלט זייער קאַנדידאַטור אויף רבנות אין לובען, איז געווען אויך דער פרי־הערינגער ראַבינער. אויב איהר געדענקט, איז דאָס געווען משה־דוד דעם מלמד'ס זוהן, שמעון רודערמאַן, אָט דער, וואָס האָט געהאַלטען אין פּערעיאַסלאַוו ביי שמר'ען זיך און אידען האָבען איהם אַרויסגעראַטעוועט און אָפּגעשיקט אין דער ראַבינער־שול אין זשיטאָמיר. דער דאָזיגער ראַבינער האָט, אַפּנים, ניט שטאַרק אויסגענומען אין לובען. דער עולם האָט אַרויסגעקוקט אויף די „וויבאָרעס", ווי אויף משיח'ען. די לובענער אידען ווייסען ניט פון קיין פּאָליטיק און פון קיין חכמות. זיי, אַז עס געפעלט אַ מענטש, זאָגען זיי איהם: „ביזט אונז געפעלען". און אַז עס

נעפעלט זיי נים, זאָגען זיי: „נעה נעזונטערהייט, דו ביזט אונז נים נעפעלען". דעם ראַבינער רודערמאַן האָבען זיי שוין לאַנג נעזאָגט, און דוקא נים זעהר פאַרשטעלט, אז ער מעג זיך זוכען איין אַנדער שטאָדט. און טאָמער וועט ער מיינען, אַז זיי טרייבען מיט איהם קאַטאָוועס, האָבען זיי זיין אָרט אין בית־המדרש פאַר־דונגען צו אַ בעל־הבית, אַזוי אַז דער ראַבינער איז געקומען שבת אין שוהל אריין, האָט ער נים געהאַט וואו צו זיצען, און האָט געמוזט אויסשטעהן די גאַנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז ער שוין דערפאַר געקומען מיט „פּאָליציע" און האָט מיט תקיפות און מיט גבורה איינגענומען זיין שטאָדט אויבען־אָן אין מזרח־וואַנט — און מע קאָן זיך גרינג פאַרשטעלען דעם עפעקט מיט'ן חן, וואָס עס האָט געהאַט. די גאַנצע וועלט האָט געוואוסט פון דעם פאַקט. וואָרום אַ חוץ, וואָס די גאַנצע מעשה איז געווען באַשריבען אינ'ם „המליץ", האָט נאָך דער רעדאַקטאָר צערערבוים צוגעגעבען פון זיך מיט גאַנץ קליינע אותיות'לעך אַ „הערת המו"ל" — אַ באַמערקונג פונ'ם רעדאַקטאָר, וואָס פאַרנעמט פונקט דריי מאָל אַזוי פיעל, ווי די קאָרעספּאָנדענציע. דאָרט גיט ער אַוועק אַ גאָב סאַי דעם ראַבינער, סאַי דעם איבעריגען עולם, און מוסר'ט זיי פאַר'ן חלול־השם, וואָס זיי האָבען דערלאָזט פּאָליציע אין אַ מקום קדוש. און לאָזען לאָזט ער אויס מיט אַ „וכן לא יעשה" — אַזוי טהוט מען נים, און פאַרענדיגט מיט אַ פּאָר מדרשים, מיט אַ פסוק און מיט אַ מליצה פון דער מגילה: „וכדי בזיון וקצף". צערערבוים, עליו השלום, איז דערויף געווען אַ מייסטער!

פון דעסטוועגען האָט רודערמאַן נים אויפגעגעבען זיין קאַנ־דידאַטור אויף לובענער רבנות. און אויך די איבעריגע קאַנדי־דאַטען האָבען געאַרבייט יעדער מיט זיין צד, און יעדער צד אויף זיינע כלים, און דער קאָמף האָט זיך אָנגעהויבען. נאָר שוין כמעט נאָך צו־לעצט, אַ פּאָר טעג פאַר די „וויבאָרעס", איז ווי פונ'ם הימעל אַראָפּגעפאַלען דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע מיט

א בריוועל פונ׳ם פעטער פיני צו זיינעם א מחותן, איינעם פון די פיינסטע בעלי־בתים אין לובען, מיט׳ן נאמען רב נחמן כהנא. דאס איז געווען א זקן, א מיוחס און א נגיד. אזא איד פארנעמט אין שוהל דעם אויבען־אן. דער חזן וואגט ניט געהן ווייטער, ביז רב נחמן שטעהט ניט אוים שמונה־עשרה — עס מעג זיך ציהען אייביג. אז עס מאכט זיך, רב נחמן פארשפעטיגט זיך קומען אין שוהל אריין (און דאס טרעפט זיך מיט איהם כמעט אלע שבת), שיקט ער א שליח, מע זאל אויף איהם ניט ווארטען. דער עולם פאר־שטעהט אבער דרך־ארץ, אז ער מיינט מסתמא, אז מע זאל יא אויף איהם ווארטען מיט׳ן דאוונען. מיט איינעם ווארט, דאס איז געווען א איד א צאצקע, וואס מע מעג זאגען אויף איהם „תורה וגדולה במקום אחד".

געטראפען האט איהם דער יונגער קאנדידאט זיצען איבער א משניות. איבערגעלייענט דעם פעטער פיני׳ם בריוועל, האט דער אלטער כהנא צורעכט געמאכט די ברילען און גענומען בא־טראכטען דעם בחור פון קאפ ביז פים. עס האט אויסגעזעהען, אז דער חברה־מאן האט מיט זיין קורץ ווייטיקעל ניט אזוי שטארק נושא חן געווען ביי דעם שענעם אידען. נאר דער זכות פונ׳ם פעטער פיני איז איהם בייגעשטאנען, און ער האט איהם געבעטען זיצען. צערעדט זיך מיט׳ן גאסט און דערזעהען, אז דער בחור איז נים קיין עם־הארץ אין די קליינע אותיות, ניט שטארק ווייט פון א פרק משניות, און אז ער רעדט, ווארפט ער נאך אריין א לשון־קודש־ווארט, האט זיך דער אלטער צעשמייכעלט און האט א זאג געגעבען, מע זאל דערלאנגען עפים פארבייסען. און עס איז אריינגעטראגען געווארען א טעצעל. אויפ׳ן טעצעל איז געשטאנען א שעלכעל, און אינ׳ם שעלכעל איז געלעגען, איינם אליין, ווי א יתומה׳לע, א צוקערלעקאכעל. און אינ׳ם צוקערלעקאכעל האט געשטעקט א ראזינקע.

— מאכט מזונות! — רופט זיך אן דער אלטער גביר און צעפרעגט זיך ביי׳ם יונגען קאנדידאט אויף דער שטאדט פערע־

יאַסלאַוו, וואו ער איז געווען אַמאָל מיט אַ יאָהר עטליכע און זעכציג צוריק. דעמאָלט איז דאָס געווען אַ אידישע שטאָדט — ווי האַלט דאָס דאָרט איצט מיט אידישקייט?

— עס האַלט זעהר גוט! — ענטפערט איהם דער גאַסט און זאָגט זיך אָפּ פּונ'ס לעקאַכעל, ניט אַזוי איבער'ן „מזונות", ווי איבער דעם, וואָס נאָכדעם וועט מען מסתמא איהם הייסען מאַכען די „ברכה אחרונה" — און ער האָט זי קיינמאָל נישט געקענט אויסוועניג... פאַר'ן אַוועקגעהן האָט איהם דער אַלטער כּהנא געבענטשט, ער זאָל זיין מצליח. און ער וועט, אם ירצה שם, געוויס מצליח זיין, וואָרום ער, אַז ער בענטשט, — אַזוי האָט איהם דער אַלטער פאַרזיכערט — ווערט מקוים, וואָרום ער איז אַ כּהן...

דעם זעלבען טאָג איז אַרוים אַ קלאַנג אין שטאָדט, אַז ס'איז צוגעקומען נאָך אַ קאַנדידאַט אויף ראַבינער. נאָך גאָר אַ יונגער, אַ בחור'על, נאָר אַ חברה־מאַן מיט אַלע מעלות. ערשטענס, אַ „טאַטענ'ס אַ קינד". רב נחמן כּהנא'ס איין אייגענער. הייסט אַ בעל־תנ"ך, און אַ כּתבא רבה, און איז קלאָר אין ש"ס און פּוסקים. און אַזוי ווי די פאַנטאַזיע האָט זיך שוין צעהיצט, האָבען אייניגע צוגעלעגט, אַז ער האָט סמיכות אויף רבנות, און אַז ער קאָן פּסק'ענען שאלות, און אַז ער וועט אייך פאַרשטעקען אין גאַרטעל דעם רב מיט נאָך דריי אַזעלכע, ווי דער רב, — הכּלל, עפּיס טאַקי אַ פויגעל פון פויגעללאַנד! אַז ער האָט זיך באַוויזען אין גאַס, צווישען די קלייטען, האָט מען אויף איהם געטייט מיט די פינגער, און ער האָט געהערט הינטער זיינע פּלייצעס רעדען:

— אָט דאָס איז ער?

— ווער?

— דער נייער ראַבינער.

— אַזאַ צוציק?

— דער מאַמע'ס מילך נאָך ניט אויסגעטריקענט.

— און וואָסערע לאַנגע האָר ער טראָגט!

— לאַנגע האָר, קורצער שכל...

פון דעסטוועגן האָט ער געהאַט געניט שכל אין איין טאָג אָפּשטאַטען אַ האַלב טוץ וויזיטען צו די „פּני", צו דעם סאַמע צימעס פון שטאָדט — צו די באַכמוצקים, צו די קאָניעוועסקים, צו די ראַגאַטשעוסקים און צו די אַלע איבעריגע פאַרשטעהער פון דער לובענער בורזשואַזיע. און טאָמער איז קאַרג, איז ער דעם שבת וואָס פאַר די „וויבאָרעס" געווען אין שוהל. האָט מען איהם אַוועקגעזעצט אויבען־אָן, גוט אָנגעקוקט זיך, אָפּגעשטעקט איהם אַ פאָר הונדערט שלום־עליכמס און אויפגערופען מפטיר.

דאָס איז געווען אַ מין עקזאַמען. און דער חברה־מאַן האָט אַוועקגעלעגט אַ הפטרה, איז דאָס שוין געווען איין מאָל אַ הפטרה! נאָר דאָס איז נאָך גאָרניט אַקעגען דעם, וואָס האָט זיך אָפּגעטהאָן ביי די „וויבאָרעס". און אָפּגעטהאָן האָט זיך אַט וואָס: דער זאַל פון דער „אופּראַווע" איז געווען פול מיט אידען, און מע האָט שוין באַדאַרפט צוטרעטען צו די וואַהלען, קומט־אַרויס דער יונגסטער פון די קאַנדידאַטען מיט אַ רעדעניש, און דווקא אויף רוסיש, אויסגעמישט מיט פסוקים פון תנ"ך און מיט אַ משל און מיט אַ מדרש, וואָס האָבען זיך געקלעפּט צום ענין, פונקט ווי איין אַרבעס צו דער וואַנט. נאָר די „דרשה" האָט אַזוי אויס־גענומען, אַז דער יונגער קאַנדידאַט איז אויסגעקליבען געוואָרען פאַר ראַבינער פונ'ם גאַנצען עולם נאָר אָהן גאַלקעס. באַלד איז אַוועק אַ דעפּעש אַהיים: „מזל־טוב, איזבראַן יעדינאָגלאַסנאָ". און אַליין איז דער אויסדערוועהלטער יונגער ראַבינער אַוועק צום אַלטען רב נחמן כהנא אָפּדאַנקען זיך. דער אַלטער איז באמת געווען געריהרט, וואָס זיין פּראָטעקציע האָט געהאַט אַזאַ ערפאָלג. ער איז אַ בעלן געווען בעטען דעם ראַבינער, ער זאָל איהם איבער־דערצעהלען די דרשה, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר'ן עולם. האָט איהם דער ראַבינער געענטפערט, אַז ער וואָלט דאָס איהם מיט פאַרגעניגען איבערדערצעהלט, איז ניטאָ וואָס צו הערען.

— וואָס זשע זאָגט מען, אז דער עולם האָט געלעקט די פינגער?

— אויב איהר׳ט קיין פאראיבעל ניט האָבען, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה.

— מהכתיתי. אבי עס האָט א שייכות אהער. — האָט דער אלטער כהנא זיך צוגעגרייט הערען, אָנגעטהאָן די ברילען, און דער ראַבינער האָט אָנגעהויבען בזה הלשון:

די מעשה, וואָס איך וועל אייך דערצעהלען, איז מיט, להבדיל, א גלח. א יונגער גלח, נאָר־וואָס פון דער גאָרעל ארויס, איז גע־קומען צום מיטראָפּאָליט, ער זאָל איהם בענטשען און זאָגען, וואָס ער האָט צו רעדען חגא פאר די גויים אין קלויסטער. האָט איהם דער מיטראָפּאָליט געבענטשט און געזאָגט, אז ער זאָל די גויים דערצעהלען מופתים פון הייליגע. למשל, דעם מופת פון די פערציג הייליגע, וואָס האָבען געבלאָנזעט אין וואלד דריי טעג מיט דריי נעכט, שיער ניט אויסגעגאַנגען פון הונגער. האָט גאָט באַוויזען א מופת — זיי האָבען געפונען א ברויט. האָבען זיך אלע פערציג הייליגע אָוועקגעזעצט עסען דאָס ברויט. האָבען זיי געגעסען און געגעסען, געגעסען און געגעסען, — און ס׳איז נאָך איבערגעבליבען אויף מאָרגען... אז ס׳איז געקומען חגא, האָט דער יונגער גלח אין קלויסטער פאר די גויים איבערדערצעהלט דעם מופת, נאָר א ביסעל אַנדערש. איינער א הייליגער האָט געבלאָנזעט אין א וואלד דריי טעג און דריי נעכט, שיער ניט אויסגעגאַנגען פאר הונגער, האָט גאָט באַוויזען א מופת — ער האָט געפונען פערציג ברויט. האָט ער זיך אָוועקגעזעצט עסען, האָט ער געגעסען און געגעסען, געגעסען און געגעסען — און ס׳איז נאָך איבערגעבליבען אויף מאָרגען... שפּעטער, אז דער מיטראָפּאָליט האָט איהם פירגעהאלטען, ווי אזוי מאַכט דאָס א גלח אזא מיאוסען טעות? האָט איהם דער יונגער גלח געענטפערט:

— פאר אָט די גויים איז דאָס אויך א מופת...

דער אַלטער כהנא איז צעשמאָלצען געוואָרען פאַר גליקלעכטער. ער האָט זיך משמח געווען מיט'ן ראַבינער, געקליבען תענוג, טאַקי ווי איין אייגענער. ניט לאַנג האָט עס אָבער געדויערט. עס איז איהם גלייך פאַרשטעהרט געוואָרען די שמחה, ווי מיר וועלען דאָס ווייטער זעהען. דערווייל פאָהרען מיר זיך דורך מיט'ן יונגען ראַבינער אין זיין געבורטסשטאָדט, אין פּערעיאַסלאַוו.

פאָרגעשטעלט האָט זיך אונזער העלד, אַז פּערעיאַסלאַוו ווער(ט) געהן חאָדאָראָם מיט זיינע „וויבאָרעס". אַ קלייניגקייט — אַזאַ ערפאָלג, און ביי אַט די יאָהרען! צום סוף — גאָרנישט מיט גאָרנישט. געפרעהט האָט זיך נאָר די משפחה. און אויך ניט אינגאַנצען. די שמחה וועט ערשט זיין, אַז דער גובערנאַטאָר וועט די „וויבאָרעס" באַשטעטיגען. דערווייל הענגט דאָס נאָך אין לופטען. מע דאַרף זיך דורכפאָהרען אין דער גובערניע, קיין פּאָלטאַווע — חלאָפּאָטשען, שמירען... דאָס אַליין איז שוין געווען גענוג אויף אָפּצוקיהלען די געהויבענע שטימונג. און טאָמער איז קאַרג, באַדאַרף זיך דער העלד באַגעגענען מיט חייטע רודערמאַן, דעם לובענער ראַבינער'ס יונגערען ברודער. חייטע נעהמט זיך אַזוי ברייטליך, די הענט אַרונטער, דאָס געלע איבערעקעל אויף די אַקסלען אָהן די אַרבעל. ניט פיהלענדיג זיך אין קיין זאַך שולדיג, ציהט איהם אויס אונזער העלד די האַנט. יענער ריהרט ניט מיט קיין האַנט, טרעט־אָפּ אויף אַ זייט און געהט־דורך פאַרביי, ווי איין אומבאַקאַנטער... „אַ ברודער פאַר אַ ברודער" — טראַכט זיך דער באַלעדיגטער, געפינט אַ זכות אויף זיין חבר דעם באַלעדיגער און ליופּט־אַוועק אויסגיסען זיין האַרץ פאַר איין אַנדער חבר, פאַר אַברהמעל זאַלאַטושקינען. לאָזט זיך אויס, אַז זאַלאַטושקין, האָטש ער איז מיט חייטע רודערמאַן אויף מעסערשטעך, דאָך גיט ער אָפּ דעם גערעכט חייטען און זאָגט דעם העלד אין די אויגען, אַז אַ רעכטער מענטש טאָר איהם איצט די האַנט ניט געבען. איבער צוויי טעמים: ערשטענס — דערפאַר, וואָס ער איז אַ ראַבינער, און אַ ראַבינער איז אַ צבועס, אַ היפּאָקריט, אַ

טעלערלעקער ביי די נגידים און א טשינאָווניק ביי דער רעגיערונג. און צווייטענס — איין אָרענטליכער מענטש געהט ניט צונעמען יענעמ'ס פּרנסה, רייסט ניט ווי א הונט ביי'ם אַנדערען דעם ביין פון די ציינער...

קורצע, נאָר שאַרפע דבורים. אונזער העלד פיהלט, אז איין די ווערטער ליגט א שטיק אמת. און ער דערמאָנט זיך א בילד, ווי אזוי ער האָט דעם טאָג פון די „וויבאָרעס" באַגעגענט זיך מיט'ן לובענער עקס־ראַבינער שמעון רודערמאַן, ווי אזוי יענער איז געוואָרען בלאַס, די אויגען צעשראָקען, גלייך ווי זיי וואָלטען פרעגען: „וואָס האָסטו דו געהאַט צו מיר?"... אזוי טראַגיש זעהט־אויס א הונט, וואָס איז פון אַנדערע הינט צעריסען און צעביסען און ארויסגעיאָגט געוואָרען אויף אַלע פיער עקען פון דער וועלט. עס האָט איהם פון דעם באַגעגעניש פאַרקלעהמט דאָס האַרץ. איין מינוט איז געווען אזעלכע, וואָס ער איז גרייט געווען פאַלען דעם אומגליקליכען שמעון רודערמאַן אויפ'ן האַלז, איהם בעטען מחילה און אָפּטרעטען איהם די שטאָדט לובען מיט איהרע שענע בעלי־בתים און מיט דער קאַנדידאַטור אויף רבנות... דאָס וואָלט געווען מענטשליך, שוין צו מענטשליך... האָט עס אָבער מעהר ניט געדויערט ווי איין מינוט. באַלד איז ארוים דער עגאָ־איסט, דער „איך" — און דער „איך" האָט גובר געווען...

מיט וואָסער א האַרץ דער העלד איז אַוועק פון זיין חבר זאַלאַטושקין — קאָן מען זיך משער זיין. וואָס קאָן זיין ערגער פון דעם, אז איך וויים, אז יענער איז גערעכט און איך בין אומ־גערעכט?... ביי טשעכאָווען איז פאַרהאַן דערויף דער ריכטיגער אויסדרוק: „ע ר ה אָ ט ז י ך ג ע פ י ה ל ט, ו ו י א י י נ ע ר, ו ו אָ ס ה אָ ט נ ע ג ע ס ע ן ז י י ף"... איין זאַך נאָר האָט ער ניט געקאָנט פאַרשטעהן: פאַר וואָס מוז א ראַבינער זיין דוקא א היפּאָקריט, און דוקא א טעלערלעקער ביי די נגידים און א טשינאָווניק ביי דער רעגיערונג?... און ער ניט

זיך דאָס וואָרט, אַז ער וועט דאָס נ י ט זיין! אַז ער וועט זיין אַ ראַבינער ניט ווי אַלע... אַ מ ע נ ט ש א י ז ד אָ ס, ו ו אָ ס ע ר ו ו י ל ז י י ן!...

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

[מיט'ן קאַפּיטעל „די וויבאַרעס" ווערט איבערגעריסען אין רעכטען מיטען דאָס וואונדערליכע בוך פון שלום־עליכם'ס לעבענס־געשיכטע, אין וועלכען ער האָט אַריינגעגעבען די בעסטע קרעפטען זיינע אין די לעצטע יאָהרען און האָט עס גערעכענט פאַר זיין „שיר־השירים" — דער געזאַנג איבער אַלע געזאַנגען. ווי עס שיינט, איז דאָס דאָזיגע קאַפּיטעל געשריבען געוואָרען שוין אין די לעצטע טעג פון זיין לעבען.

נאָכזוכענדיג אין די איבערגעבליבענע שריפטען פון שלום־עליכם אַלסדינג, וואָס האָט אַ וועלכע־עס־איז שייכות מיט'ן בוך „פונ'ם יאַריד", האָט זיין פאַמיליע מעהר קיין געוועליך באַאַרבייטע קאַפּיטלעך פון דער אויטאָביאָגראַפיע ניט געפונען, אויסער אַ קורצע לעבענסבאַשרייבונג פון שלום־עליכם, געשריבען מיט יאָהרען צוריק פון איהם אַליין אין דער פאָרם פון אַ בריעף צו אַ פריינט, און אויסער אַ קליינע הקדמה צום בוך „פונ'ם יאַריד", אין וועלכער דער פאַר־פאַסער דערצעהלט, ווי אַזוי ער איז געקומען צום געדאַנק צו שרייבען זיין לעבענסגעשיכטע. אַנשטאָט דעם האָט מען געפונען ניט־קיין־באַאַרבייטע אויטאָ־ביאָגראַפישע מאַטעריאַלען און רשימות, וואָס האָבען געזאָלט דיענען ביי'ם מייסטער אין די הענט אַלס לייהם און ציעגעל פאַר אַ גרויסען פּראַכטפוללען בנין — פאַר אַ קאָלאָסאַלען בוך, וואָס האָט אפשר געקאָנט דערגרייכען ביז צ ע ה ן ב ע נ ד ע ר, וועלכע וואָלטען אַרומגענומען, צוזאַמען מיט'ן פער־זענליכען לעבען פונ'ם דיכטער, אַ גאַנצע עפּאָכע פונ'ם אידישען לעבען אין אייראָפּע און אַמעריקע.

די אידישע ליטעראַטור האָט אָבער קיין מזל ניט געהאַט — און דער דאָזיגער גרויס־געפּלאַנטער בנין וועט אַזוי בלייבען דערפיהרט נאָר ביז זיין דריטען שטאָק און וועט אַזוי בלייבען שטעהן אין אונזער אָרעמער נאָס ניט קיין געענדיגטער, אָהן אַ דאַך. דער מייסטער איז אין רעכטען מיטען פון זיין אַרבייט אַוועקגערופען געוואָרען.

איינינע מיטגליעדער פון שלום־עליכם׳ס פאמיליע האפען דאך די ביאגראפיע פון דעם פאלקסדיכטער — אויב נישט אין דער זעלטענער דיכ־טערישער פארם, צו וועלכער ער אליין גאר איז געווען בארופען, איז חאטש אין דעם א מ ת ׳ ע ן ליכט פון די ווירקליכע פאקטען און לעבענס־פאסירונגען — דערפיהרען ביז׳ן סוף. צו דעם דאזיגען צוועק וועלען אויסגענוצט ווערען אלע די מאטעריאלען און רשימות, וואס שלום־עליכם האט געזאמעלט פאר זיין לעבען און האט זיי איבערגעלאזט אין גרויסער ארדענונג צווישען זיין ליטעראַרישער ירושה.

באמערקונג פון י. ד. בערקאוויטש].

צו מיין ביאָגראַפיע

(געשריבען אין יאהר 1903 צו מיין אינטימסטען פריינט י. ח. ראווניצקי)

צו מיין ביאָגראַפיע

ליעבסטער חבר, טייערסטער פריינט ראַווניצקי!

איהר ווילט, איך זאָל אייך געבען האָטש א ביסעל רשימות צו מיין ביאָגראַפיע? איך האָב זעהר מורא, צי איז בכלל ניט קיין איבעריגע זאַך די ביאָגראַפיע מיינע? אפשר איז נאָך א ביסעל צו פריה? דאָס איז נומער איינס. והשנית, האָב איך חשק אליין אָנשרייבען די געשיכטע פון מיין לעבען — א גאַנצען ספר *. און דריטענס, בין איך איצט, לא עליכם, שטאַרק פאַרטהאָן אין עסק. טאַקי אין ליטעראַטור. זינט איך שרייב בין איך נאָך קיינ־מאָל נישט געווען אזוי פּראָדוקטיוו, אזוי פרוכטבאַר, ווי אַצינד. צי גוט, צי שלעכט — נאָר סע שרייבט זיך א סך. און איהר ווייסט דאָך, ווי אזוי איך בין מסוגל צו שרייבען — אפילו אויף א שפּיץ פון א נאָדעל און אויף א שאַרף פון א שווערט!... א חסרון — די צייט איז ניט גוט, און ביי אונזער פאָלק אין דרויסען איז חמאַרנע, גלוסט זיך ניט לאַכען, און אז סע לאַכט זיך — לאַכט זיך מיט יאַשטשערקעס... הייסט דאָס איבערשרייבען זיך מיט אונזערע גדולים, די אידען און, להבדיל, די גויים — נעמט צו ביי מיר א גוזמא צייט. און דאָך האָב איך זיך אָפּגעריסען פון אייערטוועגען א גאַנצע שעה (רוצח!), און נאַט אייך נאָך א

* דעם ספר האָב איך טאַקי אָנגעהויבען נאָכדעם צו שרייבען אין איטאַליע מיט'ן נאָמען „שלום־עליכם'ס ביאָגראַפיע, פון איהם אליין געשריבען".

אָנגעמערקט [פון שלום־עליכם] אין 1913.

ביסעל רשימות. אפשר וועלען זיי אייך צונוץ קומען ביי אייער ארבייט? און נאָך לאָז אייך זיין צו הילף!

אייער איבערגעבענסטער חבר

שלום־עליכם.

...אין אַ קליין שטעדטעל וואָראָנקאָ, ווי אַ טל־ומטר די גרויס, נים ווייט פון דער שטאָדט פּערעיאַסלאוו (וואו איך בין אינ׳ם יאָהר 1859 געבוירען) — דאָרט האָב איך פאַרבראַכט די בעסטע גילדענע יאָהרען, מיינע ערשטע גוטע נאַרישע קינדערשע יאָהרען. אין דעם דאָזיגען קליינעם וואָראָנקאָ איז מיין פאָטער געווען דער מיוחס, דער גביר, דער גבאי ראשון פון אַלע חברות — „רב נחום וועוויק׳ס"! און מיר, רב נחום וועוויק׳ס קינדער, — איך נישט קיין קליינינקייט! אַלע שבת־צו־נאַכטס איז געווען ביי אונז אַ מלוה־מלכה פאַר דעם גאַנצען שטעדטעל; אַלע יום־טוב איז מען געקומען צו אונז אויף קידוש; אַלע נייעס האָט מען געבראַכט צו אונז און ארויסגעטראָגען פון אונז; אַ גלעזעל וויין האָט מען געטרונקען ביי אונז; פונ׳ם רבין האָט מען גערעדט ביי אונז, פון פּאָליטיק — ביי אונז, אַלסדינג — ביי אונז. און אונז, נחום וועוויק׳ס קינדער, האָט מען געהאַלטען חשוב, געפיהרט בדרך־הישר, אָפּגעגעבען צום בעסטען מלמד, צו רב זרח׳ען, און פרום זענען מיר געווען באמת.

איך געדענק נאָך אַצינד דעם זיסען טעם פון די טרערען, וואָס מיר האָבען פאַרגאָסען פון אונזער רבינ׳ס מוסר. אַלע טאָג פלעגט אונז דער רבי רב זרח זאָגען אַ ביסעל מוסר, און מיר פלעגען זיך נאָכדעם, ביי׳ם דאַווענען, שלאָגען „אָשמנו" אויף אונזערע גרויסע זינד, וואָרום אינאיינעם מיט׳ן פרומקייט זענען מיר געווען אויך גרויסע־גרויסע בעלי־עבירות: ליגנערס, נאַשערס, נישט געפאָלגט דעם טאַטען, געהיפּט אינ׳ם דאַווענען, גע׳גנב׳עט געלט פון דער צדקה־פּושקע (זעה „דאָס מעסערעל"). הייינט הרהורים,

מחשבות זרות, געדאַנקען!... איינער איז געווען צווישען אונז א חבר, איין עלטערער, אלי האָט ער געהייסען, אלי קיילי'ס, א יונגעל א חתן — האָט ער אונז דערצעהלט מעשיות, געוועקט ביי אונז דעם יצר־הרע, פאַרדאָרבען, געמאַכט אונז פאַר גרויסע... און נאָכדעם האָט דער רבי געזאָגט מוסר, און מיר האָבען געוויינט, געגאָסען מיט טרערען און גערדאַוונט עהרליך, נישט געהיפּט, געשלאָגען זיך „אָשמנו" און געוויינט, געוויינט און תשובה געטהאָן.

די פאַנטאַזיע איז ביי מיר געווען פון קינדוויייז־אָן מאָדנע גרויס און צעהיצט. הייזער האָבען ביי מיר אויסגעזעהען ווי שטעדט, הויפען — מדינות, בוימער — מענטשען, מיידלעך — בת־מלכּהס, רייכע יונגעלייט — פּרינצען, גראָז — חיל, שטע־כעלקעס און קראָפּיווע — פּלשתים, אדום און מואב, און איך פלעג געהן אויף זיי מיט מלחמה (זעה „גריגם אויף שבועות").

אויפחאַפּען דאָס לעבעדיגע פון יעדער זאַך און פון יעדען מענטשען — דאָס איז געווען ביי מיר כּמעט א חולאת. איך פלעג, נים ווילענדיג, נאָכמאַכען איטליכען באַזונדער. פּונ'ם רבין רב זרח מיט זרח'ליכען מיט אלע חברים מיט זייערע טאַטע־מאַמע ביז ברוך־בער דעם שכּור און, להבדיל, אָניסקאָ דעם סטאָראָזש מיט די אויסגעדרעהטע פיס — און פאַר אָט דעם נאָכמאַכען האָב איך געחאַפּט פעטש, ווי האָלץ. אין חדר בין איך געווען די „פאַרשלעפּטע קרענק" (דער קאָמיקער). אלע פלעגען לאַכען, ביז'ן טוידט לאַכען, א חוץ מיר. נאָר אין דער היים האָט די מאַמע באַמערקט מיינע שטיק, און פון דעמאָלט אָן האָט זי גענומען אויס־קאָרעניען אין מיר די דאָזיגע תנועות.

נאָך איינער איז געווען מיט מיר אַ גלייכען אויף מאַכען אָנשטעלען, זיך פאַרשטעלען, „שפּיעלען", „זיך גרימירען", און בשעת מעשה זינגען שענע, וואונדערשענע ליעדער. דאָס איז געווען מאיר'על דעם רב'ס, אָדער מאיר'על מעדוועדיעוו, דער געוויסער נאָכדעם באַריהמטער אַרטיסט מעדוועדיעוו. די קונץ פון „שפּיעלען" איז געווען אָנטפּלעקט פאַר איהם נאָך דעמאָלט, ווען ער איז געגאַנגען באַרוויס און געזונגען דאָס שענסטע ליעד פאַר אַ גראָשען אָדער פאַר אַ האַלבען עפּעל*. מיר ביידע, איך און מאיר'על מעדוועדיעוו, האָבען געשפּיעלט דעם „גזלן" — אַ טהעאַטער־שטיק פון אונזער אייגענער פאַנטאַזיע. מעדוועדיעוו איז געווען דער גזלן, איך בין געווען דער איד, דער אָרעמאַן, און די איבעריגע חברים זענען שוין געווען דער וואַלד (די בוימער פונ'ם וואַלד — סטאַטיסטען). איך, דער איד דער אָרעמאַן, בין געשטאַנען פאַר איהם, פאַר'ן גזלן, אויף די קניהעס, גע'טענה'ט: „וואָס האָסט דו צו מיר? איך בין אַ איד איין אָרעמאַן, איין אביון! האָב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער!"... און ער, דער גזלן (מעדוועדיעוו), מיט אַ קאַלאָראַטשמעסער אין האַנט, האָט געזונגען זעהר אַ שען ליעדעל: אַז ער מוז, ער מוז אויס־קוילען אַלע אידען!...

ווי וויינט פאַרדאַרבען און שלעכט דערצויגען מיר זענען ניט געווען, איז דער געפיהל פון צער בעלי־חיים געווען ביי מיר אַזוי גרויס, אַז אַ קראַנק פערד האָט מיך געקרענקט (זעה „מתושלח"), אַ הונט מיט איין איבערגעבראָכענעם פוס האָט ארויסגערופען ביי

* איך געדענק אַ ליעדעל מיט דער מעלאָדיע:
„געה איך ארוים אין דער ווילנער גאַס,
הער איך אַ קול מיט אַ גרויס געשריי:
אוי־וועה! —
מע שרייעט אַזוי..."

מיר טרערן (זעה „ראַבטשיק״), און אפילו אַ קאַץ, וואָס איז גאָר אַ טמא. אַ שרץ, איז ביי מיר געווען טייער און ליעב. און פון קראַנקע אָרעמע קינדער שמועסט מען ניט (זעה „באַשעפעניש״).

דער חשק פון שרייבען — מערקווירדיג! — האָט זיך גע־גומען ביי מיר פון דעם רבין רב זרח׳ס זעלטען שען הענטעל. פאַר אַ שענעם „כתב״ האָט אונז דער טאַטע געשענקט אַ גראָשען (דער ערשטער „האָנאָראַר״), און צוליעב דעם שענעם כתב האָב איך זיך אויפגענייהט אַ ביכעל און האָב שען אָנגעשריבען („פאַר־פאַסט״) אַ גאַנצען חבור אויף תנ״ך און אויף דקדוק, און אַז איך האָב דאָס באַוויזען דעם טאַטען, איז ער נתפעל געוואָרען פון מיין „ווערק״ און האָט דאָס לאַנג־לאַנג ארומגעטראָגען ביי זיך אין קעשענע, באַוויזען איטליכען באַזונדער, ווי שען זיין זוהן שרייבט (אַלט האָב איך באַדאַרפט זיין דעמאָלט אַ יאָהר צעהן), ווי קלאָר ער איז אין תנ״ך און ווי גוט ער קען דקדוק. דערויף האָט געזאָגט אונזער שכן, אַ איד אַ חסיד מיט אַ צאָפּען־בערדעל, רב אייזיק, וואָס פלעגט קווייטשען בשעת דאַוונען, ווי אַ קעצעל: „דקדוק — שמינדיק — בינדיק בלע״ז! דער עיקר׳שט איז ביי מיר דאָס הענטעל! אַ גילדען הענטעל!״... (די ערשטע „קריטיקע״).

נעצווינגען האָט מיך אַלץ אהין, אין יענע עולמות פון רוחניות, פון חלומות, פון נגינה (זעה „יוסילע סאָלאָוויי״), פון שפיעלען (זעה „סטעמפעניו״), און איך האָב אַליין נאָך דער בר־מצוה בגנבה זיך צוגעחאַפּט צום פיעדעל — און האָב געחאַפּט דעם רעכטען פסק פון מיין טאַטען (זעה „אויפ׳ן פיעדעל״).

פאַראַרעמט געוואָרען, זענען מיר אַריבערגעפאָהרען פון וואַראַנקאַ צוריק קיין פערעיאַסלאַוו. דאָרט האָט מען אונז אויפ־גענייהט די ערשטע מאָדנע קאַפּאָטקעלעך, מיט אַ שפּאַלט פון הינטען. און אַז די מאַמע איז געשטאָרבען (פון דער חלירע), האָט אונז דער טאַטע אָפּגעגעבען אין דער „שקאָלע", און איך האָב מיך אויסגעפּיינט צווישען אַלע קינדער, באַוויזען אַ סך בריה'־שאַפט, און נאָך דעם ערשטען ביכעל, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען געלייענט צו פּופצעהן יאָהר, „ראָבינזאָן קרוזעאָ", האָב איך תיכף ומיד געמאַכט איין אייגענעם „ראָבינזאָן קרוזעאָ", מיט'ן נאָמען: „דער אידישער ראָבינזאָן קרוזעאָ", באַוויזען דעם טאַטען, און דער טאַטע האָט באַוויזען די אורחים (ביי אונז איז געווען איין אכסניה), און אַלע זענען אַרוים פון די כלים!

פון דעמאָלט־אָן האָט דער טאַטע געקוקט אויף מיר, ווי אויף איין אבן־טוב, מיך אַרויסגענומען פון דער שטיפמאַמע'ס רשות, נישט געלאָזט, מע זאָל מיך שלאָגען, נישט געלאָזט מיך וויעגען איהרע קליינע קינדער, נישט געגעבען מיר האַקען ראָזשינקעס, ווי פריהער (ביי אונז איז געווען אויך אַ ווייגקעלער מיט'ן נאָמען „יוזשנעי בערעג"), און פאַרוועהרט מיר פּוצען פאַר די אורחים די שטיוועל, שטעלען דעם סאַמאָוואַר, לויפען אַ גאַנג, וכדומה אַזעלכע מלאכות, וואָס איך פלעג זיי טהון ביז יענער צייט.

אין דער עפּאָכע וואָס פון זיעבעצעהן יאָהר ביז איין־און־צוואַנציג יאָהר, ביז איך האָב גענומען שטודיערען, געוואָלט זיין אַ ראַבינער, האָב איך אַ סך־אַ סך געלייענט, נאָר נאָך מעהר געשריבען. און געשריבען האָב איך אַלץ, וואָס איך האָב גע־לייענט: ליעדער, פּאָעמען, ראָמאַנען, דראַמען אָהן אַ שיעור און גלאָט „מאמרים" אין דער וועלט אַריין! מיינע „ווערק" האָב איך געשיקט אין אַלע אידישע און גוישע רעדאַקציעס (איך האָב געשריבען אין לשון־קודש און אין רוסישען), און די רעדאַקציעס האָבען, ברוך השם, געהאַט מיט וואָס צו הייצען די הרובעס...

נאָר איין „המליץ" האָט אָפּגעדרוקט אַ צוויי־דריי פון מיינע „מאמרים" מיט אַ הערה פון דער רעדאַקציע מיט קליינינקע אותיות'לעך: „שפתך אתך (דיין שפּראַך איז מיט דיר). שלח דבריך וכבדנום (שיק דיינע רעד, וועלען מיר זיי פאַרצוקערן)"... און איך האָב אָנגעהויבן שרייבן לשון־קודש'דיגע „מאמרים" אויפ'ן פּוד, גאַנצע וואַגאָנעס מיט „מאמרים", נאָר מע האָט זיי ניט געוואָלט „פאַרצוקערן", איך ווייס ניט פאַר וואָס!...

בעת ההיא — אין יענער צייט (1883) האָט זיך באַוויזן אַ אידיש בלאַט, דאָס ערשטע אידישע בלאַט אין זשאַרגאָן („פאָלקסבלאַט" פון אלכסנדר צעדערבוים), און אַזוי ווי די גוויים האָבען מיינע „ראָמאַנען" און מינע „דראַמען" נישט געוואָלט דרוקען, און די לשון־קודש'דיגע „מאמרים" זענען אויך געלעגען נישט „פאַרצוקערטערהייט", האָב איך מיך געפּרובט אויף אַ ציקאַוועסט אָנשרייבען עפּיס אַ זאַך פּראָסט אויף דעם לשון, וואָס מע רעדט, אויף דעם לשון פון מענדעלי מוכר־ספרים, וואָס איז דעמאָלט געקומען מיר אין האַנט — און שטעלט אייך פאָר, אַז מע האָט דאָס אויפגעכאַפּט אין „פאָלקסבלאַט", און דער רעדאַקטאָר אליין, צעדערבוים, האָט מיט זיין האַנט מיר אָנגעשריבען אַ בריעף און געבעטען (איהר הערט? — געבעטען!), איך זאָל שרייבען נאָך. און פון יענער צייט האָב איך אָנגעהויבען געבען פעליעטאָנען אין „פאָלקסבלאַט", און וואָס מעהר איך האָב געגעבען, אַזוי מעהר האָט מען מיר געשריבען, איך זאָל שיקען נאָך. און צו דעם האָט זיך אונטערגעכאַפּט מרדכי ספּעקטאָר, אַלס מיטאַרבייטער אין „פאָלקסבלאַט": ער האָט מיך ניט אויפגעהערט צו וואַרעמען, איך זאָל שרייבען — עד היום הזה. דאָס איז אָבער בײַ מיר געווען אין יענער צייט ניט מעהר ווי אַ שפּיעלעכעל, ביז עס האָט זיך געטראָפען אַ מעשה מיט אַ „מעסערעל", וואָס האָט געמאַכט

איין איבערקעהרעניש אין מיין ארט שרייבען און אויך אין'ם גאנצען לעבען ביי מיר.

יענע צייט איז געווען ביי מיר א צייט פון מסחר, פון געלט, פון בערזע, פון פאפיערען, וכדומה אזעלכע זאכען, וואס זענען ניט שייך צו ליטעראטור. איך האב זיך ארייגעכאפט, ווי מע זאגט, אין די פעדערען, אין די גרויסע שווערע טויזענטער, און וואלט אפשר אוועק אויף איין אנדער וועג, ווי זיי רופען עס — דעם אמת'ען וועג... געקומען אין דער גרויסער שטאדט אריין, אין קיעוו, וועגען פארשיידענע גרויסע עסקים, און אנגע־מיעדט זיך פונ'ם טאג, האב איך מיך געלעגט שלאפען און האב נישט געקאנט אנשלאפען ווערען. בין איך אויפגעשטאנען, זיך געזעצט צום שרייבטיש און אנגעשריבען — ניט אנגעשריבען, נאר אויסגעגאסען א זאך, איין עראינערונג פון מיינע חדר־יאהרען, און האב דאס א נאמען געגעבען „דאס מעסערעל", און האב דאס אוועקגעשיקט אין דער רעדאקציע — און פארגעסען.

ויהי היום, איך לייען דעם „וואסחאד", טרעף איך איין איבערבליק איבער ליטעראטור פון „קריטיקוס" (דובנאוו) — איבער פארשיידענע שמאטעס, ובתוכם מיין „מעסערעל". מיט א שרעקליך הארצקלאפעניש האב איך איבערגעלייענט די עטליכע ווארעמע שורות פון דעם „קריטיקוס", וואס לויבט דאס „מעסערעל" מיינס און זאגט נביאות, אז דער יונגער מחבר פונ'ם „מעסערעל" ווייזט־אויס א טאלאנט צו זיין און ער וועט נאך אמאל געבען גוטע זאכען פאר אונזער ארעמער אידישער זשארגאן־ליטעראטור.

מיט טרערען פון פרייד און דאנקבארקייט האב איך איבער־געלייענט נאך א מאל די דאזיגע ווערטער פונ'ם ליעבהארציגען „קריטיקוס" און האב מיר געגעבען דאס ווארט, איך זאל שרייבען אין דער ארט נאך און נאך — און פון דעמאלט־אן ביז היינטיגען טאג שטעהען מיר פאר מיינע אויגען די עטליכע ווארעמע גוטע

געטרייע ווערטער, און איטליכס מאָל, ווען איך שרייב־אָן אַ נייע זאַך, פאַרגעס איך ניט פרעגען ביי זיך אַליין: וואָס וועט זאָגען דערויף „קריטיקוס״ ?... פון דעמאָלט־אָן האָב איך דאָס געלט פאַרלאָרען, נאָר מוטה איז מיר געבליבען, און איך האַלט שטאַרק־שטאַרק די פען אין האַנט! צי דאַרף איך איהם זאָגען אַ דאַנק, דעם דאָזיגען קריטיקוס (דובנאָוו), צי חלילה פאַרקעהרט?... דערויף בין איך נישט קיין בעל־הבית. איך בין פאַרקראָכען מיט מיין חולאת (שרייבעריי) אַזוי וויים, אַז איך הויב שוין אָן גע־הערען נישט צו זיך און נישט צו מיין הויזגעזינד, נאָר מעהר צו אונזער ליטעראַטור און צו יענעם גרויסען געזינדעל, וואָס הייסט פובליקום...

קיעוו, חול־המועד סוכות, תרס״ד.

די צוואה פון שלום־עליכם

די צוואה פון שלום-עליכם

איך בעט עפענען און פערעפענטליכען אינ'ם טאג פון מיין טוידט.

שלום-עליכם.

י"א תשרי התרע"ו. 19 סעפט. 1915, ניויארק.

היינטיגען טאג, מחרת יום-הכפורים, עס האט זיך נאר-וואס אנגעהויבען א נייעס יאהר, און א גרויס אומגליק האט געטראפען מיין פאמיליע — געשטארבען מיין עלטערער זוהן מישא (מיכאאיל) ראבינאוויץ און אוועקגעטראגען מיט זיך אין קבר א שטיק פון מיין לעבען, איז געבליבען ביי מיר, איך זאל איבערשרייבען אויף דאס ניי מיין צוואה, וועלכע איך האב געהאט געשריבען אינ'ם יאהר 1908, ביי מיין קראנק זיין, אין נערווי (איטאליא). —

זייענדיג געזונט און אין פולען פערשטאנד שרייב איך מיין צוואה, וואס בעשטעהט אין צעהן פונקטען:

א) וואו איך זאל ניט שטארבען, זאל מען מיך בע-האלטען ניט צווישען אריסטאקראטען, מיוחסים, אדער גבירים, נאר גראד צווישען פראסטע אידען ארבייטער, מיט'ן אמת'ען פאלק, אזוי אז די מצבה, וואס מע וועט דערנאך אוועקשטעלען אויף מיין קבר, זאל בעשיינען די איינפאכע קברים ארום מיר, און די איינפאכע קברים זאלען בעפוצען מיין מצבה, אזוי ווי דאס פראסטע עהרליכע פאלק האט פאר מיין לעבען בעשיינט זייער פאלקסשרייבער. —

ב) קיין שום מיטלען מיט לויבענישען מיט מורי־מורינו׳ם זאָל אויף מיין מצבה נים זיין, אויסער דער נאָמען „שלום־עליכם״ פון איין זייט און אויסער דעם אידישען אויפשריפט, וואָס בייגעלעגט, פון דער אַנדערער זייט.

ג) קיין שום דעבאַטען און דיסקוסיאָנען פון מיינע קאָללעגען וועגען פעראייביגען מיין נאָמען, וועגען אויפשטעלען מיר אַ מאָנומענט אין ניו־יאָרק א. ד. ג. זאָל נים זיין: איכ׳ל נישט קאָנען איינליגען רוהיג אין קבר, אַז מיינע חברים וועלען זיך נאַריש מאַכען. דער בעסטער מאָנומענט וועט זיין פאַר מיר, אַז מע וועט לייענען מיינע ווערק און אַז עס וועלען זיך געפינען אין די פערמעגליכע קלאַססען פון אונזער פאָלק מעצענאַטען, וואָס וועלען זיך נעמען אַרויסגעבען און פערשפּרייטען מיינע ווערק, הן אין אידיש, הן אין אַנדערע שפּראַכען, און דערמיט געבען דעם פאָלק די מעגליכקייט צו לעזען און מיין פאַמיליע — אַ בכבוד׳ע עקזיסטענץ. אויב איך האָב נים זוכה געווען, אָדער נישט פערדיענט קיין מעצענאַטען ביי מיין לעבען, וועל איך זיי אפשר זוכה זיין נאָכ׳ן טוידט. איך געה אַוועק פון דער וועלט מיט׳ן פולען גלויבען, אַז דאָס פאָלק וועט נישט פערלאָזען מיינע יתומים. —

ד) אויף מיין קבר און דערנאָך דאָס גאַנצע יאָהר און שפּעטער אַלע מאָל צום יאָהרצייט זאָל מיין איבערגעבליבענער איינציגער זוהן, ווי אויך מיינע איידעמס, אויב זיי וועלען וועללען, זאָגען נאָך מיר קדיש. און אויב זיי וועלען קיין חשק נים האָבען, אָדער די צייט וועט זיי נים ערלויבען, אָדער ס׳וועט זיין קעגען זייערע רעליגיעזע איבערצייגונגען, קאָנען זיי יוצא זיין נאָר דערמיט, וואָס זיי וועלען זיך צענויפקלויבען אַלע מיט די טעכטער מיינע און מיט די אייניקלעך און מיט גלאַט גוטע פריינד, און פאָרלייענען די דאָזיגע צוואה

מיינע, און אויך אויסקלויבען א מעשה פון מיינע מעשה'לעך, פון די סאמע פריילינבע, און פארלייענען עס אין וואסער א שפראך ס'וועט פאר זיי זיין מעהר פערשטענדליך, און לאז מיין נאמען דערמאנט ווערען פון זיי בעסער מיט א געלעכטער, איידער גארניט דערמאנט ווערען. —

ה) רעליגיעזע איבערצייגונגען קאנען מיינע קינדער און קינדס־קינדער האבען וואסערע זיי ווילען. נאר זייער אידישע אפשטאמונג בעט איך, זיי זאלען היטען. די יעניגע פון מיינע קינדער, וואס ווילען זיך אפווארפען פון זייער שטאם און ווערען אריבער אין אן אנדער גלויבען, האבען זיך שוין דערמיט אליין אפגעווארפען פון זייער שטאם און פון זייער פאמיליע און אליין אויסגעמעקט זיך פון מיין צוואה — ואין להם חלק ונחלה בתוך אחיהם. —

ו) אלץ וואס איך פארמאג, סאי אין מזומן — אויב דאס מין וועט זיך געפינען אין מיין בעזיץ — סאי אין ביכער, געדרוקטע און אין מאנוסקריפט, סאי אין אידיש, סאי אין אנדערע שפראכען (אויסער די, וואס זענען איבערזעצט אין העברעאיש), געהער צו מיין פרוי האדעל בת אלימלך, אדער אלגא ראבינאוויץ, און נאך איהר טוידט געהט עס אריבער צו מיינע קינדער גלייך אויף גלייך: צו מיין טאכטער חיה אסתר (ערנעסטינא) בערקאוויץ, צו מיין טאכטער שרה (ליאליא) קויפמאן, צו מיין טאכטער נעמי (עמא) ראבינאוויץ, צו מיין טאכטער מרים (מארוסיא) ראבינאוויץ און צו מיין זוהן נחום (נומא) ראבינאוויץ. און וואס אנבעלאנגט צו מיינע ווערק אין העברעאיש געהערען זיי צום מייסטערהאפטען איבערזעצער, מיין שוויגערזאהן י. ד. בערקאוויץ, און צו זיין טאכטער, מיין אייניקעל תמר (תמרה) בערקאוויץ — דאס זאל זיין איהר נדן. — די טאנטיעמען, וואס וועלען ארייגפאלען פאר מיינע פיעסען, הן אין רוסלאנד והן אין אמעריקא, זאל האלב געהן צו מיינע

יורשים און האַלב זאָל אָפּגעלעגט ווערען אויפ'ן נאָמען פון מיין אייניקעל בעללאַ, די טאָכטער פון מיכאַאיל און שרה קויפמאַן — דאָס זאָל זיין איהר נדן. —

ז) פון אַלע הכנסות, וואָס זענען אויסגערעכענט אין פריהערדיגען פּאַראַגראַף, זאָל אַרונטערגענומען ווערען פאַר'ן פאָנד פאַר אידישע שרייבערס (אין אידיש און אין העב־רעאיש) ביז פינף טויזענד רובעל אַ יאָהר — פינף פּראָצענט, און אויב די הכנסה וועט זיין מעהר פון 5,000 רובעל אַ יאָהר, איז צעהן פּראָצענט (צום ב"ש: פון 6,000 רוב. 600, פון 7,000 ,700, פון 8,000 רוב. 800 רובעל א. ז. וו.). אויב אין יענער צייט וועט זיין אַזאַ פאָנד, דאָ אין אַמעריקאַ, אָדער דאָרט אין יוראָפּ, זאָלען די פּראָצענטען אַלע יאָהר איינ־געצאָהלט ווערען אין פאָנד אַריין, און דער פאָנד וועט טהון לויט זיינע סטאַטוטען. באַם אָבער עס וועט ביז דאַן קיין אָפיציעלער פאָנד ניט זיין, אָדער עס וועט זיין אַזאַ פאָנד, וואָס ענטשפּרעכט ניט מיין ווילען, וואָס איז אויסגערעדט אין אָנהויב פונ'ם דאָזיגען פּאַראַגראַף, זאָלען די פּראָצענטען צעטיילט ווערען נויטבעדערפטיגע שריפטשטעלער פון מיינע יורשים דירעקט, לויט פעראייניגונג צווישען זיך.

ח) אויב איך וועל ניט בעוויזען פאַר מיין לעבען אַליין אוועקצושטעלען אַ מצבה אויפ'ן קבר פון מיין נאַר־וואָס פערשטאָרבענעם זוהן מיכאַאיל (מישאַ) ראַבינאָוויץ אין קאָפּענהאַגען, זאָלען דאָס טהון מיינע יורשים ביד רחבה, און אינ'ם טאָג פון זיין יאָהרצייט זאָל אַלע יאָהר געזאָגט ווערען קדיש און צעטיילט ווערען ח"י קרוין צדקה לעניים.

ט) מיין וואונש איז, אַז מיינע יורשים זאָלען זיך איינ־אָרדנען אַזוי, אַז מיינע ווערק און מיינע פּיעסען זאָלען לצמיתות נים פערקויפט ווערען, ניט דאָ אין אַמעריקאַ, ניט אין יוראָפּ, נאָר זיי זאָלען בעוויזען צו לעבען פון זייער איינקונפט אַלע יאָהרען, וואָס עס געהער צו זיי לויט געזעץ

פונ'ם לאַנד. סיידען עס וועט קומען אַזאַ צייט, אָדער עס וועט זיך געפינען אַזאַ שוטה, וואָס וועט אָפּצאָהלען פאַר'ן זכות אַזאַ סומע, וועלכע זאָל קענען זיין גענוג אויף אויס־צוהאַלטען אַ משפחה. דאַן זאָלען זיך אַלע יורשים צווישען זיך פערשטענדיגען, און אויב די מעהרהייט וועט צושטימען, זאָל מען זיך מיט די מזומנים צעטיילען חלק כחלק לויט פּאַראַגראַף ו' און קודם כל זאָלען די 10% אָראָפּגענומען ווערען פאַר'ן אידישען ליטעראַטור־פאָנד לויט פּאַראַגראַף ז'.

י) מיין לעצטער וואונש צו מיינע נאָכפאָלגער און מיין בקשה צו מיינע קינדער: אָפּהיטען די מאַמע, בעשענען איהר עלטער, פערזיסען איהר ביטער לעבען, היילען איהר געבראָכען הארץ, נאָך מיר ניט וויינען, נאָר אדרבה דער־מאָנען מיך מיט פרייד, און דער עיקר — צווישען זיך לעבען אין פריעדען, ניט טראָגען קיין שנאה איינם אויף דאָס אַנדערע, אויסהעלפען זיך איינער דעם צווייטען אין אַ שלעכטער צייט, דערמאָנען זיך אַמאָל אין דער משפחה, רחמנות האָבען גלאַט אויף אַיין אָרעמאַן, און ביי גוטע אומשטענדען צאָהלען מיינע חובות, אויב אַזעלכע וועלען זיין. קינדער! טראָגט מיט עהרע מיין פערהאָרעוועטען אידישען נאָמען, און דער גאָט וואָס אין הימעל זאָל אייך זיין צו הילף. אָמן.

שלום בן מנחם נחום ראַבינאָוויץ
שלום־עליכם.

די עפּיטאַפּיע פון שלום־עליכם
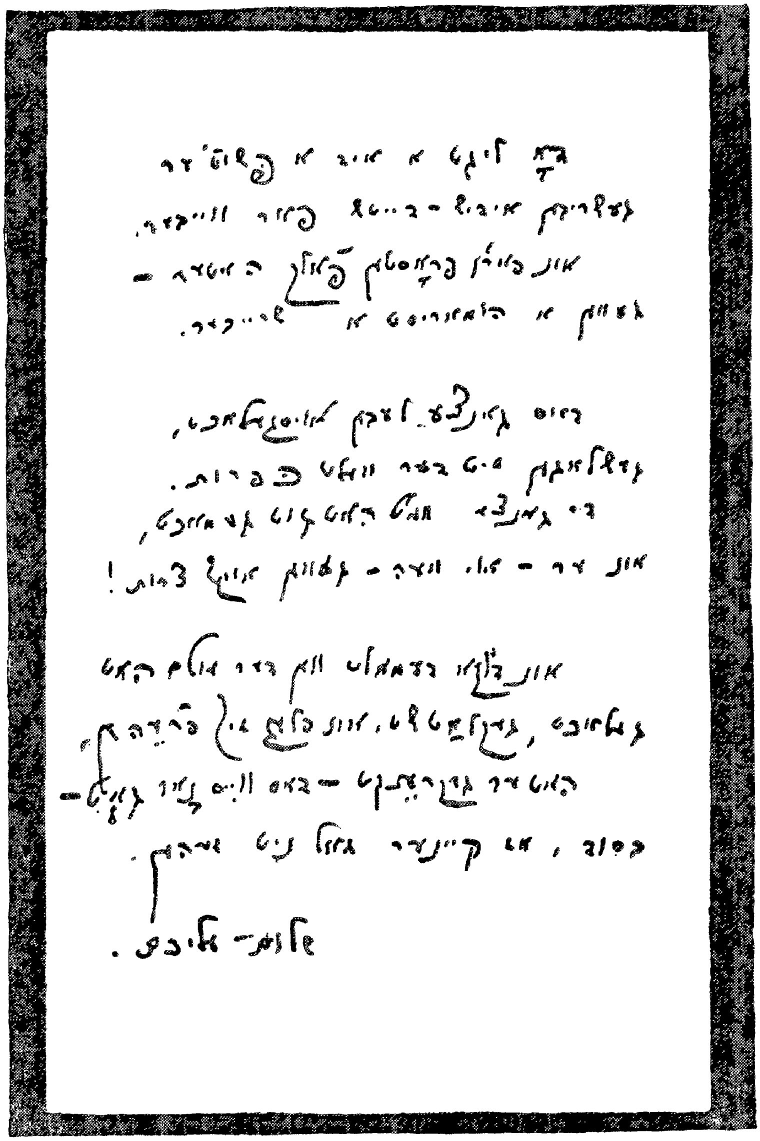
(געשריבען פון איהם אליין און אויסגעקריצט אויף זיין מצבה).